

VATANSEVERLİĞE KARŞI

Lev Nikolayeviç Tolstoy

Çev. ve ed. Acar Burak Bengi

Özgür yazılım LyX ile hazırlanmıştır.

Ticari amaç dışında ve hiçbir değişiklik yapmaksızın özgürce kullanılabilir.

acarbura@gmail.com

Yokuş Yayınları, İstanbul, 2007

İçindekiler

Çeviri Hakkında	3
Önsöz: Sisifus'un Kayası ve Tolstoy; ve "Biz" Kimiz?	6
Hristiyanlık ve Vatanseverlik	61
Eleştirilere Cevap	124
Vatanseverlik mi, Barış mı?	130
Vatanseverlik ve İktidar	140
Sonsöz: Vatanseverlik mi, Hakikat Severlik mi?	163
Kaynaklar	182
Dizin	188

Çeviri Hakkında

Tolstoy'un bu kitaptaki makalelerini, Aylmer Maude'un İngilizce baskılarından ("Christianity and Patriotism" [1]; "A Reply to Criticisms" [2]; "Patriotism, or Peace?" [2]; "Patriotism and Government" [1]) Türkçeye çevirdim. Aylmer Maude, Tolstoy'u şahsen tanımış, Oxford Üniversitesi için Tolstoy biyografisi yazıp, ondokuz cilt Tolstoy çevirmiş ve çevirileri (mektuplaşmalarında) Tolstoy'un onayını almış biridir. Maude baskılarının tüm bu güvenilirliğine rağmen, Rusça çevirmeni Koray Karasulu, ricam üzerine, benim İngilizceden yaptığım çeviriyi, en yetkin Rusça baskıyla, 90 ciltlik *Polnoe Sobranie Soçineniy* ile karşılaştırarak kontrol etti. Yalnız, Karasulu'nun tüm düzeltelerine bağlı kalmadım, bunlarda ve tabii tüm çeviride sorumluluk şüphesiz bana ait.

Önsöz, Sonsöz ve dipnotlardaki tüm çeviriler de bana aittir ve İngilizceden yapılmıştır, bana ait olmayan çevirileri metin içinde gösterdim. Bir şey belirtmediğimde, Tolstoy'un mektup ve günlüklerinden yaptığım çevirilerin kaynağı R. F. Christian'ın ikişer ciltlik İngilizce derlemeleridir [3, 4]. Christian'ın günlük derlemesinin kısaltılmış, sansürlü ve bozuk bir Türkçe çevirisi var: İbrahim Kapaklıkaya'nın *Günlükler*'i (Anka Yayınları, 2005). [5, s. 90]

Bazı kelimelerin ("pantolon" yerine "pantolon", "yekûn" yerine "yekûn", "bağırsak" yerine "barsak", "ağabey" yerine "abi", "ıstırap" yerine "ızdırap" gibi) sözlüğe uymayan yazımları, benim bilinçli tercihlerimdir; "ıstırap" veya "ağabey" gibi kelimeler Türkçede yoktur, sadece Türkçe sözlükte vardır. Kimsenin "ıstırap" veya "ağabey" dediğini duymuyo-

rum. Bunlar Türkçede “ızdırıp” ve “abi”ye evrilmiştir. Hele “ağabey” kelimesini, sadece doğru yazmak değil, bilinçlerden de bir an önce kazımak şart, zira kardeşler arasında “ağa-beylik” (ve şüphesiz her tür ağalık), kanserojen bir bilinç genidir. Aynı şekilde, “camii”, “tevezuu” gibi kullanımlar da Türkçeden düşmüştür; “Bilmem ne Kilisesi” dediğimiz gibi, “Bilmem ne Camisi” demeliyiz ve diyoruz.

Kakülleri (yani kâkülleri), “hala” ile “hâlâ” veya “askeri” ile “askerî” gibi kimi kelimelerin birbirine karışmasını önlemek dışında kullanmıyorum, çünkü kaküller, kelimelerin nasıl okunduğunu göstermek veya Türkçeyi okunduğu gibi yazmak bakımlarından yetersizler ve çelişkili işlevler üstlenmişler. Mesela “kâfir”de hem “k”yı ince, hem de “a”yı uzun, ama “kâğıt”taysa sadece “k”yı ince söylüyoruz. Veya “kâretmek” derken “â”yı uzun ve “k”yı ince, ama “kârlı” derken sadece “k”yı ince söylüyoruz. Veya “makul” derken “a”yı uzun ve “l”yi ince ya da “tarih” veya “mana” derken “a”ları uzun söylüyoruz, ama bunlara atanmış bir işaret (en azından bugün) yok. Doğru söyleyişleri verebilmek için birçok kelimeyi hem inceltme hem de uzatma işaretleriyle ve farklı şekillerde donatmamız gerekirdi.

Türkiye’de sol kesimin veya bir bölümünün “vatanseverlik”e kötü, “yurtseverlik”e iyi anlam yüklediğini duydum. Tolstoy’un kullandığı kelime *patriotism* ve makalelerde de açıkça görüleceği üzere, hiçbir vatanseverlik türünü iyi saymıyor Tolstoy ve ben de başlıkta ve kitap içinde “vatanseverlik” kelimesini tercih ederken, “yurtseverlik” veya “vatanperverlik” ve hele “milliyetçilik/ulusalcılık”ı Tolstoy’un eleştirilerinden sakınmış değilim.

Katkıları dolayısıyla:

Çeviriyi Rusçasından kontrol eden Koray Karasulu’ya; Tolstoy’un Türk- Ermeni meselesine ilişkin bir sözünün anlamını teyit eden, Toronto Üniversitesi’nin ünlü Tolstoy uzmanı, Tolstoy Cemiyeti Başkanı Prof.

Çeviri Hakkında

Donna Tussing Orwin'e; aynı yardımı yapmak dışında kapak fotoğrafını da temin eden, Yasnaya Polyana müzesi Uluslararası İlişkiler ofisinden Elena Petrova'ya; ve Fransız milli marşıyla bazı Fransızca bölümleri çeviren Alper Altuğ'a müteşekkirim.

Önsöz: Sisifus'un Kayası ve Tolstoy; ve “Biz” Kimiz?

Tolstoy, sadece *Savaş ve Barış*'ı yazmadı, savaş ve barış üzerine de yazdı; sadece dünyanın en büyük romancılarından biri değildir, ömrünün son otuz yılını adadığı mücadelesi ve bu dönemde yazdıklarıyla, bir zihin ve vicdan reformcusudur da aynı zamanda. Bu dönemde yazdıkları, Çarlık Rusyası'nda yasaklanıp, Batı'da çeşitli dillerde yayınlanmış ve Rusya'da Rusça olarak da el altından okuyucuya ulaşmıştır; Türkiye'deyse, enteresandır, yüz yılı aşkın bir süre sonra ilk kez yayınlanıyor.

Kiliseyi (her türlüünü) aforoz eden ve sonra kilise tarafından aforoz edilen Tolstoy da, Lenin tarafından “Rus devriminin aynası” diye nitelenen, ama bu aynada, her türlü iktidarı lanetleyip, şiddete dayalı bir devrimin hayır getirmeyeceğini gösteren Tolstoy da, işte bu reformcu Tolstoy'dur. “Rusya'da iki büyük güç var: Tolstoy ve Çar. Ve hangisi daha güçlü, belli değil” türünden yorumlar da yine reformcu Tolstoy'a ilişkindir. Pasif direniş ve sivil itaatsizlikle İngiltere'yi dize getiren Gandi de, reformcu Tolstoy'u okuyup, onunla yazışarak bu öğretilerden etkilenmiş ve bunların Budizm ve Hinduizmdeki kaynaklarına başvurmuştur.

Aslında reformcu Tolstoy, sadece son otuz yılda değil, en baştan beri vardır ve sanatçı Tolstoy'u hem tamamlayan, hem de onunla çatışan bir unsurdur; hatta *Savaş ve Barış*'tan önce sanatı tamamen bırakma kararı alıp, kendini pedagojik çalışmalara vermesine, bu amaçla Avrupa'yı dolaşmasına, mevcut eğitim sistemlerini reddederek, çiftliği Yasnaya

Polyana'da köylü çocuklar için tamamen özgürlükçü bir eğitim anlayışıyla okul açmasına, onlara öğretmenlik yapmasına ve eğitim üzerine makaleler yazmasına yol açmıştır. Bu çalışmalara tekrar tekrar dönecek ve daha ileride reformcu yanı hakimiyeti ele geçirdiğinde de halk için eğitici içerikli hikayeler yazacak, Posrednik (Aracı) yayınevini kurup ucuz ve değerli edebiyat yayınlayacaktır.

Tolstoy'un bu reformcu-sanatçı ikiliğinin kökeninde yatan şeyse, hayatı, kendisine başrol yazılmış bir senaryo gibi, hatta başrolünü kendi yazıp oynadığı bir senaryo gibi algılayan benlik ile aynı benliğin bu algılamayı yadsıyan bilgisi arasındaki çelişkiyi kuvvetle yaşamasıydı. İlki uyarınca benci, ikincisi uyarıncaysa özgeciydi. İlki uyarınca pagan, ikincisi uyarıncaysa ahlakçıydı. İlki uyarınca (evlenene kadar) kumar ve kadın düşkünü, ikincisi uyarıncaysa günlüğünde daima ve sürekli pişmandı (ve yaşlılığında cinsel perhizi vazetme aşırılığına gidecekti). *Kazaklar'*da Olenin, ilki uyarınca tabiatla bütünleşir, pagan Eroşka ve Lukaşka'ya hayranlık duyar, ikincisi uyarıncaysa (daha ziyade umutsuzluğu yüzünden) başkaları için yaşamak ister, ama tüm benliğine hayat enerjisi zerkeden pagan, tutkulu bir aşkın diriltmesiyle (tekrar ilki uyarınca) o isteğinin hakiki ve samimi olmadığını, bir kaçış olduğunu anlar, yalnız ne var ki, karşılıksız aşkın diriltmesi de geçicidir. *Savaş ve Barış'*ta, ilki uyarınca, güzel Sonya hiç bencil olmadığı için defolu ve köylü Karatayev benliğini eritip hayat ve insanlıkla bütünleştiği için bilge bulunurlar. . . Ve Tolstoy ilki uyarınca kendini varetmeye yönelir, ama sonunda, yok olacağı gerçeğiyle yüzleşip, ikincisi uyarınca bir yaşama döner. Benliğinin hiçlikte erimesiyle –ölümle– sonuçlanacak bu başrol yanılısamından vazgeçip, içinde eriyeceği hiçliğe karşı, içinde eriyeceği hakikatin peşine düşer. Hayatı, bu hummalı arayışın ve elde ettiği ipuçlarına göre yaşama mücadelesinin dramıdır –sürekli aşağı yuvarlanacak bir kayayı sonsuza dek tekrar yokuş yukarı yuvarlamaya mahkum Sisifus'un ki, yani, insanlığın ki gibi.

Ömrünün son otuz yılında, çoğu zaman resmî, kurumsal din ve vatenseverlik (ulusalcılık, milliyetçilik) şekillerinde tezahür eden, hakikat yerine ikame edilen ve insanların, içinde eriyerek aslında neflerini genişletmek istedikleri, dolayısıyla insan ve toplum hayatını yönlendirip tarumar eden, akla da vicdana da aykırı, temel bir irrasyonel elementle –kayayı aşağı yuvarlatan pagan tanrıyla, Nefs'le– savaşıyor. Hem bu elementi besleyip manipüle eden, hem de bu element tarafından üretilen iktidar, devlet, ordu, kilise, ulema vb. gibi hükümler unsurları ve bunlara yandaş veya karşı her tür cebir failini karşısına alır. Tahrifat ve hurafatını ayıklayıp tüm dinlerin ortak ve hakiki özüne, *Tanrı'nın içimizdeki krallığına* dönmeyi, İsa'nın "Dağ'daki Vaaz"ı uyarınca "kötülüğe cebirle direnmeme"yi, "düşmanını sevme"yi, vicdani reddi, sivil itaatsizliği ve almaya değil vermeye dayalı bir hayat tarzınıysa, kurtuluşun yegane güzergahı olarak savunur.

O irrasyonel elementin temel tezahürlerinden birine, yani resmî, kurumsal dine ilişkin Tolstoy eleştirilerinin bir özetini daha önce vermiştim [5]. Bu derlemeyse, Tolstoy'un vatenseverlik üzerine eleştirilerini bir araya getiriyor, yani o irrasyonel elementin diğer tezahürüne ilişkin eleştirilerini. Bugün yaşasa, o irrasyonel elementin üçüncü ve irrasyonelliği en çıplak şekilde gösteren tezahürünü de incelerdi, futbolu!

D.S. Mirsky, vaiz Tolstoy öncesinde, sanatçı Tolstoy'da da bulunan bu *çiplaklığı işaret etme huyunu*, sanatına atfen, hakikati etiket ve teamüllerden ayıklamak şeklinde tanımlıyor [6]. Böylesi bir hakikat arayışı bugün Tolstoy'la öyle özdeşleşmiştir ki, *Sanat Nedir?*'de formüle ettiği teşhisi, internette rastladığım üzere, Tolstoy Sendromu diye ve "Olanca delile rağmen hakikati görmezden gelme şeklinde bir insan davranışı" açıklamasıyla kavramsallaştırılmıştır:

Şunu biliyorum ki, insanların çoğu, sadece zeki sayılanlar değil, gerçekten zeki olanlar, en karmaşık bilimsel, matematiksel ve felsefi çözümlenmeleri anlayabilenler, eğer herhangi bir konuda, kimi zaman büyük çabayla oluşturdukları bir yargının, gurur duydukları bir

yargının, başkalarına öğrettikleri, üzerine tüm hayatlarını temellendirdikleri bu yargının yanlış olabileceğini itirafa zorlayan türdense, en basit ve bariz bir hakikati çok nadiren anlayabilirler. [7]

Çok sonraları, en karmaşık çözümlmelerle başı hoş en zeki insanlara dair, muhakkak engin tecrübeleri olan ve Tolstoy gibi vatanseverlikle militarizme karşı duran Einstein, benzer bir teşhisi şu formülle basitleştirip meşhur edecektir: "Bir önyargıyı yıkmak, atomu parçalamaktan zordur."

Tolstoy Sendromu'nun teşhisine de yol açan ve Tolstoy'un sanatına en başından beri egemen olan bu özelliğe, hakikati gösterme yöntemine, Sovyet edebiyat eleştirmeni Viktor Şklovski "tuhaflaştırma" adını veriyor.

Tolstoy bugün yaşasaydı, bu yöntem uyarınca mesela futbolu şöyle gözler önüne sererdi: Çelik çomak veya uzun eşek gibi bir oyunken ve rakiplerin tek farkı üzerlerindeki elbiselerin renkleriye ve bizzat oyuncular da sürekli o renkleri değiştirip rakip takımlara transfer olurken, oyun dışındakilerin, o renklere ve o renkleri kullanan ticari müesseselere "biz" veya "bizim takım" diye tapması ve sonuçta oyunun, kazanmak uğrunda herşeyi mübah sayan bir savaşa dönüşerek ahlak erozyonuna, bilinç garabetine yol açması, oyun dışındaki insanların birbirini budaması, bu tuhaf hadiseyi hayatlarının en önemli meselelerinden biri haline getirmesi, bu uğurda devasa miktarlarda para ve emeğin harcanması, dünyanın en önemli meselesiymiş gibi medyada programların, açık oturumların yapılıp tartışılması vs.

Aynı yöntemle mesela özel otomobili de şöyle tanımlardı Tolstoy: Hayat kalitesini yükseltme, ulaşımı kolaylaştırma ve rahatlatma işleyle ortaya çıkıp, pek tabii tam tersine, ulaşımı imkansız hale, hatta işkence haline getiren, yarattığı bu imkansızlık ve işkence keşmekeşi içinde insanları canavarlaştıran, hem dünya kaynaklarını hem de iktisadi birikimleri berhava eden, yaşam alanlarını teneke, plastik, egzoz, asfalt,

gürültü, kaza cehennemine çeviren, solumayı imkansızlaştırıp insanları zehirleyen, küresel ısınmaya hatırı sayılır katkılarıyla dünyayı, hayatı yok eden ve cennetin tam aksine cehennem tasvirine uygun *tüm bu avantajları yüzünden* insanların sürekli yenisini almak için yaşayıp köle gibi emek harcadığı, *bu avantajları daha da arttırmak için* satıcıların sürekli yenisini piyasaya çıkardığı ve herkesin özgürlüğüne, hayatına tecavüz eden *bu avantajlar yüzünden* kanun koyucuların takdirini fazlasıyla kazanan teneke ve plastik karışımı şey.

Şklovski, bu türden bir bakış açısı ve yaklaşıma, Tolstoy'un bir reformcu, bir vaiz olmadan önce, ilk eserlerinde de bulunan bu özelliğine "tuhaflaştırma" diyor, ama aslında Şklovski'nin bu yakıştırması tuhaflaştırma, çünkü Tolstoy'un ki, aynen "kral çıplak" diyen çocuğunki gibi, tuhaflaştırma değil, tuhaflığı teşhir etme, hakikati göstermedir. Tolstoy, sanatçılığının ayırıcı bir niteliğini ve gücünü, yarattığı o meşhur, olağanüstü gerçeklik hissini de yine büyük oranda, "herşeyi ilk kez görüyormuşcasına yazma"sından, "herşeyi varoluş prensibi içinde görme"sinden, etiketlerle teamülleri ayıklayıp dünyayı "yaratılış gününde Adem'e görüldüğü gibi" [6] gösterme uğraşından, kimilerince Einstein dehasının da temel bir unsuru sayılan, çocukça sorular sorma özelliğinden, saf çocuk gözleriyle bakıp koşullandırılmamış çocuk bilinciyle sorgulama yeteneğinden alır. Yayınlanmış ilk eseri (diğer çoğu gibi kısmen otobiyografik) *Çocukluk*, bir çocuğun gözleriyle bakar hayata ve 1910'da, ömrünün son birkaç ayında başlayıp, bitirmeden ve revize etmeden bıraktığı son çalışmasının adı da *Çocukların Bilgeliği*'dir. Bu çalışmada, çeşitli başlıklar altında çocukları ve kimi zaman da çocuklarla büyüklere konuşturur Tolstoy. İlk üç konuşma "Din", "Savaş" ve "Anavatan: Devlet" üzerine, yani o irrasyonel elementin iki asli tezahürü üzerinedir:

Çocuk: Dadı bugün niçin giyiniş kuşandı, benim üzerime de bu yeni gömleği geçirdi?

Anne: Bugün bayram olduğu için; ve biz de kiliseye gideceğiz.

Çocuk: Ne bayramı?

Önsöz: Sisifus'un Kayası ve Tolstoy; ve "Biz" Kimiz?

Anne: Miraç.

Çocuk: "Miraç" ne demek?

Anne: Efendimiz İsa Mesih göğe ağıdı, demek.

Çocuk: "Ağıdı" ne demek?

Anne: Yükseldi, demek.

Çocuk: Nasıl yükseldi? Kanatlanarak mı?

Anne: Hayır, kanatlanarak değil. Bayağı yükseldi işte, çünkü o Tanrı ve Tanrı herşeyi yapabilir.

Çocuk: Ama nereye gitti? Babamın bana söylediğine göre, gök aslında sadece boşluk. Orada yıldızlardan başka bir şey yok, yıldızların ötesinde yine yıldızlar var ve gök dediğimiz şeyin de sonu yok.

Öyleyse o nereye gitti?

Anne (gülerek): Herşeyi anlayamaz insan. İmanı olmalı.

Çocuk: Neye imanı?

Anne: Diğer insanların söylediğine.

Çocuk: Ama tuz saçıldı diye biri ölecek dediğimde, aptalca şeylere inanmamam gerektiğini sen kendin söyledin!

Anne: Çok doğru. Aptalca olan hiçbir şeye inanmamalısın.

Çocuk: Ama neyin aptalca olup, neyin olmadığını nasıl bileceğim?

Anne: Hakiki imana inanmalısın.

Çocuk: Ama hakiki iman ne?

Anne: Bizim imanımız. (Kendi kendine.) Galiba saçmalyorum. (Yüksek sesle.) Git, babana söyle, çıkıyoruz; atkını da tak.

Çocuk: Ayinden sonra çikolata yiyecek miyiz?

•

Karlhen Şmit [9 yaşında]: Prusyamız, Rusların bizden toprak almasına izin vermeyecek!

Petya Orlov [10 yaşında]: Biz de diyoruz ki, önce biz fethettiğimize göre toprak bize ait.

Maşa Orlova [8 yaşında]: "Biz" kimiz?

Petya: Sen daha çocuksun, anlamazsın. "Biz", ülkemizin halkı demek.

Önsöz: Sisifus'un Kayası ve Tolstoy; ve "Biz" Kimiz?

Karlhen: Her yerde böyledir. Bazı insanlar bir ülkeye, bazıları da diğerine aittir.

Maşa: Ben kime aitim?

Petya: Rusya'ya, hepimiz gibi.

Maşa: Ama ya istemezsem?

Petya: İstesen de, istemesen de Russun. Ve her ülkenin kendi çarı ya da kralı vardır.

Karlhen (araya girerek): Ya da Parlamento'su. . .

Petya: Hepsinin kendi ordusu vardır ve hepsi kendi halkından vergi toplar.

Maşa: Ama niye böyle ayrılmışlar?

Petya: Ne demek? Her ülke farklıdır.

Maşa: Ama niye böyle ayrılmışlar?

Karlhen: E çünkü, her insan kendi anavatanını sever.

Maşa: Neden ayrı olduklarını anlamıyorum. Hep beraber olmak daha iyi olmaz mıydı?

Petya: Oyun oynamak için beraber olmak daha iyi, ama bu oyun değil, önemli birşey.

Maşa: Anlamıyorum.

Karlhen: Büyüyünce anlarsın.

Maşa: Öyleyse büyümek istemiyorum.

Petya: Küçüksün, ama şimdiden inatçısın, hepsi gibi.

•

Gavrila [uşak ve asker yedeği]: Evet, Mişenka, sevgili küçük efendim, hoşça kal! Tanrı bir daha görüşmemize izin verecek mi acaba?

Mişa [efendisinin küçük oğlu]: Gerçekten gidiyor musun?

Gavrila: Tabii! Savaş var ve ben de yedekteyim.

Mişa: Kimle savaş? Kim kime karşı savaşıyor?

Gavrila: Tanrı bilir! Benim anlayacağım şey değil. Gazetelerde bir şeyler okudum, hepsini anlayamıyorum. Avusturyak'ın gücendiğini söylüyorlar, bizimkiler şeyleri tuttu diye –neydi adları. . .

Önsöz: Sisifus'un Kayası ve Tolstoy; ve "Biz" Kimiz?

Mişa: Ama sen niçin gidiyorsun? Çarlar dalaştıysa, bırak savaşı onlar yapsın.

Gavrila: Nasıl gitmeyeyim? Çar, Anavatan ve Ortodoks Dini için.

Mişa: Ama gitmek istemiyorsun, değil mi?

Gavrila: Kim karısı ve çocuklarını bırakmak ister? Hem niye böyle iyi bir yerden ayrılmak isteyeyim?

Mişa: Öyleyse niye gidiyorsun? Onlara, gitmek istemediğini ve gitmeyeceğini söyle. Ne yaparlar sana?

Gavrila (güler): Ne mi yaparlar? Zorla sürükleyip götürürler!

Mişa: Ama kim seni sürükleyip götürür?

Gavrila: Benim gibi adamlar tabii –emir altındaki adamlar!

Mişa: Senin gibi adamlarsa, niye seni sürükleyip götürürler?

Gavrila: Kumandanların emri. Emirler verilir ve insan sürüklenip götürülür.

Mişa: Ya onlar da reddederse?

Gavrila: Ellerinden gelmez.

Mişa: Niye gelmez?

Gavrila: Niye mi, çünkü... çünkü kanun böyle.

Mişa: Ne tür bir kanun?

Gavrila: Acayip acayip şeyler söylüyorsun! Seninle fazla çene çaldım. Semaveri son kez hazırlamamın zamanı. [8]

Tolstoy diğer yazılarında da, İsa'nın "dönüp çocuklar gibi olmazsanız, asla cennetin krallığına girmeyeceksiniz" sözüne dikkat çeker. Ama bu bilge ve saf çocuklar kadar bilge ve saf kalmak çok kolay değildir, çünkü hem arsızlaşp doyumsuzlaşarak aleyhe dönen bencillik, hem de hayvani saldırganlık dürtüsü ve pagan iktidar saiki gibi, korunma paranoyasıyla meşrulaştırılıp yüceltilen sahte ve mütecaviz unsurlar –yardımlaşma yerine, sosyal Darwinizmi, yani tabiatın faşist yanını haklı çıkaracak veya hükümler kılacak şekilde ve bilge olmayan çocuklarda görüldüğü, Tolstoy'unsa makalelerde açıkladığı üzere– beşeri, ailevi, siyasi, dinî, coğrafi, sosyal, ideolojik, psikolojik vs. koşullar ve odaklarca manipüle edilir.

Tolstoy da, en baştan itibaren, kralın çıplaklığını tümüyle gören bilge bir çocuk değildi her zaman; yukarıdaki bilge ve bilge olmayan çocukların, giderek birbirleriyle çatışan bir karışımıydı. Hem baba hem de anne tarafından yüzlerce yıl geriye giden aristokrat bir ailenin ve geleneğin bir üyesi olarak yetişmiş, kölelere ve büyük çiftliklere sahip bir Kont'tu başlangıçta; çeşitli askerî ve idari görevler üstlenmiş, savaflara katılmış bir aileye, kendini Rusya'nın sahibi hisseden bir geleneğe mensuptu. *Savaş ve Barış*'taki Nikolay Rostov'a model olan babası, Nikolay Tolstoy, Napolyon'a karşı savaşıp Fransızlara esir düşmüştü. *Savaş ve Barış*'taki yaşlı Bolkonski'ye model olan, anne tarafından dedesi, Volkonski, görkemli bir kişilik ve saygın bir eski generaldi. Tolstoy'un, "onsuz bir Rusya düşünemiyorum" dediği Yasnaya Polyana çiftliği de bu dedesinin mirasıydı. Tolstoy bu koşulların kölesi değildi, ama kimyası şekillenirken, biyografilerinde aktarılan böylesi bir iklimden etkilenmişti. Tüm bunlar, bilge ve saf çocukla çatışan etkenlerdi.

1851'de 23 yaşındayken, hayatına bir yön verememiş olmanın çaresizliğiyle ve sefih yaşantısından kurtulmak amacıyla, aile geleneğine ve büyük abisi Nikolay'ın önerisine uyarak orduya katılıp, onunla birlikte Kafkasya'ya gitti. Üç yıl Kafkasya'da Şamil'e ve iki yıl da Kırım'da Osmanlı, İngiliz ve Fransız birliklerine karşı savaştı. Sefih yaşamdan tam olarak kurtulmasa da, *Baskın*, *Ağaç Kesme*, *Sivastopol Skeçleri*, *Çocukluk*, *Delikanlılık*, *Gençlik*, *Kar Fırtınası* gibi ilk eserlerini gönüllü gittiği bu cephelerde yazmış veya tasarlamıştır; vatanseverlikle meşrulaştırılıp yüceltilen ve hüküm süren militarizm, kahramanlık ve savaş gibi olguları da bu ilk eserlerinin kimilerinden itibaren sorgulamaya başlar.

30 Mayıs 1851'de, bir yıl sonra *Baskın*'a malzeme olacak Kafkasya macerasının başında, günlüğüne şu iç çatışma yansır: "Buraya nasıl geldim? Bilmiyorum. Neden geldim? Bunu da bilmiyorum." Rusya'nın oraya neden geldiğini sormaksa henüz aklına düşmez. Bir yıl sonra, 5 Şubat 1852 tarihli günlük girişinde de şöyle der: "Tuhaftır, bana en rahatlatıcı gelen şey, savaş konusunda çocukken sahip olduğum bakış

açısı –hamaset. Çocuk bakış açısına sık sık geri dönüyorum." Ama belli ki, bilge çocuklarınkine değil. Nitekim 29 Mayıs 1852'de bu sefer de "bütün sabah Kafkasya'nın fethini hayal" eder. İlerki aylarda, tersine, sık sık ordudan ayrılmak istediğini yazar günlüğüne, ayrılmamasının nedeni rütbe ve madalya alma arzusudur. Ve Kafkasya'da gönüllü katıldığı bir baskından mühlhem hikayesi, *Baskın* ise aynı yıl şu satırlarla başlar:

Savaş daima ilgimi çekmiştir: büyük generallerce tasarlanan manevralar anlamındaki savaş değil –hayal gücüm böyle devasa devinimleri izlemeyi reddediyordu, bunları anlamıyordum– savaşın gerçekliği, düpedüz öldürmeyi ilgimi çeken. Austerlitz ve Borodino'daki orduların nasıl düzenlendiğinden çok, ne şekilde ve hangi duygunun etkisi altında bir askerini öldürdüğüyle ilgiliydim.

[...] Bir insan, hangi duygunun etkisi altında, kendisi için belirgin bir avantaj olmaksızın, kendini tehlikeye atmaya, daha da şaşkıncı olanı, insan kardeşlerini öldürmeye karar verir? Öfkenin etkisi altında bunun yapıldığını düşünmek istemişimdir hep, ama tüm o savaşların her daim öfkeli olduklarını varsayamayacağımıza göre, kendini koruma ve görev duygularını varsaymak zorunda kaldım.

Cesaret nedir –bütün çağlarda ve bütün milletler arasında saygı gören o nitelik? Neden bu iyi niteliğe –tüm diğerlerinin aksine– bazan melun insanlarda rastlanır? Tehlikeye soğukkanlı tahammül yalnızca fiziksel bir kapasite mi yoksa ve insanlar da ona, aynen bir adamın uzun endam veya yapılı cüssesine duydukları şekilde mi saygı duyuyorlar, bu olabilir mi? Kırbaçtan korkup, paramparça olmak üzere kendini sarp bir yerden aşağıya atan bir ata gözüpük denebilir mi; ya da cezalandırılmaktan korkup, kaybolacağı bir ormana kaçan bir çocuğa; ya da rezil olma korkusuyla bebeğini öldürüp ceza çarptırımına katlanmak zorunda kalan bir kadına; ya da övünge yüzünden bir insan kardeşini öldürmeye sıvanıp, kendini öldürülme tehlikesine maruz bırakan bir adama?

Her tehlikede bir seçim vardır. Ona cesaret mi, yoksa korkaklık mı deneceği, seçime soylu bir duygunun mu, yoksa bayağı bir duygunun

mu vesile olduğuna bağlı değil midir? [9]

Daha ileride, altıncı bölümde de şunları söyler:

Savaş! Ne akıl almaz bir olgu! İnsanın mantığı "Haklı mı, gerekli mi?" diye sorunca, bir iç ses daima "Hayır" karşılığını veriyor. Bu gayritabii hadisenin sırf inatçı mevcudiyeti onu tabii gösteriyor ve kendini koruma duygusu da haklı.

Rusların dağ kabilelerine karşı savaşında, kendini koruma duygusuna dayanan hakkaniyetin bizim safımızda olduğundan kim kuşku duyar? Bu savaş olmasaydı, zengin ve kültürlü komşu Rus topraklarını vahşi ve savaşkan kabilelerin soygun, cinayet ve baskınlarından kim sakınacaktı? Ama iki ayrı insan düşünün. Kendini koruma ve dolayısıyla hakkaniyet duygusu kimin safındadır? Şu serserinin safında mı: Rusların yaklaştığını duyup duvardan eski silahını kapan, kesesine (ancak istemeye istemeye boşaltacağı) üç ya da dört mermi koyup gavurlarla karşılaşmaya koşan ve sürdüğü tarlalarla kulübesini ezmek, yakmak üzere Rusların hâlâ ilerlediğini görerek, annesi, karısı ve çocuklarının korkuyla titreyip saklandıkları vadiye yaklaştığını görerek, mutluluğunu oluşturan herşeyden mahrum edileceğini görerek, çaresiz bir kızgınlık içinde ve umutsuz bir feryatla lime lime ceketini yırtıp silahını atan ve pösteki başlığını gözlerinin üzerine düşürüp ölüm-şarkısını söyleyen ve sadece elindeki bir hançerle kendini dosdoğru Rus süngülerine atan bir Cemi'nin safında mı? Hakkaniyet onun safında mı, yoksa tam yanımızdan geçerken pek güzel Fransız şansonları söyleyen, generalin maiyetindeki şu subayın safında mı? Rusya'da bir ailesi, akrabaları, arkadaşları, serfleri ve onlara karşı yükümlülükleri var, ama dağ insanlarıyla husumet içinde olmak için ne bir nedeni ne de arzusu; ve Kafkasya'ya sırf şans eseri ve cesaretini göstermek için gelmiş. Yoksa, sırf en kısa zamanda yüzbaşı rütbesi ve rahat bir mevki edinmek isteyen ve bu nedenle dağ insanların düşmanı olan yaver ahbabımın safında mı? Yoksa, ağır bir Alman aksarıyla, topçulardan ateşleme çubuğu isteyen şu genç Almanın safında mı? Hangi allahın belası onu anavatanından

bu ücra bölgeye getirip bıraktı? Şu Sakson, Kaspar Lavrentiç, bu delipoyraz komşularla kana susamış ihtilafımıza neden karışsın? [9]

Görüldüğü gibi, 40-50 yıl sonra vatanseverlik üzerine yazdığı makalelere aykırı düşmeyecek ve 20 yıl kadar sonra yazdığı *Anna Karenina*'nın son bölümüyle örtüşecek bu satırlara rağmen, hâlâ gönüllü bir askerdir Tolstoy, içindeki bilge çocukla pagan çocuğun çatışması sürmektedir. Hatta, kimi kaynaklarca söylenen doğruysa, bu çatışma öyle sürmektedir ki, Tolstoy yukarıdaki bölümleri *Baskın*'a dahil etmekten vazgeçmiştir; nitekim, 90 ciltlik Tolstoy külliyyatında ve bazı İngilizce çevirilerde bu bölümler yer almaz, Türkçe çevirilerde de bu bölümlerin ya biri ya da ikisi eksiktir. Ama Aylmer Maude gibi kimi kaynaklara göreyse, bu bölümler Çarlık Rusyası'nda sansürlenmiştir. R. F. Christian da, *Baskın*'ın sansürlenerek yayınlandığını ve elyazmasından farklı olduğunu, Tolstoy'un yayına gönderdiği metninse mevcut olmadığını belirtiyor [10]. 6 Ocak 1853 tarihli günlük girişi de, bu tezi destekler niteliktedir: "Savaş o kadar haksız ve melun bir şey ki, onu sürdürenler vicdanlarının sesini bastırmaya çalışırlar."

Ama 1854'de, çok daha kanlı bir savaşın yaşandığı ve gönüllü gittiği Kırım'dan, yakını Tatyana Aleksandrovna Yergolskaya'ya yazdığı 5 Temmuz tarihli mektuba göreyse: "insanların birbirini öldürdüğünü izlemek tuhaf bir zevk" olsa da, Silistre'de her sabah ve akşam saatlerce bu "muhteşem" manzarayı uzaktan seyretmektedirler. Ortanca abisi Sergey'e 20 Kasım 1854'de yazdığı mektuba göre de, "Ordudaki şevkin tarifi imkansız"dır:

Antik Yunan'da bile böylesine kahramanlık yoktu. Kornilov [. . .] "Ölmeniz emredilse, ölecek misiniz gençler?" dediğinde, askerler "Öleceğiz, Majesteleri! Hurra!" diye bağırıldılar. Ve bu göstermelik değildi, mahsusucuktan değil, *cidden* olduğunu her yüzde görebilirdin ve 22.000 kişi halihazırda bu sözü tutmuştu. [. . .] Bir kez bile çarpışmada yer almadım, ama bu insanları gördüğüm ve bu şanlı zamanda yaşadığım için Tanrı'ya şükrediyorum. 5'indeki bombardıman, sa-

dece Rus tarihinin değil, tüm dünya tarihinin en parlak ve şanlı menkıbesi olarak kalacak. [11]

Mektup, Fransız ve özellikle de İngiliz askerlere hayranlığından, onların "ahlaken ve fiziken" Ruslara üstünlüklerinden, Rusların kahramanlıklarından ve bir ordu gazetesi çıkarma planından sözeder. Orduda iyileşmeye yardımcı olacak bu yayın Çar'ın iznini alamayacaktır ama, Rus ordusu gerçekten iyileşmeye muhtaçtır: Yiyecek için ayrılan paraya el koyarak erleri aç bırakmak, en iyi erzak ve mühimmat için alınan parayla en kötülerini temin etmek vb. gibi yolsuzluklar yaygındır [13, 12, önsöz]. Tolstoy, Çar'ın oğullarından birine göndermek niyetiyle, bu tür yolsuzlukları ve kötü yönetimi teşhir eden, "Rus Askeri ve Subayının Olumsuz Yanlarına Dair Bir Not" yazar (özetlersek): Askerleri, pipo içtikleri veya komutanlar onları soyarken seslerini çıkarmaya cüret ettikleri için kırbaçlanan bir ordu, ciddi bir moral zaaf içindedir ve etkin biçimde savaşılamaz; Rus subayı eğitimsizdir, çoğu askerlikten başka bir meslek için uygunsuzdur ve hizmette asıl amaçları da para kazanmaktır; bunun gerçekleşmesi yolunda kullandıkları yöntemlerse tehdit ve zorbalıktır; askerî şeref, şövalye ruhu ve vatan sevgisi alay konularıdır, zorbalık, hovardalık ve tehditse saygınlık sebebidir.

Tolstoy bu notu göndermez; tersine, 1855'de, "çocukluk hamasetine geri dönüp", bir yıl önce ortanca abisi Sergey'e mektubunda değindiği konuyu işleyerek (komutan Kornilov'un askerlerle konuşmasını da aktararak), *Sivastopol Skeçleri*'nin ilkini, "Aralık'ta Sivastopol"u yazar ve görkemli savaş manzaralarını, Rus insanının gücünü, ruhunu, kahramanlığını ve fedakarlıklarını, yaralıların yüce tevazularını ve dayanıklılığını, *duygulu bir mesafeden*, izlenimler şeklinde rapor eder. Tüm fizikî imkansızlıklara rağmen, Sivastopol'u düşmana bırakma niyeti ve ihtimalinin zerresi yoktur. Kahramanlar kendilerini seve seve ölüme atmaktadırlar. Sivastopol'da olmak düşüncesi bile, "gurur ve kahramanlık hissini ruhunuza nüfuz etmesi ve kanınızın damarlarınızda daha hızlı akması" için yeterlidir, aksi imkansızdır. Sivastopol'dakileri

harekete geçiren hissiyatın, kendi yaşadığınız boş, dar ve bön duygularla ortak bir yanı bulunmadığı, tamamen farklı ve daha güçlü bir doğası olduğunu artık kavırıyorsunuz; bu hissiyat, top mermilerinin sağanağı altında, yüz çeşit ölüm ihtimaliyle burun burunayken onları, çoğumuz gibi böylesi sadece bir ihtimalle burun buruna gelen insanlar kadar sakin yaşamaya, ve de uykusuzluk, pislik ve aralıksız çalışmaya katlanarak bu koşullarda yaşamaya, muktedir adamlar haline getirmiştir. İnsanlar, böyle korkunç koşullara, bir madalya ya da nişan yüzünden veya tehdit edildikleri için katlanmazlar: başka ve daha yüce bir saik olmalı. Bu saik, Rus insanında ancak nadiren yüzeye çıkan, ama ruhunun derinliğinde gömülü yatan bir hissiyat, bir anavatan sevgisidir. [12]

Bu aradaysa, 7 Nisan 1855 tarihli günlük girişinden öğrendiğimize göre, bilge veya bilge olmayan, masum çocuklar öldürülmektedir:

Dün sokakta atçılık oynayan bir oğlanla kızın yakınına bir top mermisi düştü: kollarını birbirlerine doladılar ve birlikte yere yığıldılar. Kız, bir denizci karısının çocuğu. Her gün top ve bomba sağanağı altında benim bulunduğum bölgeye geliyordu. Soğuk algınlığım öyle feci ki hiçbir işe koyulamıyorum.

Bu hazine olay ardından hiçbir elem belirtisi göstermeksizin soğuk algınlığını kaydetmesi enteresan, ama belki de sadece kendi elemi kaydetmek istememiştir veya bunu gereksiz bulmuştur; bunlar kısa günlük notlar ve gerçekte ne hissedip yaşadığını, iç yaşantısının apaçık bir tasviri olmayan kelimeler dizisiyle belirlemeye çalışmak çok doğru bir fikir vermeyebilir; soğuk algınlığına geçmeden önce bir iç geçirip on dakikalık bir melankoli yaşamış mıdır, bütün günü böyle bir melankoli içinde mi geçmiştir, bunları bilmiyoruz. Nitekim (benim hafızamda yer etmemişse de) Susan Layton, çocuklara şiddetin Tolstoy'da iz bıraktığına ve Tolstoy'un bu konuyu eserlerinde tekrar tekrar işlediğine dikkat çekiyor [14]. Yine de, bu olaydan altı gün sonra, 13 Nisan'da, günlüğüne şunları kaydeder Tolstoy:

Tehlikenin değişmez cazibesi ve beraber yaşadığım askerlere ilişkin

Önsöz: Sisifus'un Kayası ve Tolstoy; ve "Biz" Kimiz?

gözlemlerim, denizciler ve bizzat savaşın yöntemleri öyle hoş ki, burayı terketmek istemiyorum, özellikle de gerçekleşecek bir taarruzda yer almak isterken.

Mektup ve günlüklerindeki bu ifadeler, bilincinin tüm devinimi, kapasını ve nihai yargısını ortaya koymayan bu notlar, bilge çocukla çelişip "Aralık'ta Sivastopol"un hamasetiyle örtüşüyor, hatta onun ötesine de geçip pagan çocukla buluşuyor. Bu hikayelerin İngilizce çevirisine yazdığı önsözde Aylmer Maude'dan öğrendiğimize göre, Çar "Aralık'ta Sivastopol"u Fransızcaya çevirtmiş ve savaşta Tolstoy'un kollarını istemiştir. Aylmer Maude'un önsözünde aktardığı üzere, Mayıs 1855'de abisi Sergey'e yazdığı mektuptaysa şöyle der Tolstoy:

Kırım'a gönderilmem yolundaki başvurum, bu savaşı görmek içindi
... ama en çok da vatansızlık yüzündendi, itiraf edeyim, o sıra
fena bir vatansızlık nöbetine yakalanmıştım.

Bu mektupla aynı yıl yazdığı, "Mayıs'ta Sivastopol"da nöbet geçmiştir ve Tolstoy, önceki hamaseti giderme çabası taşır, askerlerin kahramanlıkları ardında yatan korkular ve övünç saikinden söz eder, ateşkes sırasında Fransız ve Rus askerlerin dostane konuşmalarını aktararak savaşın anlamsızlığını ve hunharlığını teşhir eder.

Binlerce insan biraraya toplanıyor, birbiriyle bakıyor, konuşuyor, gülüşüyor. Ve bu insanlar –yüce bir sevgi ve fedakarlık yarası ikrar eden Hıristiyanlar– ne yaptıklarını görüp, O'nun önünde, kendilerine hayat vermiş ve herbirinin ruhuna ölüm korkusuyla iyi ve güzel sevgisini yerleştirmiş olanın önünde, hemen nedametle diz çökmüyor, coşku ve sevinç gözyaşlarıyla kardeşçe kucaklaşmıyorlar.

Beyaz bayraklar indiriliyor, ölüm ve ızdırap makineleri tekrar gürliyor, masum kan akıyor ve figanlarla beddualar ortalığı kaplıyor.

İşte bu defa istediğimi söyledim. [...]

Bu hikayede, kaçınılması gereken kötü ve örnek alınması gereken iyi nerede? Kim hikayenin canisi, kim kahramanı? Hepsini iyi ve hepsini kötü.

[...]

Hikayemin –tüm benliğimle sevip tüm güzelliğiyle çizmeye çalıştığım, dün, bugün ve yarın hep güzel olan– kahramanı Hakikat'tir.

[9]

Aylmer Maude'un önsözünde değindiği ve diğer çevirmen David McDuff'ın önsözünde de daha ayrıntılı aktarıldığı üzere, "Mayıs'ta Sivas-topol"u yayıncıya gönderirken yanına bir not ekler Tolstoy: İlk skeç "Mayıs'ta Sivastopol"un, "kıyaslanamayacak ölçüde ikincisinden iyi olduğuna kani"dir, ama "hoşa gitmeyeceğinden de emin"dir, hatta sansür heyetince tamamen yasaklanabileceği korkusunu dahi taşır. Kendisine riskli gibi görünen bölümler için alternatiflerini yazmış, atılabilecek başka bazı bölümleriyse işaretlemiştir, ama "Eğer işaretlemediğim bölümleri dahi atmaya kalkarlarsa, katiiyen parçayı yayınlamayın lütfen" der editör Panayev'e. Panayev ise, hikayenin sansürden geçebilmesi için, yukarıdaki finale şu ekin yapılması gerektiğini yazar: "Ama bu savaşı başlatan biz değildik, bu korkunç kan dökmeyi kıışkırtan da biz değildik. Biz sadece anavatanımızı, kendi bölgemizi savunuyoruz ve kanımızın son damlasına kadar savunmaya devam edeceğiz." Panayev'in bu eki, 1886'dan sonraki hiçbir baskıya dahil edilmeyecek ve Tolstoy, bu satırları "her okuduğumda, onları yazılı görmektense yüz kırbaç yemeyi yeğliyorum" diyecektir.

"Ağustos'ta Sivastopol" da yine, kahramanlığı hakikat değil, hakikati kahraman yapar. Mesela beşinci bölümde, gazeteler ve arkadaşlarının mektuplarındaki kahramanlık hikayeleri ve rütbe ve nişan hayalleri yüzünden "vatanseverlikle tutuşan" ve "bu duyguya çok şey feda eden", mükemmel bir mevkiyi, on yıllık didinmeyle kurduğu evini, dost çevresini ve iyi bir evlilik yapma umutlarını terkedip, aktif hizmete yazılan bir gönüllü tasvir edilir; gönüllü, "kendinden önceki ve sonraki birçokları" gibi, cepheye aylarca ulaşamayışı ve yaklaştıkça duyduğu korkunç ölüm ve yaralanma hikayeleri yüzünden "küllenen vatanseverlik ateşini"

tamamıyla kaybetmiş, zavallı bir ödleğe dönüşmüş ve gönüllü olmakla "en aptalca bir hata" yaptığını anlamıştır. (Tolstoy, otuz dört yıl sonra, 1889'da bir başka subayın Sivastopol anılarına önsöz yazıp, benzer saikler ve hayallerle savaşa giden genç bir askerin, savaş dehşetiyle somut olarak karşılaştığındaki hayal ve kişilik kırılmasını yine tasvir edecektir.) Aylmer Maude'dan öğrendiğimize göre, son iki Sivastopol skeçi yoğun biçimde sansürlenir, hatta bunlara sansürcülerce farklı şeyler eklenir ve bu skeçler nedeniyle Tolstoy, Çar himayesinden mahrum kalır.

On yıl kadar sonra *Savaş ve Barış*'taysa savaş üzerine şu yargıya varır Tolstoy:

Neden milyonlarca insan birbirini öldürdü, bunu yapmanın fiziken ve ahlaken kötü olduğu dünya kurulduğundan beri bilinirken? Çünkü öylesine kaçınılmaz bir ihtiyaçtı ki, insanlar bunu yapmakla, arıların da sonbaharda birbirlerini öldürürken yerine getirdiği ve erkek hayvanların birbirini yok etmesine sebep olan, temel zooloji yasasını yerine getiriyorlardı. [16]

Savaş ve Barış, tabiat ananın katil yanına rağmen ve o yandaki çok daha habis unsurlara gözünü dikmiş Dostoyevski'nin tersine, hayatla mutlu bir uzlaşma (daha ziyade galiplerin mutlu uzlaşması) içinde görünür; hatta kimilerince "tabiat tarafından yazılmış" gibidir, kimilerince de "hayata yazılmış bir kasidedir". "Yaşamak," (sonradan *İtiraf*'da söyleyeceği üzere,) "hayatla esrik olunduğu sürece mümkündür sadece"[17] ve hayatın anlamını sorgulayanlar değil, kendini hayatın akışına bırakabilenler, hayatla uyum içindekiler, "hayatla esrik" kalabilenler kazanır ve mutlu aileler kurar.

Tolstoy, içindeki çatışmayı, bilge ve pagan çocuklar arasındaki çatışmayı bir sonuca ulaştırmıştır sanki, ama hayır, bu geçicidir; herşeyiyle hayat kadar gerçek kıldığı, "bir sanat eserinden ziyade hayatın kendisi olarak yarattığı"¹, başı ve sonu bulunmayan o devasa *Savaş ve Barış* ev-

¹Matthew Arnold, *Essays in Criticism*, "Count Leo Tolstoi", 1887, 1888. Aslında *Anna Karenina* için söylüyor, ama *Savaş ve Barış* için de aynı derecede, hatta daha fazla geçerli.

reni sonsuza kadar sürse de, yaratma eylemi ve tanrı rolü sona ermiştir; o tabiat yasaları, yani *Savaş ve Barış*'ın asıl baş kahramanı, Hayat, kendisini de, "Rus toprağının büyük yazarı"² Kont Tolstoy'u bile öldürecek bir gün. Çatışma güçlenecek ve *Savaş ve Barış* ardından düğümlenmeye başlayan bir varoluş krizi neticesinde, Tolstoy'un hem kendi çıplaklığını hem de kralinkini görmesiyle ve bilge çocuğun öne çıkmasıyla sonuçlanacaktır.

Bilge çocuğun, vaiz, reformcu Tolstoy'un doğumu *İtirafklar*'da gerçekleşecektir, ama doğum sancıları *Anna Karenina*'da çoktan başlamıştır. Bu sancuların konumuzla, vatanseverlikle ilgili olanları *Anna Karenina*'nın son (sekizinci) bölümünde hissedilir. Çok sonra buradaki makalelerde vatanseverliğin melanetleri diye sayacağı savaş ve askerliğe dair kanaati, *Baskın*'dan beri içinde kabaran ama sonuçlandırıp kesinleştiremediği kanaati, artık kati bir rotaya girmiştir ve "kötülüğe cebirle direnmeme" akidesi de şekillenmeye başlamıştır.

•

Anna Karenina'yı 1875'de tefrika etmeye başlar ve aynı yıl Bosna-Hersek, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'daki Ortodoks Slavlar, Rusya'nın da teşvikiyle, Osmanlı yönetimine karşı ayaklanırlar. 1877'de bu ayaklanmalar Rusya'nın katılımıyla Osmanlı-Rus (93 Harbi veya Rus-Türk) savaşına dönüştüğünde, Tolstoy da *Anna Karenina*'nın son bölümünü yazmaktadır. Rusya Panislavizmin etkisi altındadır. Dostoyevski'nin aynı yıllarda aylık olarak yayınladığı *Bir Yazarın Günlüğü* yarı yarıya Panislavist propagandayla doludur. Gazeteler ve kulaktan kulağa dolaşan haberler, söylentiler ve anekdotlarda, Türklerin sivil Slavlara, kadın ve özellikle çocuklara akıl almaz, hayal gücünü zorlayan hunharlıklar yaptığı anlatılır (bu tür haberlerin, en azından kısmen, Batı medyasına da yansdığı anlaşılıyor). Dostoyevski de, bu hunharlıkları, Türkler ve

²Ölmeden kısa bir süre önce Turgenyev'in Tolstoy'a yazdığı son mektubundaki ünlü sözü.

Müslümanlara karşı toptancılığa varan bir öfkeyle ve ayrıntılarıyla *Bir Yazarın Günlüğü*'nde [18] sık sık anlatır; 1878-80 arasında yazdığı *Karamazov Kardeşler*'in "İsyan" (veya "Başkaldırı") başlıklı bölümündeyse İvan Karamazov'a anlattır³ (beş ayrı ve saygın İngilizce baskıdan [21] yaptığım kombine çeviriyle veriyorum):

Bu arada, geçenlerde Moskova'da karşılaştığım bir Bulgar, genel bir Slav ayaklanmasından korkan Türklerin ve Kafkasyalıların tüm Bulgaristan boyunca yaptıkları zalimlikleri anlattı. Köyleri yakıyor, öldürüyor, kadın ve çocuklara tecavüz ediyor, esirlerini kulaklarından siper kazıklarına çiviliyor, sabaha kadar öylece bırakıp sonra da asıyorlar –akıl almaz her türlü zalimlik. İnsanlar bazan insan vahşetini "hayvani" diye tarif eder, ama bu hayvanlara karşı büyük bir haksızlık ve hakaret; bir hayvan asla bir insan kadar vahşi olamaz, o kadar maharetle, o kadar sanatkarane bir şekilde vahşi olamaz. Kaplan sadece ısırıp parçalar, bütün yapabileceği budur. İnsanları kulaklarından çivilemek, yapabilseydi bile, asla aklına düşmezdi. Bu Türkler ise çocuklara zulmetmekten zevk alıyorlar –ana rahmindeki bebekleri hançerle kesip almaktan, kundaktaki bebekleri havaya atıp annelerinin gözü önünde süngü ucuyla yakalamaya kadar herşeyi yapıyorlar. Bunu annelerinin gözü önünde yapmak asıl zevk aldıkları şey. Ama Bulgar'ın bana anlattıkları arasında şu sahne özellikle ilgimi çekti. Kollarında bebeğiyle, Türkler arasında çembere alınmış, titreyen bir anneyi gözünün önüne getir. Türkler eğlenceli bir oyun icad ediyorlar; bebeği okşuyor, gülsün diye kendileri gülüyorlar. Sonunda istedikleri oluyor ve bebek gülüyor. Tam o anda Türklerden biri silahını bebeğe doğrultup, yüzünden on santim mesafede tutuyor. Bebek sevinçle kıkırdayıp parlayan silahı minik elleriyle yakalamaya çalışıyor ve sanatkar aniden silahı dosdoğru bebeğin yüzüne sıkıp minik başını paramparça ediyor. Sanatkarane, değil mi? Bu arada, Türklerin tatlı şeyleri çok sevdiklerini söylerler.

Türklerin hunharlıklarına ilişkin bu hikayeler, mazlum Slavları kurtar-

³Ama bu bölüm on bir Türkçe çevirinin dokuzunda sansürülenmiştir. [5]

maya yönelik bir kamuoyu vicdanı şekillenmesine, savaş taraftarlığına, savaş gönüllülerinin oluşumuna ve Panislavizme hizmet eder. Rusya'ya yayılcı ve Panislavist politikasıyla, (daha önce Tolstoy'un katıldığı Kırım Savaşı'nda da olduğu gibi) Avrupa'yı karşısına alır ve 1878'de Osmanlıları mağlup eden savaş sonunda, Rusya'nın Ayastefanos Antlaşması'yla elde ettiği kazanımlar, Berlin Kongresi'ni dayatan Britanya ve Avusturya-Macaristan tarafından kısıtlanır; Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek ise bağımsızlık veya özerklik kazanırlar.

Tolstoy 1894'de, bu kitabın "Hıristiyanlık ve Vatanseverlik" başlıklı ilk makalesinde aynı dönem üzerine şunları söyleyecektir:

Türk savaşından önce de, [...] biz Ruslarla yüzlerce yıldır kimsenin hiç kaale almadığı bazı Slav kardeşlerimiz arasında ani bir sevginin alevlendiği varsayıldı –Almanlar, Fransızlar ve İngilizler daima ve hâlâ bize, bu Karadağlılar, Sırp lar veya Bulgarların herhangi birinden, kıyas kabul etmeyecek ölçüde daha yakın ve akrabayken. O zaman da aynı coşkunluklar, resepsiyonlar ve kutlamalar başlatılıp, şimdi [...] vatanseverlik timsalleri olarak anılan, Aksakovlar ile Katkovlar tarafından körüklendi. O zaman da, [...] sadece, Ruslarla Slavlar arasında ansızın alevlenen karşılıklı sevgiden söz ettiler. İlk önce, [...] o zaman da Moskova'da yiyip, içip, birbirlerine budala şeyler söylediler ve vecd duygularıyla mütehassis oldular, birlik ve barıştan söz edip, asıl mesele –Türkiye'ye karşı tertipler– hakkında sessiz kaldılar. Gazeteler heyecanı kızıştırdı ve iktidar tedricen oyunda yer almaya başladı. Sırbistan ayaklandı. Diplomatik notalar ve yarı-resmî makaleler başladı; gazeteler gittikçe daha fazla yalan söyledi, uydurdu ve hararetlendi ve sonunda, aslen savaş istemeyen III. Aleksandr rıza göstermekten kaçınmadı ve artık bildiğimiz üzere, savaş gerçekleşti; yani, yüz binlerce masum insanın kıyımı, milyonların zalimleştirilmesi ve aptallaştırılması.

1894'de dile getirdiği bu görüşlere, bu olayların cereyan ettiği ve *Anna Karenina*'yı yazdığı zaman da pek uzak değildir Tolstoy, en azından o za-

man da savaşa karşıdır. Ve bu nedenle, *Anna Karenina*'nın son (sekizinci) bölümü, romanı tefrika eden dergi editörü, yani Tolstoy'un yukarıda "körükleme" işiyle andığı, "vatanseverlik timsali" Katkov tarafından reddedilir, Tolstoy tarafından ayrıca yayınlanır ve Dostoyevski tarafından da *Bir Yazarın Günlüğü*'nde ağır biçimde eleştirilir.

•

Savaş ve Barış mutlu ailelerle bitmişti, *Anna Karenina*'ysa "Tüm mutlu aileler birbirine benzer, ama her mutsuz ailenin mutsuzluğu kendine özgüdür" [22] diye başlamıştır. Ve yedinci bölümde, mutsuz bir ailenin evlilik dışı bir aşk yaşayan kahramanı, Anna, intihar etmiştir; aşığı Vronski, önceden meşhur yarış sahnesinde, kazanma hırsı ve gösteriş uğruna harika bir atı zorlayarak mahvettiği gibi, tüm ihtirasına rağmen, Anna'nın daha tutkulu ama kırılğan ruhuna da ne deva olabilmiş, ne cevap verebilmiştir.

Sekizinci bölümse, bir ihtiras adamı değil, siyasi ve felsefi konularla hemhal bir fikir adamı olan Koznişev'le açılır. Koznişev, tüm roman kahramanları içinde Tolstoy'a en çok benzetilen Levin'in abisidir. Hayır işleriyle uğraşan ve kendisi gibi ihtirassız olan bir genç kızla yakınlaşmış, ama bu benzerlikleri yüzünden onunla bir ilişki kuramamıştır. Altı yılda yazdığı kitabı, ne toplum ne de yazıp çizenler üzerinde, o çok istediği etkiyi yaratamamıştır; sadece bir tepki gelmiştir ve o da aleyhtedir. Yazacak başka bir şeyi de olmadığı için, durumu daha acıklı bir hal almıştır. "Zeki, iyi eğitilmiş, sağlıklı ve enerjiktir, ama bu enerjisini nereye yönelteceğini bilmiyordu." "Şansına, kitabının başarısızlığından sonraki bu en güç zamanda," kıtlık, azınlıklar meselesi, spiritüalizm vb. gibi meseleler yerine "Slav meselesi öne çıkmıştı ve evvelce bu davanın destekçilerinden biri olan Koznişev kendini tamamıyla ona adadı."

O sıra, mensup olduğu çevrede Slav meselesi ve Sırp savaşından başka hiçbir şey üzerine yazılıp konuşulmuyordu. Aylak kalabalığın genelde zaman öldürmek için yaptığı herşey, şimdi Slavların hayrı

için yapıyordu. Balolar, konserler, yemekler, konuşmalar, hanımların elbiseleri, bira, tavernalar –hepsi Slavlara sempatomuzun deliliydi.

Koznişev, konu üzerine konuşulup yazılan çoğu şeye detaylarda katılmıyordu. Slav meselesinin, sürekli birbiri yerine geçerek toplumu meşgul etmeye yarayan şu son moda oyalanma araçlarından biri haline geldiğini görüyordu; pek çok insanın meseleyi övünge, menfaatkar saiklerle ele aldığı da görüyordu. Gazetelerin, sırf birbirinden daha fazla bağırıp dikkati kendi üzerlerine çekmek maksadıyla, lüzumsuz ve abartılı çok şey yayınladığını teslim ediyordu. Toplumun bu genel galeyani içinde öne çıkıp herkesten çok bağırırların, başarısızlarla tatminsizler olduğunu görüyordu: askerleri olmayan başkumandanlar, bakanlıkları olmayan bakanlar, gazeteleri olmayan gazeteciler ve takipçileri olmayan parti liderleri. Pek çok şeyin lüzumsuz ve gülünç olduğunu görüyordu; ama toplumun tüm sınıflarını birleştiren ve sempati duyulmaması imkansız olan, kuşkuyla yer vermeyen ve sürekli artan coşkuyu da görüyor ve teslim ediyordu. Dindaş ve kardeş Slavların katli, mazlumlara karşı sempati ve zalimlerine karşı da infial uyandırıyor. Ve büyük bir dava için savaşan Sırplarla Karadağlıların kahramanlığı, tüm ulusta, kardeşlerine artık sözde değil eylemde yardım etme arzusu doğuruyordu.

Fakat bunlarla birlikte, Koznişev'i sevindiren bir başka olgu ortaya çıktı: bu, kamuoyu tezahürüydü. Toplum katıyla arzusunu dile getirmişti. Koznişev'in deyişiyle, "milletin ruhu ifade bulmuştu". Kendini meseleye daha fazla verince, onun devasa boyutlara ulaşmış, çığır açacak bir husus olduğu daha açık göründü Koznişev'e.

Kendini tümüyle bu büyük davanın hizmetine adadı ve kitabını tamamen unuttu. Artık tüm zamanı öyle doluydu ki, gelen mektup ve taleplerin hepsini cevaplayamıyordu.

Koznişev, dostu Katavasov'la beraber, kardeşi Levin'in çiftliğine doğru yola çıkar. Trende, izlendiklerini farkedip caka satan, övünge gönüllüler de vardır; biri evvelce Moskovalı zengin bir tüccarken, 22 yaşına gelmeden büyük bir serveti tüketmiştir. Şımarıktır, sarhoştur ve kah-

ramanlığından besbelli emindir; pek nahoş biçimde böbürlenmektedir. Bir başkası, bir sürü işe girip çıkmıştır ve bunları tamamen lüzumsuzca uzun uzadıya, sakil teknik terimlerle süsleyerek anlatmaktadır. Üçüncüsü mütevazı ve samimi, ama rütbe alamamış bir askerdir. Gönüllülerin yarattığı bu izlenimden rahatsız olan Katavasov, yolcular arasındaki yaşlı bir askerin görüşlerini öğrenmek ister. Yaşlı asker, tüm bu gönüllülerin işe yaramazlıklarından, hatta kendi yaşadığı bölgede bir ayaş ve hırsızın bile gönüllü olduğundan söz etmek ister, ama zevahire aykırı konuşmanın tehlikesini sezerek bir şey söylemez ve böylece Katavasov'la, gerçekte konuşmadan, çene çalarlar.

Bir başka gönüllüye bedbaht Vronski'dir. Annesi savaşı Tanrı'nın bir lütfü olarak görür, zira Vronski bu sayede yapacak, kendini vakfedecek önemli bir iş bulmuştur, özsaygısını yeniden kazanabilecek, hayata yeniden dönebilecektir (tabii ölmezse). Vronski, Koznişev'le konuşmasında, ölüme gittiğinden, ölmeyi istediğinden, kendisi için ölüm dışında bir seçenek kalmadığından vs. sözedip yazıklanır; süslü bir ızdırıp çekmektedir, en azından kısmen, ızdırabını bir çiçek gibi yakasına tutturmuştur ve bütün bu muzdarip, yıkılmış adam lakırdıları arasında, "dişinin ke-sintisiz zonklayan ağrısı yüzünden sabırsızca çenesini oynatıyordu ve bu, istediği yüz ifadesiyle konuşmasına bile mani oluyordu."

Böylece, toplumun değişik kesimlerine mensup farklı kişiliklerde gönüllülerin asıl saikleri, sosyeteyle basının tutumu ve Koznişev'in savaşı taraftarlığı tasvir edilmiş olur; meselenin Koznişev'le Levin arasında tartışılmasına geçmeden önce, Levin'in tamamen farklı ruh alemine tanık ederiz.

Sevdiği kadınla, Kiti'yle, mutlu bir evlilik yapmış olan Levin, bu mutluluğuna rağmen giderek artan bir huzursuzluk içindedir. Toplumun hayrı doğrultusundaki girişimleri tavsamış, menfaati söz konusu olmadığında şevkinin de köreltiğini görmüştür; menfaati doğrultusunda, atalarından devraldığı varlıklarını aynı şekilde bayındırlaştırarak ço-

cuklarına devretmek için çalıştıyındaysa verim alabilmektedir ve o da hayıtını böylece doğal akışına bırakmış, ama yine huzur bulamamıştır, hayatın doğal akışı doğal görünmemektedir; ölüm kapıda beklerken, bütün o köylüler neden böylesine çalışıp didinmektedirler, kendisi neden öteye beriye koşturarak onların başında dikilmektedir? Yakın geçmişte abisinin ölümü, kendisi dahil, herkesin önünde sadece ızdırap, ölüm ve ebedi yokoluş bulunduğu gerçeğiyle yüzleştirmiştir Levin'i; bu şekilde yaşamak imkansızdır; hayatın anlamını kavramalı ve böylece bir şeytani gücün melun şakası gibi görünmesini engellemelidir, ya da intihar etmelidir. *İtirafılar*'daki Tolstoy gibi, hayatın anlamı, inanç ve Tanrı konularıyla boğuşmaktadır Levin ve nihayet kitaplarda veya akıl yürüterek bulamadığı Tanrı ve inancın izine bir köylüde rastlayıp, onları tanır.

O tarihte kölelik kaldırılmıştır, ama bu, köylülerin durumunda hakiki bir iyileşmeye yol açmamıştır, yine de bazıları toprağı kiralayabilmektedir. Levin de uzak bir köydeki toprağını bir hancıya kiralamıştır ve şimdi köylü Fyodor'a, o köyde yaşayan hali vakti iyi ve saygın bir başka köylünün, Platon'un, gelecek yıl toprağı kiralayıp kiralamayacağını ve Fyodor kiranın çok yüksek olduğu cevabını verince de, hancının nasıl ödeyebildiğini sorar. Hancı insafsızdır ve köylülerin canı pahasına istediğini almaktadır, Platon'sa tersine insanlara borç vermekte, hatta bazan birinin borcunu silip, kendisi mahrumiyet içine düşmektedir. Sonuç itibariyle tüm bunlar, Fyodor'a göre, söz konusu kişinin

"ne çeşit bir adam olduğuna bağlı."

"Ama birinin borcunu neden silsin?"

"Evet, insanlar farklı işte! Kimi sadece kendi ihtiyaçları için ya şar: mesela Mityuka [*hancı*], sadece kendi midelerini nasıl dolduracağını düşünür, ama Platon doğru dürüst bir ihtiyardır. Ruh⁴ için yaşar. Tanrı'yı hatırlar."

"Nasıl yani? Nasıl Tanrı'yı hatırlar? Nasıl ruh⁵ için yaşar?" dedi

⁴Diğer çevirilere bakmadım, ama Ergin Altay, "ruh" yerine "Tanrı" demiş [19, s. 785].

Halbuki "ruh", ileride Koznişev'le tartışmasında da Levin'in kullanacağı bir kavram.

⁵Ergin Altay, burada da "ruh" yerine, "öteki dünya" demiş. [19, s. 785]

Levin neredeyse bağırarak.

"Bayağı işte, herkesin bildiği gibi: hakikat gereğince, Tanrı yolunca. Bildiğiniz gibi, insanlar farklıdır! Sizi alalım mesela, siz de kimseyi incitmezsiniz. . ."

Levin çok heyecanlıdır, "hakikat gereğince, Tanrı yolunca, ruhu için yaşama" şeklindeki bu basit sözler sayesinde aydınlanmıştır, daha doğrusu ayılmış, o bilinç iklimini hatırlamıştır.

İhtiyaçların için değil, Tanrı için yaşamak! Hangi Tanrı için? Tanrı için. Söylediklerinden daha anlamsız ne olabilir? İnsanın, ihtiyaçları için yaşamaması gerektiğini söyledi –yani, anladığımız ve bize cazip gelen, arzuladığımız şey için yaşamamalıyız da, kavranılmaz bir şey için yaşamalıyız, kimsenin ne anlayabildiği, ne de tanımlayabildiği Tanrı için. Pekî? Fyodor'un o anlamsız sözlerini anlamadım mı? Ve anlayınca, doğruluğundan şüphe ettim mi? Onları budala, muğlak ve yanlış buldum mu?

Hayır, anladım, tümüyle aynen onun anladığı şekilde, hayatta anladığım herşeyden daha açıkça ve tamamıyla anladım ve hayatımda bundan asla şüphe etmedim, edemezdim de⁶ Sadece ben de değil, herkes, tüm dünya, tek bunu tamamıyla anlıyor; tek bundan şüphe etmiyorlar ve bunda daima hemfikirler.

[. . .]

Fyodor, hancı Kirilov'un midesi için yaşadığını söylüyor. Bu anlaşılır ve akli. Bizler, akli yaratıklar olarak, midemiz için yaşamaktan başkasını yapamayız. Ve sonra o aynı Fyodor, insanın midesi için yaşamasının kötü olduğunu ve Hakikat için, Tanrı için, yaşaması gerektiğini söylüyor ve daha sözün başında onu anlıyorum! Ben ve asırlar önce yaşayan milyonlarca insan ve bugün yaşayanlar –köylüler, düşkünler ve muğlak kelimeleriyle aynı şeyi söyleyerek onun üzerine düşünüp yazan bilgiler– biz hepimiz şu tek şeyde hemfikiriz:

⁶Ergin Altay, bu yan cümleyi de şöyle çevirmiş: "Hiçbir zaman kuşkulanmadım bundan. Edemem de." [19, s. 786] Buna benzer başka örnekler de var bu çeviride. Diğer çeviriler de böyleyse, Türkçede Tolstoy ve *Anna Karenina* okunamıyor ve hiç okunamamış demektir.

ne için yaşamamız gerektiği ve neyin iyi olduğunda. Ben ve diğer tüm insanlar, sadece bir şeyi sarsılmaz, açık ve kesin bir şekilde biliyoruz ve bu bilgi akılla açıklanamaz:⁷ aklın ötesinde, sebebi yok ve sonuçları olamaz.

İyiliğin bir sebebi varsa, o artık iyilik değildir; bir sonucu, bir ödülü varsa, yine iyilik değildir. Öyleyse iyilik, sebep sonuç zincirinin ötesindedir.

Ve ben onu biliyorum, hepimiz onu biliyoruz.

[...]

Ne hale gelir, nasıl yaşardım, o inançlara sahip olmasaydım, insanın kendi ihtiyaçları için değil, Tanrı için yaşaması gerektiğini bilmeseydim? Çalar, yalan söyler, öldürürdüm. Hayatımın temel sevinçlerini oluşturan şeylerden hiçbiri varolmazdı benim için.

[...]

Soruma bir cevap aradım. Ama akıl, kendi ölçüsüne gelmeyen soruma cevap veremezdi. Cevabı hayatın kendisi verdi, neyin iyi, neyin kötü olduğuna dair bilgimle. Ve bu bilgiyi herhangi bir şekilde kazanmadım; bana da herkese verildiği gibi verildi, *verildi* çünkü onu hiçbir yerden alamazdım.

Onu nereden edindim? Komşumu boğazlamayıp sevmem gerektiği bilgisine varışım akıl yoluyla mıydı? Çocukken bana böyle söylediler ve ben de memnuniyetle ona inandım, çünkü zaten ruhumda bulunan şeyi söylediler bana. Ama kim keşfetti onu? Akıl değil! Akıl, varoluş mücadelesini keşfetti ve de arzularımın tatmini önündeki herkesi boğazlamam gerektiğine dair yasayı. Aklın çıkarsaması bu. Akıl, başkasına yönelik sevgiyi keşfedemezdi, çünkü bu gayriaklı.

Slav meselesiyle hemhal olan Koznişev geldiğinde, Levin işte böyle bir ruh hali içindedir. Tolstoy, sahneyi hazırladıktan sonra, artık perdeyi açıp, savaş ve barış üzerine tartışmayı başlatır, ama biz çok az bir gecikmeyle, Koznişev'in şu sözlerinde salona giriyoruz:

⁷Ergin Altay, tam tersini söylemiş: "Mantığın açığa kavuşturduğu bir bilgidir bu." [19, s. 786]

"Burada bir savaş ilanı yok, sadece insani, Hıristiyan hissiyatın bir ifadesi var. Kan ve din kardeşlerimizi öldürüyorlar. Peki, dindaşlarımız veya kardeşlerimiz dahi olmadıklarını, sadece çocuk, kadın ve yaşlı olduklarını farzedelim; insanın duyguları tecavüze uğruyor ve Ruslar bu dehşetleri durdurmaya yardım etmek için atılıyorlar. Yolda yürüdüğünü ve bir sarhoşun bir kadın ya da çocuğu dövdüğünü hayal et; sanırım, bu adama savaş ilan edilip edilmediğini sormak için durmazdın, onun üzerine atılır ve kurbanı savunurdun!"

"Ama adamı öldürmezdim," karşılığını verdi Levin.

"Evet, öldürürdün."

"Bilmiyorum. Böyle bir şey görseydim, kendimi anlık duygu ma bırakırdım, peşinen söyleyemem. Slavlara zulüm konusundaysa böyle bir anlık duygu yok ve olamaz."

"Belki sende yok, ama başkalarında var" dedi Koznişev keyifsizce kaşını çatarak. "Halk içinde, 'kafir Hacerilerin'⁸ boyunduruğu altında ızdırap çeken Ortodoks Hıristiyanlara dair hikayeler canlılığını koruyor. Halk kardeşlerinin ızdırabını duydu ve sesini çıkardı."

"Belki," dedi Levin geçiştirerek, "ama ben bunu görmüyorum. Ben kendim halkım ve bunu hissetmiyorum."

"Ben de" dedi Prens. "Yurtdışında yaşıyor ve gazeteleri okuyordum, ve itiraf etmeliyim ki, Bulgarlara uygulanan hunharlıklardan dahi önce ve ben onlara karşı bir sevgi beslemezken, niçin tüm Rusların ansızın Slav kardeşlerine böyle muhabbet duyar hale geldiklerini hiç anlayamıyordum. Üzüntüye kapılıp, bir canavar olduğumu ya da Karlsbad sularının üzerimde böyle bir etki yaptığını düşündüm! Ama geri dönünce rahatladım, çünkü benim dışımda, Slav kardeşleriyle değil de, sadece Rusya'yla alakalı olan başkalarının da bulunduğunu gördüm. Biri Konstantin [*Levin*]."

"Kişisel görüşlerin hükmü yok bu hususta," dedi Koznişev. Tüm Rusya –halk– iradesini ifade ettiğiinde, artık bu bir kişisel görüş

⁸Hacer, Müslüman soyunun kaynağı sayılan İsmail'in annesi ve Haceriler, Müslümanları kastediyor; yukarıdaki ve tespit ettiğim üzere Rusça orijinaldeki "kafir Haceriler" ifadesi, baktığım bütün Türkçe *Anna Karenina*'larda, 13 çevirinin hepsinde sansürlü. [5]

meselesi değildir.”

Peşinden, halk iradesi tartışılır. Levin (ve Tolstoy) kanadı, halkın bir şeyden haberdar olmadığını, kilise vaazinde söylenenlere körü körüne boyun eğdiğini savunur. Canlı bir örnek olarak yanlarındaki yaşlı bir köylüye başvururlar ve köylü Levin'in tezini haklı çıkarır: savaşın savaşımayacakları hususunda doğru karar Çar'a aittir. Koznişev ise, böyle bir örneğe ihtiyacı bulunmadığını ve bizzat tanık oldukları üzere, yüzlerce insanın sözkonusu haklı dava uğruna herşeyini feda edip, irade gösterdiğini ileri sürer. Ama Levin'e göre:

Seksen milyonluk bir ulusta, şimdiki gibi yüzler değil, sosyal pozisyonunu kaybetmiş onbinlerce insan daima bulunabilir. . . Pugaçev'in soygun çetesine katılmaya, Kiva'ya, Sırbistan'a gitmeye daima amade, avare insanlar. . .

Levin, ayrıca, "halk" kelimesinin de çok belirsiz olduğunu savunur. Memurlar, öğretmenler ve köylülerin binde biri yaşananlardan haberdardırlar belki, ama geri kalan seksen milyon,

iradelerini ifade etmek şöyle dursun, ne üzerine ifade etmeleri gerektiği hakkında en ufak bir fikre bile sahip değildir! O zaman, halkın iradesi olduğunu söylemeye ne hakkımız var?

Az ileride, Levin'in kayınpederi Prens, öteki damadından örnek verir; damadı bürokratik ve fuzuli bir mevki elde etmiştir, ama aslında o mevkide yapılacak bir iş yoktur:

İşinin bir yarar sağlayıp sağlamayacağını sor, sana en gerekli şey olduğunu kanıtlayacaktır! Ve doğru sözlü bir adamdır. Ama işte, sekiz bin rublenin yararına inanmamak da imkansızdır.

Prens, epigramlarıyla ünlü romancı ve gazeteci Alphonse Karr'ın Prusya'yla savaştan önce söylediği şu sözü aktarır sonunda:

Savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünüyorsunuz, öyle mi? Çok güzel! Savaş vazedeni, özel bir ön cephe birliğine, herkesin önünde hücumla, taarruza gönderin!

Koznişev, bu sözlere, toplumda iş bölümü bulunduğu, fikir adamlarınınsa gazetelere yazıp kamuoyuna tercüman olması gerektiği yollu bir savunma getirir ve peşinden, Rus halkının, tek bir birey gibi, mazlum kardeşleri için kendini feda etmek üzere ayaklandığını söyler. Levin'se, bu tartışmalar öncesinde benliğini saran "hakikat gereğince, tanrı için, ruhu için yaşama" akideleri hâlâ bilincine hükmettiğinden, Koznişev'in Alphonse Karr'a karşı savunmasını değil, sadece son sözlerini cevaplamakla yetinir:

"Ama bu sadece kendini feda etmek değil ki, Türkleri de öldürmek" dedi Levin çekingenlikle. "İnsanlar, ruhları için kendilerini feda ederler ve daima etmeye hazırdırlar, cinayet için değil," diye ekledi, konuşmayı gayriihtiyari zihnini fazlasıyla işgal eden düşüncelere bağlayarak.

Katavasov, "ruh" ile neyi kastettiğini sorar. Koznişev ise, Levin'in sözlerini, İsa'nın "Barış değil, kılıç getirmek için geldim" şeklindeki sözleriyle karşılar. Ama Levin, tartışmaya girmiş olmaktan hicap duyup, anlaşmaya varmanın imkansızlığını farkederek çekilir. Levin'in iç monoloğundan, İsa-kılıç meselesini zaten tuhaf bulduğunu (ki sonradan Tolstoy da, o sözlerin İsa'ya yamandığına inanacaktır) ve gönüllüleri, intikam ve cinai saiklerin esiri olarak tanımladığını anlarız.

•

Yukarıda çevirip aktardığım yerleri nedeniyle *Anna Karenina*'nın bu son bölümü, milliyetçi ve Panislavist dergi editörü Katkov tarafından reddedilmiş ve Dostoyevski tarafından da eleştirilmiştir. Tolstoy ise, vaiz bilge çocuğun doğum sancılarını çekmektedir burada, ama bilge çocuğa aykırı bir akide *-asla "kötülüğe cebirle direnmeme"* akidesi- de yine burada şekillenmeye başlamıştır.

Tolstoy, savaşçıların, vatanseverlerin ve benzerlerinin, savunmayı bahane edip, aslında menfaat ve övüngecilik saiklerine hizmet ettiklerini

-ikiyüzlülüklerini- gösterirken başarılıdır; bunların benzerlerini, yukarıda andığım ilk hikayelerinde de göstermiştir. Bu konuda tecrübelidir; kendisi de eski bir gönüllüdür ve diğer gönüllüleri, gönüllülerin gerçek gönlünü, kimi zaman kendilerinden bile sakladıkları gönlünü tanımıştır. Ama bu doğru teşhislerinin yanısıra bir bilinç sürçmesi de yaşamaktadır.

Bu kitabın 1894 tarihli ve "Hıristiyanlık ve Vatanseverlik" başlıklı makalesinden yukarıya alıntıladığım bölümde Tolstoy, "gazeteler gittikçe daha fazla yalan söyledi, uydurdu ve hararetlendi" diyecektir (ki Dostoyevski'nin inandığı türden hunharlık hikayelerinin propaganda amacıyla her zaman uydurulduğu veya abartıldığı söylenir), ama Slavlara uygulanan hunharlık hikayeleriyle eşzamanlı yazdığı *Anna Karenina*'nın son bölümünde, savaş karşıtlarının savunmaları, bu hikayelerin küllen yalan olduğu iddiasına dayandırılmıyor, bu hikayeler küllen inkar edilmiyor. Ayrıca, savaşın nasıl bir şey olduğunu bizzat yaşayarak bilen Tolstoy -hunharlık hikayelerindeki muhtemel abartmaları kestirebileceği gibi- savaşlarda hunharlıkların işlenebildiğine de evvelce bizzat tanıklık etmiş, üstelik yine buradaki gibi Türklerle Bulgarların rol aldığı bir örneğini, 5 Temmuz 1854 tarihli mektubunda yakını Yergolskaya'ya nakletmiş, Silistre'de "Türklerin hunharlıklarından korumak için yanımıza aldığımız yaklaşık 7000 Bulgar ailesi"ni ve "şüpheliliğime rağmen inanmak zorunda kaldığım bir hunharlık"ı dile getirmiştir:

Biz işgal ettiğimiz çeşitli Bulgar köylerini terkeder etmez, Türkler girip, harem için yeteri kadar genç olan kadınlar hariç, orada buldukları herkesi katlettiler. Kamptan, süt ve meyva temini için gittiğim bir köy vardı ve bu şekilde yok edilmişti.

Tolstoy bu tip hunharlıklar yaşandığını bilen, buna bizzat tanık olmuş biridir, ama *Anna Karenina*'yı yazarken, *İtiraf*'da dile getireceği varoluş kriziyle, inanç arayışıyla boğuşmaktadır ve sonradan tapacağı, asla "kötülüğe cebirle direnmeme" akidesini *ezberlemektedir*. Bu ezberin, kısmen bilinç sürçmesine, tutulmasına yol açtığı anlaşılıyor. Bu sürçmelere, aynı dönemde *Bir Yazarın Günlüğü*'nü tefrika eden Dostoyevski -irrasyonel Panislavist propagandadan bazan azade- sert eleştiriler getirir.

Yukarıdaki bölümde, Koznişev, hunharlıklar karşısında insanın infial duyduğunu ve Rusların da kurbanları bu hunharlıklardan kurtarmak için atıldıklarını ileri sürüyor ve şu örneği veriyordu:

"Yolda yürüdüğünü ve bir sarhoşun bir kadın ya da çocuğu dövdüğünü hayal et; sanırım, bu adama savaş ilan edilip edilmediğini sormak için durmazdın, onun üzerine atılır ve kurbanı savunurdun!"

"Ama adamı öldürmedim," karşılığını verdi Levin.

"Evet, öldürürdün."

"Bilmiyorum. Böyle bir şey görseydim, kendimi anlık duyguma bırakırdım, peşinen söyleyemem. Slavlara zulüm konusundaysa böyle bir anlık duygu yok ve olamaz." [. . .] "Ben kendim halkım ve bunu hissetmiyorum."

Dostoyevski, Levin galip gelsin diye Tolstoy'un burada Koznişev'e yanlış bir örnek verdiğini yazar (Kayhan Yükseler'in [YKY] çevirisiyle [18, s. 920] aynen aktarıyorum):

Koznişev ısrarla, bir kadının sarhoşlar tarafından dövüldüğünü görse, Levin'in hemen atılıp kadını kurtaracağını söylüyor. Levin "Ama öldürmedim!" diye itiraz ediyor. Koznişev "Hayır, öldürürdün!" diye diyor, kuşkusuz bu anlamsız bir çıkış, çünkü dövülen bir kadına yardım ederken kim sarhoşları öldürmeyi düşünür ki? Kurtarmak için atılır, öldürmeye değil. Oysa mesele hiç de sokak kavgası falan değil, karşılaştırma yanlış, aynı kefeye konamaz. Slavlardan, uğradıkları soykırımdan, işkencelerden konuşuyorlar; Levin de Slavlardan söz ettiğini biliyor. [. . .] Slavların uğradığı sınırsız işkence ve acıların tümüyle gerçek olduğu biliniyordu, gerçeğin ta kendisi, bütün ülkelerin, şimdi binlerce görgü tanığının doğruladığı bir gerçek. Bu bir buçuk yılda Slavların maruz kaldığı vahşet üzerine öğrendiklerimiz, en hastalıklı, en kudurmuş bir imgelemin fantezisini aşip geçiyor.

Örnek, Dostoyevski'nin işaret ettiği üzere, bir kadın ya da bir çocuğun dövülmesini değil, işkenceyle parçalanmasını gündeme getirmeliydi, çünkü gündemde olan, tartışılan buydu. Ama Tolstoy'un sadece örneği yanlış değil, ayrıca, Levin'e yönelttiği soru da yanlış. Levin'e, böyle

bir durumda ne yapacağı değil, ne yapması gerektiği sorulmalıydı. Ne yapacağı sorulduğunda, Levin anlık duygusuna göre davranacağını söyleyebilir tabii; ama bu, duygusunun doğru olacağını göstermez. Levin şaşırabilir, korkabilir, umursamayabilir, bayılabilir, kalp krizi geçirebilir vs., ama tüm bunlar yapılacak doğru şeyin bunlardan biri olduğunu göstermez. Koznişev'in yanlış sorusuna, Levin kolay ve doğru, ama meseleyi sonuçlandırmayan bir cevap vermiştir. Koznişev'in ortaya koyması gereken örnek ve (Tolstoy'la) Levin'in cevaplamaı gereken soru Şu olmalıydı: 'Yolda yürüdüğünü ve bir sarhoşun çocukları *işkenceyle parçaladığını* hayal et; *ne yapman gerekir?*'

Tolstoy, asla "kötülüğe cebirle direnmemeyi"yi ezberlemekte olduğu için, Levin'e bu soruyu yöneltmez ve mazlumu kurtarma savaşı bu kez kendini feda pahasına savunulunca da, aynı soruyu tekrar yöneltmeyi gerektirecek şekilde, belli belirsiz ilk kez o ezberi telaffuz ettirir:

"Ama bu sadece kendini feda etmek değil ki, Türkleri de öldürmek" dedi Levin çekingenlikle. "İnsanlar, ruhları için kendilerini feda ederler ve daima etmeye hazır dırlar, cinayet için değil," diye ekledi, konuşmayı gayriihtiyari zihnini fazlasıyla işgal eden düşüncelere bağlayarak.

Tolstoy, Levin'e aynı soruyu yöneltmez, ama Dostoyevski benzerini yöneltir (Kayhan Yükseler'in çevirisiyle [18, s. 921-2] aynen aktarıyorum; sadece dizgi hatası bir virgölü kaldırdım):

Levin orada, Sırbistan'da, elinde süngülü tüfeği dikiliyor; kendinden iki adım uzaklıkta bir Türk kendinden geçmiş, hazla, kollarına aldığı bir bebeğin gözlerini oymaya hazırlanıyor; çocuğun yedi yaşlarındaki ablası, kardeşini Türk'ün elinden kurtarmak için atılıyor. Bizim Levin düşünceler içinde bekliyor, tereddüt geçiriyor:

"Ne yapacağımı bilmiyorum. Hiçbir şey hissetmiyorum. Ben halkım. Slavların uğradığı vahşete karşı içten bir duygu yoktur ve olamaz da!.."

Evet, bu sözlerinden sonra cidden nasıl davranırdı? Evet, çocuğu nasıl kurtarırdı? Çocuğun öldürülmesine göz mü yumardı acaba,

yoksa çocuğu kurtarmak için hemen zalim Türk'ün üzerine mi atılırdı?

"İyi de, çocuğu kurtarmak için Türk'ü saf dışı etmek gerekmez mi?"

"Evet, yap sen de!"

"Yap demek kolay da, ya Türk çocuğu vermek istemez, yatağınına davranırsa! O zaman Türk'ü öldürmem gerekmeyecek mi?"

"O halde öldür be kardeşim!"

"Hayır, yapamam! Hayır, Türk'ü öldürmek olmaz! Bebeğin gözlerini oysun daha iyi, canını çıkarırsın. Ben Kiti'ye gideceğim..."

Yalnız Dostoyevski'nin bu eleştirisi tamamen doğru sayılmaz, çünkü Levin, "Kiti'ye gitme" bencilliği sergilemez, "konuşmayı gayriihtiyari zihnini fazlasıyla işgal eden düşüncelere bağlayarak", yani "iyi ve kötü bilgisi, hakikat gereğince, Tanrı için, ruhu için yaşama" akidelerine bağlayarak, "ruhu için kendini feda"ya da razı olan (ama o akidelere taban tabana aykırı biçimde çocukları fedaya da razı olan) ve yazarının da bizzat yöneldiği, *Tanrı'nın içimizdeki krallığına gitme bencilliği sergiler*; böylesi bir bilinç sürçmesi yaşamaktadır. Tolstoy, bu sürçmenin yöneldiği ve ileride demir atacağı "kötülüğe cebirle direnmeme" akidesince, buradaki makalelerde kısmen, ama başka yazılarında sürekli şunu vaze-decektir: kötülüğe kesinlikle, hatta kendini siper ve feda ederek diren, ama asla cebir kullanma.

Tolstoy, tam olarak Dostoyevski'nin yönelttiği şekilde değilse de, Levin'e ve kendine o aynı örneği ve soruyu genişleterek yöneltmeliydi (ve cevabını almalıydı): 'Yolda yürüyorsun ve çocukların, çığıllıklar, yakarışlar içinde işkenceyle parçalandığını, süngüye geçirildiğini, gözlerinin oyulduğunu vs. görüyorsun. Çocukları kurtarmanın tek yolu hunharları öldürmekken, *iyi ve kötü bilgisi, hakikat gereğince, Tanrı için, ruhun için yapabileceğin ve yapman gereken ilk ve tek şey, iyiyi kötülükten, masum ve mazlumu zulüm ve çılgınlıktan, tecavüz edileni tecavüzden kurtarmak, yani çocukları kurtarmak ve bunun gereği olarak hunharları öldürmek değil midir? Yok eğer (İsa'nın "düşmanını sev" düsturunu, hoşgörü*

telkini şeklinde almak yerine, canlıyla zombiyi, canla caniyi, canla can düşmanını, katille maktülü, zalimle mazlumu, iyiyle kötüyü, *tecavüz edilenle tecavüz edeni* bir tutma irrasyonelliğine vardırıp; böyle bir düşman sevgisinin ikiyüzlülük ve aslında kimseyi sevmemek anlamlarına geleceğini unutarak; ve *asla* "kötülüğe cebirle direnmeme"ye fanatikçe taparak) *iyi ve kötü bilgisi, hakikat gereğince, Tanrı için, ruhun için* çocukların parçalanmasına izin vermen gerekiyorsa, bu kadar feci bir bedel ödenmesi gerekiyorsa, o hakikati, o ruhu, o Tanrı'yı çöpe at, o *Tanrı'nın krallığına* giriş biletini iade et.' Tıpkı İvan Karamazov'un iade ettiği gibi:

Kendisine ne yapıldığını bile anlayamayan minicik bir yaratığın, [...] kurtarsın diye 'sevgili Tanrı Baba'ya ızdırap dolu, uysal, munis gözyaşları dökmesinin gerekçesini, bunun gerekçesini anlayabiliyor musun – böyle bir alçaklığı anlayabiliyor musun, dostum, kardeşim, hayatını tanrı hizmetine adamaya hevesli munis rahip adayım benim, bu saçmalığa neden ihtiyaç olduğunu ve neden izin verildiğini anlayabiliyor musun? Böyle olmazsa, diyorlar, insanoğlu bu dünyada hayatını sürdüremezmiş, çünkü iyiyi kötüden ayırdedemezmiş. Bu kadar feci bir bedel ödenecekse, kim bilmek ister şu kahrolası iyi-ve-kötüyü? Evrendeki tüm bilgi, o küçük çocuğun 'sevgili Tanrı Baba'ya döktüğü gözyaşlarına değmez.

[...]

Hakikat için ödenecek toplam ızdırap çocukların ızdıraplarıyla çoğaltılıyorsa, itirazım var, hakikat böyle bir bedele değmez. [... *Ebedi*] ahengi istemiyorum. İnsanıya duyduğum sevgi nedeniyle istemiyorum [...] ahenk için istenen bedel çok yüksek; ona giriş için böylesine ağır bir ödeme yapmak, imkanlarımızın ötesinde. Dolayısıyla bir an önce giriş biletimi geri vermek istiyorum ve eğer dürüst bir adamsam onu en yakın zamanda geri vermek zorundayım. Ve ben de bunu yapıyorum. Kabul etmediğim Tanrı değil Alyoşa, sadece en derin saygılarımla O'na biletini iade ediyorum. [21, "İsyan"]

İvan roman sonunda çıldırır, Dostoyevski bir yıl sonra 1881'de bileti iade etmeden (veya ettiği için) ölür, Tolstoy'sa bu en canalıcı meseyle

asla böylesine canalcı ve müthiş biçimde yüzleşmez; şehir insanı Dostoyevski'nin aksine, Yasnaya Polyana'da köksalan Tolstoy, bir yanıla tabiatan, pagan yanından hiç kopmayan, acımasız tabiat yasalarını sızlanma ve muzıkcılığa kaçmadan sportmenlik ve metanetle karşılayan insanlar gibidir, hatta bu yanıla tabiat ananın en sevdiği spora, avcılığa da meraklıdır; tabiat ananın, sevgili abisi Nikolay dahil, yakınındaki insanları da avladığı ve kendisini de er ya da geç avlayacağı hakikatiyle yüzleştikten ve imana döndükten sonra, 1887'de yazdığı *Hayat Üzerine* adlı eserinin son bölümünde bile, tanrı inancının cevaplayamadığı (ve İvan'ı çıldırtan) meseleye –yani “ızdırap (ve kötülük) varolduğuna göre, Tanrı ya mutlak iyi değildir ya da mutlak kudrette değildir ve bunların her ikisine sahip olmayan şey de Tanrı değildir” şeklinde özetlenebilecek çelişkiye– yani can havliyle sarıldığı imanın önündeki asıl engele, şaşılacak kadar irrasyonel ve bir o kadar insafsız, hele bilge çocuğun asla yanaşmayacağı bir açıklama getirecektir:

Hayvanda ve çocukta acı, açıkça tanımlanmış ve oldukça hafiftir, akli bilinçle donanmış bir varlıkta ulaştığı azap derecesine asla ulaşmaz. Bazan bir çocuğun, pire ısırtığı yüzünden, bir iç organı parçalanmışcasına acı acı ağladığını görürüz, ki irrasyonel bir varlığın acısı hafızasında iz bırakmaz. Çocukluk acılarımızı hatırlamaya çalışırsak, sadece onlara ilişkin bir hatıramız bulunmadığını değil, onları hayalimizde bile canlandıramadığımızı görürüz. Çocuk ve hayvanların ızdırap manzaraları karşısındaki etkilenmemiz, onlarınkinden çok bizim kendi ızdırabımızdır. Gayriakli varlıkların ızdırap tezahürü, ızdırabın kendisinden kıyaslanamayacak kadar büyüktür ve dolayısıyla acıma duygumuzu aşırı boyutlara çıkarır ki, beyin, ateşlenme ve tifüs hastalıklarında ve çeşitli illetlerde görülebilir bu. [23]

*İtirafklar'*da anlattığı üzere, Tolstoy kendini her bakımdan mükemmel-
leştirmeye ve aynı program dahilinde vücudunu da türlü egzersizlerle
güçlendirmeye çalışırken, sanki kalbinin bir bölümü adale bağlamış
veya taş kesmiş gibi görünüyor burada (böyle görünmediği yerler, tabii
ki, çoğunluk olsa da). Veya bir aristokrat, bir kont olarak, kurbanlar
arasında yer almadığından, kurbanlarla empati kurma, acı çekme organı

güdük kalmış gibi görünüyor. Çok daha önceleri, saraydaki yakını Aleksandra Tolstaya'ya yazdığı 14 Kasım 1865 tarihli mektubunda, Lehlerin ayaklanmaları ve şiddetle bastırılmaları üzerine de şunları söylemiştir mesela:

Lehlere Lehçe konuşma yasağı, sempati duyduğum bir şey değil, ama kızdığım bir şey de değil, ve Muravyovlarla Çerkaskileri suçlamıyorum, kimin Lehleri sindirdiği veya Schleswig-Holstein'i elegeçirdiği veya zemstvo toplantısında konuştuğu, beni hiç alakadar etmiyor.

Kasaplar yediğimiz sığırları öldürüyor, ama onları suçlamak ya da onlara sempati duymak zorunda değilim.

Muravyov Lehlere kıyan kasaplardan biridir. Hayvanlara kıyım bakımından, kendisi kasapların çok ötesinde bir hunhar, spor için bu işi yapan bir avcıdır ve bu avların bazan ekstra hunharlık içerdiği söylenir. Belli ki, alışkanlıklar herşeyi masum gösterebiliyor. Zira yirmi yıl kadar sonra Tolstoy bir mezbahayı ziyaret ederek, alışık olmadığı bir perspektiften tabiat anayı tüm vahşetiyle görecektir ve 1892'de yazdığı "İlk Adım" [24] başlıklı uzun makalesinde kasapların sığırları nasıl öldürdüklerini tüm çıplaklığıyla anlatıp, ölene kadar vejeteryanlığı vazedecektir. Leh meselesi üzerineyse, üç yıl sonra 1895'de yazdığı ve bu kitapta da yer alan "Eleştirilere Bir Cevap" başlıklı mektup-makalesinde şöyle diyecektir:

Yabani, ahmak ve zalim Rus hükümetlerince işlenen, Lehlerin inanç ve dillerine yönelik korkunç şiddet eylemlerini yazıyorsunuz ve bunları vatansever harekete bir argüman olarak sunuyorsunuz. Ama ben öyle görmüyorum. Bu şiddet eylemleri karşısında infial duymak ve onlara var gücüyle karşıkoymak için, insanın Leh ya da vatansever olması gerekmez; Hıristiyan olmak yeter.

Tolstoy'un, "Hıristiyan olmak" ile burada ve daima kastettiği şey, resmî kilise dini değil, temel ve evrensel insani değerler şeklinde özetlenmeye çok daha yatkın bir anlayıştır. Hıristiyanlık dahil, tüm resmî, kurumsal dinleri insan ızdıraplarının asıl sorumlusu sayıp, tahrifat ve hurafattan arındırılrsa, tüm dinlerin ortak bir özde buluşacağını, bu özü de en iyi

(kendi anladığı şekliyle) Hıristiyanlığın ifade ettiğini savunur [5]. Nitekim kendi İncil'ini yazmıştır, ama ilk kez belli belirsiz *Anna Karenina*'da telaffuz ettiği, "kötülüğe cebirle direnmeme" şeklindeki İsa düsturu, kendi İncili'nin de temel düsturudur.

Tolstoy, Levin'i gereği gibi muhatap etmediği o soruyla, bu düsturu vazettiği ilerki yıllarda zaman zaman bizzat muhatap olur, ama onu cevaplayamaz, sürçer: İnsanların çılginca, hunharca şeyler yapabildiğini inkar ederek, 'bir çocuk, onu öldürecek biri ve bunu engelleyebilecek diğeri' gibi durumların gerçekçi sayılamayacağını, hayatta böyle durumlarla karşılaşmadığını (boş yere) savunmaya çalışır; ayrıca, kurtaracağımız çocuğun ileride hayırlı biri, öldürdüğümüz hunharınsa hayırsız biri olup olmayacağı ve çocuk öldürülene kadar bu cinayetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği (gibi sahte sorgulamaların cevapları da) malumumuz değildir; ve ne olursa olsun asla cebir kullanmamak şarttır. Nihayet, ölmeden iki yıl önce 1908'de yazdığı "Sevgi Yasası ve Şiddet Yasası"nın son ek bölümünde, meseleye mantıki açıklama getirilemeyeceğini teslim eder, ruhani uyanışla kavranabilecek bir şeydir söz konusu olan ki, bunun temel tezahürü de sevgidir, İsa'nın vazettiği sevgi, düşmana duyulan sevgi.

Tolstoy'un, asla "kötülüğe cebirle direnmeme"yi vazedenden ve Levin'in, çocukları parçalanmaktan kurtaracak şey ile *ruhu için* yapacağı şeyi bir tutmayan bu kategorik savunmalarında bir bilinç sürçmesi olduğu aşikar. Öte yandansa, söz konusu durumların istisnai olduğu, hatta *Anna Karenina*'daki durumun da arızı veya abartılı veya savaş ya da gönüllü askerlikle halledilemeyecek kadar karmaşık olduğu söylenebilir, ama hayat böyle arızı durumları bazan dayatmaktadır da gerçekten. Yoksa tek (ve aslen azımsanamayacak) mesele Levin'in orada (ve bir gelecek zamanda) bulunmayışı mıdır? (Dostoyevski'nin *Bir Yazarın Günlüğü*'nden, Kayhan Yükseler çevirisiyle [18, s. 920-1] aynen aktarıyorum:)

Bir kere bu öldürmelerin gelişigüzel değil, sistemli, bile bile, olabildiğince kıskırtıcı ve özendirici olduğu biliniyor. Binlerce, on binlerce

insan kılıçtan geçirilmiştir. İşkencelerde öyle incelikler vardı ki geçmişte bir benzerini ne okuduk, ne de duyduk. Çocuklarının gözleri önünde insanların canlı canlı derileri yüzülüyor; annelerin gözleri önünde bebekleri süngülere geçirilip havaya kaldırılıyor; kadınların ırzına geçiliyor, tecavüz anında hançerle delik deşik ediliyor. En dehşeti çocukların işkenceler içinde acı çektire çektire öldürülmesi. . . Levin efendi de *hiçbir şey* (!) hissetmediğini söylüyor ve Slavların uğradığı baskı ve şiddete karşı halkımızda içten bir acıma duygusu olmadığını, olamayacağını aşırı bir heyecanla iddia ediyor. Halkımızda bu duygunun var olduğuna, buna defalarca tanık olduğuma Bay Levin'i inandırmak isterdim. Örneğin duygularından söz etmekten pek hoşlanmayan bir bayla karşılaşmıştım, iki yaşındaki bir oğlanın kız kardeşinin gözleri önünde gözlerine şiş sokulduğunu ve sonra kazığa geçirildiğini, ölene kadar korkunç acılar içinde uzun süre çılgınlık attığını işitince bu bay hastalanmış, sabaha kadar uyuyamamış; iki gün sonra onu, işini yapamayacak kadar ağır ruh hali içinde bulmuşlar. Bu bayın onurlu ve tartışmasız dürüst bir insan olduğuna, bir hiç, bir Pugaçev çetesi üyesi olmadığına Levin'in inanmasını isterdim. Slavların uğradığı vahşete karşı toplumumuzun bütün tabakalarında güçlü, içten duygular beslendiğini dile getirmek isterdim. Ama Levin bu duygunun hem *olamayacağını*, hem de hiçbir şey hissetmediğini söyleyip duruyor. Bu benim için bir muammadır. Elbette duygusuz, kaba, sapkın duygular içinde olan insanlar vardır, ama Levin herhalde böyle değil, tamamen duygulu bir insan görüntüsü veriyor. Burada uzaklık etkileyici olmasın! Gerçekten de kimi kişilerde bu *psikolojik* özellik yok mudur? "Ben görmüyorum ki, benden uzakta oluyor bunlar, hiçbir şey hissetmiyorum işte!" Şaka bir yana, Mars gezegeninde insanlar yaşadığını, orada bebeklerin gözlerinin oyulduğunu canlandırın gözünüzde. Dünyada olmamıştır diye üzülmezdik, en azından çok üzülmezdik, öyle mi? Aynı olay dünyanın çok uzak bir köşesinde yaşanabilir: "Eh, dünyanın öbür ucunda, bizde değil ki!" Bunu doğrudan doğruya söylemese de düşünüyor, yani hiçbir şey *hissetmiyor*. Mesafe insani duyguları gerçekten etkiliyorsa akla

ister istemez şu soru geliyor: "İnsanlık hangi mesafede sona eriyor?"

Evet, bu soru gerçekten de akla geliyor, ama bu soruyu sorunun sahibine, Dostoyevski'ye sormak da akla geliyor. Tolstoy'u, uzaktaki hunharlıklara karşı duyarsızlıkla suçlarken, kendisi daha tuhaf ama aslında yaygın bir duyarsızlık içinde, yakındaki, burnunun dibindeki, Rusya'daki hunharlıklara karşı duyarsızlık içindedir. Dostoyevski, tarihin en baskıcı ve zorba bir rejimi altında yaşarken, bu zorbalığın mimarlarından yana olmayı seçmiştir; Çar'a ve Ortodoks kiliseye biat eden bir milliyetçi ve Panislavisttir. Tolstoy ise, hem bunlarla ve hunharlıklarıyla mücadele etmeyi, hem de yakınındaki kurbanlarına yardım etmeyi seçer. Dostoyevski, Rus ordusunu, kilisesini ve mutlakiyetini melekler olarak görürken, Tolstoy bunların günahlarını teşhir etmeyi seçmiş ve daha 1863'de yazdığı *Kazaklar*'da, Susan Layton'ın işaret ettiği üzere [14], Kazak Eroşka ağzından Rusların çocuk cinayetlerini zikretmiştir. Yani, akla şu soru da geliyor: 'İnsanlık hangi yakınlıkta sona eriyor?'

Dostoyevski'nin anlattığı hunharlıklar insanın insicamını bozan, insanların savaş meydanında ölmesine kıyasla çok daha korkunç, yıkıcı hunharlıklardır ve Dostoyevski'nin bunlardan içtenlikle muzdarip olabileceğini, onu okuyan herkes teslim eder. Ama *Bir Yazarın Günlüğü*'nü okuyanlar da, bu ızdırap yanında, Panislavizmin ve Türklerle Müslümanlara karşı toptancı bir hıncın öne çıktığından şüphelenecektir. Bir kapıdan sürekli veya çoğunlukla zalimler çıkıyorsa, o kapıya artık ihtiyatla yaklaşmak, masum ve makul bir tedbir sayılabilir ve bu tedbiri 'ırkçılık' diye kökünden kestirip atmak, gaflet ve hatta bazan mahva sürükleyebilir, ama böyle tedbirler sezdirmeksizin köprüyü geçerek, 'burası zalimler kapısı' diye damgalamaya, bir paranoya ve nefrete dönüşüp ırkçılığa da götürebilir ki, bu da zulüm karşıtı veya mazlumu zalime dönüştürür. Dostoyevski bu köprüye girip çıkıyor olabilir, ama o mazlum Slavların gelecek kuşakları malesef köprüyü kesinlikle geçip zalimleştirdiler ve o hunharlıkları atalarına uygulayanlarla aynı uyruk ya

da dine mensubiyet dışında hiçbir günahı bulunmayan yeni kuşaklara, bir yüzyılı aşkın bir süre sonra zulmettiler. Ve hunharlıklar Balkanlar'da bu sefer Müslümanlara karşı işlendiğinde Dostoyevski gibi bizim de insicamımız bozuldu (bu insanlar Müslüman olduğundan değil tabii, kurban olduğundan). Levin'in aksine, uzaktaki hunharlıklar karşısında insicamımızın bozulabileceğini, bugünün başka örneklerinden de biliyoruz. Mesela, daha yakın bir zamanda, yine eskiden zulüm görmüş bir halkın bugün zalim devleti, İsrail, Lübnan'da sivilleri katlederken de insicamımız bozuldu. Halbuki, bazı haber ve olaylar öne çıkıp zihnimizi kuşatıyor ve yakınlaşıyorsa bile, benzer hunharlıkların dünyanın her yerinde her an yaşandığını ve burnumuzun dibinde de yaşandığını (mesela organ mafyasını, kendilerine Türk ve Kürt diyen insanların birbirlerini katletmeyi sürdürdüklerini, ayakta kalacağı şüpheli veya kalmayacağı ve hasar göreceği şüphesiz binalara mahkum edilen insanların bir depremle hunharca katledileceğini vs.) hatırlamamız, insicamımızı bozmaya fazlasıyla yeter. Örnek çok ama, şahsen tanıdığımız insanlar değillerse, kurbanları kurtarmaya gönüllü gitmiyoruz, merhametimiz ve kurtarma isteğimiz, gönüllü gitmemizi, gerekiyorsa kendimizi feda etmemizi sağlayacak kadar güçlü olmuyor. Vicdanımızın bir köşesinde o hunharlıklara, kendi başımıza da kolaylıkla gelebilecek ve gelmesi bile insicamımızı yıkan fenalıklara, dünyanın fena bir yer olmasına, insanların böyle hunharlaşabilmesine, bunlara karşı bir şey yapmayışımıza veya yapamayışımıza üzülmüyoruz, ama günlük gaile ve avuntularla hayatımızı, fenalığını farketmediğimiz hayatı, o hunharlıklar yaşanmasa da herkesi tarumar edip öldüren ve ölümle beslenen hayatı, herkesin birbirini yemesi şeklindeki gayrimeşru bir tabiat yasasına dayalı hayatı, kızarttığımız balık veya tavuklarla hunharlığına katıldığımız hayatı –hayatımızı– sürdürüyoruz. Dostoyevski'nin sözünü ettiği adam da çok etkilenmiş söz konusu hunharlıklardan, ama gönüllü savaşa gitmemiş, "işini yapamayacak kadar ağır bir ruh hali"ne mihlanmış. Sonuçta, o

adamı saymazsak, Dostoyevski ve biz, belki de Levin'den daha iyi değiliz.

Ama Levin hiçbir şey hissetmediğini ileri sürüyor. Yukarıda değindiğim bazı örnekler de, Tolstoy'un, Levin gibi, "hiçbir şey hissetmediği"ni akla getirebilecek türdendi. Başkalarının ızdıraplarını paylaşamıyormuş gibi görünür Tolstoy buralarda. Eserlerindeyse sık sık başkaları için yaşamak vb. temalar dillenir, Tanrı'ya döndükten sonra da aynılarını vazeder, ama sanki bu tür hassasiyetlere sahip olmadığı için vazediymiş gibi bir kuşku yaratır insanda. Yaptığı hayır işlerini de, başkaları için duyduğu merhamet yüzünden değil, öyle yapması gerektiğine inancı ve kendini mükemmelleştirme ihtirası yüzünden yaptığı akla gelebilir. Tüm bunlarda bazan ve kısmen doğruluk payı vardır belki (azizlerin de günahkar olabilecekleri gibi), ama belki de sadece ızdırap çekme şekli Dostoyevski'ninkinden farklıdır, kendini kurbanlaştırıp sızlanmak şeklinde değil, gerekeni yapmak şeklinde ızdırap çekiyordur. Nitekim Dostoyevski, Levin'i hiçbir şey hissetmemekle suçlar ama, Levin o lakırdıları etmeden dört yıl önce, 1873'de yaşanan kıtlıkta insanların yardımına koşan Tolstoy'dur ve bunu o tarihte yazmaya başladığı *Anna Karenina*'ya ara vererek yapmıştır. Gazetelere yazdığı açık mektupla da dikkatleri ve iki milyon rubleyi kıtlıktan kıvranan köylülerin yardımına çekmiştir.

1882'de Moskova sayımına katılacak, halkın sefaletini somut olarak kendi gözleriyle görüp, "ağır bir ruh hali"yle (ama "işini yapamayacak" bir duruma mihlanmadan) meseleye sahip çıkacak, sefaletin hayır işleriyle giderilemeyeceğine ve (Proudhon'un) "mülkiyet hırsızlıktır" sözünün doğruluğuna tanıklık edip, almaya değil vermeye dayalı bir hayat tarzını, asgari tüketim ve bedensel çalışmayı vazedecek; tüm bunları, dört yılda, 1886'da tamamlayacağı, *Öyleyse Ne Yapmalıyız?* [15] adlı kitabında anlatıp, Rusya'nın ve dünyanın dikkatini meseleye çekecek, ardından varını yoğunu köylülere dağıtmak isteyecek, ama karısının infiali ve Çar'a müracaatla bunak raporu çıkartmak gibi tehditleri sonucu,

tüm varlığını ve 1881 öncesi eserlerinin telif haklarını ailesine devredip, daha sonra yazdığı ve yazacağı her şeyin her tür telif hakkından vazgeçtiğini ilan edecek ve vazettiği şekilde yaşamaya çalışacaktır (karısının dinmeyen infiali, onu 82 yaşında evden kaçmaya zorlayana kadar).

Kıtlıkta 1891-92 yıllarında tekrarlayacaktır ve Tolstoy, hayır işleriyle toplumun kurtulamayacağını vazettiği ve Levin'in duyarsızlığına benzer bir kayıtsızlık gösterdiği halde, (yardım faaliyetleriyle kendini heba edip ölecek olan) dostu Rayevski'den durumun aciliyetini ve vahametini öğrenince, yine, bütün ailesiyle çeşitli bölgelere yayılacak, açlık ve hastalıkla pençelesen köylülerin yardımına koşacak, yerli ve yabancı para ve gıda yardımı temin edecek, başkalarını bu seferberliğe çekecek, 124'ü çocuklar için 370 aşevi açacak ve günde üç bini çocuk, onaltı bin kişiyi doyuracaktır (ki oğullarının faaliyetleri bu rakamlara dahil değildir). Ve halkın genel sefaletiyle maruz kaldığı hunharlıkları teşhir eden yazıları Çar tarafından yasaklanacak, İngiltere'de yayınlattığı bir yazı nedeniyle Çar kendisine karşı bir önlem almayı düşünecek ama cesaret edemeyecek, rahipler onu Deccal ilan edecek ve bazı köylüler buna inanıp tehditkar bir tutum takınacak, ama asıl kalabalıkta, kontrol için gelen iktidar yetkililerinden korumak üzere evini çembere alıp, hasat zamanı bölgeyi terkederken onu minnetle uğurlayacaktır. İki sene evinden uzakta kıtlıkla mücadele eden Tolstoy, *yani hiçbir şey hissetmeyen Levin*, genç oğluyla önünde eğilip yardım isteyen bir köylünün karşısında, kendisi de eğilecek ve gözlerinde yaşlarla, ondan kendini böyle aşağılamamasını dileyecektir. [20]

Bu arada, toplumun hayır işleriyle kurtulamayacağını vazededen bir genç de o sıra kıtlık bölgesindedir ve yardım ve aşevi faaliyetlerine katılmayan iki siyasi sürgünden biridir [25]. Bu genç Vladimir İlyiç Ulyanov'dur, yani Lenin. Robert Service da, 2000 yılında yazdığı Lenin biyografisiyle [26] bu bilgileri teyit ediyor: Lenin, yardım birimlerinin şekillenmesine bile göz yummuyor, böylesi grupları devrimci propaganda

için kullanıyormuş. Lenin'in kayıtsızlığı aile üyelerini bile şaşırtmış, kızkardeşi yardım faaliyetlerine katıldığı halde o katılmayı reddetmiş, çünkü insani önlemler sadece yetersiz değil, kapitalizmin gelişimini ve dolayısıyla önündeki nihai sosyalist ilerlemeyi yavaşlatacağı için, zararlıymış da aynı zamanda. Bu yüzden, Lenin'e göre, kıtlık "ilerici bir faktör olarak rol oynuyor"muş. Ailesi Samara'daki bir çiftlikten gelir temin ediyormuş ve Lenin gayet "ilerici" bir fedekarlıkta bulunup, kıtlık şartlarına rağmen köylüleri eksiksiz kira ödemeye mecbur etmiş. Bu "ilerici" kıtlık yaklaşık 400.000 kişinin ölümüyle sonuçlanırken, Lenin'in "ilerici" iktidarı tesis edildikten sonraysa kıtlık da daha "ilerici" olmuş ve 1921 kıtlığında 1-1.3 milyon ve 1932-33 kıtlığında da en az 5 milyon kişi ölmüş; Lenin'den de "ilerici" olduğu anlaşılan Stalin, dış yardım ve hükümet müdahalesine izin vermemiş. [27]

Levin hiçbir şey hissetmediğini söyler, ama Tolstoy'un son otuz yılı, sürekli, Çar ve kilise hükümlerliği altında telef olan halk adına korkusuz bir mücadeleyle geçecektir. 1899'da bu sefil manzarayı ve (Toporov karakteriyle) Kutsal Konsey'in (en yüksek dinî otoritenin) başındaki Pobedonostsev'i teşhir eden *Diriliş*, bardağı taşıyıp Tolstoy'un aforozuna yol açan son damla olacaktır. III. Aleksandr üzerinde nüfuz sahibi olan ve Kutsal Konsey'in uzun süre başında kalan Pobedonostsev, insanlar açlıktan telef olur ve Tolstoy onları kurtarmaya çalışırken, kıtlık bölgesinde kilise restorasyonu için para harcama peşindedir [27]. Levin'in ötesinde, daha çok Lenin'in yukarıdaki portresine benzeyen, ideolojisi uğruna insanların telef olmasına aldırmayan Pobedonostsev, Rusya'nın en çalkantılı ve baskıcı bir döneminde, bu çalkantı ve baskının en büyük mimar ve uygulayıcılarından biri, eserlerini sansürleyip aforoz ettiği Tolstoy'un baş düşmanı ve Dostoyevski'ninse dostudur.

Hiçbir şey hissetmeyen Levin'in aksine, Tolstoy'un bir başka öne çıkan eylemi de, inançları yüzünden gadredilen, vicdani redci Hıristiyan topluluğu Dukhoborların Kanada'ya göçünü sağlamasıdır. Buna vesile

olan kişiyse, Aylmer Maude'un biyografisinde anlatıldığı üzere, Rus ordusunun en genç albayı olan, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında bir Türkü öldürmekten hicap duyup, Rusya'ya dönüşte pasifizmi benimseyen, küçük bir bölümünü kendine ayırarak toprağını köylülere dağıtan ve onlar gibi yaşayan Prens Kilkov'dur. Kilkov, Kafkasya'ya, aynı inanç ve pratikleri benimseyen Dukhoborların yanına gönderilir ve 1895'de Dukhoborların vicdani reddine öncülük ettiği (yanlış) gerekçesiyle Balkan eyaletlerine sürülür; üç yıl sonraysa Kilkov'un dış sürgüne gitmesine izin verilir. Tolstoy'un takipçileri arasında en samimi ve yetenekli kişi diye gösterilen Kilkov, sonunda bu yöntemle bir şey yapılamayacağına hükmedip sosyalist devrimci olacaktır.

Tolstoy'u, Dukhoborların gördüğü muameleden haberdar eden işte bu Kilkov'dur. Tolstoy, o tarihte artık epeydir eserlerini telifsiz yayınlamaktadır, ama *Diriliş*'in gelirini kabullenip, Dukhoborların Kanada'ya göçüne vakfedecek ve bu işi düzenlemeye de oğullarıyla takipçilerini görevlendirecektir. Dukhoborların, liderlerini Tanrı elçisi saymak gibi bazı batıl inançları vardır ve Tolstoy bunlardan haberdardır, ama bu macerada bizzat yer alan Aylmer Maude, Tolstoy'un *müritlerince* haberdar edilmediği, başka bazı nahoş Dukhobor özelliklerinden de söz ediyor: gerçekte bir süredir eski pasifist geleneklerine aykırı yaşayıp, kendi iç iktidar entrikaları nedeniyle Tolstoy'un görüşlerini benimsemeleri, katı ve irrasyonel tutumları, hoşgörüsüzlükleri vs. Maude, Tolstoy'un "kötülüğe cebirle direnmeme" dogmatizminde, etrafını çevreleyen ve Tolstoyculuk kilisesi kurup ruhban sınıf oluşturmaya çalışan, kraldan çok kralcı müridleri de sorumlu tutuyor [28], yani gayrisamimileri veya (aynı derecede samimiyetsiz) aşırı samimi fanatikleri, bir başka deyişle, bilerek ya da bilmeyerek iktidar, menfaat ve övüngeçlik saiklerini gizleyen hakikat bezirganlarını –tüm önderlerin, izmlerin, inançların, kutsalların kiliselerini kuran (aslen putperest) ruhban sınıfını– Farisileri.

•

Kayıtsız şartsız her koşulda, kategorik olarak, parçalanacak bir çocuğu kurtarmanın son çaresiyken bile cebri yasaklamak, Tolstoy'un, sırf İsa'ya atfedilen bu düsturlar yüzünden, tuhaf bir şekilde kendini kurtaramadığı bir Tolstoy Sendromu, bir hipnotizma; ama hayır işlerinin yetersizliğini vazedip kıtlık vahametiyle yüzleştğinde kolları sıvayan Tolstoy'un, öyle arızı bir durumla somut olarak yüzleştğinde de, hiçbir düstur uğruna çocukları feda etmeyip, Tanrı'nın krallığına giriş biletini iade ederek, yine kolları sıvayacağına şüphe yok. Ve yine şüphesiz, öyle arızı bir durumda vicdani reddin ne kadar vicdani olacağı tartışılabilirse de, arızı veya değil, her durumda ve daima *kolları sıvama* kararı sadece kolun sahibiyse onun vicdani arasındaki bir meseledir. Nitekim *Anna Karenina* da, "İntikam benim, karşılığını ben veririm" şeklindeki Kutsal Kitap sözlerini epigraf yaparak başlamıştır ve sekizinci bölümün yukarıda incelediğim tartışmasına son noktayı da, Alphonse Karr'dan yaptığı şu alıntı ve alıntının mantıki ve vicdani icaplarıyla, Levin'in kayınpederi Prens daha önce koymuştur aslında:

"Savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünüyorsunuz, öyle mi? Çok güzel! Savaş vazedeni, özel bir ön cephe birliğine, herkesin önünde hücumla, taarruza gönderin!"

Çok sonraları, benzer bir formülü, kendisine saldıran vatansever kadınlara cevaben Einstein da kuracaktır:

Bence, bir sonraki savaşta erkekler yerine, vatansever kadınlar cepheye gönderilmeli. En azından, sonu gelmez bir kargaşanın hüküm sürdüğü bu kasvetli alanda bir yenilik olurdu. Ayrıca, latif cinsin böylesi kahramanca duyguları, niye savunmasız bir sivile saldırmaktan daha gösterişli bir ifade bulmasın ki? [32, s. 108]⁹

Alphonse Karr'ın yukarıdaki sözlerine karşın Koznişev, toplumda işbölümü bulunduğu, fikir adamlarının gazetelere yazıp, kamuoyuna tercüman olması gerektiği yollu haksız bir savunma getirir. Koznişev'in

⁹Bu kitap Türkçeye de çevrilmiş. Yukarıdaki "vatansever kadınlar" yerine, "milliyetçi kadınlar" deniyor. Vatanseverliğin eleştirildiği başka yerlerde de, "yurt sevgisi", "ülke sevgisi" denmiş. [33, s.123]

bu işbölümü savunması, ancak insanların kendi iradeleriyle asker olduğu bir yerde haklı görülebilirdi belki; kendi iradeleriyle değil de, zorla asker yapıldığı bir yerdeyse haklı görülemez; şans, cinsiyeti, yaş vs. yüzünden asker olmayan veya askerliğini tehlikesiz bir şekilde savan biri, insanlara, hele 20'li yaşlardaki çocuklara, 'İşbölümü gereği, sizin şansınıza ölmek ve öldürmek, çocuğunuzu, babanızı, ananızı, karınızı yasa boğmak varsa, bana ne; gidip ölü ve öldürün' diyemez; savaşın gerekli, kaçınılmaz olduğunu vazedenden herkes, en önde savaşmalıdır.

Tolstoy'u işine geldiği gibi karakterlerine yanlış örnekler verdimen ve konuşturmakla suçlayan Dostoyevski de, Alphonse Karr'ın sözlerini, o sözlerin mantığı ve vicdani icaplarını ve (Tolstoy'un ihmaliyle) cevapsız bırakılmasını es geçer. Tolstoy, sonradan yazdıklarında bu meseleyi asla cevapsız bırakmayacak, hiç ihmal etmeyecektir. Zorunlu askerlik bir yana, zorunsuz askerliği de en sert biçimde lanetleyecek ve vicdani red ile redçileri savunacaktır. Bu kitaptaki makalelerde de bu meseleye zaman zaman değinir, mesela, 1900'de yazdığı ve bu kitabın son makalesi olan "Vatanseverlik ve İktidar"da: "İnsanın en iyi duygularının tümüne en iğrenç biçimde tecavüz eden bu dehşetli düzenleme" veya "kadim dünyanın herhangi bir köleliğinden kıyaslanmayacak kadar beter derecede bir aşağılanma ve itaat gerektiren bir kölelik durumu".

Vicdani redci, anti-militarist ve pasifist gelenekler tarihte epey gerilere gidiyor, ama bu geleneğin en etkili sözcüsü ve taşıyıcısı, Gandi'yi de esinleyen *Tanrı'nın Krallığı İçindedir* [29] gibi eserleriyle, Tolstoy'dur. Aylmer Maude da, vicdani red hareketlerinin, barış girişimlerinin ve Milletler Cemiyeti gibi örgütlenmelerin, Tolstoy'un *paltosundan çıktığına* veya güç aldığına dikkat çeker. Kısa bir Tolstoy biyografisi de yazan, ünlü Fransız yazar Romain Rolland'ın esin kaynağı da Tolstoy'dur ve Rolland, 1919'da I. Dünya Savaşı bittiğinde, "Ruhun Bağımsızlığı Bildirisi" başlıklı bir barış çağrısı kaleme alır. Bildiride, "çoğu aydınının bilimini, sanatını ve zihnini Devlet hizmetine verdiği", "hiç önem alınmadığı için" insanların

"çok güçlü kolektif cereyanlara" kapıldığı, ama bu tecrübeden, gelecek için ders çıkarmaları gerektiği, başı boş bırakılan bu güçlerle aklın bir kenara itildiği, aydınların insanlar arası sevgi ve anlayışı yok etmeye, tüm güçleriyle nefret ekmeye hizmet ettiği ve "elçileri olmaları gereken Düşünce"ye tecavüz edip, "onu sosyal veya siyasi bir zümrenin, bir devletin, bir ülkenin veya bir sınıfın bencil çıkarları ve tutkularına alet ettiği" vurgulanır ve sınır, ırk, zümre tanımadan, sadece "Hakikat'e hizmet etme", "İnsanlığın çıkarları için, bütünü için çalışma" çağrısı yapılır. [30]

1926'da, bu kez Britanya'da, "Zorunlu Askerlik Karşıtı Bildiri" başlığıyla, Milletler Cemiyeti'ne hitaben ve Tolstoy'la daha somut biçimde örtüşen yeni bir bildiri kaleme alınır; imzalayanlar arasında şu gibi isimler vardır (*italik* yazdıklarım önceki bildiriye de imzalamışlardır): *Einstein, Bertrand Russell, Romain Rolland, Tagore, Georges Duhamel, Henri Barbusse, Gandi, Martin Buber, Miguel de Unamuno, H. G. Wells* vs. Bu gibi kişilerin ve daha birçoğunun imzaladığı bildiride şunlar vurgulanır: [31]

[. . .] Mutlak silahsızlanmaya doğru kati bir adım ve uygar ulusların dimağının demilitarize edilmesi için çağrı yapıyoruz. Bu yönde en etkili düzenleme, dünya çapında zorunlu askerliğin lağvedilmesi olacaktır. Dolayısıyla, hakiki silahsızlanmaya doğru bir ilk adım olarak, Milletler Cemiyeti'nden, zorunlu askerliğin tüm ülkelerde kaldırılmasına yönelik bir teklif getirmesini istiyoruz.

İnancımız şu ki, zorunlu asker orduları, geniş profesyonel subay takımlarıyla, barış için ciddi bir tehdittir. Zorunlu askerlik, beraberrinde insan kişiliğinin alçalmasını ve özgürlüğün yıkımını getiriyor. Baraka hayatı, askerî talim, ne kadar haksız ve aptalca olursa olsun emirlere körü körüne itaat ve düpedüz katletmeye yönelik eğitim, bireye, demokrasiye ve insan hayatına saygıyı yerlebir ediyor.

İnsanları, hayatlarından vazgeçmeye ya da iradelerine rağmen veya eylemlerinin haklılığına kani olmadıkları halde, ölüm saçmaya zorlamak, insan haysiyetini ayaklar altına alıyor. Vatandaşlarını sa-

vaşa gitmeye zorlamak konusunda kendini yetkili gören bir Devlet, barışta onların hayatlarının esenliğine ve değerine asla gereken önemi vermez. Zorunlu askerlikle, ayrıca, tüm bir erkek nüfusa, etkilenmeye en açık bir yaşta, militarist saldırganlık ruhu nakşediliyor. Savaş eğitimiyle, erkekler savaşı kaçınılmaz ve hatta arzulanır bir şey olarak görmeye başlıyorlar. [...]

Tolstoy ve Einstein'ın yolları sık sık kesişiyor –bu bildirinin yanısıra, mesela Einstein'ın şu gibi görüşleriyle de:

Devlet bizim hizmetkarımız olmalı, biz onun kölesi değil. Devlet, bizi cebren askerî hizmete ve savaşa girmeye zorlayınca, bu emri ihlal ediyor [...]

Ruhani silahsızlanma, diyor insanlar ısrarla, maddi silahsızlanmadan önce gelmelidir. Dahası, haklı olarak diyorlar ki, uluslararası düzene en büyük engel, milliyetçiliğin –kulağa hoş gelen, ama yanlış kullanılan vatanseverlik adıyla da malum şeyin– korkunç abartılan ruhudur. Son yüz elli yıldır, bu put her yerde ürkünç ve son derece habis bir güç edindi.

Bu değerlendirmeyi layığıyla irdeleyebilmek için, dış mekanizmayla¹⁰ zihnin iç haleti arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğunu farketmek lazım. Sadece mekanizma geleneksel hissiyat kalıplarına dayanıp, menşeyi ve idamesini onlara borçlu bulunmuyor, mevcut mekanizmanın kendisi de milli hissiyat kalıpları üzerinde etkili bir rol oynuyor.

Şu an milliyetçiliğin böylesine esef verici bir seviyeye yükselmesi, bence, zorunlu askerlik hizmeti uygulamasıyla, daha kibar adıyla söylersek, ulusal ordularla, yakından ilişkili. Ahalisinden askerî hizmet talep eden bir devlet, onlarda muhakkak milliyetçi bir ruh uyandıracaktır ki bu, askerî yeterliğin psikolojik temelini oluşturur. Okullarındaysa, dinin¹¹ yanısıra, gençliğin gözünde kaba kuvvet aygıtını da putlaştırmalıdır.

¹⁰Türkçe çevirisinde, "mekanizma" yerine sürekli "Makine Sanayii" denmiş. [33, s. 112]

¹¹Bir başka İngilizce çeviriye göre "bu dinin yanısıra", yani, milliyetçilik dininin yanısıra.

Dolayısıyla zorunlu askerlik uygulaması, bana göre, beyaz ırkın ahlaki çöküşündeki temel sebeptir ve sadece uygarlığımızın hayatta kalmasını değil, mevcudiyetimizi de kökünden ciddi biçimde tehdit etmektedir. Bu lanet, büyük toplumsal hayırları da olan Fransız Devrimi'yle başladı ve çok geçmeden tüm diğer ulusları etkisi altına aldı.

Dolayısıyla uluslararası bir ruhun oluşumunu desteklemek ve şövenizmle mücadele etmek isteyenler zorunlu askerlik hizmetine karşı bir duruş sergilemelidirler. Askerî hizmete direnen vicdani redcilerin¹² bugün maruz kaldığı feci ezayla, geçmiş yüzyıllarda din şehitlerinin maruz kaldıkları arasında bir nebze fark var mı, toplum için bir utanç kaynağı olmak bakımından? [. . .]

Sağlıksız milliyetçiliğin kaynağı olan zorunlu askerlik hizmetine karşı mücadele edilmeli; en önemlisi, vicdani redciler¹³ uluslararası düzeyde korunmalı. [. . .]

Ulusların sorumluluk sahibi liderlerinin aslında savaşı bertaraf etmeyi samimiyetle istediklerine inanıyorum. Bu mutlak surette gerekli ilerlemeye direncin kaynağı, eğitim sisteminin işleyişiyle kalıtsal bir hastalık gibi kuşaktan kuşağa geçen şu talihsiz milli geleneklerdir. Bu geleneğin esas taşıyıcısıysa, askerî eğitim ve bunun yüceltilmesidir, aynı zamanda da, Basın'ın ağır sanayi ve askeriye tarafından kontrol edilen o bölümüdür. [32, s. 96-99]

İnsanlık tarihinin sayfalarında gerçekten değerli olan şey, bana göre, siyasi devlet değil, yaratıcı, farkedebilen bireydir, kişiliktir; ancak o, soylu ve yüce olanı yaratır, sürüyse, sürü olmağıyla düşüncede sığ, duyguda sığ kalır.

Bu konu beni, sürü tabiatının şu en berbat ürününe, midemi bulandıran askerî sisteme getiriyor. Bir adamın, bir bando nağmeleri eşliğinde, dörtlü sıra halinde uygun adım yürümekten zevk alması,

¹²Türkçe çevirisinde, "Askerî hizmete direnen vicdani redcilerin" ifadesi yerine, "askeri hizmete kendini adayarak karşı olanların" denmiş. [33, s. 112]

¹³Türkçe çevirisinde, "vicdani redciler" yerine, "kendini bu konuya adanmış muhalifler" denmiş. [33, s. 113]

onu hakir görmem için yeterli. Büyük beyni kendisine tamamen yanlışlıkla verilmiş; ona tek gereken muhafazasız bir omurilikti. Uygarlığın bu veba kaynağı en kısa zamanda yok edilmeli. Emir üzerine kahramanlık, ahmakça şiddet ve vatanseverlik adı altında giden tüm iğrenç saçmalık – bunlardan nasıl da nefret ediyorum! Savaş son derece bayağı, aşağılık bir şey bana göre! Böyle iğrenç bir işte yer almaktansa parçalara ayrılmayı tercih ederim. Yine de, tüm bunlara rağmen, insanoğlu gözümde çok değerli, zira inanıyorum ki, bu melanet epey önce ortadan kalkmış olurdu, eğer milletlerin sağduyusu, ticari ve politik çıkarlarca, okullar ve basın üzerinden sistematik biçimde yozlaştırılmış olmasaydı. [32, s. 10]

İki hafta içinde, herhangi bir ülkenin koyun kitleleri gazetelerce kışkırtılıp, öyle azgın bir öfkeye sevkedilebilir ki, insanlar üniformaları giyip ölmeye ve öldürülmeye hazır hale gelirler, birkaç çıkar grubunun adı emelleri uğruna. Zorunlu askerlik hizmeti, bana göre, bugün uygar dünyayı muzdarip eden sakatlığın, birey haysiyetindeki sakatlığın en utanç verici semptomudur. [32, s. 15]

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kurumlar, bugün, vicdani reddi destekliyor ve düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü çerçevesinde temel bir insan hakkı olarak kabulleniyorlar, epey zamandır da ülkelere çağrıda bulunuyor, kanunda ve uygulamada bu hakkı tanıyan (insanları sorguya çekmeksizin, başvuru süresini kısıtlamaksızın ve bu hakkı gizlemeksizin tanıyan) düzenlemeleri yapıp hayata geçirme ve hem mahiyet hem de süre bakımından cezalandırıcı (yani askerî veya uzun) olmayan, ordu dışı alternatif sivil hizmet uygulamasına geçme çağrısı, kısaca, vicdani red hakkını gerçekten ve dürüstçe tanıma ve uygulama çağrısı yapıyorlar. Bugün birçok ülkede (kimilerinde epey zamandır) vicdani red hakkı tanınıyor, profesyonel veya gönüllülerden oluşan ordular var ve zorunlu askerlik yok veya kaldırılmış bulunuyor, mesela: Avustralya, Birleşik Krallık, İrlanda, İzlanda, Kanada, Arjantin,

Hindistan, Lüksemburg, Monako, Malta, Malezya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Belçika, Fransa, İspanya, Slovenya, İtalya, Portekiz, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Slovakya, Karadağ, Fas, Letonya, Hollanda. Bazı ülkelerdeyse zorunlu askerlik kalkmadı, ama epey zamandır vicdani red hakkı tanınıyor ve alternatif hizmet uygulaması var, mesela: Avusturya, Birleşik Devletler, Danimarka, Estonya, Almanya, Lituanya, Polonya, İsveç, Norveç, İsviçre. Kimi ülkelerde, yukarıda özetlediğim Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi kriterlerine uymayan yasa veya uygulama aksaklıkları var, hele Rusya, Ermenistan ve Yunanistan gibi birkaç ülkedeyse vicdani red hakkı sözde tanınıyor, ama Avrupa Konseyi üyesi olan sadece iki ülkede, Azerbaycan'da ve 1949'dan beri üye olan Türkiye'de vicdani red hakkı hiç, yasada bile tanınmıyor ve vicdani redciler de gadrediliyor; nitekim, 2006'da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bir vicdani redcinin (Mehmet Tarhan) davasında Türkiye'yi suçlu buldu. [34]

•

Zorunlu askerliğe de, zorunsuz askerliğe de, hem Einstein, hem de Tolstoy karşı çıkarlar –Tolstoy daha kapsamlı ve daha sert olmak üzere. Ama Einstein, bunların yanısıra, etkin bir uluslararası hakemlikten ve ordusundan da yana olur; ve hatta, zorunlu askerliği şüphesiz savunmamakla birlikte, Nazizmin daha önce durdurulmayışından Britanyalı pasifistleri de sorumlu tutar; aynı şekilde, atom bombasının icadına gerekçesi de, Nazilerin onu daha önce ele geçirmesini engellemektir. Tolstoy Nazileri görmedi, ama bu kitaptaki makalelerin kanıtladığı üzere, insanlığın sürekli bu irrasyonel unsur içinde debelendiğini ve böyle giderse daha da batacağını herkesten iyi görüyordu (başka makalelerinde, o irrasyonel unsurun diğer tezahürü içinde, din içinde de aynı şeyin yaşandığını gösterdiği gibi).

Teşhislerinde haklı bulunur Tolstoy, ama daha ziyade başka eserlerinde (etkin bir) pasif direnişi en uç noktaya kadar savunan devası, her

zaman tamamen tedavi edebilir mi, bunu kestirmek zor, cevap biraz şüpheli. Gandhi pasif direnişle Britanya'yı dize getirdi, ama insanların korkunç bir salgınla cinnet geçirip içindeki en hunhar yanları azdırarak, insan olmak yerine hayvan, adam olmak yerine kurtadam olduğu, köpekler ve diğer bazı hayvanlar gibi, sırf sürüye ait görmedikleri için başkalarını boğazladığı Nazi Almanya'sına, faşizme karşı Tolstoy'un devası ne kadar tedavi sağlayabilirdi veya hiç sağlayabilir miydi? Bu soruların cevabı, Gandhi-Britanya örneğiyle verilebilirmiş gibi görünmüyor pek; yalnız burada gözardı edilmemesi gereken önemli bir nokta var: Kurtadamların salgını hakimiyet kazandıktan ve akıl ile vicdan devre dışı kaldıktan sonra deva aramak zaten nafiledir, artık bünye deva kabul etmez, sadece kan cehenneminden beslenir; artık "Hey şaşkırdınız mı? Adam olmaktan çıkıp kurtadam oldunuz" diye uyarmanın anlamı yoktur, çünkü gelecek tepki, "Evet tabii, zaten adam olmak değil, kurtadam olmak esastır, ya sen de kurtadam olursun, ya da seni parçalarız" şeklindedir; artık kurtadamların salgını ve parçalamalar hızlanır, hatta dışarıya yayılır ve sonuçta uzun bir kan cehenneminden –iş iştengeçtikten sonra kurtadamlar durdurulur, ama bu şeytani gen insanlığın vicdanında, bilincinde feci bir yara açmış ve kolaylıkla hortlayıp insanları ele geçirebileceğini de kanıtlamış olur.

Dolayısıyla, tedavi ancak kurtadamlardan önce uygulanabilir ve deva da zaten hakikatten, adamlıktan nerede sapıldığını, kurtadamlığa geçmenin nerede başladığını teşhis ederek, adamlığın, aklın ve vicdanın hakim kılınmasıdır, yani Tolstoy'un teşhisidir zaten deva olan. Nitekim, Nazi Almanya'sı da, orada vicdani redcilerin bulunması yüzünden değil, tam tersine, bulunmaması yüzünden, vicdanın katledilmesi yüzünden, bir buçuk asır boyunca, vicdanen sorumlu bireyler değil, emir-komuta zincirinde halkalar imal eden militer bilincin tüm toplum kesimlerine nakşedilmesi yüzünden, *Çocukların Bilgeliği*'ndeki Maşa'nın "'Biz' kimiz?" sorusuna karşı, dini veya uyuşuna bakmaksızın, zalimleri ve

zalimliği dışlayıp, masumları ve masumiyeti "Biz" sayan bir cevap vermek yerine, insanlığı ülküleştirmek yerine, zalim de olsa, mazlum da olsa Almanlığın ülküleştirilmesi yüzünden, Maşa'nın "Hep beraber olmak daha iyi olmaz mıydı?" sorusuna karşı, vatanseverlik hipnozunun hakim kılınması yüzünden, adam olmak yerine kurtadam oldu ve tarumar olup, tarumar etti.

Tolstoy, tüm bunları görüyordu, Nazi Almanya'sını görmemişti ama, aynı irrasyonel elementin –yani yalan, propaganda, kutsallaştırma, hipnotizma ve hamasetle, vatan, millet, halk, bayrak, din, önder vb. çehreler altında, gerçekte tapılan ve taptırılan putun, Nefs'in– simgeler ve kut-sallar üzerinden, hür aklı ve vicdanı devre dışı bırakıp *tecavüz etmemek* şeklinde özetlenebilecek temel ve evrensel değerleri ve ülküleri –yani hakikati– katlederek, maddi ve manevi menfaat, güç, iktidar, övüngeçlik vb. saikleri yüce değerlermiş gibi sunup hakikat yerine ikame ederek, ayrıca savaşlarla katliamlara yol açarak, insanları ve toplumları yozlaştırdığını, yozlaşanların daha da putperestleşip baskıcı iktidara katıldığını ve bunun tekrar daha fazla yozlaşmayla putperestliğe neden olduğunu ve insanlığı tarumar eden bu irrasyonel, ama güçlü elementin, bu pagan tanrının, tarih boyunca aslen din veya şövenizmin türevleri şeklinde tezahür ettiğini görüyordu. Tıpkı Port Arthur (Rus-Japon) savaşı nedeniyle, kendi içinde gördüğü gibi.

Aylmer Maude, Port Arthur'un teslim edilmesi üzerine Tolstoy'un gözyaşı döktüğünü söyler [28]. Diğer kimi hatıra ve biyografilerde de, bu teslimiyete ve geçmişte kendi katıldığı Sivastopol savaşına atfen, "Bizim zamanımızda asla böyle bir şey yapmazdık" dediği söylenir. Büyük kızı Tatyana ise hatıralarında, bu sözlerin muhatabı olan bir "Tolstoycu"yla Tolstoy arasındaki bu konuşmanın şöyle sürdüğünü yazıyor (soran Tolstoycu):

"Ne yapardınız?"

"Teslim etmektense, orayı havaya uçururduk."

"Oradaki bütün insanların hayatlarını feda edeceğinizi mi söylüyor-

sun?"

"Ne sanıyorsun? Bir askersen, yapacağın iş bellidir. Ve onu doğru dürüst yaparsın." [35]

Kızı Tatyana, hatıralarında, böyle bir konuşma gerçekleştiğini söylüyor, ama Tolstoy'un kendisi de hatıra yazarlarının "çoğu zaman konuşmaları uydurduğunu" (ki bu sözü de müzisyen Goldenweizer'ın hatıralarında [36] nakledilir!!). Tolstoy uzmanları da, kısmen değerli bulmakla birlikte, bu aile içi hatırate (hele karısı Sofya'nınkilere) tamamen güvenmemek gerektiğini söyler. Tolstoy ise, 31 Aralık 1904 tarihli günlük girişinde şöyle söylüyor:

Port Arhtur'un teslim edilmesi beni kahredip, canımı yakıyor. Bu vatanseverlik. Onunla büyütüldüm ve kişisel, ailevi, hatta aristokratik bencilliğin kölesi olduğum kadar onun da kölesiyim. Tüm bu bencillikler içimde canlı, ama içimde ilahi yasanın bilinci de var ve bu bilinç, o bencilliklerin hizmetkarı olmayayım diye onları kontrol altında tutuyor. Ve o bencillikler yavaş yavaş köreliyor.

Port Arthur üzerine, sık aktarılan başka anekdotlarda da, Tolstoy'un, savaş süresince halkta vatanseverliği kıskırtmak için seferber edilen hamaset ve propagandadan nefret ettiği ve ayrıca, ne Rusya'yı ne de Japonya'yı tutmayıp, her iki ülkenin sömürülen halk kesimlerinden yana olduğu yolundaki sözleri aktarılır. Ama Tolstoy, Port Arthur savaşı üzerine asıl söyleyeceğini, en etkili savaş karşıtı yazılarından biri olan uzun makalesi, "Kendinize Gelin!"de söyler.

•

Çarlık Rusyası malesef, Tolstoy'un tüm uyarılarına, Sisifus gibi didinmesine rağmen, kendine gelmedi; zorbalığın devamı halinde kanlı bir ayaklanmanın kaçınılmazlığını çok önceden haber vermesine rağmen, kaya aşığı itilerek, baskı ve zorbalık daha da arttırıldı. Ve neticede, epey kan dökülmesi bir yana, Çarlık rejimiyle kıyaslanamasa bile yine baskıcı bir rejim hakim oldu, ve sonra o da çöktü. Bugünse, bu çağdaş Sisifus'un

yaşadığı, bu makaleleri yazdığı topraklarda, Yasnaya Polyana çiftliğinin ve Moskova'daki evinin müze yapıldığı ülkede, yabancılara saldıran faşist dazlaklar var.

Tolstoy, vatanseverlikle desteklenen ve ordularla yürütülen bir tarihin, insanlığı büyük savaş ve kıyımlarla mahvedeceği uyarısını da yapmıştı ve bu dedikleri de gerçekleşti. Ve tüketimi asgariye indirmenin, sahiplenme hırsını, özellikle iktidar hırsını köreltmenin tek kurtuluş olduğuna dair öğütleri de sürekli doğrulanıyor. Zira insanlığı mahveden tüm savaşların, tüm çatışma ve çekişmelerin tek nedeni ve dünya kaynaklarını da yok eden, hatta dünyayı cehenneme çeviren, hatta ısıtarak mahveden, yeni bir Nuh tufanı getiren şey, en temel hakikatlere, önce tecavüz etmeme yasasına ve peşinden herkese tecavüz ettiren şey, vatanseverlik, milliyetçilik, dincilik vb. şekillerde tezahür eden, putperestliğin arkasındaki şey, *arsızlıktır*, Nefs'in arsızlığı, ki malesef onu ıslah etmeye değil, hep beslemeye yönelik toplumsal modeller hakim görünüyor.

Acar Burak Bengi
28 Şubat 2007

Hristiyanlık ve Vatanseverlik

Geçen yıl (1893) Ekim ayı boyunca Fransa'da gerçekleşen Franko-Rus kutlamaları, muhtemelen başka birçok kişide olduğu gibi bende de önce keyif, peşinden şaşkınlık ve nihayet bir infial hissi uyandırdı ve bunu kısa bir dergi yazısıyla anlatmak istedim; ama bu tuhaf olgunun temel sebeplerini her defasında daha dikkatli irdeleyince, şimdi okuyucuya sunduğum görüşlere vardım.

Ruslarla Fransızlar yüzyıllardır birbirlerini tanıyarak ve bazan dostane, ama malesef çoğu zaman da, iktidarlarının kışkırttığı, gayet hasmane ilişkilere girerek yaşadılar ve şimdi aniden, bir Fransız filosu iki yıl önce Kronştad'ı ziyaret ettiği, kıyıya çıkan subayları sahte sapan epeyce söz dinleyip sarfederken çeşitli yerlerde epeyce yiyip, çeşitli şaraplardan epeyce içtiği için ve aynı şekilde bir Rus filosu geçen yıl Toulon'u ziyaret ettiği, subayları Paris'e gittiği ve daha da sahte sapan sözler duyup sarfederken epeyce yiyip içtiği için; sadece yiyip içip konuşanlar değil, orada bulunan herkes, hatta bulunmasa da, yalnızca gazetelerden bunları okuyup duyanlar bile, bütün bu milyonlarca Rus ve Fransız insanı, aniden birbirlerine özel bir düşkünlük besledikleri, yani bütün Fransızların bütün Rusları ve bütün Rusların da bütün Fransızları sevdiği hayaline kapıldı.

Bu duygular Fransa'da, geçen Ekim ayı boyunca en sıradışı biçimlerde ifade edildi.

Rus denizcilerin karşılanması, haberlerini diğer gazetelerden derleyen

*Selskiy Vestnik*¹⁴ gazetesinde şöyle anlatılıyor:

Rus ve Fransız gemileri buluştuğlarında birbirlerini, salvoların yanısıra, ateşli ve coşkulu “Hurra!” “Yaşasın Rusya!” “Yaşasın Fransa!” nidalarıyla karşıladılar.

Birçok özel teknede, Rus milli marşı “Tanrı Çar’ı Korusun” ve Fransız milli marşı *Marseillaise*’i çalan bandolar vardı; özel teknelerde halk şapka, bayrak, mendil ve çiçek demetleri sallıyordu; ellerinde çiçek demetleri tutan köylüler, köylü kadınlar ve çocuklarıyla dolu birçok mavna bulunuyordu ve çocuklar dahi demetlerini sallayıp altlarını ıslatıncaya kadar¹⁵ bağırıyorlardı, *Vive la Russie*. Böylesine kitlesel bir coşku manzarası karşısında denizcilerimiz göz yaşlarını tutamadılar.

Toulon’daki Fransız donanması limanda iki çizgi halinde hizaya girdi ve filomuz, önde amiralin zırhlısı ve ardında diğer gemiler olmak üzere, aralarından geçti. Fevkalade görkemli bir hava hakim olmuştu. Rus sancak gemisi Fransız filosu onuruna on beş parelik bir top atışı yaptı ve Fransız sancak gemisi de iki misli, otuz parelik bir atışla karşılık verdi. Fransız gemisinden Rus milli marşının nağmeleri gürlledi. Fransız denizciler yelken sereniyle direklere tırmandılar ve her iki filoyla çevredeki gemilerden kesintisiz selam naraları yağdı; denizcilerin bereleri ve şapkalarıyla izleyenlerin mendilleri, hepsi, coşku içinde değerli misafirlerin onuruna sallanıyordu. Denizden, karadan, dört bir yandan tek bir ses gürlüyordu: “Yaşasın Rusya, yaşasın Fransa!” Bahriye geleneğine uygun olarak, Amiral Avelan, yerel yetkilileri selamlamak için mürettebatının subaylarıyla kıyıya çıktı. Rus denizciler, iskelede, Fransız donanmasının baş kurmayları ve Toulon limanının en kıdemli subayları tarafından karşılandılar. Top güremeleri ve çan sesleri arasında kalabalığın dostça el sıkışmaları birbirini izledi. Donanma bandosu milli marş “Tanrı Çar’ı Korusun”u çaldı, ama halkın “Yaşasın Çar! Yaşasın Rusya!” çığlıklarına boğuldu. Bu çığlıklar, hem müziği hem de top atışlarını bastıran güçlü, tek bir

¹⁴*Taşra Habercisi*. –[Koray Karasulu]

¹⁵Bir Rus deyiimi. –[Koray Karasulu]

haykırış şeklinde kaynaştı.

Tanıklar, o an devasa halk kitlesindeki coşkunluğun son kerteğe ulaştığını ve oradaki herkesin kalbinden taşan duyguları aktarabilecek söz bulmanın imkansız olduğunu bildiriyorlar. Amiral Avelan, başı açık bir halde ve Rus ve Fransız subaylar eşliğinde, Fransız Deniz Bakanı tarafından beklendiği donanma idaresi karargahına yöneldi.

Amiral'i kabul ederken Bakan şöyle dedi:

“Kronştad ve Toulon, Rus ve Fransız halkları arasındaki sempatiye tanıklık eden iki mahaldir; her yerde candan dostlar olarak ağırlanacaksınız. Hükümet ve tüm Fransa sizi ve maiyetinizdekileri, ‘büyük ve asil bir halkın’ temsilcileri olarak selamlıyor.”

Amiral, şükran duygularını ifade edemeyeceği karşılığını verdi. “Rus filosu ve tüm Rusya,” dedi, “konukseverliğinizi takdir edecektir.” Kısa bir sohbet sonunda Bakan’dan ayrılırken, Amiral tekrar konukseverliği için teşekkür edip ekledi: “Sizden, tüm Rusların kalplerine kazınmış olan sözleri telaffuz etmeksizin ayrılmak istemiyorum: ‘Çok yaşa Fransa’” (*Selskiy Vestnik*, 1893 No: 41)

Toulon’daki karşılama böyleydi. Paris’teki karşılama ve kutlama larsa daha da sıradışıydı.

Gazeteler Paris’teki karşılamaı da şöyle anlatıyor:

Bütün bakışlar, Rus denizcilerin görüneceği, *boulevard des Italiens*’e (İtalyan Bulvarı’na) çevriliydi. Nihayet, epey ötelere bir alkış ve feryatlar kasırgasının gürlemesi duyuldu. Gürleme giderek güçlenip netleşti. Kasırga besbelli yaklaşmaktaydı. Meydanda büyük bir izdiham vardı. Polis *Cercle Militaire* yolunu açmaya davrandı, ama bunun kolay bir iş olmadığı anlaşıldı. Kalabalık arasında tarifsiz bir izdiham ve sıkışıklık vardı. . . . Nihayet, kortejin başı meydanda göründü. Aynı anda kortej üzerinde kulakları sağır eden bir çığlık koşturdu:

“*Vive la Russie! Vive les Russes!*” (“Yaşasın Rusya! Yaşasın Ruslar!”). . . Bütün başlar açıldı ve pencerelerdeki, balkonlardaki ve hatta çatılardaki tikiş tikiş halk şapka, bayrak ve mendiller sallayıp, pence-

relerden küçük, rengarenk konfeti bulutlarını aşağıya atarak canhıraş bir şekilde alkışlıyordu. Tüm bir mendil, şapka ve bayraklar denizi, meydandaki kalabalığın başları üzerinde dalgalanıyordu. “*Vive la Russie! Vive les Russes!*” diye bağırان yüz bin kişilik kalabalık, ellerini uzatıp, sempatilerini mümkün olan her şekilde ifade etmeye çalışırken, değerli misafirlerini daha iyi görmeye çabalıyordu. (*Novoye Vremya*¹⁶ gazetesinden.)

Bir başka muhabir, kalabalıktaki coşkunun hezeyan sınırına vardığını yazıyor. O zaman Paris’te bulunan bir Rus gazeteci bu denizciler geçidini şöyle tasvir ediyor:

Bunu, dünya çapında, görkemli, şaşırtıcı, insanın gözlerini yaşartan bir olay diye anlatmakta, ruhu canlandırıp sevgiyle titreten –*insanların kardeşliğine kani bir sevgiyle, kan ve ilhak şiddetine ve sevgili annesinden çocuklarını koparmayaysa hasım bir sevgiyle titreten*– bir olay diye anlatmakta haklılar. Birkaç saat bir çeşit hezeyan içindeydim. Lyon Garı’nda, üniformaları altın nakışlı Fransız Hükümet temsilcileri ve farklı belediye üyeleri arasında durmak ve “*Vive la Russie! Vive le czar!*” çığlıkları eşliğinde milli marşımızın tekrar tekrar çalındığını işitmek, acayip ve baş döndüren bir duyguydu. Neredeydim ben? Ne olmuştu? Hangi sihirli cereyan tüm bunları tek bir duyguda, tek bir kavrayışta harmanlamıştı? Burada hissedilen, gerçekten de, kardeşlik ve sevgi Tanrı’sının varlığı, sadece aşkın anlarda insanların üzerine sinen daha yüksek bir idealin varlığı, değil mi? İnsanın kalbi öylesine harika, saf ve yüce şeylerle doluyor ki, kalem bunların tümünü ifade edemiyor. Kelimeler, gördüğüm ve hissettiğim şeyin yanında soluk kalıyor. Bu coşku değildi –bu kelime fazla banal– coşkudan daha iyiydi. Daha çarpıcı, daha derin, daha sevinçli ve daha çeşitli. Amiral Avelan ikinci katın balkonunda görüldüğü an *Cercle Militaire*’de bulunmanın nasıl bir şey olduğunu tarif etmek imkansız. Burada kelimeler kifayetsiz kalıyor. Ayın sırasında, koro kilisede “Tanrım, kullarını esirge!”yi söylerken, sokakta bir ne-

¹⁶*Yeni Zamanlar*. –[Acar Burak Bengi]

fesli çalgılar grubunca çalınan *Marseillaise*'in muzaffer nağmeleri açık kapıları yarararak içeri yayıldı. Hiçbir kelimenin aktaramayacağı muhteşem bir etki yarattı. (*Novoye Vremya*, Ekim 1893)

II

Fransa'ya giden Rus denizciler, iki haftanın tamamı boyunca bir şö-lenden diğerine gezdiler ve her şölen sırasında ya da akabinde yiyip, içip konuştular. Ve Çarşamba günü nerede ne yiyip içtiklerinin, Cuma günü nerede ne yiyip içtiklerinin, bu sırada neler söylendiğinin haberleri telgrafla bütün Rusya'ya iletildi. Rus kaptanlarından biri Fransa'nın sağlığına içer içmez, bu vakıa derhal dünyaya duyuruldu ve Rus Amiral "Güzel Fransa'ya içiyorum" der demez, bu sözler de derhal tüm dünyaya nakledildi. Ama dahası, gazetelerin şevki öyle bir raddedeydi ki, sadece kaldırılan kadehler değil, tüketilen bütün o börek ve mezeleriyle, yemek mönüleri bile bildirildi.

Mesela, *N* gazetesinde yemeğin bir sanat eseri olduğu vurgulanıyordu:

Consommé de volailles, petits pâtés.

Mousse de homard parisienne.

Noisette de boeuf á la béarnaise.

Faisans á la Périgord.

Casseroles de truffes au champagne.

Chaud-froid de volailles á la Toulouse.

Salade russe.

Croûte de fruits toulonaise.

Parfaits á l'ananas.

Desserts.

(Et suyu, küçük börekler. Paris usulü kremalı istakoz. Bernaise soslu siğir filetosu. Perigord sülünü. Mantarlı, şampanyalı salata. Toulouse tavuğu. Rus salatası. Toulon meyveleri. Ananaslı dondurma. Tatlılar.)

N'nin bir sonraki sayısında şöyle deniyordu: "Aşçılık bakımından yemekte yok yoktu. Mönü şuydu:

Potage livonien et St.-Germain.
Zéphyrs Nantua.
Esturgeon braisé moldave.
Selle de daguet grand veneur.

(Livonien ve St. Germain çorbaları. *Zephyrs Nantua*. Moldova usulü mersinbalığı. Geyik göğsü.)

Gazetenin sonraki sayıdaysa yeni bir mönü verildi. Her mönüyle birlikte, şölen katılımcılarının içtiği içkilerin tanımları da veriliyordu: bir tür "vudka",¹⁷ bir tür *Bourgogne vieux*, *Grand Moët* (Yıllanmış Bourgogne, Moët şampanyası) vs. Bir İngiliz gazetesinde, bu şölenler sırasında tüketilmiş bütün esritici içkiler sayıldı. Miktar öyle kabarıktı ki, bu kadar kısa bir zamanda bu kadar içkiyi, Rusya'yla Fransa'daki tüm ayyaşlar biraraya gelse bitiremezdi.

Şölene katılanların yaptıkları konuşmalar da nakledildi, ama mönüler konuşmalardan daha çeşitliydi. Konuşmalar, sürekli aynı kelimelerin farklı şekillerde eşleştirilip sıralanmasından ibaretti. Bu kelimeler daima aynı anlama geliyordu: birbirimizi muhabbetle seviyoruz ve birbirimizi aniden böyle muhabbetle sevdiğimiz için vecd içindeyiz. Maksadımız ne savaş, ne *revanche* (rövanş), ne de kaybedilen yerlerin geri alınması; tek maksadımız *barış*, *barışın* nimetleri, *barışın* güvenliği, Avrupa'da *barış* ve huzur. Yaşasın Rus İmparatoru ve İmparatoriçesi, onları seviyoruz ve de *barışı*. Yaşasın Cumhurbaşkanı ve eşi, onları da seviyoruz ve de *barışı*. Yaşasın Fransa ve Rusya, filoları ve orduları! Orduyu seviyoruz, *barışı* seviyoruz ve donanma komutanını seviyoruz! Konuşmalar şu nakarat beytiyle bitiyordu: Toulon-Kronştad ya da Kronştad-Toulon. Birçok farklı yemeğin yenip, birçok farklı şarabın içildiği bu yerlerin adları, her iki

¹⁷Vodkanın Fransızlarca yanlış bir telaffuzu. -[Tolstoy]

milletin de en asil ve kahramanca eylemlerini çağrıştıran kelimeler olarak telaffuz ediliyordu; bu sözlerle herşey anlaşıldığı için, artık söylenecek başka bir şey kalmıyordu. Birbirimizi ve *barışı* seviyoruz; Kronştad-Toulon! Buna daha ne eklenebilirdi ki?! ... özellikle de aynı anda iki marşı birden çalan bandoların muzaffer müziği eşliğinde söylenince: Çar'ı yüceltip tuttuğunu altın etsin diye Tanrı'ya yakaran bir marş ile bütün çarlar ve kralları lanetleyip yıkımları için beddua eden diğeri¹⁸ eşliğinde söylenince.

Muhabbet duygularını daha bir iyi ifade edenler nişanlarla ödüller aldılar; kimilerineyse, benzer hizmetler veya sadece sevgi taşkınlığı yüzünden, çok tuhaf ve beklenmedik hediyeler verildi. Mesela Fransız filosu, Rus Çarı'na, içinde hiçbir şey yazmadığı veya en azından kimse bilmesi gereken bir şey yazmadığı anlaşılan bir tür altın kitap hediye etti; Rus filo kumandanıysa, diğeri birçok beklenmedik hediye yanı sıra, daha da şaşırtıcı bir nesne aldı –alüminyumdan yapılmış ve çiçeklerle kaplanmış bir köylü sabanı.

Bütün bu tuhaf davranışlara, Fransızların epeydir alışkın olmadıkları izlenimi uyandıran, daha da tuhaf dinî ayinlerle toplu dualar eşlik etti. Böylesine kısa bir süredeki kadar çok toplu dua *Concordat*¹⁹ zamanından beri yapılmamıştır. Tüm Fransızlar aniden fevkalade dindar oldular ve batıl inançların zararlı araçları diye, azimle kendi okullarından çıkardıkları o tasvirleri özenle Rus denizcilerin odalarına asıp, sürekli dua ettiler. Kardinallerle Piskoposlar her yerde dua reçeteleri hazırladılar ve kendileri de en tuhaf duaları okudular. Mesela Toulon'daki bir piskopos Jorigiberi zırhlısının denize indirilişi sırasında barışın Tanrı'sına dua

¹⁸Fransız ve Rus milli marşlarının Türkçe çevirileri bu bölümün sonunda. –[Acar Burak Bengi]

¹⁹Napolyon ile Papa VII. Pius arasında akdolunan 1801 *Concordat*'ı. –[Aylmer Maude] Fransa'da Roma Katolik Kilisesi'nin yeniden tesisini sağlayan ve Katolisizmi çoğunluğun dini olarak tanıyan, ama devlet otoritesine tabi kılan bu anlaşmayla, Napolyon, yerini sağlamlaştırmak ve köylü-çiftçi ekseriyetin desteğini almak gibi politik hedefler peşindeydi. –[Acar Burak Bengi, kaynak: *The Columbia Encyclopedia*, 2001-05]

etti, ama gerekirse savaşın Tanrı'sına da yalvarabileceğini hissettirecek şekilde. "Kaderinin ne olacağını sadece Tanrı bilir" dedi, denize yeni indirilen gemiden söz ederken. "Korkunç rahminden ölüm kusup kusmayacağı bilinmez. Ama eğer, bugün barışın Tanrı'sına yalvarmışken, bundan sonra artık savaşın Tanrı'sına yalvarmak zorundaysak, şuna kesinlikle kaniyiz ki, Jorigiberi, mürettebatı bugün bizimkiyle böylesine sıkı ve kardeşçe birleşen görkemli gemilerle elele, düşmanı karşılamaya gidecektir. Ama bu yaşanmasın ve bugünkü kutlamalar, Quirinal denize indirilirken Büyük Prens Konstantin'in burada bulunması gibi [*Konstantin Nikolayeviç*²⁰ *1857'de Toulon'daydı*], yalnızca barışçıl hatıralar bıraksın ve Fransa'yla Rusya'nın dostluğu, bu iki ulusu barışın koruyucuları yapsın..."

Bu arada, on binlerce telgraf Rusya'dan Fransa'ya, Fransa'dan da Rusya'ya uçtu. Fransız kadınlar Rus kadınlara tebrik gönderdi. Rus kadınlar da Fransız kadınlara şükranlarını sundu. Bir Rus aktörler topluluğu Fransız aktörlere tebrik gönderdi ve Fransız aktörler de Rus aktörlerin tebrğini kalplerinin derinliklerine gömdüklerini bildirdiler. Falanca kentin Bölge Mahkemesi'nde Rus avukat adayları Fransız milletine yönelik vecd duygularını bildirdiler. General falanca, madam filancaya teşekkür etti ve madam filanca da, general falancayı, Rus milletine karşı beslediği sıcak duyguların yakıcılığı konusunda temin etti. Rus çocuklar, Fransız çocuklara manzum iltifatlar yazdılar ve Fransız çocuklar da manzum ve nesir cevaplar gönderdiler; Rus Eğitim Bakanı, Fransız Eğitim Bakanı'na, denetimi altındaki tüm öğrencilerin, öğretmenlerin ve yazarların, Fransızlara karşı ani bir muhabbet beslemeye başladıklarını açıkladı; Hayvanları Koruma Derneği üyeleri, Fransızlara ateşli bağlılıklarını açıkladılar ve benzer bir açıklama da Kazan Belediye Meclisi'nden geldi.

Arras Papazı, Rus Sarayı'nın Yüce Baş Rahibi'ni temin etti: Rusya'ya,

²⁰General ve Amiral, I. Nikolas'ın ikinci oğlu. -[Aylmer Maude]

Majesteleri İmparator III. Aleksandr'a ve muhterem ailesine besledikleri sevgi, Fransa'daki tüm Kardinal ve Başpiskopos'ların da kalplerinin derinliklerine işliyordu, ve hem Fransız hem de Rus rahipler Kutsal Bakire önünde eğiliyor ve neredeyse aynı inancı ıkrar ediyordu. Yüce Baş Rahip de cevapladı: Fransız din adamlarının İmparator Ailesi'ne yönelik duaları, *Çar'larına gönülden bağlı* tüm Rus halkının kalbinde coşkuyla yankılanıyordu, ve Rus halkı, ölümden ve kalımda, Kutsal Bakire'ye taptığı içtenlikle güveniyordu Fransa'ya. Her türden generaller, telgraf memurları ve kabzımallarca, epey benzer duyurular yapıldı. Hepsi birini bir şey için kutladı ve birine bir şey için teşekkür etti.

Heyecan öyle büyüktü ki, en sıradışı şeyler yapıldı, ama kimse tuhaflığını farketmedi; tam tersine, herkes bunları onaylıyordu ve de memnundu ve geride kalmamak için bir an önce, aynı türden bir şey yapma telaşı içindeydi. Bu çılgın gidişatın saçmalığına dair protestolar dile getirildiyse, hatta yazılıp basıldıysa da, bu protestolar ya susturuldu ya da gürültüye getirildi.

Mesela, Rus öğrenciler tarafından kaleme alınan ve Paris'e gönderilen, ama bir tek gazete tarafından bile kabul edilmeyen aşağıdaki protestoyu ben biliyorum:

Fransız öğrencilere açık mektup.

Başlarındaki Üniversite Müfettişi'yle birlikte bir grup Moskovalı hukuk öğrencisi, geçenlerde, Toulon kutlamaları üzerine tüm Moskovalı öğrenciler adına konuşma cüreti gösterdi.

Biz, çeşitli bölgelerden öğrencilerin Moskova Birliği temsilcileri, bu grubun yetki takınmasını ve Fransız öğrencilerle aralarındaki tebrik alışverişini şiddetle protesto ediyoruz. Biz de Fransa'yı sıcağın ve derin saygıyla anıyoruz, ama bizim böyle anmamızın sebebi, onu, yüce özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ideallerinin geçmişte tüm dünya için sürekli sözcülüğünü ve haberciliğini yapmış ve hayata geçirilme çabalarına kahramanca öncülük etmiş büyük bir ulus olarak görmemizdir. Rus gençliğinin en iyi tabakası, insanlığın gelecekteki

esenliği için m¼cadelede Fransa'yı ¼nder olarak tebrik etmeye her zaman hazır bulunmuştur. Ama biz Kronştad ve Toulon'dakiler gibi kutlamaları böyle tebrikler için uygun vesileler olarak görm¼yoruz.

Aksine, bu kutlamalar, ge¼ici olmasını umsak da, hazin bir durumu işaret ediyor –Fransa'nın, ¼nceki büyük tarihi rol¼ne ihanetini: bir zamanlar tüm d¼nyayı istibdat zincirlerini kırmaya çağırılmış ve ¼zg¼rl¼k için savaşan her halka kardeşçe yardım elini uzatmış bir ¼lke, şimdi kendi ¼zg¼rl¼kç¼l¼ğ¼nden yüz çeviriyor ve bir halkın doğal, normal hayat gelişimini sistematik olarak sekteye uğratan, her aydınlanma, ¼zg¼rl¼k ve bağımsızlık hasletini amansızca ve pervasızca yerle bir eden Rus H¼k¼meti ¼n¼nde, t¼ts¼ yakıyor. Toulon g¼sterileri, III. Napoleon ve Bismarck'ın, büyük Fransa ve Almanya ulusları arasında yarattığı çatışma dramının bir perdesidir. Bu çatışma, tüm Avrupa'yı silah altında tutuyor ve Rus mutlakiyetini –daima ¼zg¼rl¼đe karşı istibdat ile zor kullanımının ve s¼m¼r¼lenlere karşı s¼m¼renlerin destekçisi olmuş bir mutlakiyeti– d¼nyada siyasi kaderlerin belirleyicisi yapıyor. Bu kutlamalar bizde, kendi ¼lkemize karşı ¼zdrap ve Fransız toplumunun b¼yle si büyük bir kesiminin k¼rl¼ğ¼ne karşı da esef duyguları uyandırıyor. İnanıyoruz ki, Fransa'nın genç kuşakları, milli ş¼venizme s¼r¼klenmeyecek ve insanlığın y¼neldiđi daha iyi toplumsal koşullar için m¼cadeleye hazır bir şekilde, mevcut hadiseleri nasıl yorumlayıp onlara karşı nasıl tavır alması gerektiğini bilecektir; umarız, kararlı protestomuz Fransız gençliğinin kalbinde duygudaş bir karşılık bulur.

24 Moskova ¼đrenci Federasyonu Konseyi

Bu kutlamalarda –harcanan milyonlarca iş g¼n¼ ya da katılanların, tüm yetkililerce hoş karşılanan topyek¼n sarhoşluğu ve atılan nutukların anlamsızlığı bir yana– en deli ve vahşice şeyler yapıldı ve kimse oralı olmadı.

Bu şekilde birkaç d¼zine insan ezilerek ¼ld¼r¼ld¼ ve kimse bunu zikretme gereği duymadı. Bir muhabir, ş¼ an Paris'te Rus denizcilerden herhangi birinin arzularını tatmin etme g¼revini yerine getirmeyecek

bir kadın bulunmadığı yolunda, bir Fransızdan bir baloda duyduğu sözleri yazdı ve bütün bunlar kimsenin dikkatini çekmedi, sanki öyle olmalıymış gibi. Bariz çılgnlık vakaları bile vardı. Mesela Fransız ve Rus bayraklarının renklerinden oluşan bir elbise giymiş bir kadın, denizcilerin gelmesini bekleyip, “*Vive la Russie!*” diye bağırarak köprüden nehre atladı ve boğuldu.

Genelde bütün bu kutlamalarda kadınlar dikkati çeken bir rol oynadı ve hatta erkekleri yönlendirdi. Çiçeklerle çeşit çeşit kurdele atmanın ve hediyelerle iltifatlar yağdırmanın yanısıra, Fransız kadınlar sokaklarda kendilerini Rus denizcilerin kollarına atıp onları öptüler; kimileri de nedense, öpsünler diye, çocuklarını getirdiler onlara; ve Rus denizciler bu isteği yerine getirince, orada bulunanların hepsi vecd içinde ağladı.

Bu acayip heyecan öyle bulaşıcıydı ki, bir muhabirin aktardığı üzere, gayet sağlıklı görünen bir Rus denizci, iki hafta boyunca çevresinde tüm olup biteni gözleyip, güpegündüz gemisinden denize atladı ve “*Vif lya Frans!*” diye bağırarak yüzdü. Sudan çıkarılıp, bunu neden yaptığı sorulunca, Fransa onuruna gemi etrafında yüzeceğine dair ant içtiği, karşılığını verdi.

Böylece kimsenin engel olmadığı heyecan, yuvarlanan bir kartopu gibi büyüdükçe büyüdü ve sonunda sadece hemen oracıkta bulunanlar, sadece yatkın ve sınırları zayıf olanlar değil, güçlü ve normal insanlar bile genel haleti ruhiyeye kapılıp anormal bir vaziyet aldılar.

Hatırlıyorum da, denizcilerin muzaffer bir şekilde karşılanmasına ilişkin tasvirlerden birini öylesine okurken, aniden bir duygunun kendini hissettirmekte olduğunu ve hatta gözyaşlarının eşliğinde bulunduğumu farkettim ve bu duyguya direnmek için çaba sarfetmem gerekti.

III

Geçenlerde, Kiev Üniversitesi Haberleri’nde, Sikorskiy adında bir Psikiyatri Profesörü, Kiev eyaletindeki Vasilkovski bölgesinin bazı köylerinde

incelediği psikopatik bir –kendi tabiriyle– Malevanizm salgınından söz etti. Bu salgının özü, Bay Sikorskiy’in demesine göre, o köylerde Malevanov adında bir önderin etkisi altındaki bazı insanların, dünyanın sonu yakındır deyip tüm yaşam biçimlerini değiştirerek malı mülkü dağıtmaları, bayramlık giyinmeleri, iyi şeyler yiyip içmeleri ve çalışmayı bırakmalarından oluşuyor. Profesör bu insanların halini anormal bulmuş. Şöyle diyor: “Sıradışı gamsızlıkları çoğu zaman neşeli bir vecd halini alıyordu –dış etkenlerin tetiklemediği bir coşkunluk halini. Duygusalığa meyilliydiler; aşırı derecede nazik, oldukça konuşkan, hareketli ve geldiği kadar kolayca ve iz bırakmadan kaybolan sevinç gözyaşları dökmeye hazır bir haldeydiler. Şemsiyeler, ipek şallar ve benzeri aksesuarlar almak için zaruri ihtiyaçları satıyorlardı ve şallar sadece tuvalet süsü olarak işlerine yarıyordu. Bolca tatlı yiyorlardı. Daima neşeli bir ruh hali içindeydiler ve tam bir bayram havasında yaşıyorlardı: birbirlerini ziyaret ediyor, birlikte dolaşp duruyorlardı. . . Çalışmayı reddetmenin aşikar saçmalığına dikkatleri çekildiğinde, daima basmakalıp karşılık veriyorlardı: ‘İstersem çalışırım; istemiyorsam, neden zorlayayım kendimi?’”

Alim profesör, bu insanların durumunu bariz bir psikopatik salgın sayıp, yayılmasını engellemek için iktidara tedbir alma tavsiyesinde bulunurken, makalesini şu sözlerle sonuçlandırıyor: “Malevanizm hasta bir nüfusun çılgığı; alkolden kurtarılmak ve eğitimle sağlık koşullarının iyileştirilmesi için yakarışı.”

Ama eğer Malevanizm hasta bir nüfusun çılgığıysa ve alkolle zararlı toplumsal koşullardan kurtarılma yakarışıysa, Paris’te patlak verip, Fransa’daki şehir nüfusunun büyük bir bölümüyle Rusya’daki idari ve ayrıcalıklı sınıfların neredeyse tamamını korkunç bir hızla ele geçiren bu yeni illet, hasta bir nüfustan gelen ne kadar daha korkunç bir çılgılık ve alkolle bozuk toplumsal koşullardan kurtarılmak için nasıl bir yalvarıştır acaba?

Ve eğer Malevanistlerin akli dengesizliği tehlikeli addediliyorsa ve iktidar, profesörün tavsiyesine uyarak, bazı önderlerini tımarhaneler ve manastırlara kapatıp diğerlerini ücra bölgelere sürecektir düzenlemeleri yapmakla iyi edecekse; Toulon ve Paris'te ortaya çıkıp tüm Fransa ve Rusya'ya yayılan bu yeni salgını, kim bilir, ne kadar daha tehlikeli addedmemiz gerekir ve böyle salgınların yayılmasını engellemeye dair kati tedbirler almak, iktidar için değilse toplum için, ne kadar daha gereklidir acaba?

İki hastalık arasındaki benzerlik tıpatıp. Durup dururken ortaya çıkan ve neşeli bir vecd haline dönüşen aynı sıradışı gamsızlık, aynı duygusallık, aşırı nezaket ve konuşkanlık, nedensiz gelip giden ve sık dökülen aynı duygu selleri, aynı bayram havası, aynı kutlamalar, aynı gezinmeler ve ziyaretler, en gösterişli elbiselerle aynı süslenmeler, aynı seçme yiyecek merakı, aynı anlamsız konuşmalar, aynı aylaklık, aynı şarkı söyleme ve müzik, aynı kadın yönlendirmesi ve Sikorskiy'in Malevanistler arasında gözlemlediği, benimse merasimler, resepsiyonlar ve ziyafet konuşmalarında takınılan o gayritabii pozları hedeflediğini anladığım, *attitudes passionelles*²¹ içindeki aynı palyaço pozları.

Benzerlik tıpatıp! Tek ve bunların cereyan ettiği toplum için fevkalade önemli olan fark şu ki, vakalardan birinde delilik, kendi küçük imkanlarıyla yaşayan ve dolayısıyla komşularına şiddet uygulayamayan, ruh hallerini sadece kişisel ve şifahi aktarımla başkalarına bulaştıran birkaç düzine gariban uysal köylüyle sınırlı; öteki vakaysa, büyük paraları kontrol eden, diğer insanlara şiddet uygulama imkanları (tüfekler, süngüler, istihkamlar, zırhlılar, barut ve dinamiti) olan, dahası deliliklerini yaymanın en güçlü imkanlarına (posta hizmetleri, telgraf, sürüyle gazete ve enfeksiyonu dünyanın dört ucuna yaymak için birbiriyle yarış halindeki her tür yayına) sahip olan milyonlarca insanın deliliği. Bir başka fark daha var: ilk gruptakiler, bırakın sarhoş olacak kadar içmeyi, hiç alkol

²¹Tutku edaları. –[Acar Burak Bengi]

kullanmazken, ikinci gruptakiler, sürekli yarı sarhoş, hatta ayakta bile duramayacak bir haldeler. Öyleyse, bu vakaların cereyan ettiği toplum için, Bay Sikorskiy'in bilgilerine göre, hiçbir şiddet eylemi veya cinayetin gerçekleşmediği Kiev salgınıyla, bir resmi geçitte yirmi kadının ezilerek öldüğü Paris salgını arasındaki fark, sobadan sıçrayarak yerde için için yanıp duran, tutuşmayacağı besbelli bir köz ile bir evin kapıları ve duvarlarına çoktan ulaşmış bir yangın arasındaki fark kadar büyüktür. Kiev salgını sonucu, en kötü durumda, Rusya'nın milyonda biri kadar bir bölgenin köylüleri meşakkatle kazandıklarını harcayacaklar ve devlete vergi ödeyemeyeceklerdir. Ama korkunç bir erke, devasa miktarlarda paraya, şiddet silahlarına ve deliliklerini yayma araçlarına hakim durumdaki insanları ele geçiren Toulon-Paris salgınının sonuçlarıysa korkunç olabilir ve olmaya mecburdur.

IV

Takkesi ve sabahlığıyla dermansız ve silahsız ihtiyar bir bunak abuk subuk konuştuğunda, karşı çıkmadan merhametle dinleyebiliriz onu, hatta şakayla huyuna bile gidebiliriz; ama baştan aşağı keskin kasaturlar, kılıçlar ve dolu silahlarla donanmış, güçlü kuvvetli, tüm bir deliler kalabalığı, ipini koparıp heyecan içinde ölümcül silahlarını sağa sola salladığında, onların huyuna gidemez insan, hatta bir an bile huzur duyamaz. Ve şimdi Fransız ve Rus toplumlarını sarıp Fransızların karşılamasıyla yükselen heyecanda da durum böyle. Çünkü bu psikopatlık salgınına kapılanlar en korkunç cinayet ve imha silahlarına sahipler.

Evet, bu kutlamalar sırasında yapılan tüm konuşmalar, kaldırılan tüm kadehler ve yazılan tüm makalelerde, sürekli, yaşananların barışı korumak adına olduğu ilan edildi. Savaş taraftarları bile, kaybedilen bölgelerin işgalcilerine yönelik bir nefretten değil de, bir şekilde nefret eden bir tür sevgiden söz ettiler.

Ama akıldan zoru olanların kurnazlığı bilinen bir şeydir ve "Savaş

istemiyoruz, barış istiyoruz!” cümlesinin sürekli tekrarı ve herkesin zihnindekine dair sessizlik, en tehditkar bir belirtidir.

Rus elçi Elysée'deki ziyafette cevaben kaldırdığı kadehle şöyle dedi: “Sadece bu duvarlar arasında bulunan herkesin değil, büyük ve güzel Fransa'nın her yerinde ve tüm Rusya'da kalpleri şu an bizimkiyle birlikte atan uzak yakın herkesin tüm kalbiyle karşılık vereceği bir kadeh kaldırma teklifinden önce, Çar tarafından Kronştad ziyaretinin iadesiyle yetkilendirilen Amiral'e yönelik iyi niyet sözleriniz karşısındaki derin şükranlarımızın ifadesini size aktarmama izin verin. Böylesine fevkalade bir birlik, bağlılık ve samimiyetle kutlanmakta olan muhteşem ve *barışçıl* zaferin gerçek önemine dair sözleriniz, işgal ettiğiniz ulvi mevkiyle ağırlık kazanıyor.”

Tamamen yersiz, aynı barış atfı Fransız Cumhurbaşkanı'nın konuşmasında da vardı:

“Rusya'yla Fransa'yı birleştiren sevgi bağları” dedi, “(ki iki yıl önce Kronştad'da filomuz adına yapılan dokunaklı gösterilerle güçlenmişti) her gün güçleniyor; dostane duygularımızın içtenlikli alışverişi, *barış*, güven ve *emniyetin* lütfunu gönlünde taşıyan herkese ilham vermeli-dir”-vs.

Her iki konuşmada da barış lütufları ve barışçıl kutlamalara tamamen umulmadık ve yersiz bir şekilde atıfta bulunuluyor.

Rus İmparatoru'yla Fransız Cumhurbaşkanı arasındaki telgraf alışverişinde de durum aynı. Rus İmparatoru şu telgrafı çekti:

Au moment où l'escadre russe quitte la France, il me tient à cœur de vous exprimer combien je suis touché et reconnaissant de l'accueil chaleureux et splendide que mes marins ont trouvé partout sur le sol français. Les témoignages de vive sympathie qui se sont manifestés encore une fois avec tant d'éloquence, joindront un nouveau lien à ceux qui unissent les deux pays et contribueront, je l'espère, à l'affermissement de la paix générale, objet de leurs efforts et de leurs vœux les plus constants.

(Rus filosu Fransa'dan ayrılırken, Fransa topraklarının her yerinde denizcilerimin muhatap olduğu sıcak ve görkemli karşılımanızdan tr ne kadar duygulandığımı ve mteşekkiri kaldığımı size bildirmek isterim. Umarım, iki ülke arasındaki sıcak duygudaşlığın bir kez daha böylesine belagatla ifade edilmesi ve onları birleştiren yeni bağlar eklenmesi, aba ve arzularının değişmez hedefini, dünya barışını, sağlamlaştırmaya hizmet eder.)²²

Fransız Cumhurbaşkanı da cevap telgrafında şyle dedi:

La dépêche dont je remercie votre majesté m'est parvenue au moment où je quittais Toulon pour rentrer à Paris. La belle escadre sur laquelle j'ai eu la vive satisfaction de saluer le pavillon russe dans les eaux françaises, l'accueil cordial et spontané que vos braves marins ont recontr partout en France affirment une fois de plus avec éclat les sympathies sincères qui unissent nos deux pays. Ils marquent en même temps une foi profonde dans l'influence bienfaisante que peuvent exercer ensemble deux grandes nations devoues à la cause de la paix.

(Paris'e dnmek üzere Toulon'dan ayrılırken aldığım telgrafınıza teşekkr ederim majesteleri. zerindeki Rus bayrağını Fransız sularında selamlama zevkine eriştiğim mükemmel filo ve cesur denizcilerinizin, Fransa'nın her yerinde karşılaştıkları dostane ve renkli kutlamalar, lkelerimizi ne kadar içten bir sempatinin birleştirdiğini bir kez daha göstermiştir. Bunlar aynı zamanda, kendilerini barışa vakfetmiş iki büyük ulusun yararlı bir etki yaratabileceğine dair derin bir inanç da tesis ediyor.)

Yine her iki telgrafta da, ne sırası ne gereğiyken, denizcilerin karşılanmasıyla hiç alakası olmayan barışa bir atıf var.

Bütün bu sefih ayınlerin Avrupa barışı adına yapıldığını söylemeyen bir tek konuşma ya da makale bile yoktu.

²²Tolstoy'un, parantezler içinde, Fransızcadan Rusçaya aktardığı bölümleri, Rusçadan Türkçeye Koray Karasulu evirdi. –[Acar Burak Bengi]

Rus basın temsilcilerinin verdiği yemekte herkes barıştan söz etti. Geçenlerde savaşın gerekli ve hatta faydalı olduğunu yazan Bay Zola ve aynı fikri birkaç defa ifade eden Bay De Vogue, savaş hakkında bir söz söylemeyip sadece barıştan söz ettiler. Meclis oturumları son zamanlardaki kutlamalar üzerine konuşmalarla açıldı ve konuşmacılar bu şölenlerin Avrupa'ya barış bildirisi olduğunu beyan ettiler.

Tıpkı bir adamın, barışçıl bir topluluğa katılıp, her fırsatta, ısrarla, kim-
senin dişlerini dökme, gözlerini morartmak veya kollarını kırmak gibi
bir niyeti olmadığına, sadece geceyi huzur içinde geçirmek istediğine,
oradakileri temin etmesine benziyordu. "Kimsenin şüphesi yok" demek
istiyor insan: "Böyle kötü niyetleriniz varsa bile, hiç değilse onlardan
bize söz etmeye kalkmayın."

Kutlamalar hakkında yazılan birçok makale açık ve naif bir haz ifa-
desi barındırıyordu, ki nitekim, kutlamalar sırasında *tacitu consensu*
(sessiz mutabakatla) herkesten saklanması kararlaştırılan şeyi kimse
dışa vurmadı, sadece polis tarafından hemen uzaklaştırılan gafil bir
adam herkesin düşündüğü şeyi bağırdı: "*A bas l'Allemagne!*" (Kahrolsun
Almanya!)

Çocuklar da, aynı şekilde, bazan yaramazlıklarını saklamaktan öyle
haz alırlar ki, hazları onları ele verir.

Kimsenin savaş hakkında bir şey söylemeyişine neden böyle sevinelim,
eğer gerçekten onu düşünmüyorsak?

V

Kimse savaşı düşünmüyor, ama savaş hazırlıklarına milyarlar harcanıyor
ve milyonlarca insan Rusya'yla Fransa'da silah altında.

"Ama bütün bunlar barışı güvence altına almak için yapılıyor. *Si vis
pacem, para bellum. L'empire c'est la paix, la république c'est la paix.*" (Barış
istiyorsan savaşa hazırlan. İmparatorluk barıştır, cumhuriyet barıştır.)

Ama eğer öyleyse, o zaman neden, Rusya'da kendi aramızda, sadece
eğitilmiş varsayılan insanlara yönelik gazeteler ve dergilerde değil, Rus

Hükümeti'nce köylüler için yayınlanan bir gazetede, *Selskiy Vestnik*'te bile, Almanya'yla savaş halinde Fransa'yla ittifakımızın askerî avantajları izah edildi ve iktidar tarafından kandırılan bu talihsiz insanlara şu telkin yapıldı: “Sözünü ettiğimiz Güçler (Almanya, Avusturya ve İtalya), beklentilerin aksine, Rusya'yla barışı ihlal etme kararı aldığı anda, sadece Tanrı'nın yardımıyla Rusya kendi başının çaresine bakabilirse de, bu kolay bir lokma olmayacağı ve hatta başarılı bir mücadele büyük fedakarlıklar ve kayıplar gerektireceği için, Fransa'yla dost olmak Rusya için yararlı ve avantajlıdır”-vs. (*Selskiy Vestnik*, No. 43, 1893).

Ve neden tüm Fransız ortaokullarında, Bay Lavissey tarafından derlenip (21. baskı, 1899) aşağıdakileri içeren ders kitabıyla öğretiliyor tarih:

Depuis que l'insurrection de la Commune a été vaincue, la France n'a plus été troublée. Au lendemain de la guerre, elle s'est remise au travail. Elle a payé aux Allemands sans difficultés l'énorme contribution de guerre de cinq milliards. Mais la France a perdu sa renommée militaire pendant la guerre de 1870. elle a perdu une partie de son territoire. Plus de quinze cent mille hommes qui habitaient nos départements du Haut-Rhin, du Bas-Rhin et de la Moselle, et qui étaient de bons Français, ont été obligés de devenir Allemands. Ils ne sont pas résignés à leur sort. Ils détestent l'Allemagne; ils espèrent toujours redevenir Français. Mais l'Allemagne tient à sa conquête, et c'est un grand pays dont tous les habitants aiment sincèrement leur patrie et dont les soldats sont braves et disciplinés. Pour reprendre à l'Allemagne ce qu'elle nous a pris, il faut que nous soyons de bons citoyens et de bons soldats. C'est pour que vous deveniez de bons soldats que vos maîtres vous apprennent l'histoire de la France. L'histoire de la France montre que dans notre pays les fils ont toujours vengé les désastres de leurs pères. Les Français du temps du Charles VII ont vengé leurs pères vaincus à Crécy, à Poitiers, Azincourt. . . . C'est à vous—enfants élevés aujourd'hui dans nos écoles—qu'il appartient de venger vos pères, vaincus à Sedan et à Metz. C'est votre devoir, le grand devoir de votre vie. Vous devez y

penser tourjours... vs.

(Fransa Komün'lerin isyanları bastırıldıktan sonra rahatladı. Savaştan hemen sonra da işe koyuldu. Hiç zorlanmadan Almanlara beş milyarlık savaş tazminatı ödedi. Ama Fransa 1870 savaşında askerî ününü kaybetmişti. Ve topraklarının da bir kısmını. Yukarı-Ren, Aşağı-Ren ve Moselle bölgelerinde yaşayan yüz elli binden fazla Fransız vatandaşı, Alman olmaya zorlanmıştı. Ama kaderlerine boyun eğmediler. Almanya'dan nefret ediyorlar; sürekli tekrar Fransız olmayı umut ediyorlar. Ama Almanya zaptettiği bu bölgeye –vatanlarını içtenlikle seven, cesur ve disiplinli askerler olan insanların yaşadığı bu büyük bölgeye– çok değer veriyor. Burayı Almanya'dan geri almak için iyi yurttaşlar ve iyi askerler olmalıyız. İyi askerler olabilmek için de, öğretmenlerinizden Fransa tarihini iyi öğrenmelisiniz. Fransa tarihi, ülkemizde daima talihsiz babaların intikamını oğulların aldığını gösterir. VII. Charles zamanında yaşamış Fransızlar, Crecy'de, Poitiers'de, Azincourt'da yenilen babalarının intikamını almıştır. . . Şimdi okullarımızda eğitim gören siz çocuklar da Sedan'da ve Metz'de yenilen babalarınızın intikamını almalısınız. Bu sizin görevinizdir, yaşamınızın en büyük görevi. Daima bunu düşünmelisiniz.)²³

Sayfanın dibinde yukarıdakiler üzerine bir dizi soru var. Sorular da şöyle:

²³Benzer uygulamalar bugün de yaşanıyor. Fransa'nın sağ hükümeti, Şubat 2005'de, Fransız sömürgeciliğinin faydalarından söz edecek bir eğitime yönelik yasal düzenlemeye girişti. Söz konusu yasa maddesi, devletin tarih yazmasından ve sömürgeciliğin dehşetlerinden muzdarip göçmenlerin, deniz aşırı Fransız vatandaşlarının, solun ve tarihçilerin tepkisini çekti ve maddenin iptaline yönelik 180.000 imza toplandı. Ayrıca, tarihçiler, yazarlar ve aydınlardan oluşan 1000 kişilik ikinci bir imza kampanyasında da şöyle dendi: "Bu yasa, kolonyalizmin sadece olumlu taraflarına yer vererek, zaman zaman soykırıma varan katliamlar üzerine, köle ticareti üzerine ve Fransa'nın bugün miras aldığı ırkçılık üzerine resmî bir yalanı naksetmektedir" (kaynak: 16 Aralık 2005, *The Guardian*, Jon Henley'nin haberi). Japonya'da da sağcı ve milliyetçiler, geçmişteki hunharlıklarını sansürlemek, kuruluş mitini tarihi gerçek olarak sunmak vb. gibiler doğrultusunda bir eğitim "reformu" yaptı ve Japonların, Çinlilerin, Kuzey ve Güney Korelilerin ve hem Japon hem de uluslararası akademisyenlerin tepkisini aldı. Fransa ve Japonya örnekleri, son zamanlardaki yeni girişimleriyle öne çıksalar da, okul kitaplarında hakikatin, vatanseverlik ve milliyetçilik uğruna, tahrif ve manipüle edildiğine çoğu ülkede rastlandığı belirtiliyor. –[Acar Burak Bengi]

Topraklarının bir bölümü dışında, Fransa ne kaybetti? Kaç Fransız o toprakların kaybıyla Almanya'ya döndü? Bu Fransızlar Almanya'yı seviyorlar mı? Bir gün Almanya'nın bizden aldığını geri almak için ne yapmalıyız? . . .

“Fransa'nın çocukları 1870'deki yenilgilerimizi hatırlamalı” ve “bu hatıranın yükünü kalplerinde hissetmeli”, ama “bu hatıra cesaretlerini kırmamalı; tersine, yiğitliklerini uyandırmalı” diyen, *Réflexions sur le livre VII* (VII. kitaba göndermeler) de var.

Öyle ki, resmi konuşmalarda büyük bir ısrarla barıştan söz ediliyorsa, sıradan insanlara, genç kuşağa ve genel olarak tüm Rus ve Fransızlara da, el altından ve sürekli, savaşın gerekliliği, doğruluğu, avantajı ve hatta kahramanlığı telkin ediliyor.

“Savaşı düşünmüyoruz. Tek derdimiz barış.”

Qui diable trompe-t-on ici? (Lanet olsun, burada kimi kandırıyorsunuz?) diye sormak istiyor insan, bu soruyu sormaya gerek varmış ve aldatılan talihsiz kurbanın kim olduğu çok açık değilmiş gibi.

O kurban, her zaman her yerde, aldatılan, budala, çalışan insanlardır; su toplamış elleriyle bütün o gemileri, kaleleri, cephanelikleri, barakaları, topları, buharlı gemileri, limanları, mendirekleri ve tüm bu sarayları, salonları, platformları ve zafer taklarını yapanlar; tüm bu gazetelerle kitapları dizip basanlar ve –besleyip, büyütüp, baktıkları halde onları aldatıp onlara en korkunç faciaları hazırlayan adamların tüketmesi için– tüm bu sülünlerle kiraz kuşlarını, istiridyeleri ve şarapları bulup getirerler; süslenip dalgalanan bayraklar altında yerini almış her amirale ve başkana, havai fişeklere ve bandoya, sağlıklı beyaz dişlerini göstererek, bir çocuk saflığıyla sevinç çığlıkları atan ve etrafa bakmalarına zaman kalmadan, paylarına ne amiraller, ne başkanlar, ne bayraklar, ne de bandolar düşen, paylarına sadece çamurlu savaş meydanı, soğuk, açlık ve elem, önlerine dikilmiş ölümcül düşmanlar ve kaçmalarını engellemek için arkalarına dikilmiş amansız subaylar, kan, yaralar, ızdırıp, çürüten

cesetler ve anlamsız, lüzumsuz bir ölüm düşen hep aynı munis, budala insanlar.

Ve şimdi şu Toulon ve Paris kutlamalarında ziyafet çekenler gibi adamlar, önlerinde iyi şarap dolu kadehlerle ve dişlerinin arasında purolarla, iyi bir akşam yemeğinden sonra koyu renk bez çadırlar içinde oturacaklar ve bir haritaya saplanmış iğnelerle, filan-filan vaziyeti almak veya şu ya da bu kurdele veya nişanı kapmak için, filan-filan miktarda, yine o halktan oluşturulan top-yeminin harcanacağı noktaları gösterecekler.

VI

“Ama öyle bir şey yok, savaşçı niyetler yok” diyor bize. “Durum, iki milletin karşılıklı olarak birbirine sempati duyup, bu duyguyu birbirine ifade etmesinden ibaret. Bir dost milletin temsilcilerinin diğer milletin temsilcileri tarafından özel kutlamalarla ve şeref duyarak karşılanmasında yanlış olan ne? İttifakın, Avrupa barışını tehdit eden tehlikeli bir komşuya karşı savunma bakımından önemi olabileceğini teslim etsek bile, bunun neresi kötü?”

Bu kötü, çünkü hiçbir mazareti bulunmayan, en aşikar ve arsız bir sahtekarlık. Rusların Fransızlara, Fransızların da Ruslara bu ani, sıradışı sevgisi sahte; kastedildiği şekilde, Almanları sevmeyişimiz ve onlara güvenmeyişimiz de sahte. Ve, bütün bu yakışsız ve anlamsız sefih ayinlerin Avrupa barışını koruma amacı güttüğünü söylemek daha da sahte.

Ne daha önce, ne de şimdi Fransızlara özel bir sevgi duymadığımızı hepimiz biliyoruz; aynen, ne daha önce, ne de şimdi Almanlara özel bir düşmanlık duymadığımız gibi.

Almanya'nın Rusya'ya karşı planları olduğu, Üçlü İttifak'ın barışımızı ve Avrupa barışını tehdit ettiği ve Fransa'yla ittifakımızın güçleri dengeleyeceği ve dolayısıyla barışın bir garantisi olacağı söyleniyor bize. Ama bu iddianın sersemliği öyle açık ki, insan ciddi ciddi onu çürütmekten

utaniyor. Böyle olması, yani bir ittifakın barışı garantilemesi için, tüm güçlerin matematiksel bir eşitlik içinde olması gerekirdi. Üstünlük şimdi Franko-Rus ittifakındaysa, tehlike hâlâ mevcut. Hatta daha da büyük, çünkü Wilhelm'in bir Avrupa ittifakı önderliğinde barışı bozma tehlikesi varsa, o zaman aynı şeyi, toprak kaybını hazmedemeyen Fransa'nın yapma tehlikesi çok daha büyüktür. Nitekim, Üçlü İttifak da kendini barış-ligi olarak adlandırdı, bize bir savaş ligi olarak görüldüğü halde. Tamamen aynı şekilde, Franko-Rus İttifakı da gerçekte neyse –yani bir savaş ligi– ondan başka türlü görünemez.

O zaman, barış güç dengesine bağlıysa, aralarında bir denge kurulması gereken birimler nasıl belirlenebilir? İngilizler şimdi Rusya'yla Fransa ittifakının kendilerini tehdit ettiğini ve bu yüzden yeni bir ittifak oluşturmaları gerektiğini söylüyorlar. Bir denge oluşturmak için Avrupa kaç ittifaka bölünmek zorunda? Madem işler böyle yürüyor, o zaman herhangi bir insan topluluğunda en güçlü adam bir tehlikedir ve diğerleri onu dengelemek için ittifaklar kurmak zorundadır.

“Fransa'yla Rusya'nın barışı garanti altına almak için karşılıklı sempatiilerini ifade etmelerinde kötü olan ne?” diye soruyorlar. Bu kötü, çünkü bir yalan ve bir yalan asla zararsız olmaz.

Şeytan bir katil ve yalanların babasıdır.²⁴ Yalan daima cinayete yol açar. Özellikle de bu gibi bir durumda.

Türk savaşından²⁵ önce de, tıpkı şimdiki gibi, biz Ruslarla yüzlerce yıldır kimsenin hiç kaale almadığı bazı Slav kardeşlerimiz arasında ani bir sevginin alevlendiği varsayıldı –Almanlar, Fransızlar ve İngilizler daima ve hâlâ bize, bu Karadağlılar, Sırplar veya Bulgarların herhangi birinden, kıyas kabul etmeyecek ölçüde daha yakın ve akrabayken. O zaman da aynı coşkunluklar, resepsiyonlar ve kutlamalar başlatılıp, şimdi Paris'te vatanseverlik timsalleri olarak anılan Aksakovlar ile Katkovlar tarafından körüklendi. O zaman da, şimdi olduğu gibi, sadece, Rus-

²⁴*Yeni Ahit*, Yuhanna 8: 44. –[Acar Burak Bengi]

²⁵93 Harbi; önsöze bak. –[Acar Burak Bengi]

larla Slavlar arasında ansızın alevlenen karşılıklı sevgiden söz ettiler. İlk önce, aynen şimdi Paris'te olduğu gibi, o zaman da Moskova'da yiyip, içip, birbirlerine budala şeyler söylediler ve vecd duygularıyla mütehasis oldular, birlik ve barıştan söz edip, asıl mesele –Türkiye'ye karşı tertipler– hakkında sessiz kaldılar. Gazeteler heyecanı kızıştırdı ve iktidar tedricen oyunda yer almaya başladı. Sırbistan ayaklandı. Diplomatik notalar ve yarı-resmî makaleler başladı; gazeteler gittikçe daha fazla yalan söyledi, uydurdu ve hararetlendi ve sonunda, aslen savaş istemeyen III. Aleksandr rıza göstermekten kaçınmadı ve artık bildiğimiz üzere, savaş gerçekleşti; yani, yüz binlerce masum insanın kıyımı, milyonların zalimleştirilmesi ve aptallaştırılması. Toulon ve Paris'te yapılan ve gazetelerde hâlâ yapılmakta olan şey de, besbelli aynı yola veya daha da kötü facialara yöneliyor. Çeşitli generaller ve bakanlar, “Tanrı Çar'ı Korusun” ve “*la Marseillaise*” nağmelerine içtikleri gibi, Fransa'ya, Rusya'ya, çeşitli bölüklere, ordulara ve filolara içecekler; gazeteler yalanlarını basacaklar, zamanları ve enerjileriyle ne yapacaklarını bilmeyen aylak, zengin insanlar kalabalığı vatansever konuşmalar geveleyecek ve Almanya'ya karşı düşmanlık aşılacak ve hadiseler öyle şekillenecek ki, III. Aleksandr, ne kadar barış yanlısı olursa olsun, çevresindeki herkesçe, bütün gazetelerce ve tüm milletin kamuoyunca talep edilen (veya bu gibi durumlarda daima tüm milletin kamuoyunca talep ediliyormuş gibi görünen) bir savaşı onaylamaktan kaçınamayacak. Ve biz etrafa bakmaya zaman bulamadan, o bildik uğursuz ve budala duyuru gazete sütunlarında görünecek:

Biz, Tanrı'nın lütfuyla tüm Rusya'nın otokratik İmparatoru, Polonya Kralı, Finlandiya Büyük Prensi, vs. vs., bize Tanrı tarafından emanet edilen sevgili insanlarımızın iyiliği için, kendilerini katliama göndermeyi Tanrı huzurunda görev bildiğimizi, tüm sadık tebaamıza duyururuz. Tanrı onlarla olsun. –vs.

Çanlar çalacak ve uzun saçlı adamlar altın işlemeli cüppelerini giyip cinayet adına dua etmeye başlayacaklar. Tanıdık, çağlar öncesine uzanan, dehşetli uğraş yeniden başlayacak. Gazetelerin editörleri, vatanseverlik

kisvesi altında, nefret ve cinayeti teşvik için çalışmaya koyulacaklar ve satışlarını iki katına çıkarmaktan sevinç duyacaklar. Fabrikatörler, tüccarlar ve mühimmat satıcıları iki kat kâr beklentisi sevinciyle koşuşturacaklar. Her zamankinden daha çok çalma fırsatını sezen her türden memur dört dönmeye başlayacak. Ordu komutanları, insanları öldürmeleri gereği, türlü kurdeleler, haçlar, nişanlar ve yıldızlar almayı umarak, çifte maaş ve istihkak çekerek, dört dönecekler. Aylak hanımlarla beyefendiler, şimdiden Kızıl Haç için adlarını kaydettirip, kocalarıyla kardeşlerinin öldürmeye giriştiği insanların yaralarını sarmaya hazırlanarak ve böylelikle en Hristiyanca bir iş yaptıklarını hayal ederek, dört dönecekler.

Ve sükunet içindeki çalışıp didinmelerinden, karılarından, annelerinden ve çocuklarından koparılan yüzbinlerce basit, munis insan, ruhlarındaki ızdırabı şarkılar, hovardalık ve votkayla bastırarak, ellerindeki ölümcül silahlarla, nereye sürülürlerse oraya yürüyecekler. Uygun adım ilerleyecek, donacak, açlık sefaleti çekecek, hastalanacak, hastalıktan ölecek ve nihayet insanların onları biner biner öldürecekleri yere gelecekler ve onlar da, nedenini kendileri bilmeden, daha önce hiç görmedikleri ve kendilerine ne bir kötülük yapmış ne de yapması mümkün olan binlerce başka insanı öldürecekler.

Ve hasta, yaralı ve ölü sayısı, bunları toplayacak yeteri kadar insanın kalmadığı noktaya ulaşınca ve hava, komutanlara bile nahoş gelecek kadar, o çürüyen top-yemiyle enfekte olunca, bir süreliğine duracaklar, yaralılar bir şekilde toplanacak, hastalar rastgele bir yere getirilip üstüste atılacak, ölümler üzerlerine kireç serpilerek gömülecek ve peşinden bir kez daha, bütün bu aldatılan insanlar kalabalığı ileri, daha ileri sürülecek, ta ki bunu başlatanlar usanana ya da gerekli görenler istediklerini alana kadar. Ve böylece bir kez daha insanlar barbarlaştırılmış, vahşileştirilmiş ve zalimleştirilmiş olacak ve dünyada sevgi azalacak, insanoğlunun halihazırda başlamış bulunan Hristiyanlaşması²⁶ tekrar on yıllarca,

²⁶Önsöze bak. –[Acar Burak Bengi]

yüzyıllarca geriye atılacak. Ve bir kez daha, savaştan kazanç sağlayacak olanlar, kendilerinden emin, savaşın mevcudiyetini onun gerekliliğine kanıt gösterecekler ve yine gelecek kuşakları savaşa hazırlayacaklar, onları çocukluktan itibaren sapkınlaştırarak.

VII

İşte böyle Toulon kutlamaları gibi vatansever gösteriler gerçekleştiğinde, insanların iradeleri, görünüşte uzak gelecek için olsa da, peşinen şartlandırılıp, vatanseverliğin daima yol açtığı alışlageldik insafsızlıklara rehnedilir ve bu kutlamaların önemini farkedenden kişi, onların zımni sonuçlarına karşı çıkmaktan kendini alamaz. Dolayısıyla o gazeteci baylar, tüm Rusların Kronştad ve Toulon ve Paris'te olup bitenlerle duygudaşlık içinde bulunduğunu ve bu ölüm kalım ittifakının tüm bir halk iradesiyle onaylandığını öne sürünce ve Rus Eğitim Bakanı duygularını, tüm emri altındakilerin, Rus çocuklarının, bilginlerin ve yazarların paylaştığına Fransız bakanları temin edince ya da Rus filo komutanı, muhatap oldukları karşılama dan ötürü tüm Rusya'nın minnettar kalacağına Fransızları temin edince ve baş rahipler, Fransızların İmparator ailesine yönelik hayır dualarının muhakkak ki Çar-sever Rus halkının kalbinde sevinçle yankılandığına, cemaatleri adına kefil olunca ve Rus halkının temsilcisi diye görülen Paris'teki Rus elçi, bir *ortolans à la soubise et logopèdes glacées*²⁷ tabağından sonra, eline bir kadeh *Grand Moët* şampanyası alarak, ani ve müstesna bir güzel Fransa (*la belle France*) sevgisiyle dolup taşan kalbinin tüm Rusların kalplerine tercüman olduğunu beyan edince, işte o zaman, bu çılgınlıktan azade olan bizler, sadece kendimiz için değil on milyonlarca Rus için de, böyle bir duyuruyu en canhıraş biçimde protesto etmeyi ve kalplerimizin, o gazeteci baylarınkilerle, eğitim bakanlarınkilerle, filo komutanlarınkilerle, baş rahiplerinkilerle ve elçilerinkilerle birlikte atmayıp, aksine, söz ve eylemlerince bilerek veya

²⁷Soğanlı beşamelli yelvekuşu ve donmuş kartavuşu. –[Alper Altuğ]

bilmeyerek etrafa saçtıkları ölümcül yalan ve yanlışlar karşısında, öfke ve tiksintiyle dolduğunu ilan etmeyi kutsal görevimiz addederiz. İstedikleri kadar *Moët* içsinler, makaleler yazıp konuşmalar yapsınlar, ama bunları sadece kendileri için yapsınlar; kendini Hristiyan addeden bizler bu beyefendilerin söyleyip yazdıklarıyla şartlandırılmaya göz yumamayız. Göz yumamayız çünkü, söyledikleri gibi barışın onanmasına benzemeyip, daha ziyade suça katılmaya hazırlanırken suçluların daldıkları sefih ayinler ve esrikliğe benzeyen bütün bu sarhoş vecdlerin, konuşmaların ve kucaklaşmaların altında ne gizlendiğini biliyoruz.

VIII

Yaklaşık dört yıl önce, Toulon baharının ilk cırcır böceği –Almanya’yla savaşıma taraftarlığı iyi bilinen bir Fransız ajitator²⁸ – bir Franko-Rus ittifakına zemin hazırlamak üzere Rusya’ya geldi ve köyde bizi ziyaret etti. Geldiğinde biz ot biçiyorduk. Öğle yemeği için eve dönüşte ziyaretçimizle ahbablık ettik ve bize hemen nasıl savaştığını, esir düşüp kaçtığını ve, besbelli gurur duyduğu, vatansever bir ant içtiğini anlattı: Fransa’nın dirliği ve şerefi yeniden tesis edilene kadar Almanya’yla savaş için ajitasyon yapmayı bırakmayacakmış.

Bizim çevre, Fransa’nın eski sınırlarıyla gücü ve şanının geri kazanımı için ve kendimizi Almanya’nın uğursuz planlarına karşı emniyet altına almak için, Rusya’yla Fransa arasındaki bir ittifakın gerekli olduğu kanaatini paylaşmadı. Kaybettiği bölgeleri geri alana kadar Fransa’nın huzur bulamayacağı şeklindeki savlamasına, Jena’nın öcünü alana kadar da Prusya’nın huzur bulamayacağı ve şimdi Fransa lehine bir *revanche* gerçekleşmesi halinde, Almanların da tekrar onun öcünü almak zorunda kalacakları ve bunun böylece sonsuza kadar gideceği, karşılığını verdik.

Fransızların kendilerinden koparılan kardeşlerini kurtarmakla yükümlü olduğu, şeklindeki savunmasına karşılık, Alman hakimiyetindeki

²⁸Paul Déroulède (1846-1914). *Chants du Soldat* yazarı. –[Aylmer Maude]

çalışan kesim mensubu Alsace-Lorraine sakinlerinin, genelde, Fransız hakimiyetindekinden hiçbir şekilde hiç de daha kötü bir durumda olmadığı ve kimi Alsace'lılara, Alman değil de Fransız sayılmak daha hoş gelecek diye ve ziyaretçimiz Fransız ordularının şanını yeniden kazanmasını istiyor diye, savaşın yol açacağı korkunç ızdırapları çekmeye değmeyeceği, hatta bir tek insan hayatını feda etmenin bile doğru olmadığı, cevabını verdik.

Fransa'nın katlandıklarına katlanmadığımızdan, bizim için böyle konuşmakta hiç sakınca bulunmadığını, ama Baltık Eyaletleri²⁹ veya Polonya bizden alınsaydı başka türlü konuşacağımızı söylediğinde; siyasi bakış açısıyla bile, Polonya veya Baltık Eyaletleri'nin kaybı bir facia sayılamayacağına, gerektirdikleri askerî güçle siyasi harcamadan bizi kurtaracağına göre, böyle bir kaybın daha çok bir kazanç olarak değerlendirilebileceği; Hıristiyan bakış açıyla, savaş insanların öldürülmesini talep ettiğine ve Hıristiyanlık, sadece tüm cinayetleri yasaklamakla kalmayıp, milliyet ayrımı yapmaksızın herkesi kardeş sayarak, tüm insanlara iyilik yapılmasını istediğine göre, hiçbir durumda savaşı onaylayamayacağımız, karşılığını verdik. Bir Hıristiyan Hükümet savaşa girdiğinde, dedik, tutarlı olmak adına, sadece kiliselerden haçları kaldırmakla, kilise binalarını başka amaçlara uyarlamakla, rahiplere başka görevler vermekle ve herşeyden önce İncil'i yasaklamakla kalmamalı, aynı zamanda Hıristiyan öğretilerden kaynaklanan bütün ahlak kaidelerini de reddetmeli. *C'est à prendre ou à laisser* (Bu ancak böyle yapılabilir) dedik. Hıristiyanlık yok edilene kadar, insanlar, şimdi olduğu gibi, ancak hile ve desiseyle sürüklenebilir savaşa. Bizse bu hile ve desiseyi görüyoruz, dolayısıyla ona teslim olamayız. Ve ne bandomuz, ne şampanyamız, ne de idrakımızı bulandıracak başka bir şeyimiz bulunduğundan, ziyaretçimiz sadece omuzlarını silkip, karakteristik Fransız

²⁹Bugün, Sovyetler'in çöküşünden sonra bu eyaletler şu devletler oldu: Litvanya, Letonya, Estonya. –[Acar Burak Bengi]

kıbarlığıyla, evimizdeki misafirperver karşılamadan ötürü fevkalade müteşekkir kaldığını, ama görüşlerinin benzer şekilde karşılanmayışına çok yazıklandığını söyledi.

IX

Bu sohbetten sonra misafirimizle otluğa gittik ve orada, halk arasında fikirlerine daha fazla sempati bulacağını umarak, ihtiyar, solgun, iki büklüm bir mujik olan, ama hâlâ azimle çalışmaya devam eden mesai arkadaşım Prokofi'ye, Ruslarla Fransızların Almanları her iki yandan sıkıştırmasına matuf hareket planını tercüme etmemi istedi. Fransız, beyaz parmaklarıyla Prokofi'nin ter içindeki kenevir gömleğini her yanından sıkarak, bunu fiilen gösterdi ona. Prokofi'nin, söz ve jestlerin anlamını izah ettiğimdeki munis şaşkınlığını ve alaycılığını hatırlıyorum. Belli ki, Almanları her iki yandan sıkıştırma önerisini şaka olarak almıştı; yetişkin ve eğitilmiş bir adamın, sakın ve ayıkken, savaştan arzu edilir bir şey gibi söz edebileceğine inanması mümkün olmamıştı.

"Peki ama, onları her iki yandan sıkıştırırsak" dedi Prokofi, şaka olarak aldığı şeye şakayla cevap vererek, "kımuldayacak bir yerleri kalmaz, onlara bir çıkış yolu bırakmalıyız."

Bu karşılığı ziyaretçime tercüme ettim.

"*Dites-lui que nous aimons les Russes,*" (Ona Rusları sevdiğimizi söyleyin) dedi. Bu sözler besbelli, Almanları sıkıştırma önerisinden de çok şaşırttı Prokofi'yi ve onda biraz şüphe uyandırdı.

"O kimlerden?" diye sordu Prokofi, güvenmediği anlaşılacak biçimde, başıyla ziyaretçimi işaret ederek. Varlıklı bir Fransız olduğunu söyledim.

"Peki hangi iş için gelmiş?" diye sordu Prokofi. Almanya'ya karşı savaş halinde Rusların Fransa yanında yer almasını sağlamak umuduyla geldiğini açıkladığım zaman Prokofi besbelli memnun kalmadı ve küçük ot yığınları arasında oturan köylü kadınlara dönerek, sert bir sesle, gidip dağınık otları tırmıklamalarını bağırınca, duygularını gayriihtiyari açığa vurdu.

“Hey, siz kargalar, uyuyorsunuz. Kalkın. İşte Almanları sıkıştırma zamanı! Otlar daha toplanmadı ve Çarşamba günü de biçmeye³⁰ geleceğiz gibi görünüyor” dedi. Ve sonra, yabancı ziyaretçiyi incitmiş olmaktan korkarcasına, yıpranmış dişlerinin köklerini gösteren munis bir tebesümle ekledi: “Gelip bizle çalışsan ve Almanları da yanında getirsen daha iyi edersin. İşi bitirdiğimizde birlikte gezintiye çıkarız. Almanları da alırız yanımıza”; Prokofi bunu söyleyip, yaslandığı yabanın dişleri arasından damarlı elini çekti, çatalı omuzuna attı ve kadınlara gitti.

“*Oh, le brave homme!*” (Ah ne cesur adam!) diye haykırdı kibar Fransız gülerek. Ve Rus halkına yönelik diplomatik misyonu böylece sona erdi.

Birbirinden böylesine farklı bu iki adamın görüntüsü –silindir şapkası ve o zamanlar çok moda olan uzun paltosuyla, canlılık ve özgüven parıltısıyla, çalışmaya alışık olmayan beyaz elleriyle³¹ enerjik bir biçimde Almanların nasıl sıkıştırılması gerektiğini gösteren iyi beslenmiş zarif Fransız; ve ağır iş yüzünden şişmiş parmaklarıyla, saçında ot tutamlarıyla, diz altından bağlanan ev yapımı bol pantolonu ve aşınmış lapteleriyle,³² omuzundaki koca bir yaba dolusu otlar ve uzun adımlarla, tembel değil ama, çalışan bir adamın daima yaptığı gibi, ekonomik devrimlerle yürüyen, sürekli çalışmayla eciş bücüş, daima bitkin ama feci iki büklüm haline rağmen hep çalışan Prokofi’nin kaba figürü– bu iki adamın oluşturduğu güçlü tezat, o zaman, bana çok daha açık göründü ve şimdi Toulon-Paris kutlamalarından sonra bütün canlılığıyla aklıma geliyor. Birinin şahsında, insanların meşakkatli emeğiyle beslenip, sonra da aynı insanları top-yemi olarak kullanan bütün o insanlar cisimleniyordu; Prokofi’deyse o top-yeminin kendisi, sonradan bu şekilde kendilerini defedenleri besleyip koruyanlar.

³⁰Bu kelimenin Rusçası hem “sıkıştırmak”, hem de “biçmek” anlamlarında kullanılıyor. –[Koray Karasulu]

³¹Bazı karakteristik özellikleri leytmotif olarak kullanması, Tolstoy’un bilinen ve sıkça başvurduğu bir yöntemdir. *Savaş ve Barış*’ta Napolyon’un da beyaz ellerine sürekli vurgu yapar. –[Acar Burak Bengi]

³²Huş ağacından çarık. –[Koray Karasulu]

X

“Ama Fransızlardan iki eyalet alınmış, sevgili bir anneden koparılan çocuklar. Ama Rusya, Almanya'nın kendine buyurmasına ve Doğu'daki tarihi misyonundan onu mahrum etmesine izin veremez; tıpkı Fransızlar gibi, bölgelerinden mahrum edilme riskini de göze alamaz: Baltık eyaletlerinden, Polonya'dan ve Kafkasya'dan. Ama Almanya da, onca kurban vererek kazandığı avantajları kaybetme ihtimaline göz yumamaz. Ama İngiltere denizlerdeki üstünlüğünü *hiç kimseye* kaptırmaz.” Böyle sözler sarfedilirken Fransızların, Rusların, Almanların ve İngilizlerin kaybedilen bölgeleri geri almak, Doğu'daki nüfuzlarını idame ettirmek, birlik ve güçlerini veya denizdeki üstünlüklerini vs. muhafaza etmek uğruna, tabiiyatıyla, herşeyi fedaya hazır oldukları peşinen kabul edilir genelde.

Vatanseverlik hissini, bir kere en önce, tüm insanlarda içkin bir his olduğu ve sonra da, ondan mahrum kalanlara zerkedilmesini gerektirecek kadar yüce bir ahlaki his olduğu peşinen kabul edilir. Ama bu kabullerden ne biri ne de diğeri doğrudur. Ben Rus halkı içinde yarım yüzyıl yaşadım ve bütün bu süre boyunca, gerçek Rus halkının oluşturduğu büyük kitle içinde bir vatanseverlik tezahürü veya ifadesi –askerî hizmette öğrenilen ya da daha özsüz ve aşağı halk kesimlerince kitaplardan kopyalanan vatansever formüller haricinde– ne gördüm ne de duydum. Vatanseverlik hissine dair ifadelerin halkımızca dillendirildiğini hiç işitmedim, ama tam aksine, halk arasındaki en ciddi ve saygın insanlardan, sürekli, her türlü vatansever tezahür karşısında tam bir kayıtsızlık ve hatta aşağılama ifadeleri duydum. Diğer ülkelerin çalışan kesimi arasında da aynı şeyi gözlemledim ve eğitilmiş Fransızlar, Almanlar ve İngilizler de, kendi çalışan kesimleriyle ilgili olarak, bana sürekli aynı şeyi söylediler.

Çalışan kesim, vatanseverliğin temel saikleri olarak boy gösteren siyasi meselelerle ilgilenemeyecek kadar, kendilerini ve ailelerini geçindirme

derdine düşmüş durumda: Rusya'nın Doğu'daki nüfuzu meselesi, Almanya'nın birliği, kaybedilen Fransız bölgelerinin geri alınması, bir devletin şu veya bu bölgesinin diğerine devri vs. onları ilgilendirmiyor, ama sadece bu meselelerin hangi koşullarda ortaya çıktıklarını hiç bilmedikleri için değil, dahası hayati menfaatleri milli ve siyasi menfaatlerden tamamen ayrı olduğu için. Halktan biri için; nereye bir sınır çizileceği, Konstantinople'un kime ait olacağı, Saksonya veya Braunschweig'in Alman Birliği'ne dahil olup olmayacağı, Avustralya veya Matabeleland'ın³³ İngiltere'ye ait olup olmayacağı ve hatta vergilerini hangi hükümete ödeyeceği ve oğullarını hangi orduya göndereceği, daima tamamen kayıtsız kaldığı konulardır; onun için önemli olan, ne kadar vergi ödemesi gerekeceği, askerî hizmetin uzun sürüp sürmeyeceği, arazi için uzun yıllar ödeme yapması gerekip gerekmeyeceği ve emeği karşılığında çok kazanıp kazanmayacağıdır –hepsi de, milli ve siyasi menfaatlerden tamamıyla farklı sorular. Bu yüzden, içkin olmayan bir vatanseverliği insanlara kazımak ve aralarında gelişmekte olan sosyalizm fikirlerini bastırmak için, iktidarların sarfettiği yoğun çabaya rağmen, sosyalizm insan kitlelerine giderek daha fazla nüfuz ediyor, iktidar tarafından öylesine özenle aşılandıkları vatanseverlik ise yalnızca yayılamamakla kalmayıp, dahası gitgide kayboluyor ve sadece ondan çıkarı bulunan üst sınıflar arasında tutunuyor. Vatanseverliğin, şimdi Paris'te olduğu gibi, bazan kalabalığı ele geçirmesi de, ancak kitleler, iktidarla hükümler sınıfların yoğun hipnotizmasına maruz kaldığında gerçekleşiyor ve bu vatanseverlik, ancak hipnoz etkisi korunduğu sürece tutunabiliyor halk arasında.

Rusya da bu durumun bir örneğidir: İman'a, Çar'a ve Anavatan'a bağlılık ve sevgi biçimindeki vatanseverliğin, iktidar elinde bulunan her araçla –Kilise, okullar, basın ve her çeşit kutlamalarla– ve olağanüstü bir yoğunlukla Rus halkına aşılandığı bir yerde; İman, Çar ve Anava-

³³Bugün Zimbabve'nin batı yakası. –[Acar Burak Bengi]

tan'larına özellikle bağılı oldukları yolunda kendilerine atfedilen haksız şöhrete rağmen, Rusya'nın çalışan sınıfı, yüz milyonlarca Rus insanı, aslında tüm halk arasında, vatanseverlik aldatmacasından ve İman, Çar ve Anavatan'a bağlılıktan en bağımsız olanlardır. Çoğu zaman İman-bağılı olduğu varsayılan şu Ortodoks Devlet imanı- hakkında hiçbir şey bilmezler ve tanır tanımaz onu reddedip rasyonalist olurlar, yani, ne saldırılabilen ne de savunulabilen bir inancı, benimsemezler. Bir bağıllık hissi nakşetme uğrunda sonu gelmez, yoğun denemelere rağmen, Çar'ına karşı tavrı da, şiddet kullanan tüm otoritelere karşı takındığıyla aynıdır, yani, kınama değilse, mutlak kayıtsızlıktır; Anavatan'ındansa -bununla kendi köyü veya bölgesi kastedilmedikçe- ya tamamen bihaberdir veya haberdarsa da, onunla diğer ülkeler arasında ayırım yapmaz. Ruslar bugün, evvelce Avusturya veya Türkiye'ye göçmelerinden tamamen farksız olarak, Rusya'da veya dışarıda, Türkiye'de veya Çin'de yerleşik durumdadılar.

XI

Kışın Paris'teki karısını arada bir ziyaret edip, kendisi köyde yalnız yaşayan eski dostum D,³⁴ uzun güz akşamlarında raporunu sunmak üzere gelen -okuma yazmasız, ama bilge ve saygıdeğer köylü- kahyasıyla sık sık sohbet eder ve, diğer şeyler yanında, bizimkine kıyasla Fransız iktidar sisteminin avantajından söz ederdi ona. Bu, Lehlerin son ayaklanması ve Fransız Hükümeti'nin bizim işlerimize müdahalesi arifesindeydi. O sırada vatansever Rus gazeteleri bu müdahale yüzünden öfkeyle yanıp tutuşuyordu ve hükümler sınıfı öyle kızıştırdı ki, siyasi ilişkilerimiz son derece gerginleşti ve Fransa'yla savaş söylentileri duyulur oldu.

Gazeteleri okuyan dostum kahyasına, Rusya'yla Fransa arasındaki ilişkilerden söz etti. Basının söyleminden etkilenerek (ve eski bir ordu

³⁴Şüphesiz, *Delikanlılık ve Gençlik*'teki Dimitri karakterini yaratırken model aldığı D. A. Dyakov. -[Aylmer Maude]

mensubu olarak) bir savaş halinde orduya tekrar girip Fransızlarla savaşmaya gideceğini söyledi. O sıra vatansever Ruslar, Fransızlarla Sivastopol'un bir '*revanche*'ını gerekli görüyordu.

"Niye savaşalım?" diye sordu kahya.

"E, Fransa'nın bize buyurmasına nasıl izin verebiliriz?"

"Ama siz kendiniz onların bizden daha iyi yönetildiğini söylediniz," dedi kahya gayet ciddi bir biçimde. "Varsın, bizim için de düzenlemeler yapsınlar."

Ve dostum, bana dediğine göre, bu yoruma öyle şaşakalmış ki, ne karşılık vereceğini bilememiş ve gerçeğe çok benzer bir rüyadan uyanan biri gibi gülmüş sadece.

Böyle yorumlar, iktidarın hipnotik etkisi altında bulunmayan, aklı başında her çalışan Rus insanından işitilebilir. Rus köylülerinin İman'larını, Çar'larını ve Anavatan'larını sevmelerinden söz ederler, oysa şu iki yer arasında seçim yapması gerekseydi, bir tek Rus köylü cemaati bile hangisine yerleşeceği konusunda bir an tereddüt etmezdi: Rusya'ya, (kitaplarda tabir edildiği üzere) Çar babalarının emri altında, kutsal Ortodoks İman'larıyla, taptıkları Anavatan'larına, ama daha az ve daha kötü toprağa veya Rusya dışındaki herhangi bir yere, Prusya, Çin, Türkiye veya Avusturya'ya, Beyaz Çar babaları ve Ortodoks inancı olmaksızın, ama daha çok ve daha iyi toprağa; hepsi ikinciyi seçerdi; bunu daha önce çok gördük ve bugün de hâlâ görmekteyiz. Her bir Rus köylüsü için hangi iktidar altında yaşayacağı meselesi, (hangisi olursa olsun kendisini aynı şekilde soyacağını bildiği için) –suyun iyi olup olmadığından bile demeyeceğim– toprağın yumuşak ve killi olup olmadığından ve lahananın iyi yetişip yetişmeyeceğinden, fevkalade daha az bir öneme sahiptir.

Rusların bu kayıtsızlığının kaynağı, sanılabılırdi ki, yönetimi altına girebilecekleri her iktidarın –Avrupa'da daha kötüsü bulunmadığına göre– elbette Rusya'dakinden daha iyi olacağı gerçeğidir; ama öyle değil: bildiğim kadarıyla, Amerika'ya göçen İngiliz, Hollandalı ve Alman

köylüleri ve Rusya'ya gelen diğerleri arasında da aynı tutum hakim.

Avrupa halklarının bir yönetimden diğerine, Türklerinkinden Avusturyalılarınkine veya Fransızlarınkenden Almanlarınkine kayması, çalışan sınıfın koşullarında o kadar küçük bir fark yaratır ki, iktidarlarla hükümler sınıfının telkinlerine maruz bırakılmazlarsa, çalışanlar arasında katiyen tepkiye yol açamaz.

XII

Vatanseverliğin varlığının kanıtı olarak, çeşitli merasimler sayesinde halkta ifade bulan tezahürlerini işaret ederler, mesela Rusya'da, taç giyme töreninde³⁵ veya Ekim'in 17'sindeki Çar'ı öldürme girişiminde;³⁶ Fransa'da, Prusya'ya savaş ilan edildiğinde; Almanya'da, zafer kutlamaları yapıldığında; veya bu Franko-Rus şenliklerinde. Ama bu tezahürlerin nasıl hazırlandığını bilmek lazım. Mesela Rusya'da, Çar'ın her yolculuğu sırasında, köylü cemaatlerinden ve fabrikalardan insanlar onu karşılayıp buyur etmek üzere biraraya getiriliyorlar. Kalabalığın coşkusu, bunu kendileri için gerekli görenlerce, büyük oranda suni olarak hazırlanıyor ve sergilenen coşku seviyesi, sadece o coşkuyu organize edenlerin sanat seviyesini gösteriyor. Bu eski bir sanat ve dolayısıyla uzmanları da o vecd hallerini hazırlamada virtüöz seviyesine ulaşmış durumdalar. II. Aleksandr henüz veliahtken ve gelenek icabı Preobrajenskiy Alayı'nı kumanda ederken, bir keresinde akşam yemeğinden sonra kaleskasını³⁷ o sıra kampta bulunan alaya sürmüştü. Kaleskası görünür görünmez, askerler –anlatıldığı üzere– oldukları gibi, sırtlarında yalnızca gömlekleriyle onu karşılamaya koşmuşlar ve yüce kumandanlarını müthiş bir coşkuyla selamlayıp, hep birden kaleskanın peşisıra yarışa tutuşmuşlar ve veliaht bakarken birçoğu istavroz çıkarmış. Bu karşılamayı gören herkes, Rus

³⁵III. Aleksandr'ınki; 1883'te; tahta çıkmasından iki yıl sonra. –[Aylmer Maude]

³⁶1888'de, Karkov yakınında, Borki'de III. Aleksandr'ın seyahat ettiği treni havaya uçurma amacıyla bir terörist girişimi gerçekleştirdi. Aleksandr'ın çocuklarından biri yaralandı. –[Aylmer Maude]

³⁷Dört terekleli gezinti arabası. –[Koray Karasulu]

askerlerinin Çar ve vârisine karşı duyduğu saf bağlılık ve sevgiden, yüzleriyle jestlerinin ifade ettiği yapmacıksız ve besbelli spontan dinî coşkudan ve özellikle istavroz çıkarmalarından mütehasis olmuş. Ne var ki, hepsi suniydi ve şu şekilde hazırlanmıştı: veliaht, önceki gün resmî geçitten sonra tugay komutanına ertesi gün geleceğini belirtti.

“Haşmetmeaplarını ne zaman bekleyebiliriz?”

“Muhtemelen akşam. Yalnız, lütfen hazırlık yapılmınsın.”

Veliaht gider gitmez tugay komutanı, bölük komutanlarını biraraya toplayıp, bütün askerlerin ertesi gün temiz gömlek giymeleri ve kaleskası görünür görünmez (ki bunun için gözcü dikilecekti) veliahdı, aynen gerçekleştiği üzere, “Hurra!” çığlıklarıyla karşılamaya koşmaları ve arabanın peşinden koşturmaları, bölükteki her on adamdan birinin de koşarken istavroz çıkarması doğrultusunda talimatlar verdi. Başçavuşlar bölükleri teftiş ettiler ve her adamı birer birer sayarken onuncuda durdular: “Bir, iki, üç, dört . . . sekiz, dokuz, on, Sidorenko, istavroz çıkaracaksın; bir, iki, üç, dört . . . İvanov, istavroz çıkar. . .” Hepsi emre göre yapıldı ve veliaht ile oradaki herkes üzerinde, hatta askerlerle subaylar ve herşeyi düzenleyen alay komutanı üzerinde kusursuz bir coşku izlenimi yaratıldı. Bu, vatansever tezahürler olan her yerde, böylesine kaba değilse de, tamamen aynı şekilde yapılır. Bize, halk hissiyatının spontan bir ifadesi gibi görünen Franko-Rus şenlikleri de kendiliğinden gerçekleşmediler, aksine çok maharetli ve gayet bariz bir şekilde Fransız hükümetince hazırlandılar.

Rus denizcilerin geldiği öğrenilir öğrenilmez, [*malumatını tüm diğer gazetelerden toplayan iktidar organı Selskiy Vestnik'ten aktarıyorum yine*] sırf nispeten uzunca olan Toulon-Paris güzergahındaki irili ufaklı bütün kasabalarda değil, epey uzaktaki birçok kasaba ve köyde de, şenlikler organize etmek için derhal komiteler oluşturuldu. Her yerde bu şenliklerin masrafları için bağış listeleri açıldı. Birçok kasaba, Rus denizcilerin bir günlüğüne, hatta bir saatliğine bile olsa kendilerini ziyaret etmeleri dileğiyle, Paris'teki imparatorluk elçimize temsilciler gönderdi. Denizcilerimizin kalmaları ayarlanan tüm kasa-

balaların belediyeleri, çeşitli şölen ve şenliklerin organizasyonu için yüz bin rubleden fazla, devasa meblağlar ayırdı ve sırf karşılamalar ve kutlamalar alabildiğine müthiş olsun diye, daha da büyük meblağlar harcamaya hazır bulunduğunu duyurdu.

Bizzat Paris'te, yerel yönetimce bu amaçlara tahsis edilen meblağların yanısıra, şenliklerin düzenlenmesi için özel bir komite tarafından yüklü bir miktar toplandı ve Fransız Hükümeti, Rus ziyaretçilerin karşılanmasında eğlence harcamaları olarak, Bakanlar ile diğer yetkililere yüz bin rubleden fazla para tahsis etti. Denizcilerimizin hiç görünmediği birçok kasabada da yine, Rusya onuruna Ekim'in 1'inde çeşitli şenlikler düzenleme kararı alındı. Birçok kasaba ve bölge, Rus ziyaretçileri selamlamak ve Fransa hatıraları diye onlara hediyeler vermek için Toulon'a veya Paris'e özel temsilciler yollama veya onlara tebrikler ve hoşgeldin telgrafları gönderme kararı aldı. Ekim'in 1'inin her yerde milli bayram olarak kabul edilmesine ve tüm eğitim kurumlarında öğrencilere o günün, Paris'tekilereyse iki günün, tatil edilmesine karar verildi. Ekim'in 1'ini minnetle Fransa için bir sevinç günü olarak hatırlayabilsinler diye, alt düzey yetkililerin aldıkları cezaların affına karar verildi.

Halkın Toulon'u ziyaretini ve Rus filosunu karşılamaya katılımını kolaylaştırmak için, demiryolu tarifeleri yarı yarıya düşürüldü ve özel trenler tahsis edildi.

Bir iktidar böylece, her yerde (elindeki güç sayesinde daima muktedir olduğu) eş zamanlı düzenlemeler yapıp, halkın belli bir kesimini, aslen kasaba ayaktakımının çamurunu, anormal derecede heyecanlı bir hale getirdiğinde, insanlar şunu der: "İşte bakın, tüm millet iradesinin spontan bir ifadesi bu." Son zamanlarda Toulon ve Paris'te gerçekleşen, Almanya'da İmparator'un veya Bismarck'ın resepsiyonlarında, Lothringen'deki manevralarda gerçekleşen ve Rusya'da her merasim vesilesiyle sürekli tekrarlanan türden tezahürler sadece şunu kanıtlıyor: kalabalığı heyecanlandırmak için varolan araçlar öyle güçlü ki, onları kontrol eden iktidar ve hükümler sınıflar her istediklerinde, halkta vatansever

tezahürler yaratabiliyorlar. Öte yandansa, vatanseverliğin insanlarda bulunmadığının en açık kanıtı, onu suni olarak husule getirmek için şu an iktidarlara hükümler sınıfının sarfettiği yoğun çabalar ve bütün bu çabalara rağmen elde edilen sonuçların küçüklüğüdür.

Vatansever duygular insanlarda gerçekten o kadar içkin olsaydı, serbestçe kendiliğinden ortaya çıkmaya terkedilirdi, sürekli suni araçlarla ve de özel durumlarda işlenmek zorunda kalmazdı. Sadece bir anlığın, bir yıllığının, tüm Rus halkını taç giyme töreninde her Çar'a, şu an yapıldığı gibi, sadakat yeminine zorlamayı bıraksınlar, her Kilise ayininde ağır bir ciddiyetle Çar için bildik duaları okumayı bıraksınlar, onun doğum ve isim günlerini –çanların çalması, kandiller ve çalışma yasağıyla– tatil yapmayı bıraksınlar, portresini her yerde sergilemeyi bıraksınlar, ismini ve ailesindeki isimleri, hatta bunlara ilişkin zamirleri koca harflerle dua kitaplarına, takvimlere ve okul kitaplarına basmaktan vazgeçsinler, tamamen bu amaca adanmış özel kitaplar ve gazetelerde onu yüceltmeyi bıraksınlar, Çar hakkındaki en hafif saygısız bir söz yüzünden insanları kovuşturup hapse atmayı bıraksınlar, bunları yapmayı sadece bir anlığınla bıraksınlar da, halkın –Prokofî ve muhtar İvan ve tüm Rus köylüleri gibi gerçek çalışan insanların– kendilerini o ya da bu şekilde toprak sahipleriyle genel olarak zengin insanların ellerine teslim eden Çar'a (insanların bizi temin ettiği ve yabancıların inandığı gibi) perestiş duymasının ne kadarı doğal, görelim. Rusya'yla ilgili olarak böyle; ama aynı şekilde Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika'da da, vatanseverlik ve mevcut iktidarlara biat ve bağlılık husule getirmek için hükümler sınıflarca hararetle yapılanları yapmaktan vazgeçsinler de, varsayılan bu vatanseverliğin ne kadarı günümüz halklarının karakteristiği, görelim.

Ama insanlar, çocukluktan itibaren tüm imkanlarla –okul kitaplarıyla, Kilise ayinleriyle, vaazlarla, konuşmalarla, kitaplarla, gazetelerle, şiirlerle ve anıtlarla– sürekli aynı doğrultuda hipnotize ediliyor; sonra

birkaç bin insan zorla veya rüşvetle biraraya getiriliyor ve seyirlik ne varsa görmekten daima hoşlanan meraklıların da katılımıyla, top, bandolar, parıltılar ve her tür şaşaaya refakaten önlerinde ne bağırlıyorsa aynısını bağırıma başladıkları zaman, bunun tüm milletçe paylaşılan duyguların ifadesi olduğu söyleniyor bize. Ama birincisi, böyle kutlamalarda bağırın bu binler veya en fazla on binler, tüm nüfusun ancak on binde birlik minik bir bölümünü oluşturur; ikincisi, bu bağırıp şapka sallayan on binlerce insanın büyük çoğunluğu, Rusya'da bizde yapıldığı gibi zorla biraraya toplanmamışsa, şu veya bu yemle ustaca oraya çekilmiştir; üçüncüsü, bütün o binler arasında tüm bunların ne anlama geldiğini bilen ancak birkaç düzine vardır ve yaşananların tam tersi gerçekleşiyor olsaydı, yine aynı şekilde bağırıp şapkalarını sallayacaklardı; dördüncüsü, iktidarın arzu ve talep etmediği bir şey bağırın herkesi –Franko-Rus kutlamaları sırasında hararetle yapıldığı üzere– derhal susturup uzaklaştıran polis var.

Fransa'da, Birinci Napolyon'un Rusya'yla savaşına, bu savaşın açıldığı I. Aleksandr'a, sonra tekrar Napolyon'a, sonra tekrar Müttefiklere, Bourbonlara, Orleans'a,³⁸ Cumhuriyet'e, III. Napolyon'a ve Boulanger'ye benzer coşkunculukla tezahürat yaptılar; Rusya'daysa aynı coşkunculukla, bugün Pyotr'a,³⁹ yarın Katerina'ya, öbür gün Paul'e, Aleksandr'a, Konstantin'e,⁴⁰ Nikolay'a, Leuchtenberg Dükü'ne,⁴¹ Slav kardeşlerimize, Prusya Kralı'na, Fransız denizcilere ve yetkililerin buyur edilmesini istediği herkese tezahürat yapıyorlar. İngiltere, Amerika, Almanya ve İtalya'da da aynısı oluyor.

Vatanseverlik denen şey, bugün, bir yanda, iktidarın elde etmek is-

³⁸Kral Louis-Philippe. –[Aylmer Maude]

³⁹Suikaste kurban giden III. Pyotr. –[Aylmer Maude]

⁴⁰Aleksandr ve II. Nikolay'ın kardeşi. 1825'te Dekabrist komplocular tarafından İmparator ilan edilmişti. –[Aylmer Maude]

⁴¹Maximilian Eugène Joseph Napolyon (Leuchtenberg dukalığını satın alan Eugène de Beauharnais'nin oğlu), II. Aleksandr'ın kızkardeşi Marya Nikolayevna'yla evlendi. –[Aylmer Maude]

tediği hedefler gereği okullar, din ve satılmış bir basın tarafından halk arasında sürekli üretilip desteklenen bir ruh halidir yalnızca; diğer yandaysa, hükümrân sınıflarca benimsenen özel yöntemlerle zihnî ve ahlaki seviyesi en düşük kesimlerde uyandırılıp, peşinden tüm ulusun daimi iradesinin bir ifadesi diye ortaya sürülen geçici bir etkidir. Baskı altındaki milliyetlerin vatanseverliği de müstesna değil. O da emekçi yığınlar içinde gayritabiidir ve onlara suni olarak üst sınıflar tarafından aşılır.

XIII

“Ama sıradan insanlar vatansever duygular beslemiyorsa, bu, her eğitilmiş insan için doğal olan o yüce duygunun katına henüz ulaşmadıkları içindir. Bu yüce duyguya henüz ulaşmamışlarsa, bu duygu onlarda geliştirilmelidir. İktidarın yaptığı da tam olarak budur.”

Hükümrân sınıfların insanları, vatanseverliğin yüce bir hissiyat olduğuna dair öylesine tam bir inançla söylerler ki bunu, o duyguyu tatmamış sıradan ve saf insanlar bu yüzden suçluluk duyup, onu hissettiklerine kendilerini inandırmaya çalışırlar veya en azından hissediyormuş gibi yaparlar.

Peki ama, hükümrân sınıflara göre halkta geliştirilmesi gereken bu yüce duygu nedir?

Bu hissiyat, en kati tanımıyla, kendi krallığını veya halkını diğer bütün krallık veya halkların önüne koymaktan başka bir şey değildir, yani vatansever Alman şarkısı *Deutschland, Deutschland über alles* (Almanya, Almanya, hepsinden yücesin) ile eksiksiz ifadesini bulan bir duygudur ki, yüce vatanseverlik duygusunun en net formülünü elde etmek için *Deutschland* yerine sadece *Russland, Frankreich, Italien* veya bir başka krallık koymak yeterlidir. Şüphesiz iktidarlar ve bir devletin bütünlüğü için çok kullanışlı ve arzulanan bir duygudur bu, ama onun hiç de yüce değil, aksine çok budala ve ahlaksız bir hissiyat olduğunu görmemek imkansız; budaladır, çünkü her krallık kendini diğer hepsinden daha

iyi addederse hepsinin yanılacağı açıktır; ve ahlaksızdır, çünkü onu hisseden herkesi, kaçınılmaz olarak diğer devletler ve halklar aleyhinde kendi devleti ve halkı için avantaj arayışına –kendimize yapılmasını istemediğimiz şeyi başkasına yapmamak şeklindeki, herkesce tanınan temel ahlak yasasının tam tersi bir dürtüye– itecektir.

Vatanseverlik, kadim dünyada, insandan –o zaman erişilebilir en yüksek ideale– Anavatan'ına sadakat talep ederken, bir erdemdi belki. Ama zamanımızda, hem dinî hem ahlaki idealimize ters bir şey talep ederken ve insanların eşitliği ve kardeşliğini değil, bir devlet ve bir halkın tüm ötekilere üstünlüğünü kabul ederken, vatanseverlik nasıl bir erdem olabilir? Bu hissiyat zamanımızda artık, bir erdem olmamaktan da öte, kesinlikle bir ahlak kusurudur; bu duygu, yani vatanseverlik gerçek anlamıyla zamanımızda varolamaz, çünkü maddi ve manevi zemini yok.

Kadim dünyada, her millet az çok homojenken, tek bir milli dini benimsemişken ve ilahi olarak atanan hükümdarının mutlak iktidarına tabiyken ve kendini, sürekli onu yutmaya uğraşan bir barbarlar okyanusu ortasında bir ada gibi görürken, vatanseverliğin bir anlamı vardı.

Böyle bir durumda vatanseverlik –yani toplumsal düzeni yıkmaya hazır olmakla kalmayıp yağma, toplu kıyım, esaret, erkeklere kölelik ve kadınlara tecavüz tehdidi dayatan barbar saldırılarına karşıkoyma arzusu– doğal bir duyguydu, bu anlaşılabilir bir şey; bir insanın, kendini ve vatandaşlarını böyle bir felaketten korumak için, kendi halkını bütün diğerlerinin önüne koyabilmesi, çevredeki barbarlara karşı düşmanca bir duygu besleyebilmesi ve kendi halkını savunmak için onları öldürebilmesi anlaşılabilir bir şey.

Ama böyle bir duygunun Hıristiyan çağımızda ne anlamı olabilir? Zamanımızın bir Rusu, hangi gerekçeler ve amaçla gidip Fransızları ve Almanları öldürebilir veya bir Fransız nasıl Almanları öldürebilir, şunu

–ne kadar kötü eğitim almış olursa olsun– gayet iyi biliyorken: diğer devletin insanları ve tahrik edilen vatansever düşmanlığının hedef aldığı halklar, barbar değil, Hristiyan'dır, çoğu zaman kendisiyle aynı mezhep ve meslekten olan, barış ve barışçıl bir ürün alışverişi arzulayan ve ortak iş menfaatlerinde, yani ticaretle, manevi menfaatlerde veya her ikisinde çoğu zaman kendisiyle biraraya gelen, kendisi gibi insanlardır yalnızca? Öyle ki, pek sıklıkla, bir devletin insanları, hemşerilerinden çok bir başka devletin insanlarına yakın ve lazımdır –ticaretle uğraşanlarda, başka milletten işverenlerle bağlantılı çalışanlarda ve özellikle bilim adamları ve sanatçılarda vaki olduğu üzere.

Ayrıca, hayat şartlarının kendisi şu an öyle değişmiş durumda ki, ülkemiz dediğimiz ve geri kalanların hepsinden ayrı tutmamız beklenen şey; bir milleti oluşturan halkın bir ırk, bir devlet ve bir dine mensup bulunduğu kadim zamanlardaki kadar belirgin bir biçimde tanımlanabilir olmaktan çıkmıştır. Anavatanlarını savunurken, aynı zamanda dinlerini, milliyetlerini, doğdukları toprakları ve devletlerini de savunan Mısırlıların, Yahudilerin, Greklerin, Romalıların vatanseverliği o kadim zamanların örnekleridir.

Ama günümüzde, Birleşik Devletler'de yaşayan bir İrlandalı, diniyle Roma'ya, doğuştan İrlanda'ya ve bir vatandaş olarak Birleşik Devletler'e aitken, vatanseverliği hangi yönde ifade bulabilir? Avusturya'daki Çek; Rusya, Prusya ve Avusturya'daki Leh; Britanya'daki Hintli ve Rusya'yla Türkiye'deki Tatarla Ermeni benzer bir durumdadır. Ama bu birkaç tabi milliyet bir yana, Rusya, Fransa ve Prusya gibi en homojen devletlerin insanları bile artık, kadimler için doğal olan vatanseverlik hissiyatını duyamazlar, çünkü pek sıklıkla temel hayati menfaatleri (kimi zaman, karıları başka bir milletten olduğunda, ailevi menfaatleri; kimi zaman, sermayeleri yurt dışına yatırıldığında, ekonomik menfaatleri; kimi zaman, manevi, bilimsel veya sanatsal menfaatleri) kendi ülkelerinde değil, onun dışındadır, tahrik edilen vatansever düşmanlığının yöneltildiği o

devlettedir.

Ve herşeyden önce, vatanseverlik zamanımızda imkansızdır çünkü, Hıristiyanlığın anlamını 1800 yıl boyunca her ne kadar gizlemeye çalışmış olsak da, o yine de hayatımıza işlemiştir ve hayatımızı o ölçüde kontrol etmektedir ki, en ham ve aptal insanlar bile, yanısıra yaşadıkları ahlaki ilkelerle vatanseverliğin mutlak uyuşmazlığını görmezden gelemezler.

XIV

Vatanseverlik, heterojen nüfuslardan oluşun ve barbarlara karşı savunma ihtiyacı duyan güçlü devletlerin şekillenmesi ve bütünleşmesi için bir gerekliliktir. Ama Hıristiyan aydınlanma o devletleri içeriden dönüşüme uğrattı, hepsine aynı temel ilkeleri verir vermez, vatanseverlik yalnızca gereksiz olmakla kalmadı, Hıristiyan bilincin milletleri hazırladığı o birleşmeye de yegane engel oldu.

Zamanımızda vatanseverlik, yaşanıp bitmiş bir geçmişten ardakalan zalim bir gelenektir; sırf atalet sayesinde ve iktidarlarla hükümran sınıflar, erkleriyle mevcudiyetlerinin ona dayandığını hissederek, onu halk arasında ısrar, hile ve şiddetle kışkırtıp muhafaza ettiği için, sürdürülmektedir. Zamanımızda vatanseverlik, bir binanın duvar inşasında ihtiyaç duyulan ve şu an bina kullanımını engellediği halde, kimilerinin işine geldiği için kaldırılmayan bir iskeleye benziyor.

Artık uzun bir zamandan beri Hıristiyan milletlerin dalaşma gerekçeleri yoktur ve olamaz da. Sınır bölgelerinde ve başkentlerde barış içinde birlikte çalışan Rus ve Alman işçilerin nasıl ve neden birbirleriyle dalaşmaya başlayacağını insan hayal dahi edemez. Bir Alman hububat temin eden Kazanlı bir köylüyle, ona tırpanlar ve makineler temin eden Alman arasında düşmanlık hayal etmek daha da imkansızdır; Fransız, Alman ve İtalyan işçilerle ilgili olarak da durum aynıdır. Milliyet ve siyasetten bağımsız olarak aynı genel menfaatlere yoğunlaşun, farklı milliyetlere mensup bilim adamları, sanatçılar ve yazarlar arasındaki bir dalaşmanın bahsiyse yalnızca gülünçtür.

Ama iktidarlar halkı rahat –yani, birbirleriyle barışçıl ilişkiler içinde bırakamazlar, çünkü iktidarların, tek değilse de, temel varlık sebebi düşmanca ilişkilerini bertaraf etmek ve düzenlemekte yatar. Ve böylelikle iktidarlar, vatanseverlik kisvesi altında, bu düşmanca ilişkileri tahrik eder ve sonra da onları bertaraf etme gösterisi yaparlar. Atının kuyruğu altına biber serpen ve onu ahırında kamçılayan bir çingenenin, yularına asılarak, heyecanlı hayvanı kontrol edemiyormuş gibi yapıp, dışarı salması gibi.

İktidarların halklar arasında barışı koruma telaşında olduğuna temin ediliyoruz. Ama nasıl koruyorlar?

İnsanlar Ren kıyılarında birbirleriyle barışçıl ilişkiler içinde yaşarlarken, ansızın, krallar ve imparatorlar arasındaki çeşitli anlaşmazlıklar ve entrikalar neticesinde savaş başlar ve Fransız hükümetine, oranın sakinlerinden bazılarını Fransız ilan etmek gerekli görünür. Asırlar geçer, halk duruma alışmışken, büyük ulusların iktidarları arasında düşmanlık tekrar baş gösterir ve fevkalade boş bahanelerle bir savaş başlatılır ve Almanlara, bu adamları tekrar Alman ilan etmek gerekli görünür ve tüm Fransızlarla Almanlar arasında husumet yaratılır. Veya Almanlarla Ruslar, barış içinde emek ürünü ve hizmet alışverişleri yaparak, sınırlarında sükunetle yaşamaktadırlar ve ansızın, milletler arasında barışı idame ettirmek maksadıyla varolan o aynı kurumlar dalaşmaya başlarlar, ahmaklık ardına ahmaklık ederler ve yapacak daha iyi bir şey bulamayıp, o çocuklara mahsus hileye, sırf istedikleri olsun da karşısındakiler dize gelsin diye kendini cezalandırma hilesine başvururlar (ki bu vakıada kendileri için çok uygundur, çünkü bir gümrük savaşından, onu başlatanlar değil başkaları zarar görür) ve geçenlerde Rusya'yla Almanya arasında sürdürülenki gibi bir gümrük savaşı başlatılır. Gazetelerin yardımıyla Almanlar ve Ruslar arasında husumet yaratılır, Franko-Rus şenlikleriyle daha da alevlendirilir ve her an kanlı bir savaşa yol açabilir.

İktidarların nasıl halkı etkileyip, onlarda diğer milletlere karşı husu-

met yarattığına ilişkin bu son iki vakıyı aktardım, çünkü bunlar modern vakıalar; ama tüm tarih boyunca bir tek savaş yoktur ki, kazanılsa bile daima zarar verdiği halkın menfaatiyle tamamen alakasız bir şekilde, iktidarlar, ama yalnızca iktidarlar tarafından tetiklenmiş olmasın.

İktidarlar halkı, diğer milletlerden veya içindeki düşmanlardan gelecek bir saldırı tehlikesi altında olduğuna ve bu tehlikeyi yegane savunma yolunun da iktidara köle itaatinden geçtiğine temin ederler. Bu, devrimler ve diktatörlükler sırasında tüm açıklığıyla görülür ve iktidar olan her yerde ve daima meydana gelir. Her iktidar, varlık sebebini ve kullandığı tüm şiddetin meşruiyetini, orada bulunmasaydı işler daha kötüye gidecekti, diye temellendirir. İktidarlar, tehlike altında olduğuna ikna ederek halka tahakküm ederler. Halklar iktidarların tahakkümü altında olunca, iktidarlar onları diğer halklara saldırmaya zorlarlar. Böylelikle, diğer milletlerin saldırı tehlikelerine dair, iktidar telkinleri doğrultusunda bir inanç halklar arasında tesis edilir.

Divide et impera. (Böl ve yönet.)

Vatanseverlik en basit, en sarih ve en tartışmasız anlamıyla, iktidarın muhteris ve çıkarıcı emellerine ulaşmasındaki bir araçtan, yönetilenlerin de insan haysiyetini, sağduyuyu ve vicdanı terk etmesinden ve iktidara köle itaatinden başka bir şey değildir. Vatanseverliğin vazedildiği her yerde, gerçekte vazedilen budur.

Vatanseverlik köleliktir.

Hakemlik yöntemiyle barışı savunanlar şöyle akıl yürütüyor: iki hayvan avlarını savaşmadan bölüşemez: çocuklar da böyle davranır, barbarlar ve barbar milletler de. Ama rasyonel insanlar anlaşmazlıklarını müzakere, ikna ve soruna ilişkin kararı tarafsız ve makul insanlara havalere ederek giderirler. Zamanımızın ulusları da böyle davranmalı. Bu savlar oldukça doğru görünüyor. Zamanımızın insanları bir aydınlanma dönemine girmiş durumdadır, birbirlerine karşı düşmanlık beslemiyorlar ve anlaşmazlıklarını barışçıl bir yoldan giderebilirler. Ama bu sav,

yalnız halka işaret ettiği müddetçe ve halk iktidar sultanı altında değilse, doğrudur sadece. İktidarlarına tabi insanlar rasyonel olamaz, çünkü zaten tabiyet halihazırda azami irrasyonelliğin bir göstergesidir.

İktidar, yani bir şekilde hükümler mevkiine gelmiş adamlarla emredilecek (insanları öldürmek de dahil) herşeyi yerine getirmeye peşinen söz verenlerin rasyonelliğinden bahsetmek ne kadar anlamlıdır?

Petersburg, Viyana ve Paris'te yaşayan, bilmediği insanların tüm hükümlerini sorgusuz sualsiz itaatle yerine getirmeyi üstlenen insanlar rasyonel olamazlar ve iktidarlar, yani böyle bir erke hükmedenlerse daha da az rasyoneldirler; böylesine izansız ve korkunç bir erki kötüye kullanmamaları ve bu yüzden çılgına dönmemeleri mümkün değildir. Bu nedenle, halkların iktidarlar karşısındaki daima irrasyonel ve tahripkar itaati devam ettiği müddetçe, milletler arasında barış, rasyonel yollarla, kongre ve hakemler yöntemiyle tesis edilemez.

Vatanseverlik varolduğu insanların iktidara tabiyeti daima sürecek, çünkü her iktidarın dayanağı vatanseverliktir –yani halkını ve ülkesini, yani devletini, onları tehdit ettiği varsayılan tehlikelerden korumak uğrunda insanların iktidara itaate hazır olmasıdır.

Devrim'den önce Fransız kralların halkları üzerindeki iktidarı, Devrim'den sonra da Kamu Güvenliği Komitesi'nin iktidarı bu vatanseverliğe dayanıyordu; aynı vatanseverlik üzerine (Konsül ve İmparator olarak) Napolyon'un iktidarı inşa edildi ve Napolyon'un devirilmemesinden sonra da Burbonların iktidarı ve peşinden Cumhuriyet'inki ve Louis-Philippe'inki ve peşinden tekrar Cumhuriyet'inki ve tekrar Bonaparte'inki ve peşinden bir kez daha Cumhuriyet'inki; ve aynı vatanseverlik üzerine Bay Boulanger'nin iktidarı, neredeyse, yerleştirildi.

Söylenmesi korkunç ama, bir grup insanın diğerine, vatanseverlik adına uygulamadığı hiçbir şiddet eylemi yoktur ve asla olmamıştır. Vatanseverlik adına Ruslar Fransızlara karşı ve Fransızlar da Ruslara karşı savaştılar ve yine vatanseverlik adına Ruslar ve Fransızlar şimdi Almanlarla sa-

vaşmaya hazırlanıyorlar ve vatanseverlik adına Almanlar iki cephede savaşmaya hazırlanıyorlar. Ama savaşlar da değil sadece; vatanseverlik adına Ruslar Lehlere ve Almanlar Slavlara baskı uyguluyorlar; vatanseverlik adına Komün üyeleri Versailles'daki insanları ve Versailles'daki insanlar Komün üyelerini katlettiler.

XV

Eğitimin yaygınlaşması, gelişkin ulaşım araçları, farklı milletler arasında artan temaslar, basının büyümesi ve en başta da diğer milletlerden kaynaklanan tehlikenin azalması, vatanseverlik aldatmacasını sürdürmeyi gitgide daha da zorlaştırmalı ve nihayet imkansız hale getirmeliymiş gibi görünüyor.

Ama gerçek şu ki, bizzat o genel, yüzeysel eğitimin araçları, artan seyahat ve temas imkanları ve özellikle gitgide iktidar tarafından daha fazla kontrol edilen basının gelişimi, milletler arasında karşılıklı düşmanlık duyguları uyandırmada fevkalade olanaklar yaratıyor ve vatanseverliğin faydasızlığıyla tahripkarlığı ne kadar aşikar olmuşsa, halk arasında vatanseverliği uyandırmak için iktidarlar ve hükümler sınıfı kullanılan nüfuz da o kadar artmış durumda bulunuyor.

Geçmişle bugün arasındaki tek fark, bugün daha çok insanın, üst sınıflara vatanseverlikle sağlanan avantajları paylaşması ve bir o kadar insanın bu acayip batıl inancı yayıp korumaya katılımıdır.

İktidarlar erklerini muhafaza etmekte ne kadar zorlanırlarsa, o kadar çok insanla paylaşırlar onu.

Önceden, ufak bir hükümler grubunun elindeydi iktidar: imparatorlar, krallar, dükler ve onların memurlarıyla savaşçılar; şimdiyse o iktidar ve sağladığı avantajlar sadece memurlar ve din adamlarınca değil, aynı zamanda büyük ve hatta küçük kapitalistler, toprak sahipleri, bankerler, adli meslek üyeleri, öğretmenler, taşra memurları, bilim adamları, hatta sanatçılar ve özellikle gazetecilerce paylaşılıyor. Ve bütün

bu insanlar, bilerek veya bilmeyerek, avantajlı pozisyonlarının idamesi için vazgeçilmez olan vatanseverlik aldatmacasını yayıyorlar. Aldatma araçlarının gelişimi ve artık daha fazla sayıda insanın katılımı sayesinde, aldatma öyle başarıyla sürdürülüyor ki, çok daha zorlaşmasına rağmen, halk her zamanki kadar aldatılıyor.

Yüzyıl önce, iktidarlarının kimlerden oluştuğuna veya kendilerini çevreleyen milletlere dair bir mefhumu bulunmayan, okuma yazmasız kitleler, kendilerini köleleştiren yerel memurlarla soylulara körü körüne itaat ederlerdi. Ve kitleler kendilerinden isteneni itaatkarca yerine getirsin diye, iktidarın bu memurlarla soyluları rüşvet ve ödüllere kontrol altında tutması kafi idi. Şimdiyse, kitleler iktidarlarının kimlerden oluştuğunu ve çevrelerinde hangi milletlerin bulunduğunu büyük oranda okuyup öğrenebilirken, halktan insanlar sürekli ve kolaylıkla seyahat edip dünyada neler yapıldığına dair haberleri taşıırken, halkın iktidar emirlerini yerine getirmesine matuf kuru talepler artık yeterli değil; halkın hayata ilişkin hakkaniyetli fikirlerini bulandırmak ve hayat şartlarıyla diğer milletlerin kendisine karşı tutumu hakkında, içine başka mefhumlar yerleştirmek de gerekli.

Ve basın, okur-yazarlığın ve seyahat imkanlarının gelişimi sayesinde, iktidarlar, her yerde ajan bulundurarak, yasal hükümlerin, kilise öğretisinin, okullar ve gazetelerin aracılığıyla, halkların karşılıklı ilişkileri, çıkarları, karakteristikleri ve niyetleri konusunda halkın içine en vahşi ve en sapkın bir mefhumu yerleştiriyorlar ve halk çalışıp didinmeyle öyle baskı altında tutuluyor ki, içine yerleştirilen fikirlerin önemini anlamak ve haklılığını sınamak için ne zamanı, ne de fırsatı bulunuyor ve böylelikle esenliği adına kendisine dayatılan taleplere şikayet etmeksizin teslim oluyor.

Kendilerini sürekli çalışıp didinmekten kurtararak biraz eğitim alabilen ve dolayısıyla maruz bırakıldıkları aldatmacayı anlayabilecek gibi görünen halk kesimleriyse, öyle tehditlere, rüşvetlere ve iktidar hipno-

zuna duçar ediliyorlar ki, neredeyse istisnasız derhal iktidar tarafına geçip öğretmen, rahip, subay veya memur şeklinde avantajlı ve yüksek ödenekli mevkiler edinerek, dostlarını mahveden aldatmacayı yayma işinde yer almaya başlıyorlar. Ağır emek altında ezilen kitleler içinden o veya bu şekilde kurtulan herkesin kaçınılmaz olarak yakalandığı kapanlar eğitim kapılarında kurulmuş gibi.

İnsan, bu aldatmacanın tüm zalimliğini anlayınca, şahsi, açgözlü maksatlarla veya övüngelelik yüzünden insanların sadece bedenlerini değil ruhlarını da yok eden bu zalim aldatmacayı yürütenlere başlangıçta öfkeleniyor ve bu zalim aldatıcıları teşhir etmek istiyor. Ama hakikat şu ki, aldatıcılar aldatmak istedikleri için değil, başka türlü davranamadıkları için böyle yapıyorlar. Ve Makyavelist bir tutumla, yarattıkları aldatmacanın farkında olarak değil, ekseriya iyi ve yüce bir şey yaptıklarına dair saf bir inanç eşliğinde, etraflarındaki herkesin sempatisi ve onayıyla sürekli desteklenen bir inanç eşliğinde aldatıyorlar. Güçlerinin ve avantajlı pozisyonlarının bu aldatmacaya dayandığını belli belirsiz hissederek, ister istemez onun cazibesine kapıldıkları doğru, ama halkı kandırmak isteğiyle değil, yaptıkları şeyin onlara yarayacağını düşündükleri için böyle davranıyorlar.

Yanlarındaki bakanlarıyla krallar ve imparatorlar da, taç giyme törenlerini, manevralarını, teftişlerini ve karşılıklı ziyaretlerini –yani çeşitli üniformalar, öteye beriye gidip gelmeler ve ciddi edalarla yaptıkları ve hasım sayılan (savaşmayı asla düşünmeyecek) halklar arasında barışın nasıl korunacağına değinen istişarelerini– işte bu şekilde gerçekleştiriyorlar; ve tüm yaptıklarının son derece değerli ve makul olduğuna tamamen kaniler.

Yine aynı şekilde, türlü kurdele ve nişanlarla üniformalarını kuşanıp, tümü fişlenecek güzel kağıtlara müphem, çetrefil ve işe yaramaz muhaberat, rapor, talimatname ve projelerini özenle yazan bakanlar, diplomatlar ve hür türden resmi görevliler de, kendi faaliyetleri olmasa,

halkın tüm yaşamının sekteye uğrayacağına veya yerle bir olacağına tamamen kaniler.

Yine aynı şekilde, türlü kurdele ve nişanlarla üniformalarını kuşanıp, tümü fişlenecek güzel kağıtlara müphem, çetrefil ve işe yaramaz muhaberat, rapor, talimatname ve projelerini özenle yazan bakanlar, diplomatlar ve hür türden resmi görevliler de, kendi faaliyetleri olmasa, halkın tüm yaşamının sekteye uğrayacağına veya yerle bir olacağına tamamen kaniler.

Vatanseverlik vazedin din adamları da, yazdıkları vatansever şiirlerle okul kitapları karşılığında cömertçe ödüllendirilen yazarlarla gazeteciler de aynı inanca sahipler. Franko-Rus şenlikleri gibi şenliklerin düzenleyicileri de bundan kuşku duymuyorlar ve vatansever konuşmalar yapıp kadeh kaldırırken içtenlikle müteessir oluyorlar. Bütün bu insanlar rollerini farkında olmaksızın icra ediyorlar, çünkü tüm hayatları bu aldatmaca üzerine kurulu olduğundan ona ihtiyaçları var ve başka bir şey yapamazlar; bu arada, bizzat bu icraatlarla da, icra mahalindeki herkesin sempatisini kazanıp onayını alıyorlar. Dahası, birbirlerine tamamen bağlı olduklarından, birbirlerinin icraat ve faaliyetlerini onaylayıp haklı gösteriyorlar –imparatorlarla krallarca askeriye, resmî görevliler ve din adamlarının yaptıkları haklı gösteriliyor; askeriye, resmi görevliler ve din adamlarıncaysa, imparatorlarla krallar ve birbirlerinin yaptıkları haklı gösteriliyor– ama bununla da kalmıyor, özellikle şehir kalabalığı, bu insanların tüm yaptıklarında kavranabilir bir anlam görmeyip, ister istemez ona özel ve neredeyse doğaüstü bir önem de atfediyor. Kalabalık; mesela, zafer takları dikildiğini, insanların taçlar, üniformalar ve papaz cüppeleriyle süslandıklarını, havai fişeklerin, topların atıldığını, çanların çaldığını, alayların bando eşliğinde uygun adım yürüdüğünü, belge ve telgrafların uçtuğunu ve ulakların oradan oraya koşuşturduğunu, endişeli insanların tuhaf esvapları içinde durmaksızın öteye beriye at koşturduğunu, bir şey söyleyip yazdığını vs. görüyor ve tüm bunların en

ufak bir gereği yokken yapılmakta olduğunu (ki aslında durum budur) belirleyecek pozisyonda bulunmadığından, ona özel, gizemli ve mühim bir anlam atfedip, bütün bu gösterileri vecd çılgınlıkları veya saygılı bir sessizlikle karşılıyor. Ve kalabalığa, zaman zaman hakim olan haz ile daima hakim olan saygının bu dışavurumları tüm o sersemlikleri yapanların güvenini güçlendiriyor.

Geçenlerde II. Wilhelm kendine, özel süslemeli yeni bir taht ısmarladı ve göğsünde zırhı, diz altından bağcıklı dar pantolonu ve miğferinin tepesinde kuş olan beyaz bir üniforma kuşanıp, bir de üzerine kırmızı bir pelerin geçirerek tebaasının önüne çıktı ve bunun gerekli, çok önemli bir hadise olduğuna mutlak bir inançla o yeni tahta oturdu; ve tebaası bunda gülünç hiçbir şey görmemekle kalmadı, dahası, manzarayı pek muhteşem de buldu.

XVI

İktidarların halklar üzerindeki erki, epey uzun bir zamandır, bir halkın diğerini mağlup edip silah zoruyla boyunduruğu altında tuttuğu veya hükümlerinin silahsız bir halk arasında silahlı yeniçeri, opriçnik⁴² ve muhafız alayları bulundurduğu günlerdeki gibi, zora dayanmıyor. İktidarların erki, epey zamandır ve halen, kamuoyu denen şeye dayanıyor.

Vatanseverliğin yüce bir ahlaki hissiyat olduğuna dair ve kendi milletle devletini dünyanın en iyileri diye görmenin doğruluk ve gerekliliğine dair bir kamuoyu var ve bu da, bağlı olduğun iktidarı tanıyıp ona itaat etmenin doğruluk ve gerekliliğine dair, orduda hizmet edip onun disiplinine itaat etmenin doğruluk ve gerekliliğine dair, kazancını vergi biçiminde hükümete vermenin doğruluk ve gerekliliğine dair, mahkeme kararlarını kabullenmenin doğruluk ve gerekliliğine dair ve iktidar adamlarının bize ulaştırdığı herşeyi, hiç kontrol etmeden, ilahi hakikat

⁴²IV. (Korkunç) İvan zamanında kurulmuş, doğrudan Çar'a bağlı bir tür muhafız alayı.
-[Koray Karasulu]

diye kabul etmenin doğruluk ve gerekliliğine dair bir kamuoyuna yol açıyor.

Bir kez böyle bir kamuoyu varoldu mu, günümüzde milyarlarca parayı, organize bir idari mekanizmayı, postayı, telgrafı, telefonları, disipline edilmiş orduları, mahkemeleri, polisi, itaatkar din adamlarını, okulları ve hatta gazeteleri kontrol eden kudretli bir iktidar tesis edilir ve bu iktidar, kendisi için bir gereklilik olan bu kamuoyunu halk arasında idame ettirir.

İktidarların erki kamuoyuna dayanır ve erki ellerinde tutarak, tüm organlarıyla –memurları, mahkemeleri, okulları, kiliseleri ve hatta basınlarıyla– daima kendilerine gereken türden kamuoyunu destekleyebilir iktidarlar. Kamuoyu erki üretir, erk de kamuoyunu. Ve sanki bu durumdan kaçış yokmuş gibi görünür.

Gerçekten de öyle olabilirdi, eğer kamuoyu sabit ve değişmez bir şey olsaydı ve iktidarlar kendilerine gereken kamuoyunu daima üretebilse-lerdi.

Ama şükür ki öyle değil; kamuoyu, birincisi, sabit, değişmez veya durağan bir şey değil, aksine sürekli değişip insanoğlunun devinimiyle devinen bir şey ve, ikincisi, iktidarlarca keyfi olarak üretilmediği gibi, iktidarları üretip erki onlara veren veya onlardan alan şeydir.

Kamuoyu kımıldamadan duruyor gibi görünüyorsa veya bugünkü onlarca yıl öncekiyle aynıysa veya kimi koşullarda sanki önceki bir duruma dönüyormuş gibi (mesela cumhuriyetçi bir hükümeti yıkıp yerine bir monarşiyi getiriyormuş, sonra yine bir monarşiyi yıkıp yerine bir cumhuriyet getiriyormuş gibi) salınıyorsa, bu sadece, kamuoyunun iktidarlarca suni olarak üretilen dış tezahürlerine baktığımızda böyle görünür. Kamuoyunun, tıpkı günler ya da aylar gibi, asla durağan kalmayıp, daima devindiğini, gecikme ve salınımlara rağmen, tıpkı güneşin yönlendirdiği yolda şaşmadan ilerleyen gündüz ya da bahar gibi, daima insanlığın katettiği yolda ısrarla ilerlediğini görmek için,

kamuoyunu halkın tüm yaşamıyla ilişkisi içinde ele almamız kafidir.

Şöyle ki, bugün Avrupa halklarının durumu, harici unsurlarında, elli yıl öncesiyle neredeyse aynı olduğu halde, halkların bu durumla ilişkisi elli yıl öncekinden çok farklıdır. Elli yıl önceki o aynı hükümler, ordular, savaşlar, vergiler, lüks ve yoksulluk, Katolisizm, Ortodoksluk ve Luthercilik hâlâ varsa da, eskiden kamuoyu talep ettiği için vardı bunlar, şimdiyse iktidarlar bir zamanların yaşayan kamuoyunu suni olarak ayakta tuttıkları için varlar.

Kamuoyunun bu devinimini –tıpkı akıntıyla yüzerken nehrin devinimini de fark etmediğimiz gibi– çoğu zaman fark etmiyorsak bunun nedeni, kamuoyunun devinimini oluşturan, fark edilmeyen değişimlerin kendi içimizde gerçekleşmesidir.

Kamuoyu doğası gereği sürekli ve zaptedilmez bir devinimdir. Bize kılmıdamadan duruyor gibi görünüyorsa; bu, her yerde, belli bir kamuoyu evresinin avantajlı bir pozisyonunu kapıp tüm güçleriyle onu kalıcı kılmaya çalışan ve henüz tamamen ifade edilmemiş de, insanların bilincindeki canlı, yeni ve gerçek kamuoyunun ortaya çıkmasını engelleyen kişiler bulunmasındandır. Ve miadı dolmuş bir kamuoyunu elden bırakmayıp yenisini örtbas eden böyle insanlar, şimdi vatanseverliği insan hayatının zaruri bir koşulu diye ileri süren iktidarlara hükümler sınıfları oluşturanlardır.

Bu insanların kontrolündeki imkanlar devasa, ama kamuoyu hep akışkan ve gelişen bir şey olduğu için, çabalarının boşa çıkması kaçınılmazdır: Yaşlı olan çürür, genç olan büyür.

Yeni kamuoyu ne kadar uzun süre engellenirse, o kadar fazla büyüyecek ve o kadar güçlü bir şekilde ifade bulacaktır. İktidarlar ve hükümler sınıflar tüm güçleriyle, iktidarlarının dayanağı olan eski vatansever kamuoyunu idame ettirmeye ve onu yok edecek yeni kamuoyunun tezahürünü durdurmaya çalışırlar. Ama eskiyi koruyup yeniyi durdurmak sadece belli sınırlar dahilinde mümkündür, aynen bir bendin akan suyu

sadece belli bir seviyeye kadar durdurabileceği gibi.

İktidarlar insanlarda, vatanseverliğin kahramanlığı şeklindeki –artık onlar için doğal olmayan– eski kamuoyunu ne kadar alevlendirmeye çalışırlarsa çalışsınlar, çağımız insanları artık vatanseverliğe inanmıyorlar, giderek daha fazla, tüm milletlerin dayanışması ve kardeşliğine inanıyorlar. Vatanseverlik artık insanlara en korkunç bir gelecekte başka hiçbir şey sunmuyor; tüm halkların kardeşliğiye, insanoğlunun aklına ve gönlüne giderek daha fazla yerleşen bir idealdir. Ve dolayısıyla insanların eski, miadı dolmuş kamuoyundan yenisine geçişi kaçınılmaz olarak gerçekleşmek zorundadır. Bu geçiş, son kuru yaprağın düşmesi ve baharda dolgun tomurcuklardan tazelerinin açması kadar kaçınılmazdır.

Ve bu geçiş ne kadar geciktirilirse, o kadar ısrarcı olur ve kaçınılmazlığı da o kadar aşıkardır.

İktidarın yoğun çabalarınca hâlâ kamuoyumuz sayılan şey ile bilincimiz arasında ne ölçüde bir çelişki bulunduğunu görmek için, aslında tek yapmamız gereken, hem Hıristiyanlar hem de zamanımızın sıradan insanları olarak ne ikrar ettiğimizi bir düşünmektir –sosyal, ailevi ve kişisel hayatımızın rehberini, yani o ahlak ilkelerini ve vatanseverlik adına kendimizi düşürdüğümüz durumu gözden geçirmektir.

Sırf, vatanseverliğin bize gayet basit ve doğal şeyler olarak sunulan en sıradan talepleri üzerine düşünelim, bu talepler ile hepimizin paylaştığı o gerçek kamuoyunun ne boyutta çeliştiğini anlarız. Hepimiz kendimizi özgür, eğitilmiş, insancıl ve hatta Hıristiyan sayıyoruz, oysa öyle bir durumdayız ki, yarın Wilhelm, Aleksandr'a gücense veya Bay N. N., Doğu sorunu üzerine ateşli bir makale yazsa veya filanca prens bazı Bulgarları ya da Sırları yağmalasa veya kraliçe ya da imparatoriçenin biri bir şeye gücense, biz eğitilmiş, insancıl Hıristiyanlar, hepimiz gidip, tanımadığımız, ama herkese beslediğimiz türden dostça duygular beslediğimiz insanları öldürmek zorundayız. Bu henüz gerçekleşmemişse, bizi temin ettikleri üzere, bu durumu III. Aleksandr'ın barışsever

mizacına borçluyuz veya Nikolay Aleksandroviç'in,⁴³ Victoria'nın torunuyla evlenecek olmasına. Ama Aleksandr'ın yerinde başkası olsa veya Aleksandr'ın mizacı değişecek veya Nikolay Aleksandroviç, Alice yerine Amelia'yla evlenecek olsa, o zaman kana susamış hayvanlar gibi birbirimizin barsaklarını deşmek için atılacağız. Zamanımızda varsayılan kamuoyu işte budur. Bu türden kanaatler en ilerici ve liberal basın organlarının hepsinde soğukkanlılıkla tekrarlanıyor.

Biz, bin yıllık Hristiyanlar, henüz birbirimizin gırtlığını kesmemişsek, sırf III. Aleksandr yapmamıza izin vermediğindedir.

Ki bu korkunç!

XVII

İnsanlığın hayatında en büyük ve önemli değişiklikleri gerçekleştirmek için hiçbir kahramanlık gösterisi gerekmiyor; ne milyonlarca insanın silahlanması, ne yeni yollar ve makineler yapılması, ne gösteriler düzenlenmesi, ne sendikalar, ne devrimler, ne barikatlar, ne patlayıcılar, ne yeni icatlar, ne havacılık çalışmaları vs.; tek gereken bir kamuoyu değişimidir. Kamuoyunun değişimi için de herhangi bir fikrî çaba gösterilmesi, mevcut herhangi bir şeyin yalanlanması, yeni ve sıra dışı bir şeyin planlanması falan gerekmiyor; tek gereken, iktidarların suni biçimde kışkırttığı, geçmişe ait, bugün yanlış ve epeydir ölü bir kamuoyuna muvafakatın terk edilmesi ve her bireyin gerçekten düşündüğü ve hissettiği şeyi söylemesi veya en azından düşünmediği şeyi söylememesidir. İnsanlar, birkaçı bile, bunu bir yapacak olsaydı, eskimiş kamuoyu derhal ve kendiliğinden yıkılır ve yeni, gerçek, yaşayan bir kamuoyu kendini gösterirdi. Ve kamuoyu değişimiyle, hayatların, insanları ezip tarumar eden tüm o iç dokusu da, hiçbir ek çabaya gerek kalmaksızın, kendiliğinden değişirdi. Şu an üzerlerine çullanan musibetlerden tüm

⁴³[Aleksandroviç; Aleksandr-oğlu] Kasım 1894'de II. Nikolay olarak Rus tahtına çıktı. Bir ay sonra, Kraliçe Victoria'nın ikinci kızı Prenses Alice'ten olma torunu, Hesse'li Prenses Alexandra'yla evlendi. -[Aylmer Maude]

insanları kurtarmak için ne kadar küçük bir şeyin gerekli olduğunu söylemeye insan utanıyor: yalan söylemeyi bırakmak gerekli sadece. Yeter ki, insanlar kendilerine empoze edilen yalanı hele bir reddetsin, düşünüp hissetmedikleri şeyi söylemeye hele bir son versinler, o zaman hayatımızın tüm tertibinde böyle bir değişim derhal gerçekleştirilecektir, hem de tüm iktidar ellerinde olsa bile devrimcilerin yüzlerce yılda başaramayacağı şekilde.

Gücün kudrette değil hakikatte yattığına bir inansalardı insanlar ve o hakikati cesaretle dile getirselerdi veya en azından söz ya da eylemde caymasalardı; düşünmedikleri şeyi söylemeyi ve kötü ve budala buldukları şeyi yapmayı bir bırakacak olsalardı!

İnsan bir imparator, kral ya da fatihe “*Vive la France*” veya “*Hurra!*” diye bağırrsa, üzerine saraylı üniforması giyse, onun önünde eğilse, tuhaf ünvanlarla ona hitap etmek üzere, gidip onun kabul odasında beklese ve sonra herkeste, özellikle de genç ve eğitimsiz kişilerde, bu çok takdire şayan diye bir izlenim yaratsa, ne olur yani? Ya da Franko-Rus İttifakı veya gümrük savaşı lehine ya da Almanlar, Ruslar, Fransızlar veya İngilizler aleyhine bir makale yazsa, ne olur? Ya da vatansever şenliklere gitse ve sevmediği, kendisiyle hiçbir ortak yanı bulunmayan insanların sağlığına içip, onlara methiyeler dizse, ne olur yani? Hatta sohbette, anlaşmalarla ittifakların değerini ve faydasını teslim etse veya kendi halkımızla devletimiz yüceltilirken diğer ırklara kara çalınıp sövüldüğünde ya da Katolisizm, Ortodoksluk veya Luthercilik ya da Napolyon ve Pyotr gibi savaş kahramanları ya da hükümler ya da bunların Boulanger ve Skobelev gibi çağdaşları göklere çıkarıldığında sessiz kalsa, ne olur yani? Bütün bunlar önemsiz gibi durabilir.

Oysa büyük ve karşı konulmaz gücümüz, önemsiz gibi duran bu eylemlerde –irrasyonel olduğunu apaçık gördüğümüz şeylerin mantıksızlığını gücümüz yettiğince gösterip ona katılımdan kaçınmamızda– yatıyor ve ilerlemesiyle tüm insanlığı harekete geçiren asıl sahici ka-

muoyunun temelindeki o zaptedilmez kuvet de bu güçten doğuyor. İktidarlar bunu bilirler ve o kuvetin önünde titreyip, ona karşıkoymak ya da onu zaptetmek için her yola başvururlar.

Kuvetin zorda değil, zihin faaliyeti ve bunun açık ifadesinde yattığını bilirler ve bir ordudan ziyade, bağımsız düşüncenin bu ifadesinden korkarlar; bu yüzden sansürü tesis eder, gazetelere rüşvet verir ve okullarla dini kontrol altında tutarlar. Ama dünyayı devindiren ruhani kuvet onları bertaraf eder; o bir kitapta veya gazetede değildir, kapana kısılamaz, daima bağımsızdır, çünkü insan bilincinin derinliklerinde yatar. İnsan yalnızken ve dünya meseleleri üzerine düşünürken, sonra gayriihtiyari düşüncelerini karısına, kardeşine, arkadaşına ve (aksini günah saydığı için) hakikati saklayamayacağı kimselere ifade ederken, bu en güçlü, ele avuca sığmaz ve bağımsız kuvet insan ruhunda gösterir kendini. Özgür bir insanın, varolan ve kendisine dayatılan izlenimden bağımsız olarak, doğru bildiğini basitçe ifade etmekle yaratabileceği şeyi, ne milyarlarca ruble, ne milyonlarca müfreze, ne bir kurum, ne savaşlar, ne de devrimler yaratabilir ve yaratacaktır.

Eylem ve sözleriyle tam ters bir tutum içindeki binlerce insan arasında, bir özgür insan, içtenlikle ne düşünüp ne hissettiğini söyler. Düşüncesini içtenlikle ifade eden insanın tecrit altında kalacağı sanılabilir, fakat çoğu durumda diğer herkesin veya ekseriyetin uzun zamandır aynı şeyi düşünüp hissettiği, sadece ifade etmediği ortaya çıkar. Ve dün bir insanın yeni düşüncesi olan şey, bugün ekseriyetin genel düşüncesi olur. Ve bu düşünce yerleşir yerleşmez, derhal algılanamayacak ölçülerde ama karşı konulamaz biçimde, insanoğlunun tavrı farklılaşmaya başlar.

Mevcut halde her insan, özgür de olsa, kendine şöyle der: “Tek başıma, üzerimize çöreklenen bu melanet ve hıyanet okyanusuna karşı ne yapabilirim ben? Fikrimi ifade etmenin neye faydası var? Hatta neden bir fikir oluşturayım ki? Bu müphem ve çetrefil meseleler üzerine düşünmemek daha iyi. Belki de bu çelişkiler varoluşumuzun kaçınılmaz bir koşuludur.

Ve neden ben tek başıma dünyanın tüm melanetiyle mücadele edeyim ki? Beni sürükleyen akıntıya uymak daha iyi değil mi: bir şey yapılabilirse, diğer insanlarla ortaklaşa yapılması lazım, yalnız değil.” Ve her insan, o kudretli fikir enstrümanıya onun dünyayı harekete geçiren ifadesini elden bırakıp, kendini sosyal faaliyet enstrümanına verir ki, ne tüm sosyal faaliyet şekillerinin, tam da mücadele etmesi gereken o temellere dayandığını farketmekte, ne de dünyamızda varolan bir sosyal faaliyete katılımda her insanın mecburen, hiç değilse bir ölçüde hakikatten sapacağını ve kendisine sunulan kudretli mücadele silahının etkisini yok edici ödünler vereceğini farketmektedir. Tıpkı, eline herşeyi kesebilecek, olağanüstü keskinlikte bir bıçak verilen bir adamın, bıçağın ucuyla çivi çakmaya başlaması gibi.

Hepimiz, tüm benliğimizle uyumsuzluk içindeki hayatımızın anlamsız düzeninden yakınırsınız ve yine de elimizdeki biricik ve güçlü enstrümanı, hakikat bilincini ve onun ifadesini, kullanmak şöyle dursun, tam aksine, kötülükle mücadele bahanesiyle yok eder, varolan düzenle hayalî bir çatışmaya kurban ederiz.

Kimi, kendini mesai birliği yaptığı insanlara bağlı hissettiği için, bildiği hakikati ortaya koymaz; دیگریyse, bu hakikat, ailesini geçindirmesine yarayan kazançlı bir pozisyondan onu yoksun bırakabileceği için; bir üçüncüsü, sonradan insanlığın hizmetinde kullanılmak üzere, şöhret ve güce ulaşmak istediği için; bir dördüncü, kadim ve kutsal bir gelenekten kopmak istemediği için; bir beşinci, insanları incitmek istemediği için; altıncısı da, hakikatin söylenmesi kovuşturmaya neden olacağı ve kendini adadığı ya da adamaya niyetlendiği iyi bir sosyal faaliyeti sekteye uğratacağı için, bildiği hakikati ortaya koymaz.

Kimi, bir imparator, kral, bakan, memur veya asker olarak görev yapar ve hakikatten –kendi pozisyonunda kaçınılmaz olan– sapmaların, yaptığı iyilikler sayesinde fazlasıyla telafi edildiğine, kendini ve başkalarını temin eder.

Ruhani önder mevkiindeki bir diğeri, öğrettiği herşeye ruhunun derinliklerinde inanmaz, ama yaptığı iyilikleri göz önüne alarak, kendine hakikatten sapma izni verir. Bir üçüncüsü, edebiyat aracılığıyla insanları eğitir ve iktidarla toplum kendine karşı ayaklanmasın diye tüm hakikati söylememek gereğine tabi olduğu halde, iyilik yaptığından hiç şüphe duymaz; bir dördüncü, devrimci veya anarşist olarak, mevcut düzenle açıkça mücadele eder ve şuna tamamen ikna edilmiştir: güttüğü amaçlar öyle hayırlıdır ki, ne hakikatin susturulması, hatta ne de faaliyetinin başarısı için gerekli yalanlar, uğraşının faydasını yok eder.

İnsanların vicdanına ters düşen hayat düzeninin değiştirilebilmesi ve yerine vicdanlarına uygun olanın getirilebilmesi için, miadı dolmuş kamuoyunun yeni ve canlı olanla değiştirilmesi gerekir. Eski, miadı dolmuş kamuoyunun yeni ve canlı olana yol vermesi içinse, hayatın yeni taleplerini farkedenden insanların onları açıkça ifade etmesi gerekir. Ama bu yeni taleplerin farkında olanlar –biri bir şeyin, diğeri diğerinin uğruna– onları sessizce geçiştirmekle kalmıyor, hem söz hem de fiille bu taleplerin tam tersini onaylıyorlar. Miadı dolmuş ve zararlı hayat düzenini ıslah edecek yeni kamuoyunu, yalnızca hakikat ve onun ifadesi tesis edebilir; ama biz bildiğimiz hakikati söylemeyi becerememekle kalmıyoruz, çoğu zaman bizzat hatalı bulduğumuz şeyi doğrudan kendimiz ifadelendiriyoruz.

Özgür insanlar, gücü bulunmayan ve hiçbir zaman özgür olmayan bir şeye, yani harici zora yaslanmayı bir bırakıp, daima güçlü ve özgür olana, yani hakikate ve onun ifadesine güvenseler, yeterdi. Açıkça ve mertçe halihazırda mazhar oldukları hakikati (tüm milletlerin kardeşliğini ve münhasıran kendininkine adanmanın suçunu) bir ifade etselerdi, iktidarların güçleri ve yarattıkları tüm kötülüklerin yaslandığı o ölü, aldatıcı kamuoyu kurumuş bir deri gibi kendiliğinden soyulup, o yeni, canlı kamuoyunu ortaya çıkarırdı –taleplerini kuvetle ve açıkça bildirmek ve insanoglunun vicdanına uygun yeni varoluş biçimlerini tesis etmek için,

artık sadece zaptı altında bulunduđu eski kabuđun dűşmesini bekleyen kamuoyunu.

XVIII

İnsanlar sadece, kendilerine kamuoyu diye dağıtılıp, böylesine karmaşık, dayatmacı ve suni yollarla idame ettirilen şeyin kamuoyu değil, sabık kamuoyunun ölü bir kalıntısı olduğunu anlasalar yeter; herşeyden önce kendilerine inansalar –ruhlarının derinliklerinde bilincinde oldukları, her birinde dışavurulmayı talep edip, sırf mevcut toplumsal görűşe aykırılığı yüzünden ifade edilmeyen şeyin, dünyayı dönűştüren o kuvet olduğu ve insanın onu ifadelendirmekle yükümlü bulunduğu gerçeğine inansalar– yeter; hakikatin, çevredeki insanlarca söylenende değil, vicdanlarınca, yani Tanrı tarafından söylenende yattığına inansalar yeter; o zaman aldatıcı ve suni biçimde idame ettirilen kamuoyu anında yitip gidecek ve hakiki bir kamuoyu kendini tesis edecektir.

İnsanlar dűşündükleri şeyi söyleyecek ve dűşünmedikleri şeyi söylemekten bir kaçınacak olsaydı, vatanseverlikle beslenen tüm batıl inançlar –bunlardan kaynaklanan tüm habis duygular ve şiddet eylemleriyle birlikte– derhal yıkılırdı. Bir ülkenin diğerine, bir halkın diğerine, iktidarlarca körüklenen kin ve dűşmanlıđı biterdi; askerî zaferlerin, yani cinayetin yüceltilmesi de sona ererdi; ve herşeyden önce, güç sahiplerine saygı ve emir kulluğuyla emeğin teslimiyeti son bulurdu, ki bunların vatanseverlikten başka hiçbir temeli yok.

Sırf bu yapılısaydı, daima dış etkilerle yönlendirilen ve zayıf insanlardan oluşan devasa kitle, anında yeni kamuoyu tarafına geçerdi. Ve eskisinin yerine yeni bir kamuoyu hakim olurdu.

İktidarlar okulları, kiliseyi, basını, milyarlarca rubleyi ve disipline edilip makinelere dönűştürülmüş milyonlarca insanı kontrol edebilirler, ama tüm bu besbelli korkunç kaba kuvet organizasyonu, hakikatin gücüne vakıf her insanın ruhunda kabaran ve bir alevin sonsuz sayıda alev

tutuşturabilmesi gibi, ondan bir ikincisine ve bir üçüncüsüne aktarılan hakikat bilinci karşısında bir hiçtir. Yalnızca o ateşin tutuşturulması lazım, o zaman tüm o görünürdeki muazzam organizasyon ateş önündeki mum gibi eriyip gidecektir.

İnsanlar, hakikati ifadelendiren sözdeki müthiş gücü, kendilerine verilmiş bu gücü, bir anlasalardı. . . Önceliklerini, mercimek çorbasına satmasalardı⁴⁴ . . . Ellerindeki gücü bir kullanacak olsalardı. . . hükümlerlerini, şimdiki gibi, insanları keyiflerince evrensel bir kıyıma sürükleyip sürüklememe tehdidinde cüret etmek bir yana, ne barışçıl bir topluluğun gözleri önünde, disipline edilmiş katillerin teftiş ve manevralarını gerçekleştirmeye, ne kendilerinin ve suç ortaklarının çıkarları uğruna gümrük anlaşmaları düzenlemeye veya bozmaya, ne de suç ortaklarına dağıttıkları, cinayet hazırlıklarına harcadıkları milyonlarca rubleyi halktan almaya cüret edebilirlerdi.

Delaysıyla, bir değişim sadece mümkün değil, kaçınılmazdır ve bunun gerçekleşmemesi, ölü bir ağacın çürüyüp devrilmemesi ve genç olanın büyümemesi kadar imkansızdır.

*“Size barış bırakıyorum, kendi barışımı size veriyorum: kalbiniz tasalanmasın ve de korkmasın,”*⁴⁵ demişti Mesih. Ve o barış gerçekten de artık bizimle ve onu korumak bize bağlı.

Bireysel olarak insanların kalpleri, her saat üzerlerine çullanan işkencilerle tasalandırılıp onları paniğe sevkeden hayalî dehşetlerle korkutulmasaydı, insanlar muazzam ve engel tanımaz güçlerinin nerede yattığını bir bilseydi, hep arzuladıkları barış –diplomatik görüşmelerle, imparator ve kralların bir kasabadan ötekine ziyaretleriyle, şöenlerle, söylevlerle, istihkamlarla, toplarla, dinamit ve barutla, halkın iflahını keserek vergilendirmeye ve milletin gözbebeğini geçim meşakkatine daldırıp oymakla elde edilen barış değil, bireysel olarak her insanın

⁴⁴*Eski Ahit*, Yaratılış 25: 29, 30, 31, 32, 33, 34: Esav, bir tabak mercimek çorbası karşılığında ilk oğulluk (behorluk) hakkını kardeşi Yakup’a satar. –[Koray Karasulu]

⁴⁵*Yeni Ahit*, Yuhanna 14:27. –[Koray Karasulu]

Hristiyanlık ve Vatanseverlik

özgür hakikat taraftarlığıyla korunan barış- çoktan tesis edilmiş olurdu
aramızda.

•••

LA MARSEILLAISE

Haydi vatan evlatları
Zafer günü geldi, çattı
Zulüm açmış kanlı bayrağını
Kanlı bayrağını
İşitiyor musunuz şu zalim askerlerin
Kırlarda attıkları naraları?
Neredeyse koynumuza girip
Evladımızı, kadınıımızı boğazlayacaklar
Silah başına ey yurttaşlar
Safları sıkılaştırın
Düşmanın pis kanıyla toprağımızı sulamak için
İleri, ileri

Ne ister bizden bu güruh?
Bu köleler, bu hainler, bu katil krallar?
Kimin için bu iğrenç prangalar?
Bu zincirler, kelepçeler?
Bu zincirler, kelepçeler?
Ey Fransızlar! Ne büyük utanç bizim için!
Ve ne büyük bir taşkınlığa vesile olmalı!
Sindirmeye çalıştıkları biziz bu küstahların,
Geçmişin köleliğine mahkum etmek istedikleri
Silah başına ey yurttaşlar. . .

Titreyin zalimler ve siz, kalleşler
Her türden reziller
Titreyin, çünkü nihayet
Bedelini ödeyeceksiniz vatana ihanetin
Bedelini ödeyeceksiniz vatana ihanetin
Sizinle savaşmak için silah kuşandı herkes, herşey,
Ve eğer düşerse genç kahramanlarımız,
Fransa yenilerini yaratacak
Herbiri sizinle vuruşmaya yeminli
Silah başına ey yurttaşlar. . .

Ey Fransızlar, yüce gönüllü savaşçılar,
Vurun darbenizi ya da tutun kendinizi,
Bağışlayın bize karşı
İstemeye istemeye silah kuşanmış

Şu zavallı kurbanları
Şu zavallı kurbanları
Ama acımak yok o kanlı despota
Bouillé'nin suç ortaklarına
Analarının yüreğine acımasızca hançer saplayan
O zalimlere, hainlere
Silah başına ey yurttaşlar...

Ey kutsal vatan sevdası,
Yol göster, destek ol cesur intikam savaşçılarımıza,
Özgürlük, sevgili özgürlük,
Sancaklarımızın altında
Sana sahip çıkanlarla birlikte saf tut,
Sana sahip çıkanlarla birlikte saf tut,
Ki zafer, seni haykıran yiğit sesleri taçlandırınsın
Ve can çekişen düşmanların son nefeslerinde,
Görsünler senin zaferini ve bizim şanımızı
Silah başına ey yurttaşlar...
Çeviren Alper Altuğ

TANRI ÇARI KORUSUN⁴⁶

Tanrı Çarı korusun,
Güçlü ve haşmetli Çarı,
Hükümsün bizim şerefimize,
Hükümsün düşmanın korkusuna,
Ortodoks Çarı.
Tanrı Çarı korusun!
Çeviren Koray Karasulu

⁴⁶I. Nikolay zamanında yazılmış, 1834-1917 yılları arasında milli marş olmuş.
Sözler V.A. Jukovski'ye, müzik A.F. Lvov'a ait. -[Koray Karasulu]

Eleştirilere Cevap

Marian Edmundovich,⁴⁷

Mektubunuzu aldım ve hemen *Severniy Vestnik*'teki⁴⁸ makalenizi okumaya koyuldum. Ona dikkatimi çektiğiniz için size çok müteşekkirim. Makale mükemmel, benim için yeni ve sevinç kaynağı olan çok şey öğrendim ondan. Mickiewicz'le Towianski'den haberim vardı. Ama dinî yönelimlerini, bu iki şahsın sıradışı mizaçlarına yoruyordum. Makalenizden öğrendim ki, vatanseverliğe karşı ortaya çıkan ve hâlâ direnen, soyluluk ve içtenlik bakımından gayet dokunaklı bir Hıristiyan hareketin öncülleriymişler sadece.⁴⁹

Makalem "Hıristiyanlık ve Vatanseverlik"e pek çok itiraz yükseldi. Rus, Fransız, Alman ve Avusturyalı filozoflar ve gazeteciler itiraz ettiler

⁴⁷Zdziechowski (1861-1938). –[Koray Karasulu] Polonyalı edebiyat ve kültür tarihçisi ve denemeci olan Zdziechowski, daha çok Slav kültürü ve edebiyatı üzerine çalışmış, Hıristiyanlığı ve Avrupa'nın liberal geleneğini savunmuş, 1918'den itibaren Bolşevizm, materyalizm ve komünizm karşıtı polemler yazmış... Tolstoy bunun gibi bazı mektuplarını kimi zaman makale yazar gibi, kimi zamansa tamamen makaleler şeklinde kaleme almıştır ve Tolstoy yayıncılığında da bu mektuplar aynı şekilde makale olarak yer alırlar; bunun en ünlü ve uzun örneklerinden biri "Bir Hintliye Mektup"tur. –[Acar Burak Bengi]

⁴⁸*Kuzey Kuryesi*. –[Koray Karasulu]

⁴⁹Muhatabının, Tolstoy'a bu kişiler hakkında ne söylediğini bilmiyorum, ama internet ve elimdeki bir kaynağa bakarak yaptığım yüzeysel bir araştırma farklı şeyleri öne çıkarıyor: Adam Mickiewicz (1798-1855, İstanbul), Polonya'nın en büyük şairi, dünyanın da büyük şairlerinden biri olarak kabul ediliyor; Polonya'nın (o zamanlar daha ziyade Polonya-Litvanya'nın) bağımsızlığı için çalışan bir milliyetçiymiş ve ömrünü sürgünde (Avrupa'da) geçirmiş. Sonraları, mistik ve milliyetçi Andrzej Towianski'nin (1799-1855) etkisi altında kalmış. Towianski, Hıristiyanlığın yeni bir evresini haber verip, Polonya'nın (İsa gibi) kurtarıcı bir misyonu bulunduğunu savunuyormuş. (Koray Karasulu'nun dikkat çektiği üzere, İstanbul, Dolapdere'de bir Adam Mickiewicz Müzesi var.) –[Acar Burak Bengi]

ve şimdi de siz ediyorsunuz; sizinki de dahil, tüm itirazlar, vatanseverliği kınamamın, kötü vatanseverliği hedef aldığına haklı, ama iyi ve yararlı vatanseverlik bakımından temelsiz olduğuna bağlanıyor, ama bu iyi ve yararlı vatanseverliğin nelerden oluştuğunu ve kötü vatanseverlikten nasıl ayırdedilebildiğini henüz hiç kimse açıklama zahmetine katlanmadı.

Mektubunuzda diyorsunuz ki, “güçlü ulusların istilacı, gayriinsani vatanseverliği yanında, buna tamamen zıt, sadece düşmana karşı kendi anadiliyle dinini korumayı hedefleyen, köleleştirilmiş ulusların karşıt vatanseverliği var bir de.” Bu şekilde, ezilenlerinkini iyi vatanseverlik olarak belirliyorsunuz.

Ama ulusların ezilmesi veya güçlü olması, vatanseverlik denen şeyde temel bir fark yaratmaz. Ateş daima aynı, yakıcı ve tehlikeli ateştir, kamp ateşinde parlarsa da, kibritte titrese de.

“Vatanseverlik”le gerçekte, insanın, diğer uluslardan çok kendi ulusuna sevgisi kastedilir; aynen “bencillik”le, diğerlerinden çok kendini sevmek kastedildiği gibi. Bir ulusu diğerlerine yeğlemenin nasıl iyi ve dolayısıyla arzulanır bir eğilim sayıldığını tahayyül etmek zor. Boğazlanan birindeki bencillik tezahürünün rahat bırakılan birindekinden daha mazur görülebilmesi gibi, ezilenlerin vatanseverliği de ezenlerinkinden daha mazur görülebilir diyorsanız, size katılmamak imkansız, ama ezende de ezilende de görüle, vatanseverlik tabiatını değiştiremez. Bir ulusu tüm diğerlerine yeğlemek şeklindeki bu eğilim, bencillik misali, katiyen iyi olamaz. Dahası, vatanseverlik, sadece kötü bir eğilim değil, mantıksız bir öğretiler de aynı zamanda.

Vatanseverlik kelimesiyle, insanın, ulusuna yönelik spontan, içgüdüsel sevgisi ve onu tüm diğer uluslara yeğlemesi kastedilmiyor sadece, bu sevgi ve yeğlemenin iyi ve yararlı bir öğreti olduğu da kastediliyor. Bu öğreti özellikle Hıristiyan uluslarda mantıksızdır. Sadece, İsa öğretilerinin temel prensiplerine aykırı olduğu için mantıksız değildir;

Hıristiyanlık, vatanseverlikle hedeflenen herşeyi kendi yolundan kazandı ve böylece vatanseverliği, gün ışığında yanan bir lamba gibi, fuzuli, yararsız ve engelleyici bir hale getirdiği için de mantıksızdır.

“Tanrı’nın Kilisesi şu veya bu yerde, şu veya bu törende değil, tüm gezegende ve bireylerle uluslar arasında bulunabilen tüm ilişkilerdedir” şeklindeki bir inanca sahip, Krasinski⁵⁰ gibi bir adam artık bir vatansever olamaz, çünkü vatanseverliğin kendisinden talep ettiği herşeyi, Hıristiyanlık adına yapar. Mesela vatanseverlik, militanlarından vatandaşları uğruna hayatlarını feda etmelerini talep ederken, Hıristiyanlık, aynı fedakarlığı tüm insanların iyiliği için talep etmektedir ki, kendi ulusu için olandan çok daha etkili ve tabii bir taleptir bu.

Yabani, ahmak ve zalim Rus hükümetlerince işlenen, Lehlerin inanç ve dillerine yönelik korkunç şiddet eylemlerini yazıyorsunuz ve bunları vatansever harekete bir argüman olarak sunuyorsunuz. Ama ben öyle görmüyorum. Bu şiddet eylemleri karşısında infial duymak ve onlara var gücüyle karşıkoymak için, insanın Leh ya da vatansever olması gerekmez; Hıristiyan olmak yeter.

Bu noktada, mesela ben, ki Leh değilim, yine de, Rus hükümet yetkililerinin Lehlere yönelttiği o yabani ve ahmakça tutumlar karşısındaki infial ve tiksintimin derecesi bakımından, her Lehle boy ölçüşürüm; hatta o tutumlara karşı gelme arzumda da oldukça ileri giderim, ama Katolisizmi diğer dinlerden veya Leh dilini diğer dillerden çok sevdiğim için değil, bir Hıristiyan olmaya gayret ettiğim için. Bu yüzden, Polonya, Alsace veya Bohemya’da benzer şeylerin olmaması için, vatanseverliğin değil, hakiki Hıristiyanlığın yayılmasına muhtacız.

“Biz Hıristiyanlığı kabullenmek istemiyoruz ve dolayısıyla vatanseverliği yüceltmekte özgürüz” diyebilirler, ama Hıristiyanlığı veya en azından, onun sonuçları olan, insan eşitliğinin idrakını ve insan hay-

⁵⁰Zygmunt Krasinski (1812-1859), Polonya’nın bir başka ünlü ve milliyetçi şairi. İnsanlığın mübarek kaderine Polonya’nın ve Polonya’ya da (kendisinininki gibi) eski asil ailelerin önderlik ettiği inaniyormuş. –[Acar Burak Bengi]

siyetine saygıyı bir kez ikrar ettik mi, artık vatanseverliğe yer kalmaz. Tüm bunlarda beni en çok hayrete düşüren şey şu ki, ezilen kesimin vatanseverliğini savunanlar, (ne kadar mükemmel ve rafine olarak sunulursa sunulsun) vatanseverliğin bizzat kendi somut davaları için ne kadar zararlı olduğunu görmüyorlar.

Polonya'da, Baltık bölgesinde, Alsace'da, Bohemya'da dil ve dine yapılan ve Rusya'da Yahudilere yapılan o saldırılar, böyle şiddet eylemlerinin gerçekleştiği her yerde yapılanlar, ne adına yapılmış ve yapılmaktadır? Savunduğunuz o vatanseverlik dışında hiçbir şey adına.

Bizim yabancı Ruslaştırıcılara, Polonya'yı ve Baltık eyaletlerini Ruslaştırıcılara, Yahudilere eziyet edenlere, neden böyle yaptıklarını sorun. Size bunu, anadilleriyle dinlerini savunmak için yaptıklarını, böyle yapmazlarsa dilleriyle dinlerinin zarar göreceğini söyleyeceklerdir. Ve de Rusların Polonyalı, Alman, Yahudi yapılacağını.

Vatanseverliği hayırlı sayan bir doktrin bulunmasaydı, XIX. yüzyıl sonu insanları şu an yaptıkları alçaklıklara azmedecek kadar dibe batmış durumda olmayacaklardı.

Bugün, eğitilmiş insanlar (ki en zorba dinî eziyetçimiz eski bir profesördür⁵¹) vatanseverliği dayanacak bir zemin olarak görüyorlar. Tarihi bilirler, dil ve din uğruna gerçekleştirilen bütün o semeresiz eziyetlerin dehşetlerini bilirler; ama, vatanseverlik doktrini sayesinde, mazaretleri var. Vatanseverlik onlara bir varoluş zemini sunuyor, Hıristiyanlık ise ayaklarının altından çekiyor. Böylece, fethedilen ulusları, baskıdan muzdarip olanları, vatanseverliğin teorik temellerini yıkmaya, onu imha etmeye, küçümsemeye mecbur ediyor, yüceltmeye değil.

İkincisi, kabullenilse bile, o zaman bile, bir ulusun şahsiyetini ortaya koymasının yolu, ortaya koymak için çabalamak değil, tersine, şahsiyetini unutmak ve sonra var gücüyle, halkının en iyi yapabileceğini

⁵¹Rusça baskının editörleri, bu profesörün 1860-1865 yılları arasında Moskova Üniversitesi, Vatandaşlık Hukuku Kürsüsü'nde ders veren, Kutsal Konsey başkanı K.P. Pobedonostsev olduğunu belirtiyorlar. –[Koray Karasulu] Önsöze bak. –[Acar Burak Bengi]

hissettiği ve dolayısıyla en çok yapmak istediği şeyi gerçekleştirmektir; aynen bir bireyin, kişiliğini, ona dikkat kesildiğinde değil, onu unutup, gücü ve kapasitesi elverdiğince tabiatına hitap eden şeyi yaptığında, en fazla ortaya koyacağı gibi.⁵²

Ahlaksızlığı savunmada kullanılan en bildik safsatalardan biri, varolan ile olması gerekeni kasten birbirine karıştırmak ve bir şeyden söz etmeye başlayıp, onu diğeriyle ikame etmektir. Vatansızlıkla ilgili olarak, herşeyden önce kullanılan işte bu safsatadır. Her Leh için en yakın ve candan kişinin Leh olduğu; Alman için Alman olduğu; Yahudi için Yahudi olduğu; Rus için Rus olduğu bir vakıadır. Hatta, tarihsel sebepler ve kötü eğitim sonucu, bir ulus halkının diğeriyle içgüdüsel olarak antipati ve garz duyduğu da doğrudur. Bunların hepsi doğrudur, ama bunu teslim etmek, her insanın kendini diğerkilerinden çok sevdiğini teslim etmesi misali, böyle olması gerektiğini asla kanıtlayamaz. Tersine: tüm insanlığın ve her bir bireyin bütün esenliği, bu tercihleri ve garzleri bastırmada, onlarla mücadele etmede ve insanın diğer uluslarla yabancı bireylere, tıpkı kendi ulusuyla yurttaşlarına davrandığı gibi davranmasında yatar. Vatansızlığa, her insanda işlenmesi gereken bir duygu diye ihtimam göstermek tamamen lüzumsuzdur. Tanrı, veya tabiat, zaten, bizim ihtimamımız olmadan bu duyguyu öyle tertiplemiştir ki, kendimiz ve başkalarında işleme derdine düşmemize gerek kalmaksızın, o her insanda bulunur. Alakadar olmamız gereken mesele, vatansızlık değil, içimizde bulunan ışığı hayata kavuşturmak, hayatın karakterini değiştirmek ve onu gözümüzün önünde duran ideale yaklaştırmaktır. Zamanımızda her insanın gözü önünde duran ve İsa'nın gerçek ışığıyla aydınlanmış bu ideal; Polonya'nın, Bohemya'nın, İrlanda'nın, Ermenistan'ın uyanışıyla ya da Rusya'nın, İngiltere'nin, Almanya'nın,

⁵²Bu, bir topluluk halinde geçimleri için çalışan, farklı yerlerde farklı işler yapan bir halk için de böyledir. Yeter ki, her biri, toplum için en gerekli olanı, gücü ve kapasitesi ölçüsünde, elinden geldiğince yapsın, o zaman hepsi kaçınılmaz biçimde farklı işlerde, farklı aletlerle ve farklı yerlerde çalışacaklardır. –[Tolstoy]

Avusturya'nın bütünlük ve büyüklüğünü korumayla alakalı değildir; tersine, Rusya'nın, İngiltere'nin, Almanya'nın ve diğerlerinin bütünlük ve büyüklüğünü yıkmakla, cebren sürdürülen ve devletler denen o karşı-Hıristiyan alışmaları imha etmekle, bütün gerçek ilerlemenin önünde duran ve baskı ve işgal altındaki ulusların ızdıraplarına, çağdaş insanlığın muzdarip olduğu tüm o melanetlere yol açan o alışmaları imha etmekle alakalıdır. Bu imha ancak gerçek aydınlanma sayesinde mümkündür: Rus, Leh, Alman olmadan önce insan olduğumuzu, bir öğretmenin takipçileri olduğumuzu, bir Baba'nın çocukları olduğumuzu, kardeş olduğumuzu ikrarla. Ve bunu, makalenizde gayet mükemmel gösterdiğiniz üzere, Leh ulusunun en iyi temsilcileri anlamıştır ve anlamaktadır. Günbegün, tüm dünya çapında giderek daha çok insan tarafından anlaşılmalıdır bu. Dolayısıyla, devlet şiddetinin günleri artık sayılıdır ve sadece boyunduruk altındaki ulusların değil, ezilmiş çalışan insanların kurtuluşu da yakındır; yeter ki, eylem ve sözle iktidarların şiddet uygulamalarına katılarak, kurtuluş anını bizzat kendimiz geciktirmeyelim. Herhangi bir türden vatanseverliğin iyi kabul edilmesi ve halkın vatanseverliğe kışkırtılması, karşımızda duran o ideallere ulaşmanın başlıca engellerindendir.

Bir kez daha, mektubunuz ve mükemmel makale için ve bunlarla bana, vatanseverlik hakkındaki görüşlerimi yeniden irdeleme, tartma ve ifade etme fırsatı verdiğiniz için çok teşekkür ediyorum.

En içten saygılarımla. . .

Vatanseverlik mi, Barış mı?

Sayın Bayım,

Bana yazarak, “Hıristiyan duruş ve gerçek barış adına”, Kuzey Amerika Birleşik Devletleri’yle İngiltere arasındaki meseleye ilişkin görüşümü belirtmemi istiyor ve “ulusların, yakında, uluslararası barışı teminat altına alacak yegane yola uyandırılabilmesi” umudunu dile getiriyorsunuz.

Ben de aynı umudu besliyorum. Aynı umudu besliyorum çünkü, zamanımızda vatanseverliği yüceltip, genç kuşağı bu batıl inanç doğrultusunda eğiten ve bu arada vatanseverliğin o kaçınılmaz sonucunu, yani savaşı es geçen ulusların bu çapraşıklıkla kanımca o raddeye ulaşmıştır ki, artık her önyargısız kişinin aklına gelen türden en basit bir değerlendirme, içine düşürüldükleri çıldırtıcı çelişkiyi insanlara göstermeye yeter.

Gayet cazip ama birarada bulunamayacak, iki şeyden hangisini seçeceğini sorduğunuzda, çoğu zaman “İkisi de” diye cevap verir çocuklar. Hangisini istiyorsun: dolaşmaya çıkmak mı, evde oynamak mı? Dolaşmaya çıkmak ve evde oynamak.

Hıristiyan uluslar da, hayat şu soruyu önlerine getirdiğinde aynı cevabı veriyorlar: “Hangisini seçiyorsun: vatanseverlik mi, barış mı?” Vatanseverlikle barışı bağdaştırmak, aynı anda hem dolaşmaya çıkmak hem de evde kalmak kadar imkansız olsa da, şöyle cevaplarlar: “Hem vatanseverlik, hem barış”.

Geçenlerde Kuzey Amerika Birleşik Devletleri’yle İngiltere arasında

Venezuela sınırı üzerine bir anlaşmazlık çıktı. Salisbury bir şeye razı olmadı; Cleveland, Senato'ya bir mesaj yazdı ve her iki taraftan da vatansever, savaşkan çılgınlık yükseldi; borsada panik yaşandı, insanlar milyonlarca paund ve dolar kaybettiler; Edison, bir saatte, Attila'nın tüm savaşlarında öldürülenden daha fazla insanı öldürecek silahlar tasarlamakta olduğunu söyledi ve her iki ulus da hararetli savaş hazırlıkları yapmaya başladı. Ama, bu savaş hazırlıklarının yanısıra, hem İngiltere'de hem de Amerika'da çeşitli yazar, prens ve devlet adamları, ihtilaf konusunun –özellikle de, birbiriyle savaşmak yerine, omuz omuza verip diğerlerine tahakküm etmeleri gereken ve aynı dili konuşan iki Anglo-Saxon ulus arasında– savaşmayı gerektirecek kadar ciddi olmadığı ısrarıyla, her iki ulusun iktidarlarına savaştan kaçınmaları yolunda çağrı yapmaya başladılar. Ya bu yüzden, ya da her tür piskopos, din adamı ve din büyüğü dua edip kilisesinde mesele üzerine vaaz verdiği için veya her iki taraf da henüz hazır bulunmadığını düşündüğünden, o veya bu sebepten, bu kez savaş olmayacağı ortaya çıktı. Ve insanlar yatıştı.

Ama, İngiltere'yle Amerika arasındaki ihtilafa yol açan sebeplerin hâlâ aynen baki kaldığını görmemek için, bakışın pek az *perspicacité* (nüfuz) edebiliyor olması lazım; mevcut ihtilaf savaşız çözülmüş olsa bile, kaçınılmaz biçimde, yarın veya öbür gün İngiltere'yle Amerika arasında, İngiltere'yle Almanya arasında, İngiltere'yle Rusya arasında, İngiltere'yle Türkiye arasında ve mümkün her eşleşmede, her gün gerçekleştiği üzere, başka ihtilaflar çıkacaktır ve içlerinden herhangi biri kesinlikle savaşa yol açacaktır.

Çünkü, çocukluktan itibaren kendilerine öğretildiği üzere, güç, servet ve şanı en büyük erdemler ve bunları komşularının kaybı pahasına silahla elde etmeyi de en takdire layık iş sayan iki silahlı adam yanyana yaşıyorsa ve bu adamları alıkoyan ahlaki, dinî veya siyasi bir bağ yoksa, o zaman açık değil midir ki, daima savaş arayışında olacaklar, savaşkan

ilişkileri olağanlaştıracaklar ve bir kez birbirlerinin boğazlarına sarıldıktan sonra, bir daha ancak, Fransız atasözündeki gibi, *pour mieux sauter*⁵³ ayrılacaklar, yani daha iyi gerilip birbirlerinin üzerine daha vahşice atılmak için geri çekileceklerdir?

Bireyin bencilliği korkunçtur, ama özel hayatın bencilleri silahlanmış değıllerdir, rakiplerine karşı silah hazırlığını veya kullanımını iyi saymazlar; onların bencilliğı devlet güçleri ve kamuoyunca kontrol altında tutulur. Elinde silahla, komşusunu bir inekten veya bir hektar tarladan mahrum eden bir kişi, derhal polis tarafından yakalanıp, hapse atılır. Dahası, böyle biri kamuoyunca kınanıp, hırsız ve soyguncu diye anılır. Devletlerdeyse tam tersi: hepsi silahlıdır; üzerlerinde hiçbir nüfuz yoktur; (zaten hiçbir nüfuz ve nasihate aldırış etmemek üzere silahlanmış) güçlü devletlerin asla kabul etmeyeceğı besbelli olan, uluslararası kongreler kurma çabaları, kuyruğuna tuz serpererek bir kuşu yakalamaya kalkışmaktan daha komik bir girişimdir; ve herşeyden önce, bireyin her şiddet eylemini cezalandıran kamuoyu, kendi ülkesinin gücünü arttırmak maksadıyla diğer halkın mülkiyetine yönelen her gaspıya övüp, vatanseverlik erdemi diye yüceltir.

Gazeteleri açın, istediğiniz gün; daima ve her an bir karanlık nokta, muhtemel bir savaş sebebi görürsünüz: bazan Kore'dir, bazan Pamirler, bazan da Afrika toprakları, Habeşistan, Ermenistan, Türkiye, Venezuela veya Transvaal. Soygun işi bir an bile durmaz, kah orada, kah burada, ön cephedeki karşılıklı silah atışmaları benzeri, küçük bir savaş duraksamadan sürüp gitmektedir ve bir ara büyük gerçek bir savaş başlayabilir ve başlamaya mecburdur.

Amerikalı, tüm ulusların önünde Amerika'nın büyüklüğü ve ikbalini arzularsa ve aynısını İngiliz de kendi ulusu için arzularsa ve Rus, Türk, Hollandalı, Habeş, Venezuelalı, Boer, Ermeni, Leh, Çek, her biri benzer bir arzuya sahipse, bu arzuların gizlenip bastırılması gerektiğine değil

⁵³Daha iyi sıçramak için. -[Alper Altuğ]

de, tersine, gurur duyulacak ve hem kendinde, hem de başkalarında teşvik edilecek bir şey olduğuna hepsi kaniyse ve birinin ülkesinin büyüklüğü ve ikbali, ancak diğerine veya bazan birçok ülke ve ulusa zarar verme pahasına elde edilebiliyorsa, o zaman savaş nasıl olmaz? Savaştan kaçınmak için, belli ki, vaazlar vermek ve barış uğruna Tanrı'ya yakarmak değil, diğer uluslara tahakküm etsinler diye *English speaking nations'*ı (İngilizce konuşan ulusları) barış içinde birlikte yaşamaya ikna etmek değil, ikili ve üçlü karşı ittifaklar yapmak değil, farklı uluslardan prenslerle prensesleri birbirleriyle evlendirmek değil, savaşın kökünü kazımak gereklidir. Savaşın kökü de, münhasıran kendi halkının hayrını arzulama, yani vatanseverlik denen şeydir. Öyleyse, savaşı yok etmek için, vatanseverliği yok etmeli. Vatanseverliği yok etmek içinse, herşeyden önce onun melun olduğuna dair kanaati üretmek gerekir ve bunu yapmak da zordur.

İnsanlara savaşın melanet olduğunu söyleyin, geleceklerdir; bunu kim bilmez ki? Onlara vatanseverliğin melanet olduğunu söyleyin, çoğu kabul edecektir, ama bir çekinceyle. "Evet, yanlış vatanseverlik bir melanettir; ama bir başka çeşidi var, bizim güttüğümüz çeşidi." Ama nedir bu iyi vatanseverlik, kimse açıklamaz. İyi vatanseverlik, çoğunun dediği üzere, işgalci olmayabilir, ama yine de her vatanseverlik, işgalci olmayı bile, ister istemez alıkoymaya yöneliktir; yani, insanlar önceden zaptettiklerini alıkoymak isterler; öyle ki, işgalsiz kurulan tek bir ulus yoktur ve işgal de sadece kendisini gerçekleştiren yollarla, yani şiddet ve cinayetle becerilebilir. Ama vatanseverlik alıkoymaya bile yönelik olmazsa, o zaman da, zapt ve işgal edilen ulusların, Ermenilerin, Lehlerin, Çeklerin, İrlandalıların vs. yeniden yapılanmaya yönelik vatanseverliğidir. Ve bu vatanseverlik en kötülerinden biridir, çünkü en hınçlısı ve şiddeti en fazla tahrik edenidir.

Vatanseverlik iyi olamaz. Neden insanlar bencilliğin iyi olabileceğini söylemez; insan yaradılışına ait, tabii bir duygu olan bencillik hususunda

daha kolay serdedilebilirdi bu, gayritabii bir duygu olan ve suni biçimde insana aşılana vatanseverliğe kıyasla.

Denecek ki, "Vatanseverlik insanoğlunu devletlere kaynaştırmıştır ve devletlerin birliğini idame ettirmektedir". Ama insanlar artık devletler içinde birleşmiştir ve bu iş tamamlanmıştır; artık münhasıran kendi devletine bağlılığın ne gereği var –bu, tüm devletler ve uluslar için korkunç felaketler yaratırken? İnsanlığı devletlere kaynaştıran o aynı vatanseverlik şimdi o aynı devletleri yok ediyor işte. Sadece bir tek vatanseverlik, mesela sadece İngilizlerinki olsaydı, o zaman onu birleştirici veya hayırlı sayma imkanı bulunurdu, ama, şimdiki gibi, hepsi birbirine karşı, Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız, Rus vatanseverlikleri varken, vatanseverlik artık birleştirmiyor, parçalıyor. Yunanistan'da ve Roma'da serpidiği zaman vatanseverliğin hayırlı olduğunu, devletleri birleştirdiğini söylemekle, aynı vatanseverliğin şimdi 1800 yıllık Hıristiyan yaşantısından sonra da aynı şekilde hayırlı olduğunu söylemek, ekmeden önce tarlayı sürmek iyi ve faydalı diye, şimdi ekin çıktıktan sonra sürmenin de aynı şekilde iyi olduğunu söylemeye eştir.

Bir zamanlar insanlığa sağladığı kazanımlar anısına, tapınaklar, kabirler vb. gibi kadim anıtları koruduğumuz şekilde, vatanseverliği yaşatmak da iyi olabilirdi. Ama tapınaklar insana zarar vermeden ayakta kalırlar; vatanseverlik ise hesaba gelmez dertler açmaktan geri durmaz.

Neden vahşilere dönüşen Ermenilerle Türkler birbirlerini boğazlıyorlar? Her ikisi de Türkiye'den kendi payına düşecek miras için kaygılanan İngiltere'yle Rusya neden bu Ermeni kıyımlarına⁵⁴ son vermeyip, böylece

⁵⁴Aylmer Maude, 1890'larda Tolstoy'la Rus-Ermeni öğrenciler arasında geçen bir konuşmayı aktarır biyografisinde. Türkiye'deki Ermenilerin gadredildiklerini ve tek umutlarının devrim olduğunu söyleyen Rus-Ermeni öğrencilere Tolstoy şöyle karşılık verir: "Hadi ama, durumları gerçekten o kadar umutsuz mu? İnsanlar abartmıyor mu? Tamamen doğru olduğunu varsaysak bile, muhakkak bazı Ermeniler de gadre katılıyorlardır. Demek istediğim, daha nüfuzlu ve zengin olanları, kendi insanlarını, Türklerin ya da Kürtlerin sıkıştırdığından daha az sıkıştırmıyordur. . . mesele milliyet meselesi değil! . . . Eğer Türk-Ermenileri yarın özgür bırakılsaydı, fakir ve zayıfları tamamen aynı şekilde bir başka İktidar gadrederdi; ve Ermeni, Rus ya da Fransız İktidarı olup

bekliyorlar? Habeşler ve İtalyanlar neden katlediliyorlar? Venezuela'da neden kıyımaya ramak kalmış korkunç bir savaş vardı ve o zamandan beri, neden Transvaal'de bir diğeri? Ya Çin-Japon, Türk, Alman, Fransız savaşları? Ya zaptedilen ulusların, Ermenilerin, Lehlerin, İrlandalıların hıncı! Ya bir uluslararası savaşın hazırlıkları? Bütün bunlar vatanseverliğin meyvalarıdır. Kan denizleri akıtılmıştır bu duygu uğruna ve daha da akıtılacak, eğer insanlar uzak geçmişin, hükmü geçersiz bu kalıntısından kendilerini azat edemezlerse.

Halihazırda birkaç kez vatanseverlik üzerine yazma fırsatım oldu –sadece doğru anlaşılan bir İsa öğretisine tamamen aykırılığı üzerine değil, Hıristiyan bir toplumdaki en hafif ahlaki taleplere de tamamen aykırılığı üzerine– ve her seferinde savlarım, ya sessizlikle ya da fikirlerimin mistisizm, anarşizm ve kozmopolitizmin ütöpik lakırdıları olduğuna dair mağrur imalarla karşılandı. Çoğunlukla fikirlerim hülasa edildi ve peşine, karşı savlar yerine, “bunun kozmopolitizmden aşağı kalır yanı yok” ibaresi eklendi; sanki bu kelime, kozmopolitizm, tüm savlarımı tartışılmaz biçimde çürütüyormuş gibi.

Ciddi, olgun, zeki, iyi insanlar ve –en önemlisi de– küçük dağları yaratan, örnek teşkil ederek kitleleri gayriihtiyari sürükleyen insanlar, böyle insanlar, vatanseverliğin meşruiyeti ve hayrının fevkalade açık ve kesin olduğunu, bu kutsal duyguya yönelik boş ve budala saldırıları cevaplamaya değmeyeceğini düşünürler ve insanların çoğu da, çocukluktan itibaren aldatılanlar ve vatanseverlik zerkedilenler, bu mağrur sessizliği en inandırıcı sav olarak kabullenip gafletin karanlığında yürümeye devam ederler.

İşte bu yüzden, konumları sayesinde kitleleri ızdıraplarından kurtarabilecekken bunu yapmayanlar, muazzam bir günah işlemektedirler.

Dünyada en korkunç melanet ikiyüzlülüktür. İsa'nın sadece bir kez

olmaması, gerçekten farketmez.” (Aylmer Maude, *The Life of Tolstoy*, Oxford, 1987; iki cilt birarada, cilt 2, s. 333-4) –[Acar Burak Bengi]

öfkelenmesi boşuna değildir; ve bu Farisilerin⁵⁵ ikiyüzlülüğüne karşıdır.

Ama kendi çağımızın ikiyüzlülüğüyle kıyaslandığında, Farisi ikiyüzlülüğü nedir ki? Bizim ikiyüzlülere kıyasla, Farisiler en doğru insanlardır ve bizimkinin yanında, onların ikiyüzlülük mahareti çocuk oyunudur. Başka türlü de olamaz. Hıristiyanlığa –tevazu ve sevgi öğretisinin ikrarına– refakaten, silahlı bir soygun çetesi arasında yaşanan tüm hayatlarımız, korkunç, kesintisiz bir ikiyüzlülükten başka bir şey olamaz. Bir ucunda Hıristiyan kutsiyeti ve doayısıyla yanılmazlığı, diğer ucundaysa pagan kılıç ve darağacı olan bir öğreti ikrar etmek çok elverişli; böylece, kutsiyetle aldatıp empoze etmek mümkün olduğunda, kutsiyet devreye sokuluyor, aldatma başarısız olduğundaysa, kılıç ve darağacı işe koyuluyor. Böyle bir öğreti çok elverişli, ama yalanlar ağıнын yıkılacağı gün geliyor ve iki ucu birarada tutmak mümkün değil artık; ya birine ya da öbürüne katılmak zorundayız. Vatanseverlik öğretisi bakımından bu gerçekleşmek üzeredir.

İnsanlar istese de istemese de, şu soru insanlığın karşısında net olarak duruyor: *Hesaba gelmez insan ızdıraplarına, hem fiziksel hem ahlaki ızdıraplara yol açan bu vatanseverlik nasıl gerekli olabilir ve bir erdem sayılabilir?* Ve bu soru cevaplanmak zorundadır. Vatanseverliğin, ya insanlığa verdiği tüm o korkunç ızdırapların kefareti ödenecek kadar hayırlı olduğunu göstermek, ya da, sadece insanlara işlenip telkin edilmemesi gereken bir şey değil, dahası, kurtulmak için insanın var gücüyle mücadele etmesi gereken bir melanet olduğunu kabul etmek gereklidir.

⁵⁵*Yeni Ahit'e gönderme: İsa, Tapınak'ta alım satım yapan tacirlerle sarrafların masa ve sandalyelerini devirip onları, Tanrı'nın evini pazar meydanına veya hırsız sığınağına çevirmekle suçlayarak kovar (Matta 21. 12-17; Luka 19. 45-46; Yuhanna 2. 13-16). Yeni Ahit'te Farisiler, geleneklere ve (çoğu şekli) bazı kurallara sıkı sıkıya uyarak, aynısını başkalarına da dayatıp vazeden, dini (hakikati) kendi tekelinde gören, ruhani/ahlaki üstünlük taslayan ve böylece otorite, iktidar ve maddi/manevi menfaat elde eden, ama gerçekte dinin (hakikatin) özüne aykırı davranan, ikiyüzlü, övünge ve İsa'ya hasım bir Yahudi topluluğu olarak resmedilir. İki bin yıl önce yaşamış gerçek Farisilerin bu resme uyup uymadıklarını tartışanlar var, ama bu resme uyan insanların ve tutumun daima, her yerde, her alanda varolduğu biliniyor ve bunlara "Farisi" ve "Farisilik" deniyor. –[Acar Burak Bengi]*

Fransızların dediği gibi, *c'est à prendre ou à laisser*.⁵⁶ Eğer vatanseverlik iyiye, o zaman, barış sunan Hıristiyanlık boş hülyadır ve bu öğreti ne kadar erken sökülüp atılırsa, o kadar iyi olur. Ama eğer Hıristiyanlık gerçekten barış sunuyorsa ve biz gerçekten barış istiyorsak, o zaman vatanseverlik barbar geçmişin bir kalıntısıdır ve şimdi yaptığımız şekilde, onu kışkırtıp geliştirmenin yanlışlığı bir yana, her çareye başvurarak onu sökülüp atmak gerekir: vaazla, iknayla, küçümsemeyle, alayla. Hıristiyanlık hakikatse ve barış içinde yaşamak istiyorsak, o zaman, ülkemizin gücünden haz duymayı bırakmak yanında, o gücün zayıflamasına sevinmeli ve yardım da etmeliyiz. Polonya, Baltık Eyaletleri, Finlandiya, Ermenistan Rusya'dan ayrıldığında sevinmeliyiz; bir İngiliz de, İrlanda, Hindistan ve diğer müstemlekeleri bakımından aynı şey söz konusu olduğunda sevinmeli ve buna yardım etmelidir, çünkü devlet ne kadar büyükse vatanseverliği o kadar kötü ve zalimdir ve üzerinde gücünün temellendiği ızdırap yekünü de o kadar büyüktür. Öyleyse, gerçekten ikrar ettiğimiz şey olmak istiyorsak, devletimizin büyümesine yönelik mevcut arzumuzdan vazgeçmemiz gerekmiyor sadece, onun ufalmasını, zayıflamasını arzulayıp, var gücümüzle buna yardım etmemiz de gerekiyor. Ve genç kuşağı bu şekilde yetiştirmemiz gerekiyor. Genç kuşağı öyle eğitmeliyiz ki, genç bir adam, herşeyi yiyip diğerlerine hiçbir şey bırakmayarak, geçebilmek için zayıf olanı yolun dışına iterek, başkasının muhtaç olduğu şeyi cebren alarak kaba bencilliğini göstermekten şu an nasıl utanıyorsa, o zaman da, ülkesinin büyümesini arzulamaktan aynı derecede utansın; kendini övmek şu an nasıl ahmaklık, maskaralık sayılıyorsa, o zaman da, kendi ulusunu övmek –yani bugün yalanla dolu milli tarihlerde, resimlerde, anıtlarda, ders kitaplarında, makalelerde, şiirlerde, vaazlarda ve aptal milli marşlarda yapılan şey– aynı ölçüde budalalık olarak görülsün. Vatanseverliği övdüğümüz ve genç kuşağı onunla eğittiğimiz sürece, ulusların fiziksel ve ruhsal hayatlarını yok

⁵⁶Keyfin bilir, nasıl istersen. –[Alper Altuğ]

etmek üzere silahlanmamızın devam edeceği ve savaşlar olacağı, şimdi hazırlandığımız türden –Uzak Doğu’nun yeni ve korkulası savaşçılarını vatanseverliğimizle yozlaştırarak içine çekmekte olduğumuz türden–devasa, feci savaşlar olacağı, anlaşılmalıdır.

Zamanımızın en komik kişiliklerinden biri, bir hatip, şair, müzisyen, dramaturg, ressam ve hepsinden önce de bir vatansever olan İmparator Wilhelm, geçenlerde Avrupa’nın tüm uluslarını, deniz kıyısında, çekilmiş kılıçlarıyla ve Başmelek Mikail’in işareti uyarınca, uzaktaki, oturan Buda ve Konfiçyüs figürlerine gözlerini dikmiş dururlarken resmetti. Tablo, Wilhelm’in niyetince, gösterilen yönden yaklaşan tehlikeyi karşılamak üzere, Avrupa uluslarının birleşmesi gerektiğine işaret ediyor. Ve kendi bakış açısından, 1800 yıllık köhne, pagan, kaba, vatansever bakış açısından tamamen haklı.

Vatanseverlikleri uğruna İsa’yı unutan Avrupa ulusları bu barışçıl insanları, giderek daha fazla vatanseverlik ve savaşa kıskırttılar ve şimdi o derece coşturmuş durumdalar ki, gerçekten de, Japonya ve Çin, bizim İsa öğretisini unuttuğumuz gibi, Buda ve Konfiçyüs öğretilerini tamamen bir unutulursa, öldürme sanatında çabucak ustalaşırlar (Japonya’nın gösterdiği üzere, bu çabucak öğreniliyor) ve cesur, mahir, kuvetli ve kalabalık olduklarından, kısa sürede kaçınılmaz biçimde, Avrupa ülkelerinin şimdi Afrika’ya yaptığını Avrupa’ya yaparlar; eğer Avrupa karşılığında silahlanma ve Edison icatlarından daha kuvetli bir şey çıkaramazsa. “Öğrenci öğretmeninden üstün değildir, ama mükemmeleşen her biri öğretmeni gibi olacaktır.” (Luka 6:40. bap)

Konfiçyüs, boyun eğmeyi reddeden güneyli bir kabileyi ele geçirmek için birliklerine kaç adamlık ve ne şekilde ilave yapması gerektiği hususunda, küçük bir krala şu karşılığı vermişti: “Tüm ordunu lağvet, şu an birliklerine harcadığını halkının eğitimi ve tarımın gelişimi için kullan; o zaman güneyli kabile kralını süreceksin ve savaşmadan sana boyun eğecektir.”

Korkmamız öğütlenen Konfiçyüs böyle öğretmişti. İsa'nın öğretisini unutmuş, onu inkar etmiş olan bizlerse, uluslara cebren hükmetmek istiyoruz ve böylelikle de mevcut komşularımızdan daha da güçlü, yeni düşmanlar yaratıyoruz kendimize sadece.

Wilhelm'in çizdiği tabloyu görmüş bir arkadaşım şöyle dedi: "Tablo harika. Yalnız altında yazılana hiç de tercüman olmuyor. Başmelek Mikail'i, silahlarını kuşanıp biraraya toplanmış eşkiyalar olarak resmedilen tüm Avrupa iktidarlarına, onları telef ve yok edecek şeyi işaret ederken gösteriyor, yani cidden, Buda'nın munisliğiyle Konfiçyüs'ün sağduyusunu." Şunu da ekleyebilirdi: "Ve Lao-Tsu'nun tevazusunu." Ve biz sahiden, ikiyüzlülüğümüzle, İsa'yı öylesine unuttuk ve Hıristiyan olan herşeyi öylesine aşındırıp hayatımızdan attık ki, Buda ve Konfiçyüs'ün öğretileri, sahte Hıristiyan uluslarımıza rehberlik eden şu hayvani vatanseverlikten kıyaslanamayacak kadar yüksekte duruyor.

Avrupa'nın ve tüm Hıristiyan dünyanın kurtuluşu, Wilhelm'in resmettiği biçimde, eşkiyalar gibi kılıçlar kuşanıp denizaşırı kardeşlerimizi öldürmeye atılmamızla değil, tersine, o barbar zamanların kalıntısını, vatanseverliği reddetmemizle, silahsızlanarak inkar etmemizle ve Doğu uluslarına, yabani vatanseverlik ve vahşetin değil, İsa'nın bize öğrettiği kardeşçe yaşamın bir örneğini göstermemizle gerçekleşir.

Vatanseverlik ve İktidar

Vatanseverliğin günümüzde gayritabii, irrasyonel ve zararlı bir duygu olduğu, insanlığı muzdarip eden illetlerin büyük bir kısmının sebebi olduğu ve dolayısıyla bu duygunun, şimdiki gibi işlenmemesi gerektiği, tersine tüm rasyonel insani yollardan bastırılması ve kazınıp atılması gerektiği düşüncesini halihazırda birkaç kez ifade ettim. Ama ilginçtir, insanları tarumar eden evrensel silahlanma ve tahripkar savaşların tek bu duygudan kaynaklandığı inkar edilemez ve apaçık bir haldeyken, vatanseverliğin gericiliğini, köhneliğini ve zararını gösteren tüm savlarım, daima ve halen, ya sessizlik, ya kasten yanlış yorumlama, ya da yalnız kötü vatanseverliğin (Jingoizm veya Şövenizm'in) melun, ama gerçek iyi vatanseverliğin –kınanması irrasyonel ve hatta fena– çok yüce ahlaki bir duygu olduğu yollu, tuhaf, değişmez bir cevapla karşılanmış ve karşılanmaktadır.

Bu gerçek, iyi vatanseverliğin içeriği bize ya asla söylenmez, ya açıklama yerine birtakım şişirilmiş, cafcaflı ifadeler dile getirilir, ya da vatanseverlik adı altında bir başka kavram, hepimizin bildiği ve sonuçlarından müthiş muzdarip olduğu, vatanseverlikle hiçbir ortak yanı bulunmayan bir şey ikame edilir.

Genellikle gerçek, iyi vatanseverliğin, insanın kendi halkı veya devletine matuf ve diğer milletlerin esenliğine halel getirmeyecek, gerçek menfaatlerden oluştuduğu söylenir.

Geçenlerde bir İngilizle mevcut savaş hakkında konuşurken, savaşın

asıl sebebinin, genellikle söylendiği gibi, açgözlü amaçlar olmayıp,⁵⁷ İngiliz toplumunun tüm ruh halince sergilendiği üzere, vatanseverlik olduğunu söyledim ona. İngiliz bana katılmadı; söylediğine göre, öyleyse bile, şu an İngilizleri esinleyen vatanseverliğin kötü bir vatanserverlik olduğunu gösteriyordu bu yalnızca; ama, kendi içine işleyen türden, iyi vatanseverlik, İngiliz vatandaşlarını iyi davranmaya sevkedecekti.

“Yani sadece İngilizlerin mi iyi davranmasını istiyorsunuz?” diye sordum.

“Herkesin öyle davranmasını istiyorum” dedi; bu cevapla, ahlaki, bilimsel veya hatta maddi ve pratik olsun, hakiki menfaatlerin karakteristiğini, yani tüm insanlara uzandığını, net bir şekilde açık ediyordu; ama böyle menfaatleri herkes için isteyen kişi, sadece vatansever olmakla kalmaz, dahası onun tersidir.

Halkların hususiyetleri de, vatanseverlik savunucularınca maksatlı biçimde vatanseverlik kavramıyla ikame edilir ama, vatanseverliği oluşturmaz. Diyorlar ki, halkların hususiyetleri insanlığın ilerlemesinin temel bir şartıdır ve bu hususiyetlerin korunmasını gözeten vatanseverlik de öyleyse iyi ve yararlı bir duygudur. Ama gayet aşikar değil mi: halkların bu hususiyetleri –gelenekleri, itikatları, dilleri– insan hayatı için bir zamanlar gerekli şartlardıysa da, zamanımızda aynı hususiyetler, çoktandır bir ideal olarak kabul edilen şeyin –halkların kardeşçe birleşmesinin– önündeki temel engeli oluşturmaktadır? Ve dolayısıyla, Rus, Alman, Fransız ya da Anglo-Saxon, herhangi bir milliyetin korunup savunulması ve böylece karşılığında sadece Macar, Polonya ve İrlanda

⁵⁷Güney Afrika Savaşı, 1899-1902. –[Aylmer Maude] Britanya ve Hollandalı Boer’lar arasındaki İkinci Boer Savaşı (Birincisi, 1880-81, Transvaal Savaşı olarak da anılıyor). Britanya’yla Boer’lar arasında sürekli bir gerilim vardı ve Britanyalılar Boer bölgelerinde çıkan altına hücumu edince, bu gerilim savaşa dönüşmüştü. 1902’de Boer’lar savaşı kaybetmiş ve Boer cumhuriyetleri Britanya İmparatorluğu’na katılmıştı. Tolstoy’un öldüğü yıl, 1910’da, Britanya Uluslar Topluluğu’nun bir üyesi olarak, Güney Afrika Birliği kuruldu. Boer’ların hüküm sürdüğü Birlik, Britanya sömürgeciliğindeki ırk ayrımcılığını çok daha ileri noktalara taşıdı ve 1960’da Topluluk’tan çekildi; ırk ayrımına dayalı rejimse 1994’de son buldu. –[internet; Acar Burak Bengil]

milliyetlerinin değil, Bask, Provanslı, Mordvin,⁵⁸ Çuvaş ve birçok diğer milliyetin de korunup savunulması, insanlar arasında yakınlaşmaya ve birleşmeye değil, gittikçe artan yabancılaşmaya ve bölünmeye hizmet etmektedir.

Demek ki, hayalî değil gerçek vatanseverlik, bugün çoğu insanı gütmekte kullanılan ve insanlığı gaddarca tarumar eden, hepimizin bildiği vatanseverlik, insanın kendi halkı için manevi menfaatler istemesi değildir (insanın sadece kendi halkı için manevi menfaatler dilemesi imkansızdır), halkların hususiyetleri de değildir (bunlar duygu değil, hususiyettir); vatanseverlik, diğer tüm halklar ve devletlerden önce kendi halkı veya devletini yeğleme şeklindeki gayet kati bir duygu ve bunun sonucu olarak o halk veya devlet için elde edilebilecek en büyük refahla gücü –ancak diğer halklar veya devletlerin refahıyla güçleri pahasına ele geçirilebilecek şeyleri– elde etme isteğidir.

Dolayısıyla açıkça görülecektir ki, vatanseverlik bir duygu olarak kötü ve zararlı, bir doktrin olarak da ahmaklıktır, çünkü her halk ve her devlet kendini halkların ve devletlerin en iyisi sayarsa, hepsinin kesif ve zararlı bir gaflet içinde yaşayacağı aşıkardır.

II

Vatanseverliğin zararlı ve irrasyonel oluşunun insanlara aşık görümesi beklenirdi. Ama şaşkırtıcı vaziyet şu ki, kültürlü ve okumuş adamlar bunu bizzat görmemekle kalmıyorlar, vatanseverliğin zararlı ve irrasyonel oluşunun her türlü ifşasına, herhangi bir rasyonel temelden yoksun en koyu bağnazlık ve hararetle de diremiyorlar ve onun yararlarıyla yüceliğini övmeye devam ediyorlar.

Bu ne anlama geliyor?

Bu şaşkırtıcı durumun bana sunduğu tek bir açıklama var. En eski çağlardan günümüze kadar tüm insanlık tarihi, hem bireyler hem de

⁵⁸Rusya'daki özerk Mordovya (veya Mordva) Cumhuriyeti; bugün Mordvinlerin üçte biri bu bölgede yaşıyor. –[internet; Acar Burak Bengi]

homojen grupların bilincinde düşük tasavvurlardan yüksek tasavvurlara bir devinim olarak ele alınabilir.

Hem bireyler hem de homojen gruplarca katedilen yol; en aşağıda hayvani hayat seviyesinden, tarihin belli bir döneminde insan bilincinin ulaştığı en yükseğine doğru, birbirini izleyen basamak dizileri şeklinde temsil edilebilir.

Her insan –her ayrı homojen grup, millet veya devlet gibi– daima bu tasavvurlar merdivenini çıkmış ve çıkmaktadır. İnsanlığın bir bölümü önde, ötekiler çok geride, çoğunluğu oluşturan üçüncülerse ortada bir yerde seyredeler. Ama hepsi, hangi evreye ulaşmış olurlarsa olsunlar, kaçınılmaz ve karşı konulmaz biçimde düşük tasavvurlardan yüksek tasavvurlara doğru seyretmektedirler. Ve daima, belli bir dönemde, hem bireyler hem de homojen insan grupları –öndeki, ortadaki veya geridekiler– seyrettikleri üç tasavvur evresiyle üç farklı ilişki halindedirler.

Hem bireyler hem de ayrı insan grupları için, geçmişin eskijen, kendilerine yabancılaşmış ve geri dönemeyecekleri tasavvurları hep varolmuştur, mesela bizim Hıristiyan dünyamız için yamyamlık, evrensel talan ve kadınlara tecavüz vb. tasavvurlar sadece anı olarak kalmıştır; bir de eğitim, fiilî örnek ve etraflarındaki herkesin genel faaliyetiyle insanların zihinlerine kazınan ve belli bir dönem sultası altında yaşadıkları zamane tasavvurları var, mesela günümüzdeki mülkiyet, devlet sistemi, ticaret, evcil hayvanların kullanımı vb. gibi tasavvurlar. Ve bir de geleceğin tasavvurları var: kimileri halihazırda yürürlüğe yaklaşmış insanları hayat tarzlarını değiştirmeye ve önceki tarzlara karşı mücadeleye zorlayan tasavvurlar –mesela günümüzde emekçileri özgürleştirme, kadınlara eşitlik hakkı, et yemeyi bırakma vb. tasavvurlar– ve halihazırda tanınmış ama, henüz uygulamada eski hayat tarzlarıyla çatışmaya girmemiş olan diğerleri. Bu türden olanlara ideal deniyor: şiddete son verilmesi, komünal bir mülkiyet sistemi düzenlemesi, evrensel bir din ve insanların genel bir kardeşliği gibi tasavvurlar.

Ve dolayısıyla, hangi seviyede bulunursa bulunsun, her insan ve her homojen insan grubu, ardında geçmişin köhne anıları ve önünde geleceğin idealleri bulunmak üzere, daima bugünün ölüm döşeğindeki tasavvurlarıyla yarının hayata uyanan tasavvurları arasında bir mücadele halindedir. Genelde, evvelce kullanışlı ve hatta gerekli olmuş bir tasavvur gereksizleşip, uzun veya kısa bir mücadeleden sonra yerini yeni bir tasavvura –o zamana kadar bir ideal olan ve bu sayede mevcut bir tasavvur haline gelen yenisine– bırakır.

Ama öyle olur ki, halihazırda insanların bilincinde daha yükseğiyle değiştirilmiş, köhne bir tasavvur, idamesi, toplumlarında en güçlü etkiye sahip kişilere kazanç sağlayan türdendir. Ve bu durumda, bu köhne tasavvur, yaşamın değişen tüm biçimleriyle keskin bir zıtlık içinde olduğu halde, insanları etkilemeye ve eylemlerini yönlendirmeye devam eder. Köhne tasavvurların böylesi alıkoyumu din alanında daima gerçekleşmiş ve halen gerçekleşmektedir. Bunun nedeni de, kazançlı pozisyonları köhne dinî tasavvura bağlı bulunan rahiplerin, güçlerini, kasten insanları bu köhne tasavvura tabi tutmak için kullanmalarındır.

Aynı şey, benzer nedenlerle ve her tür devlet sisteminin dayanağı yapılan vatansever tasavvur doğrultusunda, politik alanda da gerçekleşir. Bundan kazanç sağlayacak insanlar o tasavvuru, anlam ve yararından artık mahrum olsa da, suni yöntemlerle idame ettirirler. Ve insanları etkileme bakımından en güçlü silahlara sahip olduklarından, bunu daima becerebilirler.

Bana öyle geliyor ki, köhne vatansever tasavvur ile aksi yönde ilerleyen, halihazırda Hıristiyan dünyanın bilincine girmiş olan tüm tasavvurlar akıntısı arasındaki tuhaf tezatın açıklaması burada yatıyor.

III

İnsanın kendi halkına özel sevgisi şeklinde bir duygu ve düşmanların zorbalığıyla katliamına karşı halkını savunma uğruna huzurunu, varını

yoğunu, hatta hayatını feda etme hamaseti şeklinde bir doktrin olarak vatanseverlik; her millet kendi avantajı için diğer milletlerin halkını katliam ve yağmaya tabi tutmayı münasip ve meşru saydığına, dönemin en yüksek tasavvuru; ama halihazırda 2000 yıl kadar önce insanlık, bilgeliğinin en yüksek temsilcilerinin şahsında, insanın kardeşliği şeklindeki daha yüksek tasavvuru tanımaya başladı ve o tasavvur insanın bilincine gitgide daha fazla nüfuz edip, günümüzde en değişik biçimlerde gerçekleşir oldu. Gelişkin iletişim araçları sayesinde ve endüstri, ticaret, sanatlar ve bilimde birlik uyarınca, insanlar bugün birbirlerine öylesine bağlılar ki, komşu bir halktan kaynaklanan işgal, kıyım veya zorbalık tehlikeleri artık tamamen ortadan kalkmıştır ve tüm halklar (devletler değil, halklar) barışçıl, karşılıklı olarak avantajlı ve dostane, ticari, endüstriyel, sanatsal ve entelektüel ilişkiler içinde birlikte yaşıyorlar ve bunu bozmaya ne niyetleri ne de ihtiyaçları var. Dolayısıyla, değişik milliyetlerden insanlar arasındaki kardeşlik bilincine ulaşmışken, lüzumsuz ve bu bilince aykırı olan köhne vatanseverlik duygusunun, gittikçe silinip sonunda tamamen ortadan kalkması gerektiğini düşünürdü insan. Ama bunun tam tersi oluyor: bu zararlı ve köhne duygu varlığını sürdürmekle kalmıyor, gittikçe daha da kuvvetle alevleniyor.

Halklar, makul bir zemini bulunmaksızın ve kendi doğruluk anlayışlarının da, avantajlarının da tersine, iktidarların diğer milletlere saldırılarına, yabancı mülkleri gasp etmelerine ve gasp ettiklerini zor kullanarak savunmalarına sempati duymakla kalmıyor, bu saldırıları, gaspları ve savunmaları bizzat talep ediyorlar ve bunlardan memnuniyet ve gurur duyuyorlar. Büyük devletlerin boyunduruğu altına düşmüş, ezilen küçük milletler –Lehler, İrlandalılar, Çekler, Finler veya Ermeniler– kendilerini fethedenlerin ezen vatanseverliğine tepki duyup, artık lüzumu kalmamış ve köhne, anlamsız ve zararlı vatanseverlik duygusunu onlardan kapıyorlar ve öyle bir kapıyorlar ki, tüm faaliyetleri ona yoğunlaşıyor ve daha güçlü milletlerin vatanseverliğinden bizzat muzdarip buldukları

halde, fethedenlerin kendilerine karşı işlemiş ve işlemekte oldukları aynı fiilleri, vatanseverlik uğruna, diğer halklara karşı işlemeye hazır hale geliyorlar.

Böyle oluyor, çünkü hükümler sınıflar (sadece asıl hükümlerlerle memurları değil, sıradışı avantajlara sahip bir konumun keyfini süren tüm sınıflar: kapitalistler, gazeteciler ve sanatçılarla bilim adamlarının çoğu), emekçi yığınlarına nazaran sıradışı avantajlara sahip konumlarını, ancak vatanseverliğe yaslanan iktidar sistemi sayesinde koruyabilirler. Halkı etkileyecek en güçlü araçlar ellerindedir ve daima sebatla kendilerinde ve başkalarında vatansever duyguları beslerler, özellikle de, iktidar erkini ayakta tutan o duygular, o erk tarafından daima en iyi şekilde ödüllendirilenler olunca.

Bir memur ne kadar vatanseverse, kariyerinde o kadar ilerler; aynı şekilde, bir askerın terfi etmesi de yalnızca vatanseverliğin ürettiği savaşıla mümkündür.

Vatanseverlik ve yol açtığı savaşlar, gazetelere muazzam bir gelir ve diğer pek çok ticaret alanına da kâr sağlar. Her yazar, öğretmen ve profesör vatanseverliği ne kadar vazederse, yerini o kadar sağlama alır. Her imparator ve kral vatanseverliğe kendini ne kadar vakfederse, o kadar şöhret kazanır.

Hükümler sınıflar orduyu, okulları, dini, basını ve parayı ellerinde tutarlar. Okullarda, kendi halklarını tüm halkların en iyisi ve daima haklı olarak tasvir eden tarihler aracılığıyla çocuklarda vatanseverlik ateşini tutuştururlar; yetişkinler arasında bu duyguyu, nümayişler, yıl dönümleri, abideler ve yalancı vatansever bir basınla tutuştururlar; ve herşeyden önce, diğer milletlere karşı her türlü haksızlık ve gaddarlığı yaparak, onlarda kendi halklarına karşı düşmanlık tahrik ederek ve sonra da bu düşmanlığı, kendi halkında yabancıya karşı düşmanlık uyandırmak için kullanarak, alevlendirirler vatanseverliği.

Bu korkunç vatanseverlik duygusunun yoğunlaşması Avrupa halkla-

rında hızla yükselen bir ilerlemeyle süregelmiş ve zamanımızda, daha fazla yayılacak yerin bulunmadığı en uç noktalara ulaşmıştır.

IV

Pek yaşlı olmayan günümüz insanların bile hatırlayacağı üzere, kısa bir süre önce, Hıristiyan halk arasında vatanseverliğin yol açtığı şaşkırtıcı esimeyi en bariz biçimde gösteren bir hadise yaşandı.

Almanya'nın hükümran sınıfları, kendi halk yığınlarının vatanseverliğini öyle tutuşturdular ki, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, istisnasız tüm erkeklerin asker olmasını öngören bir yasa teklifi verildi; tüm oğullar, kocalar, babalar, okumuş adamlar ve din adamları cinayet işlemeyi öğrenmek, üst rütbelilerin itaatkar köleleri olmak ve öldürmeleri emredilen herkesi –ezilen milletlerin insanlarını; haklarını savunan kendi çalışan insanlarını; ve hatta hükümranların o en küstahı, II. Wilhelm tarafından halka ilan edildiği üzere, kendi babalarını ve kardeşlerini– öldürmeye tamamıyla amade bulunmak zorundaydılar.

İnsanın en iyi duygularının tümüne en iğrenç biçimde tecavüz eden bu dehşetli düzenleme, vatanseverliğin etkisi altında Alman halkının sessiz sedasız mutabakatını kazandı. Fransızlara karşı zafer kazanmaları sonucunu doğurdu. Bu zafer Almanya'nın vatanseverliğini daha da alevlendirdi ve ardından da Fransa, Rusya ve diğer güçlerinkini; sonundaysa kıta ülkelerinin tüm insanları, direnmeksizin, genel askerlik hizmeti uygulamasına boyun eğdiler –yani, kadim dünyanın herhangi bir köleliğinden kıyaslanmayacak kadar beter derecede bir aşağılanma ve itaat gerektiren bir kölelik durumuna. Vatanseverlik çağrılarına yığınların bu köle itaatinden sonra, iktidarların küstahlığı, zalimliği ve çılgınlığı hiçbir sınır tanımadı. Asya, Afrika ve Amerika'da –kısmen keyif, kısmen övünç, kısmen de açgözlülük yüzünden– diğer halkların topraklarını gasp yarışı başladı ve iktidarlar arası güvensizlik ve husumet de giderek arttı.

Ele geçirilen toprakların sakinlerine kıymak tamamen doğal bir işlem olarak kabullenildi. Tek mesele, diğer halkların toprağını ilk önce kimin ele geçirip sakinlerine kıyacağıydı.

Tüm iktidarlar, fethedilen halklara ve birbirlerine karşı adaletin ilk şartlarını en bariz biçimde ihlal etmiş ve ediyor olmakla kalmayıp, her türden sahtekarlık, dolandırıcılık, rüşvetçilik, hile, casusluk, soygun ve cinayetten de suçluydular ve suçlu olmayı sürdürüyorlar; ve halklar bütün bunlarda onlara sempati duymuş ve halen duyuyor olmakla kalmayıp, dahası, böyle suçları işleyen iktidar başkalarınınki değil de kendilerinininkiyse, sevinç duyuyorlar. Farklı halklar ve devletler arasındaki karşılıklı husumet son zamanlarda öyle şaşılasi boyutlara ulaştı ki, bir devletin diğerine saldırması için hiçbir sebep bulunmamasına rağmen, bütün iktidarlar, herkesçe bilindiği üzere, pençeleriyle dışlerini çıkarmış vaziyette duruyor ve mümkün olduğunca az riskle saldırıp parçalamak için, birinin başına bir felaket gelip zayıf düşmesini bekliyorlar sadece.

Hiristiyan olduğu söylenen dünyanın tüm halkları vatanseverlikle öyle canavarlaştırıldılar ki, artık sadece öldürmeye ve ölmeye mecbur edilenler cinayeti arzulayıp bundan sevinç duymuyor; Avrupa'yla Amerika'nın tüm halkı, hiç kimsenin tehdidi altında bulunmadan, evlerinde huzur içinde yaşarken, her savaşta –iletişim araçlarının gelişmesi ve basın sayesinde– bir Roma sirkindeki seyircilere dönüşüp, onlar gibi cinayetten haz alarak, kana susamış çığlıklar atıyorlar: “*Pollice verso*.”⁵⁹

Ve sadece yetişkinler değil, çocuklar da, saf, bilge çocuklar,⁶⁰ o gün lidit veya diğer topraklarla öldürülüp parçalanan insan sayısının yedi yüz yerine bin İngiliz veya Boer olduğunu duyunca seviniyorlar, hangisinin ölümüne sevinileceğini duyanın milliyeti belirliyor.

Ve anne babalar –böyle durumlar biliyorum– çocuklarını bu gaddar

⁵⁹Roma anıteatrlarında mağlup bir gladyatörün katlini isteyen seyircilerin verdiği işaret, baş parmağın aşağı çevrilmesiydi (*pollice verso*). –[Aylmer Maude]

⁶⁰Önsöze bak. –[Acar Burak Bengi]

lıkta cesaretlendiriyorlar.

Ama hepsi bu değil. Bir devletin ordusundaki her büyüme (ki her devlet, tehlikede olduğundan, vatansever sebeplerle büyötmeye çabalar) komşularını da, yine vatanseverlik gereği, ordularını büyötmeye mecbur eder ve bu ilk ulusun tekrar büyötmesine yol açar.

Ve aynı şey istihkamlar ve donanmalarda da olur: bir devlet on tane zırhlı yapar, komşusu da on bir tane; sonra ilki on iki tane yapar ve bu böyle sonsuza kadar sürer.

“Seni cimcikleyeceğim.” “Yumruğu patlatacağım.” “Seni kamçıluyacağım.” “Seni sopalayacağım.” “Seni vuracağım.”... Sadece kötü çocuklar, sarhoş adamlar veya hayvanlar böyle dalaşır kavga eder, ama en uygar iktidarların en yüksek temsilcileri arasında, tebaalarının eğitim ve ahlakını yönlendiren o insanlar arasında, sürüp giden tam da budur.

V

Vaziyet gitgide kötüleşiyor ve besbelli mahva sürükleyen bu inişin duracağı yok. Saf insanların inandığı bir kaçış yolu, yakın zamandaki hadiselerle artık kapanmış durumda; Lahey Konferansı'nı ve hemen peşinden gelen İngiltere Transvaal savaşını kastediyorum.

Az ya da sadece yüzeysel düşünen insanlar, uluslararası hakemlik mahkemelerinin, savaş felaketlerini ve durmadan artan silahlanmayı azaltacağı fikriyle kendilerini avutabiliyordularsa, Lahey Konferansı ve peşisıra gelen savaş, meseleye bu yolla bir çözüm bulmanın imkansızlığını en somut biçimde göstermiştir. Lahey Konferansı'ndan sonra apaçık hale geldi ki, silahlı iktidarlar varoldukça, silahlanma ve savaşların sonlandırılması imkansızdır. Bir anlaşmanın mümkün olması için, tarafların birbirine *güvenmesi* gerek. Güçlerin birbirine güvenmesi içinse, silahlarını bırakmaları lazım; beyaz bayrak taşıyıcıların bir toplantı için biraraya gelirken yaptıkları gibi. İktidarlar, birbirlerine güvenmemeyi sürdürerek, ordularını dağıtmak ya da küçöltmek yerine, komşularının

ilavelerine mukabil, hep büyüttükçe ve Güç'lerden her birinin fırsatını bulur bulmaz komşusuna saldıracağını bilerek, casuslar yardımıyla orduların her hareketini izledikçe, bir anlaşma mümkün değildir ve her konferans ya bir budalalık, ya bir eğlence, ya bir aldatma, ya bir münasebetsizlik ya da bunların tümüdür.

Bu konferansta enfant terrible⁶¹ olmak, diğerlerinden ziyade Rus iktidarına özellikle yakışıyordu. Rus hükümeti öyle şımarmıştır ki, yurttaki kimseye, düzmece oldukları besbelli bildiri ve tebligatlarına itiraz izni vermezken, en ufak bir tereddüt göstermeden kendi halkını silahlanmayla mahvetmiş, Polonya'yı boğazlamış, Türkistan'la Çin'i yağmalamış ve özellikle de Finlandiya'nın nefesini kesmeye çalışmışken, herkesin inanacağına dair tam bir güvenle iktidarlara silahsızlanma teklifinde bulunmuştur.

Ama tam kendi ordusunda bir büyümeye hazırlandığı anda gelen böyle bir teklif, ne kadar tuhaf, beklenmedik ve münasebetsizse de, halk huzurunda açıkça öyle sözler telaffuz ediliyordu ki, diğer güçlerin hükümetleri, komik ve besbelli düzmece olan bu müzakereyi, kendi halklarının gözü önünde reddedemediler ve delegeler bundan hiçbir şey çıkmayacağını peşinen bilerek biraraya geldiler ve birkaç hafta, bu sürede iyi maaşlar alıp, içlerinden gülseler de, hepsi özen göstererek milletler arasında barışın düzenlenmesiyle dürüstçe uğraşır gibi yaptı.

Lahey Konferansı –ki peşinden, kimsenin durdurmaya yeltenmemiş olduğu veya şu an yeltenmediği korkunç kanlı Transvaal Savaşı geldi- asla beklendiği şekilde değilse bile, yine de bir işe yaradı; işe yaradı, çünkü iktidarların, halkları muzdarip eden melanetleri düzeltmeyeceğini ve gerçekten dileselerdi bile silahlanmaya da, savaşı da son veremeyeceğini en açık biçimde gösterdi. Varolmak için bir gerekçeleri bulsun diye, iktidarlar, halklarını diğer halkların saldırılarından korumalıdır; ama hiçbir halk bir diğerine ne saldırmak ister, ne de saldırır

⁶¹Kötü çocuk. –[Acar Burak Bengi]

ve bu yüzden iktidarlar, barış istemek bir yana, özenle, diğer milletlerde kendilerine karşı bir nefret uyandırır. Kendilerine karşı diğer halkın nefretini ve kendi halkının vatanseverliğini uyandırdıktan sonra her iktidar, halkını, tehlikede olduğuna ve savunulması gerektiğine inandırır.

Ve gücü ellerinde tutan iktidarlar, hem diğer milletleri tahrik edebilir, hem de kendilerinininkinde vatanseverliği uyandırabilirler ve her ikisini de özenle yaparlar; başka türlü de yapamazlar, çünkü varoluşları bu temel üzerine bina edilmiştir.

Eskiden halklarını diğer halkların saldırılarına karşı savunmak için iktidarlar lazımdıysa da, bugün aksine, iktidarlar milletler arasında varolan barışı suni biçimde bozuyor ve aralarında düşmanlık uyandırıyorlar.

Ekmek için sürmek gerektiğinde, sürmek akıllıcaydı, ama tohum ekildikten sonra sürmeye devam etmek besbelli saçma ve zararlıdır. Oysa iktidarların halklarını yapmaya zorladıkları şey tam da budur: varolan ve iktidarlar bulunmasa hiçbir şeyin bozamayacağı birliği bozmak.

VI

Günümüzde insanların, onsuz varolamayacaklarını düşündükleri bu iktidarlar nedir gerçekte?

Belki bir zamanlar bu iktidarlar gerekliydi ve örgütlenmiş komşular karşısındaki savunmasızlığa nazaran ehvenişerdi, ama artık iktidarlar gereksizleşmiştir ve halklarını korkuttukları tüm tehlikelerden çok daha büyük bir şerdir.

Sadece askerî iktidarlar değil, genelde iktidarlar, faydalı demesem de en azından, zararsız olabilirdi, ama ancak ve ancak, Çinlilerin terorisindeki gibi, lekesiz, kutsal insanlardan oluşsaydı. Ne var ki, şiddet eylemleri işlemeye dayalı faaliyeti gereği, iktidarlar daima kutsallığa tam ters öğelerden oluşur –en küstah, kaba ve sapkın insanlardan.

Dolayısıyla, her iktidar dünyadaki en korkunç ve tehlikeli organizasyondur, özellikle de askerî güçle donatıldığında. En geniş anlamda

iktidar, kapitalistler ve basın dahil, halkın büyük bölümünü, onlara egemen küçük bir bölümün gücü altında istifleyen bir organizasyondan başka bir şey değildir; bu küçük bölümse daha da küçük bir bölüme tabidir ve o da daha küçüğüne ve bu böyle devam eder, ta ki sonunda askerî zorla tüm diğerleri üzerinde güç sahibi olan birkaç kişiye veya tek bir insana varana kadar. Öyle ki, tüm bölümleri tamamıyla, her nasılsa tepede bulunan o insanların veya o tek bir kişinin gücü altında toplayan bir koniyi andırır bütün bu organizasyon.

Koninin tepesinde, diğerlerinden daha kurnaz, küstah ve vicdansız insanlar veya o küstah ve vicdansızların her nasılsa vârisi olmuş tek bir kişi hüküm sürer.

O, bugün Boris Godunov, yarın Grigori Otrepyev olabilir; bugün, oynaşlarıyla kocasını öldüren iffetsiz Yekaterina, yarın Pugaçev, sonra deli Pavel, Nikolay veya III. Aleksandr.

O, bugün Napolyon olabilir, yarın bir Burbon veya bir Orleans, bir Boulanger veya bir Panama Şirketi; bugün Gladstone olabilir, yarın Salisbury, Chamberlain veya Rhodes.

Ve herkesin sadece can ve malları üzerinde değil, ruhani ve ahlaki gelişimi, öğrenimi ve dinî eğitimi üzerinde de mutlak erk sahibi olmasına izin veriliyor böyle iktidarların.

İnsanlar, bu dehşetli erk aygıtını tesis ediyor, her kim ele geçirebiliyorsa onun ele geçirmesine izin veriyor (ki şans daima, ahlaken en değersiz olanın ele geçirmesinden yanadır), köle gibi ona itaat ediyor ve sonra da bundan melanet çıkmasına şaşıyorlar. Anarşistlerin bombalarından korkarlar da, onları her an en büyük facialarla tehdit eden bu dehşetli organizasyondan korkmazlar.

İnsanlar, saldırılara direnirken Çerkezlerin⁶² yaptığı gibi, düşmanlarına direnmek için kendilerini birbirlerine bağlamayı yararlı buluyor.

⁶²Sarıldıklarında hepsi savaşıyor olsün ve kimse kaçmasın diye, Kafkasyalılar kendilerini ayaklarından birbirlerine bağlarlardı. Ülkeleri Rusya tarafından ilhak edildiğinde bunun örnekleri yaşandı. –[Aylmer Maude]

Ama ortada tehlike falan yokken de, hâlâ kendilerini birbirlerine bağlamaya devam ediyorlar.

Bir kişi hepsine her istediğini yaptırsın diye, kendilerini özenle bağlıyorlar; sonra, alçağın veya ahmağın biri ele geçirsın ve onlara aklına gelen her zararı versin diye, kendilerini bağlayan ipin ucunu fırlatıp, serbest bırakıyorlar.

Böyle yapıp, sonra da bundan bir melanet çıkmasına şaşıyorlar.

Ve insanlar örgütlü ve askerî bir iktidar kurup, ona itaat ettikleri, onu idame ettirdiklerinde, tam da bunu yapmıyorlar mı?

VII

İnsanları silahlanma ve savaşların dehşetli ve sürekli artan, kendilerini muzdarip eden melanetlerinden sakınmak için, kongreler, konferanslar, antlaşmalar ya da hakemlik mahkemeleri değil, iktidarlar denen ve insanlığın en büyük melanetlerine kaynaklık eden o şiddet araçlarının imhası gereklidir.

İktidar *şiddetini* yok etmek için sadece bir şeye ihtiyaç var: o şiddet aracını tek başına destekleyen vatanseverlik duygusunun kaba, zararlı, rezil, kötü ve herşeyden önce ahlaksız bir duygu olduğunu insanların anlamasına. Bu kaba bir duygudur, çünkü en aşağı ahlak seviyesinde bulunan ve diğer milletlerden de, kendilerinin işlemeye hazır oldukları tecavüzleri bekleyen insanlara mahsustur sadece; zararlı bir duygudur, çünkü diğer halklarla avantajlı, neşeli ve barış içindeki ilişkileri bozar ve herşeyden önce, erkin en kötü insanlar eline düşebileceği ve daima düştüğü o iktidar organizasyonunu üretir; rezil bir duygudur, çünkü insanı sadece bir köleye dönüştürmekle kalmaz, gücünü ve hayatını, kendi amaçları için değil iktidarının amaçları için ziyan eden bir dövüş horozuna, bir boğaya veya bir gladyatöre de dönüştürür; ahlaksız bir duygudur, çünkü vatanseverliğin etkisi altındaki her insan, Hıristiyanlığın bize öğrettiği üzere Tanrı'nın bir oğlu olduğunu veya hatta

kendi aklının rehberliğindeki hür bir insan olduğunu ikrar etmek yerine, anavatanının oğlu ve iktidarının kölesi olduğunu ikrar eder ve aklıyla vicdanına ters fiiller işler.

İnsanların sadece bunu anlaması yeterli, o zaman, iktidar denen, bizi birbirimize zincirleyen dehşetli bağ bir mücadele gerektirmeksizin kendiliğinden paramparça olacak ve onunla birlikte ürettiği dehşetli ve işe yaramaz melanetler sona erecektir.

Ve insanlar halihazırda bunu anlamaya başlıyorlar. Mesela, Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nin bir vatandaşı şöyle yazıyor:

Biz çiftçiyiz, makinistiz, taciriz, imalatçımız, öğretmeniz ve hepimizin bütün istediği, kendi işimize bakma hakkı. Kendi evlerimiz var, dostlarımızı seviyoruz, ailelerimize bağlıyız ve komşularımıza karışmayız; işimiz var ve çalışmak istiyoruz.

Bizi rahat bırakın!

Ama politikacılar bizi rahat bırakmak istemiyorlar. Bizi yönetmekte ve emeğimizden geçinmekte ısrarlılar. Bizi vergilendiriyorlar, elimizde avucumuzda ne varsa yiyorlar, bizi askere alıyorlar, gençlerimizi savaşlarına gönderiyorlar.

İktidardan beslenen tüm o sayısız insan, iktidarın bizi vergilendirmesine yaslanıyor ve bizi başarılı bir şekilde vergilendirmek için hazır ordular muhafaza ediliyor; memleket savunması için orduya ihtiyaç olduğu şeklindeki bahane katıksız bir aldatmacadır. Fransız Hükümeti, halkını, Almanların onlara saldırmaya hazır olduğunu söyleyerek korkutuyor; Ruslar İngilizlerden, İngilizler herkesten korkuyor ve şimdi Amerika'da, her an Avrupa bize karşı birleşebilir diye, donanmamızı büyütmemiz ve ordumuza takviye yapmamız gerektiği söyleniyor. Bu aldatmacadır ve gerçek dışıdır. Fransa, Almanya, İngiltere ve Amerika'daki sıradan insanlar savaşa karşıdır. Biz sadece rahat bırakılmak istiyoruz. Karıları, çocukları, anne babaları, evleri olan insanlar gidip birileriyle savaşmak istemezler. Biz barışçılız, savaştan korkar, ondan nefret ederiz.

Biz yalnızca, kendimize yapılmamasını istemediğimiz şeyi başkasına

yapmamayı istiyoruz.

Savaş, silahlı adamlar olmasının kaçınılmaz bir sonucudur. Büyük, hazır bir orduyu muhafaza eden ülke, er ya da geç savaşır. Yumruk kavgasındaki gücüyle gururlanan adam, bir gün, kendini daha iyi gören biriyle karşılaşacaktır ve bunlar kavga eder. Almanya'yla Fransa da, sırf birbirlerine karşı güçlerini sınamak için fırsat kolluyorlar. Zaten birkaç kez savaştılar ve yine savaşacaklar. Halkları savaşmak istediği için değil; üst sınıflar, onlarda birbirlerine karşı düşmanlık uyandırıp, insanlara, kendilerini korumak amacıyla savaşmaları gerektiğini düşündürdüğü için.

Böylece, İsa'nın öğretisini izlemek isteyen halk, bunu yapmaktan alıkonup, iktidarlarca vergilendiriliyor, zorbalığa maruz bırakılıyor, aldatılıyor ve savaşa sürükleniyor.

İsa uysallığı, munisliği, düşmanını affetmeyi ve öldürmenin yanlış olduğunu öğretti. İncil insanlara yemin etmemeyi öğretir, ama "üst sınıf", inanmadıkları İncil üzerine yemin ettiriyor bize.

Peki kendimizi bu sülüklerden, zahmet çekmeyen, ama pirinç düğmeler ve pahalı süslerle bezeli güzel elbiseler kuşananlardan, bizim emeğimizle, toprağa ektiklerimizle beslenenlerden nasıl kurtaracağız?

Onlarla savaşalım mı?

Ama biz kan dökmeye inanmayız; üstelik, silahlarla para onlarda ve onlar bizden daha uzun süre dayanabilirler.

Fakat, bize saldıracak olan ordu kimlerden oluşuyor?

Bu ordu da bizden, ülkelerini düşmanlarına karşı koruyarak Tanrı'ya hizmet ettikleri düşüncesiyle aldatılan komşularımız ve kardeşlerimizden oluşuyor. Halbuki, vergilendirilmeye boyun eğmemiz karşılığında çıkarlarımızı gözetecekmiş gibi yapan üst sınıftan gayrı, ülkemizin düşmanı yok. Bu yolla kaynaklarımızı boşaltıyorlar ve bizi güdüp küçük düşürsünler diye gerçek kardeşlerimizi üzerimize çeviriyorlar.

Karınıza bir telgraf veya dostunuza bir paket yollayamazsınız ya da bakkalınıza çek yazamazsınız, ta ki önce silahlı adamları –süratle sizi öldürmek için kullanılacak ve ödemezseniz sizi hapsedecek

silahlı adamları– muhafaza etmek için gereken vergiyi ödeyene kadar.

Tek kurtuluş, insanlara öldürmenin yanlış olduğunu telkin etmekte, onlara tüm kuralı, kendilerine nasıl davranılmasını istiyorlarsa, başkalarına da öyle davranmaları gerektiğini, öğretmekte yatıyor. Askerî fetişleri önünde eğilmeyi reddederek, o üst sınıfı sessizce bertaraf edin. Savaş çığırtkanlığı yapıp, gerekçe olarak vatanseverlik nutukları atan vaizleri desteklemeyi bırakın.

Varsın onlar da bizim gibi işe gitsinler.

Biz İsa'ya inanıyoruz, onlarsa inanmıyor. İsa ne düşünüyorsa onu söylerdi; onlarsa, erk sahiplerini, “üst sınıfı” neyin memnun edeceğini düşünüyorlarsa onu söylüyorlar.

Biz orduya yazılmayacağız. Onların emirleriyle ateş etmeyeceğiz. İlimli ve uysal bir halka karşı süngü hücumuna geçmeyeceğiz. Cecil Rhodes'un telkiniyle, ocakları için mücadele eden çiftçiler ve çobanlara ateş açmayacağız.

Sizin sahte “Kurt! Kurt!” çığılığınız bizi ürkütmez. Vergilerinizi, sırf mecbur olduğumuz için ödünüz. Mecbur olduğumuzdan ötesini ödemeyeceğiz. Kiliselere, sahte sofularınıza vergi ve ikiyüzlü yardım derneklerinize aşar, ödemeyeceğiz ve her fırsatta düşündüğümüzü söyleyeceğiz.

İnsanları eğiteceğiz.

Ve sessiz etkimiz her zaman kendini hissettirecek; askere yazılanlar duraksayıp savaşmayı reddedecek. Hıristiyanca, hayırsever bir hayatın, savaş, kan dökme ve çatışma hayatından daha iyi olduğu düşüncesini telkin edeceğiz insanlara.

“Dünyada barış!”, ancak insanlar orduları dağıttıklarında ve kendilerine ne yapılmasını istiyorlarsa diğer insanlara da aynısını yaptıklarında, gelebilir.

Böyle yazıyor Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nin bir vatandaşı ve çeşitli taraflardan, çeşitli şekillerde, bu tip sesler duyuluyor.

Şunlar da bir Alman askerinin yazdıkları:

Prusya Muhafız Alayı'yla (1866 ve 1870'de) iki sefere katıldım ve tüm ruhumla savaştan nefret ediyorum, çünkü bana tarifi imkansız felaketler getirdi. Biz yaralanan askerler genellikle öyle sefil bir tazminat alıyoruz ki, bir zamanlar vatansever olduğumuz için gerçekten utanmamız lazım. Mesela ben, 18 Ağustos 1870, St. Privat saldırısında isabet alan sağ kolum için günde 80 fenik alıyorum. Bazı av köpeklerinin bakımına daha fazla ayrılıyor. Ve ben iki kez yaralanan kolum yüzünden yıllarca acı çektim. Daha 1866'da Avusturya'ya karşı savaşta yer almış ve Trautenau ve Königratz'da savaşmış, fazlasıyla dehşet görmüştüm. 1870'de, yedekteyken, tekrar çağırıldım ve söylediğim gibi St. Privat saldırısında yaralandım: sağ kolum iki kez boyluboyunca isabet aldı. Bir bira imalathanesinde iyi bir pozisyonu kaybettim ve sonradan da ona geri dönemedim. O zamandan beri asla ayağa kalkamadım. Esriklik hali kısa zamanda geçti; kötürüm bir asker, hayır kurumlarınca ikmal edilen dilenci sadakasıyla hayatta kalmaktan başka yapacağı bir şey yoktu. . .

İnsanların eğitilmiş hayvanlar gibi koşuşturdukları ve servet uğruna birbirinin kuyusunu kazmaktan başka bir şey düşünmedikleri bir dünyada, varsın kaçık olduğumu düşünsün insanlar, yine de, içimde hep, Dağdaki Vaaz'da çok güzel ifade edilen, ilahi barış tasavvurunu⁶³ hissediyorum. En kati kanaatim şu ki, savaş yalnızca daha büyük çaplı bir ticarettir, halkların mutluluğuyla yapılan haris ve güçlü bir ticaret.

Ve onun yüzünden ne dehşetler yaşıyor insan! İnsanın iliklerine işleyen acıklı feryatları asla unutmayacağım!

Birbirlerine asla kötülüğü dokunmamış insanlar vahşi hayvanlar gibi birbirini katletmeye başlıyor ve küçük, köle ruhlar iyi Tanrı'yı

⁶³İsa'nın "Kötülüğe direnme: Sana tokat atana öbür yanağını dön" şeklindeki ve intikam gütmek, senden çalana fazlasını vermek, düşmanını sevmek yolundaki düsturları (*Yeni Ahit*, Matta 5: 38-48; Luka 6: 27-36) Tolstoy, bu düsturları ve özellikle kötülüğe cebirle karşı koymamayı, Hıristiyanlığın kasten tahrif ve ihmal edilen temelleri olarak görüp, sürekli vazedir; mesela şurada: *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir* (*Mistik bir din değil, yeni bir yaşam anlayışı olarak Hıristiyanlık*), Lev Tolstoy, çev. Dominik Pamir, Kaos Yayınları, 2005; veya şurada: *İnançımı Neden İbaretir?*, Lev Tolstoy, çev. Dominik Pamir, Eko Kitaplığı, 2006. -[Acar Burak Bengi]

buna bulaştırıp, böyle fiillerde onu yardımcıları yapıyorlar. Bir kurşun, yanımdaki erin çenesini parçalamıştı. Zavalıcık acıdan deliye dönmüştü. Çılgınlar gibi koşturuyor ve kavurucu yaz sıcağında korkunç yarasını serinletecek suyu bile bulamıyordu. Komutanımız, (sonradan soylu İmparator Frederick olacak) Velihaht Prens Frederick o zamanlar günlüğüne şunları yazmıştı: “Savaş İncil üzerine bir ironidir.”...

İnsanlar, tüm iktidarların onları angaje etmek için onca zahmete girdiği vatanseverlik yutturmacasını anlamaya başlıyorlar.

VIII

“Ama, iktidarlar olmazsa yerine ne olacak?” diye sorulur genellikle.

Hiçbir şey olmayacak, yalnızca uzun zamandır işe yaramaz ve dolayısıyla lüzumsuz ve kötü olan bir şey, gereksiz olmakla zararlı hale gelmiş bir organ ilga edilecek.

“Ama iktidar olmazsa insanlar birbirine tecavüz edip, birbirlerini öldürür,” derler genellikle.

Neden? Şiddet sonucu ortaya çıkan ve şiddet uygulamak için kuşaktan kuşağa geçen, artık kadük bir organizasyonun ilgası, insanların birbirine tecavüz edip, birbirini öldürmesine neden sebep olsun? Aksine, şunun beklenmesi gerekir: şiddet organının ilgası, insanların birbirine tecavüz edip, birbirini öldürmeyi bırakmasına yol açacaktır.

Şu an diğer insanları öldürmek ve onlara şiddet uygulamak üzere özellikle eğitilip hazırlanan insanlar var (şiddet kullanmaya hakkı bulunduğu varsayılan ve bu amaç için varolan bir organizasyondan yararlanan insanlar); bu şiddet ve öldürme de iyi ve yüce faaliyetler sayılıyor; ama o zaman insanlar böyle yetiştirilmeyecek, hiç kimse diğerlerine karşı şiddet kullanma hakkına sahip olmayacak, bir şiddet organizasyonu bulunmayacak ve zamanımız insanlarına doğal gelen şiddet ve cinayet, daima ve herkes tarafından kötü sayılacak.

İktidarların ilgası şiddet eylemlerine yol açsa bile, bu eylemlerin şu ankinden –yani onları işlemek için özellikle tasarlanmış bir organizasyonun varolduğu ve hem onların hem de cinayetlerin iyi ve yararlı eylemler sayıldığı zamankinden– daha az olacağı açıktır.

İktidarların ilgası, devraldığımız eski, lüzumsuz bir organizasyondan, bir şiddet uygulama ve bunu meşrulaştırma organizasyonundan azat edecektir bizi sadece.

İktidarların şiddet kullanımını çeşitli sosyal faaliyetlerle kasten karıştıran insanlar “Ama o zaman ne yasalar, ne mülkiyet, ne mahkemeler, ne polis, ne de kamu eğitimi olacak” derler.

İnsanlara şiddet uygulamak için oluşturulan iktidar organizasyonunun ilgası, yasalarda veya mahkemelerde veya mülkiyette veya poliste veya mali düzenlemelerde veya kamu eğitiminde makul ve iyi olanın ve dolayısıyla şiddete dayanmayan ilgasını hiç de gerektirmez. Aksine, tamamen kendi kendini desteklemeye yarayan kaba iktidar gücünün yokluğu, şiddete ihtiyaç duymayan, daha adil ve makul bir sosyal düzen fırsatı yaratacaktır. Mahkemeler, kamu işleri ve kamu eğitimi, hepsi, halkın gerçekten ihtiyaç duyduğu ölçüde varolacaklar, ama mevcut iktidar formunun barındırdığı melanetleri devreye sokmayan bir formda varolacaklar; melun olan ve halk iradesinin özgür ifadesini engelleyen yok edilecek sadece.

Ama iktidarların bulunmayışıyla kargaşalar ve iç çekişmelerin yaşanacağını farzetsek bile, o zaman bile, halkın durumu şu ankinden daha iyi olacaktır. Halkın durumu şimdi öyle bir noktada ki, daha kötüsünü hayal etmek bile zor. İnsanlar telef ediliyor ve telefata giderek daha da artıyor. Tüm erkekler savaş kölelerine dönüştürülüyorlar ve gidip öldürmeleri ve öldürülmeleri için emir beklemek zorundalar her an. Dahası mı? Telef edilen halklar açlıktan mı ölmeli? Bu dahi başlıyor artık –Rusya’da, İtalya’da ve Hindistan’da. Ya da erkeklerin yanısıra kadınlar da mı asker olmalı? Bu da başladı –Transvaal’de.

Öyleyse, iktidar bulunmayışı gerçekten, kelimenin olumsuz, düzensiz anlamıyla, anarşiyi kastetseydi bile –ki böyle bir anlamı hiç yoktur– ama o zaman bile, hiçbir anarşik düzensizlik, iktidarların halklarını halihazırda içine düşürdüğü ve düşürmeyi sürdürdüğü durumdan daha kötü olamazdı.

İşte bu nedenle, insanlar için vatanseverlikten ve üzerine bina edilen iktidarların despotizminden kurtulmak en yararlı iştir.

IX

İnsanlar. . . kendinize gelin; hem fiziksel hem de ruhsal sağlığınız için, hem abiler hem de ablalarınız için, bir durun ve ne yaptığınızı irdeleyip düşünün!

Kendinize gelin ve hasımlarınızın, Boer'lar, İngilizler, Fransızlar, Almanlar, Çekler, Finler, Ruslar olmadığını, yegane hasımlarınızın, sizi baskı altında tutup mutsuz eden iktidarları vatanseverliğinizle idame ettiren sizler, ta kendiniz olduğunu anlayın.

Sizi tehlikeden korumayı üstlendiler ve bu sahte korumayı öyle bir noktaya vardurdular ki, hepiniz asker –köle– oldunuz, hepiniz telef edildiniz ve giderek daha fazla telef ediliyorsunuz ve her an, sıkıca gerilmiş kordonun kopmasını ve çocuklarınızla birlikte korkunç katlinizin başlamasını bekliyor olabilirsiniz ve de olmalısınız.

Ve bu katliam ne kadar büyük olursa olsun ve ihtilaf nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, aynı koşullar sürüp gidecek. İktidarlar aynı şekilde, hatta daha da yoğun olarak, sizi ve çocuklarınızı silahlandırarak, telef edecek ve sapkınlaştıracak ve kimse bunu durdurmanıza ya da engellemenize yardım etmeyecek, eğer siz kendi kendinize yardım etmezseniz.

Sadece bir tür yardım mümkün: zirveyi ele geçirmede başarılı olmuş kişi ya da kişileri tüm diğerleri üzerinde erk sahibi kılan ve –Napolyonlar, I. Nikolay, Bismarck, Chamberlain, Rhodes ve Çar adına halkın hükümranı konumundaki bizim diktatörlerimiz gibi örneklerde gördüğümüz üzere– ne kadar zalim ve insanlık dışı olurlarsa o gücü o kadar

sıkı tutmalarını mümkün kılan o korkunç şiddet konisinin bağlarını yok etmek.

Bu koniyi birarada tutan bağları yok etmenin de sadece bir yolu var: vatanseverliğin hipnozundan uyanmak.

İmparatorların, kralların, meclis üyelerinin, yöneticilerin, askerlerin, kapitalistlerin, rahiplerin, yazarların, sanatçıların ve emeğinizden geçmek için bu vatanseverlik yutturmacasına muhtaç herkesin sizi aldatmada kullandığı telkinlere teslim olarak, ızdırabını çektiğiniz tüm melanetlere kendiniz yol açtığınızı anlayın.

Fransız, Rus, Leh, İngiliz, İrlandalı ya da Çek, kim olursanız olun –tarımsal, endüstriyel, ticari, sanatsal veya bilimsel– hangisi olursa olsun, tüm gerçek beşeri menfaatlerinizin, tıpkı zevk ve sevinçleriniz gibi, hiçbir şekilde diğer halklar veya devletlerin menfaatlerine ters düşmediğini ve karşılıklı işbirliği, hizmet alışverişi, geniş kardeşlik ilişkilerinin hazzı ve malların yanısıra düşünce ve duyguların da alışverişi sayesinde halklarla birlik içinde bulunduğunuzu anlayın.

Şunu anlayın ki, sizin iktidarınızın mı, yoksa ötekinin mi Weihaiwei,⁶⁴ Port Arthur veya Küba'yı zapt altına almayı becereceği, sizin için önemli bir mesele olmadığı gibi, dahası, iktidarınızca gerçekleştirilen böyle her zapt, bu zaptların gerçekleştirilmesi veya gerçekleştirildiğinde sürdürülebilmesi için gerekli tek şeye, soygun ve şiddete katılımınızı icbar etmek maksadıyla kaçınılmaz biçimde her tür iktidar baskısını beraberinde getirerek, size zarar verir. Şunu anlayın ki, Alsace'ın Alman veya Fransız olmasıyla ve İrlanda ya da Polonya'nın özgür veya köle olmasıyla hayatınız hiçbir şekilde iyileşmez; kimin elinde bulunursa bulunsun istediğiniz yerde yaşayabilirsiniz, Alsace'lı, İrlandalı ya da Leh olsanız bile; şunu da anlayın ki, vatanseverliği kızıştırarak sadece durumunuzu kötüleştirirsiniz, çünkü halkınıza vurulan boyunduruk,

⁶⁴Bugün Weihai, Çin'de bir mülki idare. 1895'de Japon yönetimine geçmişti; 1898-1930 arasındaysa kullanım hakkı Britanya'daydı. –[internet; Acar Burak Bengi]

yalnızca vatanseverliklerin mücadelesinden doğmuştur ve bir milletteki her vatanseverlik tezahürü, diğerinde de ona karşılık gelen bir tepkiyi tahrik eder. Şunu anlayın ki, tüm dertlerinizden kurtulmanız ancak, kendinizi köhne vatanseverlik tasavvurundan ve ona dayanan iktidarlara itaatten azat ettiğinizde ve halihazırda hayat bulup, her yandan sizi kendine çağıran ve halkların kardeşçe birliğini öngören o daha yüksek tasavvur bölgesine cesurca girdiğinizde mümkündür.

İnsanlar, bir anavatanın ya da ötekinin veya iktidarların çocukları olmadıklarını, Tanrı'nın çocukları olduklarını ve dolayısıyla diğer insanların kölesi de düşmanı da olamayacaklarını, sırf bunu, bir anlasalar, iktidarlar denen o çılgın, lüzumsuz, eski çağlara ait, habis organizasyonlar ve onlarla birlikte gelen tüm ızdıraplar, ihlaller, aşağılanmalar ve suçlar kendiliklerinden yok olurdu.

Sonsöz: Vatanseverlik mi, Hakikat Severlik mi?

E tabii ki insanlar savaş istemezler. Bir çiftlikteki zavallı bir ahmak neden bir savaşta hayatını riske atmak istesin, bundan sağlayabileceği en iyi şey, çiftliğine tek parça halinde geri dönmekken? Doğal olarak, sıradan insanlar savaş istemezler; ne Rusya'da, ne İngiltere'de, ne Amerika'da, ne de Almanya'da. Bu malum. Ama, nihayetinde, ülkenin liderleridir siyaseti belirleyen ve demokrasi de olsa, faşist diktatörlük de olsa, Parlamento da olsa veya komünist diktatörlük de olsa, insanları sürüklemek daima basit bir iştir. . . . İnsanlar daima liderlerin emrine uydurulabilirler. Kolay. Tek yapmanız gereken, onlara, saldırıya uğradıklarını söylemek ve pasifistleri, vatansever olmadıkları ve ülkeyi tehlikeye soktukları yolunda suçlamak. Bu her ülkede aynı şekilde işler.⁶⁵

Başlıktaki⁶⁶ basit, ama hayati soruyla Türkiye'de asla yüzleşilmiyor ve yüzleşilmemesiyle ilk ve en büyük yanlış yapıyor, peşinden de yanlış cevaplar hakim kılınıyor. Kimileri fanatikleşip, hakikati zaten umursamaz hale gelmiş durumdalar veya ikisinin aynı şey olduğu yolunda kendilerini kandırıyorlar. Kimileriye, bu soruyla şimdi yüzleşseler, 'Tamam, önce hakikat severlik, sonra da vatanseverlik; bunda ne var? İki

⁶⁵En kıdemli Nazilerden Hermann Göring'in 18 Nisan 1946'da, tutukluken söylediği sözler. [37, s. 278-279]

⁶⁶Bu yazı bu kitabın sonsözü olarak kaleme alındı, ama daha önce *Birikim* dergisinin (Mart 2007) 215. sayısında yayınlandı; buradaki, dergiye gönderilen yazının biraz revize edilmiş ve genişletilmiş halidir.

birbiriyle çelişmiyor ki' diyeceklerdir muhtemelen. Ama çelişebiliyor. Hatta Britanyalı meşhur kültür adamı Dr Samuel Johnson'a göre:

Vatanseverlik bir alçağın son sığınağıdır. [38]

Bu sözler, bir asrı aşkın bir süre sonra, (iç savaşa da katılan) Amerikalı yazar Ambrose Bierce'in şu cevabıyla pekiştirildi:

[. . .] naçizane belirtmek isterim ki, ilk sığınağıdır.⁶⁷

Büyük Alman şair Heine'nin benzer sözleriniyse Tolstoy alıntılıyor (Johnson'inkini de alıntılanmıştır):

Ne tuhaf bir şey! Çoğu alçak, kirli işlerini, din yoluna adanmışlıklarıyla veya yüksek ahlaklarıyla veya anavatanlarına sevgileriyle maskeleyemeye çalışır. [41]

Bir başka meşhur Amerikalı düşünür Emerson da şöyle diyor:

Tüm bir ulusun avaz avaz vatanseverlik kükrediği bir anda, ellerinin temizliğine ve kalbinin saflığına gözetmek isterim. [42]

Alman filozof Schopenhauer'a göreyse:

Esaslı kişisel meziyetleri olan biri, kendi milletinin kusurlarını en net biçimde görür, zira hep gözünün önündedirler. Dünyada gururlanabileceği hiçbir şeyi bulunmayan şu zavallı dilenciye, sıkı sıkıya gururlanmanın son çaresine, ait olduğu millete yapışır. Ve böylece kurtulur, artık minnetle, kendisinin olan hataları ve ahmaklıkları dört el savunmaya hazırdır. [43]

Ve Bernard Shaw'a göre:

Şehitlik . . . yetenezsiz bir adamın meşhur olabileceği tek yoldur. [44]

Einstein da şöyle formüle etmiş:

Emir üzerine kahramanlık, ahmakça şiddet ve vatanseverlik adı altında giden tüm iğrenç saçmalık – bunlardan nasıl da nefret ediyorum! [32, s. 10]

⁶⁷Bierce, Johnson'ın meşhur sözünü de almış kendi kitabına [39]. Bierce'in kitabının bir Türkçe çevirisi var [40], ama ne Johnson'ın sözü, ne de Bierce'inkiler asla anlaşılıyor bu Türkçe çeviride.

İnsanlığın bu ataları, Tolstoy gibi dahiler, AB'ye veya başka bir şeye satılmış değiller; iki kere ikinin dört etmesi gibi bazı temel, mutlak hakikatleri unutmayıp, kralın çıplaklığını teşhir ediyorlar sadece.

Alışveriş yapabilmek için iki kere ikinin dört etmesi gibi bazı temel gerçekleri kabullenmemiz nasıl şartsa, konuşabilmek, tartışabilmek ve birarada esenlikle yaşayabilmek için de benzer temel hakikatleri, hür aklın ve vicdanın emrettiği –dürüstlük, hakkaniyet, sağduyu vb. gibi değerleri, kısaca *tecavüz etmeme* yasasıyla özetlenebilecek– temel ve evrensel değerleri kabullenmemiz şart. Tanesi iki liradan iki tane limon almak isteyen biri, pazarlık edip üç lira ödemeyi teklif edebilir, ama tutarın zaten üç lira olduğunu iddia ederse, alışveriş imkansız ve bu kişi de ıslaha muhtaç demektir. Aynı şekilde, katliamın, hırsızlığın, gaspın, yalanın vb. gibilerin –kısaca *tecavüzün*– iyi olduğunu iddia eden biriyle de konuşmak, tartışmak, birarada yaşamak imkansızdır; çok farklı görüşleri savunup pazarlık edebiliriz, ama aklın ve vicdanın emrettiği, temel ve evrensel değerlerde –bu hakikatlerde– mutabık olmamız şart.

Zeka özürlü ya da sahtekar ya da fanatik bir çılgın olmayan, bilinci dumura uğramamış veya hipnotize edilmemiş herkes, iki kere ikinin dört ettiğini ve bu gerçeğin vatanseverliğe, ulusalcılığa, milliyetçiliğe, Türklüğe, Atatürkçülüğe, bir öndere, kişisel veya millî menfaatlere, Marksizme, komünizme veya başka bir ideolojiye, bir peygambere, Müslümanlığa veya başka bir dine, kutsal kitaplara, referanduma veya kamuoyuna müracaatla sınıp ıslah edilemeyeceğini nasıl bilip benimsiyorsa ve bu gerçeğe göre yaşıyorsa, aynı şekilde, hür aklın ve vicdanın emrettiği –*tecavüz etmemek* şeklinde özetlenebilecek– temel ve evrensel değerleri de bilip benimser ve bu hakikatlere göre yaşamaya çalışır; bu hakikatlerin de hiçbir öndere, ideolojiye, dine, kitaba, menfaate, referanduma veya kamuoyuna müracaatla sınıp ıslah edilemeyeceğini, tersine, her tür önderin, ideolojinin, dinin, kitabın, menfaatin veya kamuoyunun bu hakikatlere müracaatla, hür akıl ve vicdana müracaatla

sınanıp ıslah edilmesi gerektiğini bilip benimser.

Bilir ve benimser ki, aslolan, esenliğimiz için de aslolan; vatanseverlik, milliyetçilik, ulusalcılık vs. değil, adam olmak, insan olmak, objektif olmak, sağduyulu olmak, dürüst olmak, adil olmak, iyi olmaktır; irasyonelliğe, nefrete, şiddete ve güce tapıp tapındırmak değil, haktan, masumdan, mağdurdan, makuldan yana olmak, iyiye, hakikate inanıp sevgi duymaktır; vatanseverlik veya bilmemneçilik değil, hak severlik, iyi severlik, hakikat severliktir; yalancı olmamak, yalanın yanında yer almamak, menfaatçi olmamak, çalmamak, gaspetmemek, cinayet işlememektir; sınıf bilinci/mücadelesi veya etnik değerler veya ezilen ulus milliyetçiliği veya milli/ulusal değerler değil, aklın ve vicdanın emrettiği, temel ve evrensel değerlerdir; en basit, meşhur ve tartışmasız, ama sürekli ihlal edilen formülüyle söylersek, özgürlüğümüzü başkasınının başladığı yerle sınırlamaktır, kısaca *tecavüz etmemektir*, ve de esenliğimizdir ki, bu ikisi zaten birbirinden ayrı düşünülemez.

Hakikat bu kadar, iki kere ikinin dört etmesi kadar açıkken, tüm fikirleri hakikatin, hür aklın ve vicdanın süzgecinden geçirerek, faydalı yanları değerlendirip muzırları atmak, kimileriniyse tamamen atmak gerekirken, hakikati, hür aklı ve vicdanı telkin etmek ve hakim kılmak esenliğimiz, gelişmemiz ve (Türkiye’de ve dünyada) birarada yaşayabilmemiz için şartken, tam tersi yapılıyor, baskılar, dogmalar, putlaştırma- lar ve kutsallaştırmaların fevkalade güçlü büyüsü ve hipnotizmasıyla, tapındırmayla, ancak bu yolla, hür, eleştirel akıl ve vicdan devre dışı bırakılarak veya rehnalınarak, din veya milliyetçilik/ulusalcılık şekillerinde tezahür eden çok güçlü bir irrasyonel element hakim kınıyor, hakikat bir kenara atılıp, iki kere iki farkına bile varmadan üç ettiriliyor ve Allah’ın veya vatanın “intikamına memur” olma hipnotizması, peşinden de bu hipnotizmanın failleri üretiliyor. Din, hakikatler de barındırır ve dindarlar arasında bilerek veya bilmeyerek onun sadece hakikatlerine yönelen, hakikat içinde tüm insanlıkla bütünleşmeyi özleyen insanlar

vardır, ama milliyetçilik/ulusalcılık vb. (ki bu da tam anlamıyla negatif bir dindir) hiçbir hakikat barındırmaz, hakikate karşıdır ve her ikisi de –dinin negatif yanı ve milliyetçilik/ulusalcılık– sürüleşmeye, hayvan yanımıza yönelip güçlenir. Soyutlamalar, simgeler ve sloganlar üzerinden, vatan, bayrak, devlet, ordu, halk, kitap, söylev, peygamber, ulu önder Atatürk kutsallaştırılarak, putlaştırılarak ve bunlara tapılarak, hipnotizma ve esrimeyle yürür. Putlaştırılıp tapılan milli, etnik, dinî vs. aidiyetlerle ve bir önderin, bir peygamberin, bir tanrının arkasında, insanların nefslerini (gerçekte büyütme saikiyle) kolektif bir Nefs içinde, sürü içinde eritmesiyle güçlenir ve bu gayet egoist davranış, şan, şeref, kahramanlık, fedakarlık gibi sunulur, gizlenir, hissedilir. Kendinden başkası bilinmez veya düşman bilinir ve bir sonraki adımda, köpekler, maymunlar ve benzerlerinin yaptığı gibi, sürüye ait olmayanlar parçalanır. Kendini kurban etme ve asıl yaygın olan, başkalarını kurban etmeler, küçük veya en büyük hunharlıklar, vatan, millet, bayrak, din vs. için fedakarlık ve diğergamlık maskesine bürünerek gerçekte en akıl almaz egoizmi ve putperestliği saklar. Tapılan, son derece güçlü bir puttur; biz farkında olmadan nefes aldırın, kanımızı pompalayan, vücuda emirler gönderen, *düşünen*, bilincin derinlerinde bilinci kontrol edebilen elementer, kolektif bir şeydir; tecavüzcü, katil bir şey, on yedi aylık çocuğa tecavüz ettiren şeydir; kaplana, hayatta kalmak, türünü devam ettirmek çılgınlığıyla, tehdit paranoyasıyla saldırı emri veren, anne kendisiyle çiftleşsin diye yavruyu parçalatan şeydir; tapınmaya, iktidara, güce, savaşa, kurbanı, kana doymayan, övünge bir şeydir; gerçekte tüm kutsallaştırmaların yöneldiği ve putların kastettiği şeydir; futbol taraftarlarının azgınlığında, esrikliğinde de kendini gösteren şeydir; nefretle beslenen ve nefreti besleyen şeydir; en belirgin ve sevdiği simgeler, hayvan ve kan olan şey; Freud'un *İd* ile, Jung'unsa benliğin negatif yanına atfen, *Gölge* ile, kastettiği kolektif bir şey; bilinci tamamen ele geçirdiğinde Hayvan'ın (Şeytan'ın) krallığını kuracak olan ve kimi

ilahiyatta açıkça Şeytan olarak tanımlanan şeydir –yani Nefs’tir.

İşte korumak için bir sürü insanın yırttığı, kanun koyduğu, taptığı, adam öldürdüğü ve “Türklük”, “vatan”, “millet” filan diye isimlendirdiği şey: kendi nefsleri ve onu genişletmek için katıldıkları kolektif Nefs, putlaştırılan herşeyde gerçekte tapılan, dipsiz sunağına sürekli kurban isteyen put.

Tüm insanlar gibi iyiliği kötülüğü, doğruluğu yanlışlığı bulunan bir insan –ne kadar büyük biri olursa olsun– bir tanrıya, puta dönüştürdüğünde ve ona tapıldığında, herkes tapmaya zorlandığında, gerçekte tapılan bu Nefs’tir. Bir profesör sırf, “yabancılar görse, ‘bu adam da kim?’ diye sorar” dediği için, Tanrı’larına kurban sunma şehvetiyle çılgınlaşan, Tanrı’larının “intikamına memur” olan tapınak rahiplerinin cadı avına maruz kalıyor, görevinden uzaklaştırılıyor, bir başka profesörün bir TV programında ısrarla ve tekrar tekrar “her şekilde bu adamın yok olmasını istiyorum” şeklindeki çılgın feryadıyla mıhlanıyor. Bu derece zıvanadan çıkmış durumda. Nefs’in hükümranlılığı bu humma üzerinden yürüyor ve Atatürk’ün kurduğu, Atatürkçülükle içeriden yıkılıyor. Aynı hipnotizma ve tapınma, aynı putperestlik nedeniyle, onun “Ne mutlu Türküm diyene” gibi, (‘Ne mutlu Fenerbahçeliyim diyene’ demekten farksız), insan olmak yerine, katil de olsa, maktul de olsa, Türk olmayı yeterli sayan, hakikate aykırı, iki kere ikiyi üç ettiren, aslında (Nazizmi görmediği için) farkında değilse de Nefs’e matuf sözleri, Tanrı kelamı yapıp, okuldan itibaren tüm bir nüfusa dayatılıyor. Çocuklarda hür aklı ve vicdanı geliştirmesi, desteklemesi gereken okullar, tam tersine, bu hipnotizmayla başlıyor. Negatif (politik) dinin putunu yıkmak için de, hür aklın ve vicdanın geliştirilmesi, desteklenmesi gerekirken, tam tersine bir başka put, putlaştırılan Atatürk dayatılıyor –farklı ruhban sınıfı, tapınağı ve çehreleriyle gerçekte hep o aynı puta, Nefs’e tapıldığı hiç umursanmadan. Bir din (İslam) devleti yerine, öteki din (Milliyetçilik/ Atatürkçülük) devleti dayatılıyor, bazan da ikisi kolkola giriyorlar,

ama asla Türkiye laik olamıyor, hep bir din devleti olarak kalıyor, bazan birininki, bazan diğerininki, şeriatı için kelle kesiyor ve her zaman baskı hakim kınıyor.

Halbuki, 'Şuna hakaret ettin, bunu aşağıladın' demeden, rahatça *herşeyin* sorgulanabilmesinde, eleştirilebilmesinde değil mi kurtuluş? Önce kutsallaştırma, putlaştırma fanatizminde, peşinden herşeyi hakaret sayma deliliğinde, sonra halka, kamuya, insanlığa malolmuş şeylere hakaretin kişisel alınamayacağını idrak edememekte ve hakaret karşısında şiddete başvurma ilkeliliğinde mi kurtuluş? Hakaretin, sahibini küçülteceğini bir kenara bırakıp, 'Vay, Peygamber'e hakaret etmişler; bu kabul edilemez' diye kışkırtmak, kışkırmak, kudurmak ve küçülmekte mi kurtuluş? Veya 'Vay, Atatürk'e "bu adam" demişler' diye (ki denen bu bile değil aslında) çıldırmakta mı? Veya "Ne mutlu Türküm diyene" demekte mi gerçekten?

Atatürkçü, Türk veya Müslüman (veya milliyetçi/ulusalçı vs.) olması, bir insanın yalan söylemediğinin, gerçeği saklamadığının, kimsenin hakkına tecavüz etmediğinin vs. garantisi ve kanıtı olabilir mi? Bu ülke Türk ve Müslüman insanlardan, (Atatürkçü ve vatanseverlerden) oluşuyor ve her toplulukta bulunduğu gibi, bunlar arasında da katiller, caniler, sahtekarlar bulunuyor; organ mafyasındakiler, çocuk pornosuyla uğraşanlar vb. de Türk ve Müslüman. Ve daha beteri şu ki, bir de bunları yakalamayan veya (mesela pornocuları) yakalayıp altı ay sonra serbest bırakan bir sistem var. Ve bunların hepsi her sabah "Ne mutlu Türküm diyene" demişti ve hepsi Müslüman.

Bir coğrafyada, kültürde, bilinç ikliminde on yedi aylık bir bebeğe tecavüz edilebiliyorsa, böyle yaratıklar üreyebiliyorsa, bu gibi şeylerin tek bir örneği varsa bile (ki dünyanın her yerinde vardır), orada bir sakatlık var demektir, ama gereği derhal yapılıyorsa bunlar arızı, münferit görülebilir ve asıl önemlisi, zaten kimse bu hunharlıkları övmediğine göre, bunlar hakim bir bilinç garabeti sayılmayabilir. Fakat hakim bir

garabet var: Hür aklın ve vicdanın emrettiği temel ve evrensel değerler yerine, sırf milli değerler diye, tarifi hiç yapılmayan –ama “kol kırılır, yen içinde kalır”, “kızını dövmeven, dizini döver”, “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı”, “kadın erkeğin elinin kiridir”, “at, avrat, silah”, “baba (veya koca) döver de, sever de” vb. içeren– değerler hakimiyet kazanmış durumda ve sırf milli veya dinî olması bir takım hassasiyetleri haklı, masum veya makul, hatta yüce kılabiliyor. Cinayetler, kadın ve çocuklara hunharlıklar, kabadayılık, silahlı kutlama illikliği, şiddet, mafya vb. garabetler, tecavüzler sürekli adetten ve töreden sayılıp hakimiyet kazanmış durumda. Ağalık ve aşiret düzeni hâlâ hakim. Darbeler, idamlar ve işkenceler, faili meçhul veya belli cinayetler, kanser gibi her yere nüfuz etmiş çeteler, Susurluklar, yolsuzluklar, mafya ilişkileri ve çürümüşlük hakim. Artan ve daha fazla yozlaşmış, yırtıcılaşmış vasıfsız bir nüfus sürekli hakimiyet kazanıyor. Araba, ev veya işyeri alarmı, köpek, inşaat, bar vb. gibilerin gürültü terörü her an ve sürekli insanlara tecavüz edebiliyor; yaşlı, hasta, çocuk, bebek demeden insanların dinlenme, çalışma, uyuma, yaşama hakkını elinden alabiliyor, ama kurbanları kurtarmaya memur birimlerin tek bir müdahalesince halledilebilecek bu tecavüz karşısında hukuk, polis, belediye hakim değil. Çürük zemine çürük binalar dikip durmadan on binlerce insanı, çocuğu katleden, bu katliamı on yıllardır tüm uyarılara rağmen sürdüren ve yine on binlerce, belki yüz binlerce veya milyonlarca insanı katledecek ve vatanın *kutsal bağımsızlığını* da iktisaden ve siyaseten yok edecek olan müteahhitler ve asıl bunların politikacı ve devlet adamı suç ortaklarıyla, tüm bu hunharları üretip panzehirini üretmeyen bu sosyal/siyasal sistem hakim. ‘Vatan toprağı kutsaldır’ deyip, ‘Kürde, Ermeniye, Batılıya vs. talan ettirmem, ben talan ederim’ diyerek, onu siyasetçi-seçmen-mafya suç ortaklığına, emlak talanına ve ranta kurban eden, *kutsal vatan toprağını* ve tabiatını katleden, yağmalayan, beton mezarlığına döndüren, ama yine de, ek imar izni gibi, deprem teröründen, deprem mezarlığından kurtulmanın

en basit ve gerçekçi bir yolunu bile açmayan bir garabet hakim. Acıtmadan kelle kesip, beden yakabilen ve başka baskılar uygulayabilen bir şeriat bilinci de hakimiyetini kaybetmiyor. Listeyi çok uzatabiliriz ve yolsuzluk, çürümüşlük ve tecavüzün çok daha vahim, akıl durduran örneklerini sıralayabiliriz –televizyon ve gazetelerde zaman zaman açığa çıkan garabetleri: hukuğun işlemeyişi, işletilmeyişi, (gayrimeşru) yasal engeller, tecavüzcülerin yargı önüne bile çıkarılamayışi, çıkarılanların da ceza almayışi veya göstermelik cezalar alması, hatta vatansever kahramanlar olarak taltif edilmesi vs. Bu arada masumlarsa, ya azınlık veya istatistikî çoğunluk, ama etkisiz eleman. Ve tüm bu garabetin, tecavüzün suçluları, sorumluları, ortakları, seyircileri Müslüman ve Türk; her sabah “Ne mutlu Türküm diyene” demişlerdi. Suçlar ve failleri, tecavüzler ve tecavüzcüler, *herşey de ortada, yani kral çırılçıplak, ama hiçbir şey yapılmıyor, yapılamıyor*. Bütün bu çırılçıplak tecavüz garabetiyle, bu coğrafyanın insanlarına, kültürüne, bilinç iklimine tecavüz edilirken ve (bu tecavüzleri gizlemek ve baskı aygıtını elde tutmak için uydurulan, tapılan, taptırılan) o kutsallara, putlara da, Türklüğe, vatana, kurumlara vb. de tecavüz edilirken, Türklük, vatan, kurumlar vs. bu duruma düşürülmüş ve hiç kurtarılmamışken, kangrene veya en habis kansere veya kuduza “münferit” denip bunların hesabı sorulmuyor, gereği yapılmıyor ve temizlenmeye gidilmiyor da, bu duruma mihlanan Türklüğe, vatana, kurumlara ve mihlayanlarla onların zihniyetlerine karşı söz söyleyenler, *kralın çırılçıplak olduğunu söyleyenler, vatanın gerçek hayrı için söz söyleyenler*, “Vay, şuna buna hakaret ettin!” diye, önce kanunla ve bir süredir de alenen kudurtulan kalabalıklarla gadrediliyor, şiddete, tehdide maruz bırakılıyor. Bütün bunları yapanlar da Müslüman ve Türk; her sabah “Ne mutlu Türküm diyene” demişlerdi; hatta başka bir şey demiyorlar.

Ve bu “Ne mutlu Türküm diyene” deyip cana okuma, sansür, linç, cinnet kudurganlığı son yıllarda öyle körüklenip egemen kılındı ki, neticede tehdit, saldırganlık ve şiddetin yanısıra, cinayetlerle *taçlanabildi*,

hatta katillerden biri (Samsun) emniyet dairesinde, üstelik Atatürk'ün "Vatan toprakları kutsaldır, kaderine terkedilemez" sözü altında, vatan kahramanı olarak kameraya alınıp lanse edilebildi, başka bazı kesimlerce de vatan evladı olarak sahiplenildi; ve katil Müslüman ve Türk; cinayetten önce namaz kılmış ve "kutsalına" (Türklüğe) hakaret ettiği için bir insanı öldürmüştü.

Hrant Dink cinayeti, hakikat yerine, sürekli onanıp kutsallaştırılan, yüceltilen böylesi faşist, kanserojen bir bilinç geninin kapkara bir bulut gibi üzerimize çökertilmesi ve o putun –Nefs'in– krallığının tescili olduğu için, bu kadar infial uyandırdı ve bu yüzden "Hepimiz Hrant'ız, hepimiz Ermeniyiz" sözleri benimsendi –kafaya (kurşunla) kakılan bir Türklüğe karşı, insanlığı hakim kılma özleminin isyanı olarak; "Türklük" ve "vatan" vs. diye diye, bu coğrafyanın, üzerindeki insanların ve kültürün, bilincin sürekli tecavüze maruz kalmasına ve Nefs'in krallığına bir tepki olarak. Zira, sağlıklı bir demokraside şart olduğu üzere, insanları devletten korumak gerekiyken, artık insanları insanlardan korumanın –isteyenin istediğini tehdit edebildiği, öldürebildiği ve bu hunharlıklarda desteklediği bir cehennemden korumanın– daha gerekli olduğu bir noktaya gelindi.

Ama Nefs'in krallığını yola çıkaran, akli başında insanları da kandırabilen, bir başka ve çok masum görünüşlü bir sorumlu daha var: vatanseverlik.

Hrant Dink cinayeti ardından genellikle ırkçı/etnik/aşırı milliyetçilik suçlandı. Bu tip suçlamaları yapanlar, gerçek milliyetçiliğin tamamen zıt, iyi bir şey olduğunu savundular. Kimileri de milliyetçiliğin kendisini suçlayıp, vatanseverliğinse tamamen zıt, iyi bir şey olduğunu savundu, ama kimsenin vatanseverliği suçladığını duymadım. Vatanseverliğin iyi bir şey, hatta yüce bir değer olduğu, suç ve melanetinse bir doz aşımından sonra başladığı şeklinde bulaşıcı bir hipnotizma hakim kılınmış durumda. Halbuki, vatanseverliğin iyi, ama fazlasının zararlı olduğunu

söylemek, sığaranın iyi, ama fazlasının zararlı olduğunu söylemeye benziyor. Büyük bir gaflet veya hakikate ihanet içinde vatanseverliğin yüce bir değer sayılmasıyla, hatta kutsallaştırılmasıyla, yani hakikat yerine ikame edilmesiyle, yani daha ilk dozundan itibaren melanet yola çıkmış oluyor ve peşinden gelecekler de kaçınılmazlaşıyor. Vatanseverlik (mesela dürüstlük gibi) bir kez yüce bir değer sayıldıktan, hatta kutsallaştırıldıktan, hakikat yerine ikame edildikten sonra, artık kaçınılmaz biçimde, (daha fazla dürüstlüğü daha iyi olması gibi) daha fazla vatanseverlik de daha iyi ve (en fazla dürüstlüğü en iyi olması gibi) en fazla vatanseverlikse en iyisi olarak pompalanıp, meşruiyet, hakimiyet ve kutsiyet kazanıyor. Peşinden de, akli ve vicdanı tamamen uyuşturup, hamasetle, marşla, destanla, mitle, propagandayla, hipnotizmayla, Nefs'in dürtülerini uyaran en etkili uyuşturucuya dönüşüyor, insanlar onu kana kana içip, en bayağı ve hunhar yanlarını ortaya çıkarıyor, bu yanlarına mazaret buluyor ve hunharlıklar işliyorlar.

Bir çoğumuz (ama etkisiz eleman olan çoğumuz), soluduğumuz hayatta, içinde bulunduğumuz çevrede, mahallede, semtte, köyde, şehirde, ülkede, kültürde, dünyada mutlu olmayı ve kimseye tecavüz etmemeyi, başkalarının da mutlu olmasını ve kimseye tecavüz edilmemesini, kimse- nin mağdur edilmemesini, savaş olmamasını, havanın ve suyun temiz olmasını, insanların dürüst, adil, güzel, iyi ve sağduyulu olmasını, adalet olmasını, doğanın ve tarihi eserlerin korunmasını, çirkin değil, güzel bir çevrede yaşamayı, depremde insanların ölmemesini, sanat ve bilimin gelişmesini, töre cinayetlerinin, organ mafyasının son bulmasını vb. istiyoruz, özleyiyoruz. Peki bunları özleyip, sırf bu özlemler doğrultusunda iyileşmeler olsun diye fikir beyan eden, eleştiren, zaman zaman hayal kırıklığı ve küskünlükle ağır eleştiren, insanlara vatan haini denebilir mi? Kesinlikle hayır, tam tersi. Ya vatansever denebilir mi? Yine hayır, çünkü bu saydıklarımı istemek, özlemek ve bunlar uğruna söz söylemek için vatansever olmak gerekmez, hakikat sever olmak gerekir; bunları

özlemek, istemek için “vatanseverlik” diye bir ad koymaya, bir kilise kurmaya ne gerek var, eğer başka emeller ve saikler yoksa? Ve böyle bir ad verilip, kilise kuruldu mu, başka emel ve saikler daima vardır veya ürür ya da üretilir ki, bu saikler, en özet ifadesiyle ve zaten hiç matah olmayan kelimenin en kötü anlamıyla, *iktidar* saikleridir. Bu saydıklarımı istemeyi, hakikat severlik değil de, vatanseverlik saymakla, böyle bir saptırmayla vatanseverlik hakikatin yerine ikame ediliyor ve zehir böylelikle hayat iksiri olarak empoze edilip, kana kana içiliyor.

İnsanlar bir aziz kadar safken, ertesi gün aniden bir katil olarak yataktan kalkmıyorlar. Nazi Almanyası, aniden bir günde cinnet geçirmedi; vatanlarını sevmekle başladılar, çok sevmekle ilerlediler, daha çok sevmekle devam ettiler ve nihayet vatanlarından başka hiçbir şeyi sevmemeye varıp, dünyayı ve kendilerini kana buladılar; yavaş yavaş hipnotize oldular, dehşetli bir uyuşturucu değil, hayat iksiri diye yutulmaları tatlı bir şeyle. Kimse, durup dururken gidip cinayet işlemiyor, azmettirmiyor, örgütlemiyor, cinayete göz yummuyor veya kışkırtmıyor, önce yavaş yavaş hipnotize oluyor, dehşetli bir uyuşturucu değil, hayat iksiri diye yutulan tatlı bir şeyle.

Melanetin aşırı, etnik veya ırkçı milliyetçilikle, faşizmle değil, *masum* vatanseverlikle başladığına, vatanseverliğin daha en başta temel değerlerle, hakikatle çeliştiğine yakın bir örneği, Amerika’nın Irak’a saldırdığı günlerden hatırlayabiliriz. O zaman Başbakan Tayyip Erdoğan ve kimi politika yorumcuları, Türkiye’nin çıkarına olacağı düşüncesiyle, Amerika’dan gelecek para yardımını da hesaba katarak, yani vatanseverlik nedeniyle, Amerika yanında Irak’a girmeyi, yani bu iğrenç katliama (*Türk* çocukların azmettiricisi ve ölüme göndericisi olarak) katılmayı istemişlerdi ve hâlâ da kimileri bunun gerçekleşmediğine üzülüyorlar ki, Başbakan’ı bilmem ama, şimdi isimlerini hatırlamadığım o politika yorumcuları aşırı milliyetçi filan değildi. İşte, en masum dozunda vatanseverliğin tanımı ve bildiğimiz tüm temel değerlerle çelişkisi, hakikate

ihaneti. Böyle bir katliama katılmakla, yani vatanseverlikle, jeopolitik, jeostratejik veya iktisadi ya da siyasi menfaatler sağlanacak olsaydı bile, sonuçta vatana hayır gelmeyecekti, çünkü “Türkiye” denen bu coğrafyada ve kültürde en temel hakikat çığnenecek ve menfaat uğruna hunharlık yapma şeklindeki böyle bir bilinç garabeti, böyle bir kara bulut, böyle bir günah meşruiyet ve hakimiyet kazanacaktı, yetmiş milyonun tamamı bu suçun ortağı edilecekti, “vatan” denen bu coğrafya böyle bir bilinç garabetinin hakim olduğu bir yer yapılacaktı, yani çürüme gerçekleşecekti –hakikate her ihanette gerçekleştiği gibi, hakikate Hrant Dink cinayetiyle ihanette, faili meçhul cinayetlerle ihanette, organ mafyasıyla ihanette vs. ihanetlerde gerçekleştiği gibi.

Irak örneğinde gerçekleşmedi, ama vatanseverlikle çürümenin gerçekleştiğine yakın ve enteresan bir örnek, derin devlet bahislerinde yaşanıyor. İki kere iki, akıl almaz biçimde üç ettirilerek, hakikat akıl almaz biçimde iğfal edilerek, her devletin gizli, *illegal* fiiller işlemesinin *meşruiyeti* ve dolayısıyla derin devletin iyi bir şey olduğu, henüz yoksa tesis edilmesi gerektiği açık açık savunuluyor ve böylece hakikate ihanet, hakikate ihanet nedeniyle çürüme ve dolayısıyla vatana da ihanet gerçekleşiyor. Ve illegalliğe meşruiyet kazandırıp vatana da ihanet eden şey, bu abukluğun mimarı, bizzat vatanseverlik.

Vatan hainliği, faşizmle başlamıyor, etnik veya aşırı veya ırkçı milliyetçilikle başlamıyor, milliyetçilikle başlamıyor, vatanseverlikle ve her tür putperestlikle, tecavüzle başlıyor; faşizmle ve katliamla bitiyor. Bu ölümcül döngünün, vatanseverlik bumerangının devasıysa, vatansevmezlik değil, hakikat severliktir.

Katliam da, tetiği çekmekle başlamıyor, tetiği çekmekle bitiyor; fikir ifade etmeyi kanunda ve bilinçlerde yasaklayan yargı ve saldırganlıkla, yani, tıpkı Bernard Shaw’un, “Katli sansürün ekstrem biçimidir” [45] diyerek dikkat çektiği üzere, sansürcülükle, 301’le başlıyor. Bu yasaya karşı söylenen herşey (faşizan bir uygulama olması, Adalet Bakanı gibilerin

iddiasının aksine, uygar Batı toplumlarında muadilinin bulunmayışı ve verilen örneklerdeki mahkumiyetlerin tamamen farklı suçlara dayanması vb.) bir yana, 301'e göre ayrıca, Dostoyevski gibi dünya kültür mirasının devlerinden birini ve (Türklerle ilgili hunharlık hikayeleri barındırıyor diye) onun en büyük eserini, *Karamazov Kardeşler*'i de ve bayrağa, vatana, millete, dine nefretle en ağır hakaretleri yağdıran *Bir Yazarın Günlüğü*'nü de yasaklamak lazım ki, bu mükemmelen saçma, bizzat kendisi hunharca bir durum ve 301'i savunanlar, aslında Dostoyevski'nin de yasaklanmasını savunuyor durumdadır. Eğer Dostoyevski haklıysa, o hunhar geni kınayıp mahkum etmek, dışlamak, ondan temizlenmek gerekir, ama kendine yeterli bir birey olamayan, büyüemeyen ve babasıyla, atasıyla, soyuyla övünmeye çalışan yeniyetme zavallılığı, yani şövenizmin her türü, tabii, babasını hep mükemmel görmeye çalışacak, değilse bile ona tapınıp taptırmaya zorlayacak, hatta yalana, sansüre başvuracak ve böylece o çok sevgili milliyetinin temizlenmesine değil, kirlenmesine yol açacaktır. Yok eğer Dostoyevski haklı değilse, o zaman bu belgelenir ki, zaten Dostoyevski'de marazi bir gen de vardır, *milliyetçilik* geni; bu gen yüzünden abartılara veya toptancı bir nefrete kapılmış olabilir; yani "ya tap, ya tep, nefret et" zihniyetinin terkedilmesi ve Dostoyevski'nin de, herşeyin de, doğru ve yanlış tarafları nesnellikle belirlenerek değerlendirilmesi gerekir büyüme için.

Karamazov Kardeşler yasaklanmadı tabii, bu garip olurdu, ama benzer bir uygulama, işin içine bir de yalanı, sansürü, katarak hakim oldu; söz konusu bölüm, malesef, on bir Türkçe çevirinin dokuzunda sansürlendi ve böylece hunharlıkları yalanlamak veya mahkum edip dışlayarak temizlenmektense, tersine, örtbas edip kafayı kuma gömerek sahiplenilen ve bizzat kendisi sahtekarlık ve katl karışımı bir hunharlık olan sansürle, hunharlığı *günüümüz* Türkiye'sinin kültürel bir geni yapmaya hizmet edildi, ama daha acısı şu: bu Dostoyevski sansürüyle Tolstoy sansürlerini ve gazetelerde yoğunca işlenip, yaklaşık iki yüz bin kişiye

yutturulmuş “Müslüman Tolstoy” aldatmacasını teşhir eden çalışmaları da, 301 *karşıtı* basın yayın dünyasınca örtbas edilmiştir [5]. Halbuki, Bernard Shaw’un dikkat çektiği üzere, “Katl sansürün ekstrem biçimidir” yalnızca; her ikisi de susturmaya yöneliktir, özgürlüğün gaspıdır, tecavüzdür; ve 301 karşıtları da, hoşlarına gidenin değil, daima hakikatin tesisine çalışmalı, bu teamülü yaratmalıdır. Bu teamülü yaratmak içinse, sol yumruğunu kaldırmaya veya bilmemne-izme veya bilmemne sloganı, pankartı veya bayrağına ya da dindarlığa değil, herşeyden önce sansürlememeye, sansür bilincini, yani 301’i mahkum etmeye, bu şekilde örnek olmaya, ihtiyaç var.

Hrant Dink cinayetinde de –Dostoyevski ve Tolstoy sansürlerindeki gibi, ama tabii çok daha hunhar ve– inanılmaz, apaçık, gayet hazin ve ironik bir tuhaflıkla, gayet acı ve adi bir fars sahnelendi: Türklüğü aşağılamayı yasaklayan bir kanun ve (kraldan çok kralcılıkla) bu kanunu da aşan kudurtmalar neticesinde, *Türk* kanını zehirli bulduğu gerekçeyle, bir insan öldürülerek *Türk* kanının sahiden de zehirli olduğu fiilen kanıtlanmaya çalışılıyor. Zehrin ya da asaletin kanda bulunabileceği şeklindeki ırkçı ve irrasyonel üslubu bir yana bırakırsak, böyle bir cinayet, hunharlık, Türkiye’deki kültür, bilinç iklimini gerçekten zehirledi, kirletti, çünkü istatistikî bakımdan münferit, ama arkasındaki dehşetli ve etkin hipnotizma bakımından hegemonik, ve Nefs’in krallığına yönelik.

Nefs, krallığını Nazi Almanya’sında kurmuştu, ama Nazi Almanya’sı krallığının tek biçimi değildir ve ayrıca tek felaket de, krallığını tamamen kurması değildir, onun hakimiyet kazanması yeteri kadar fecidir ki, Türkiye’de hep güçlü olmuş ve son yıllarda, malesef son derece talih-siz kışkırtmalarla, hakimiyetini epey arttırmıştır. Türkiye milliyetçilikle mi kurulmuştur bilmem ama, yukarıdaki manzaranın gösterdiği üzere, milliyetçilikle batıyor. Milliyetçilerin ve kışkırtanların arasında, Nefs’in tamamen ele geçirdiği kurtadamlar var muhakkak, ama hepsinin tamamen kurtadamlaşmadığını umuyor ve uyanmalarını diliyorum, ama bu

da çok zor bir iş tabii, çünkü fikirler, hele kutsallar, Nefs'in hipnotizması, son derece güçlüdür ve kişilik artık ondan ibaret gibi algılanır. Dolayısıyla, yanıldığını, yanlış yaptığını itiraf etmek, epeyce bir cesaret ve güç gerektiriyor ki bu da, bir kitlenin övgüsüyle ve kahramanlıkla taltif edilerek ölüme gitmekten çok daha zor, ama küçülten değil büyülen bir iştir. Ve bu zor işin kotarılması lazım. Bu iş yapılacak mı; Sisifus'un Türkiye'de hep aşağı yuvarlanan kayası, bir kez olsun yukarı itilecek mi?

Bütün o milliyetçiler, ulusalcılar, kışkırtıcılar ve diğerleri, yazının başından beri özetlediğim ve *aslen herkesin bildiği*, tüm bu manzara karşısında ellerini vicdanlarına koyup, bir an durup düşünüyorlar mı? Ayrıca, kendileri gibi düşünmeyen insanları hedef göstermekle, kışkırtıp kışkırtmakla –'vatan kuşatılmış, satılıyor ... insanlar sokağa dökülür, sıkıntı çıkar ... bu hakaretler yenilir yutulur değil ... vatan hainleri' vb. kışkırtmalarla– yanlış yaptıklarını, *bölücülük* yaptıklarını hâlâ itiraf edemiyorlar mı? Cesaretlerini toplayıp, bu yüzleşmeyi gerçekleştirebilseler ve bu itirafı yapsalar, hatta ilan etseler, hem daha mutlu, hem de *vatana* büyük bir hizmet yapmış, olmayacaklar mı? Vatana, vatan-daşa değil, belki de kendi menfaatlerine, tutkularına, kızgınlıklarına, haklı olma ihtiraslarına hizmet ettiklerini hiç akıllarından geçirmiyorlar mı? Böğürlerinde kabaran her duygunun hakiki olmayabileceğini, duygulanmalarının sahici, ama duygunun sahte ve melun olabileceğini akıllarından geçirmiyorlar mı?.. "Günah" diye bir şeyi hatırlamıyorlar mı –cehennemde yakan "günah"ı değil, bir sineğe bile zarar vermesin diye çocuklara "Günahtır" derken kastedilen şeyi?

Ermeni soykırımını kabullenen Türk (veya Türkiyeli) vatandaşların, menfaatleri için vatani satan hainler olmayabileceklerini, menfaat için insanın kendini tehditlere, ölüm riskine, tartaklanmaya, vurulmaya maruz bırakmasının, en basit mantığa aykırı olduğunu, bu insanların belki de sadece (doğru veya yanlış) inandıkları şeyi savunduklarını, sorumluluk ve vicdan gereği, günahtan kurtulmak istediklerini, insanlığı ve

bugünkü Türkiye'yi bu günahattan temizlemek istediklerini, akıllarına hiç getirmiyorlar mı? Neden dostun acı söylediği hatırlanmıyor?

Bazı arkadaşların seni över, diğerleriye eleştirip suçlar; seni suçlayanlara yakın ol, övenlerdense uzak dur.⁶⁸

Güneydoğu'da kangren olmuş ve Türkiye'yi de kangren eden, askerî müdahalelerle hallolmayan ve tarihte iki düzine kadar ayaklanmayla azdığı söylenen bir yara var. Oraya okul, hastane, iş, aş götürmek, ağalık ve aşiret düzenini islah etmek vb. şeyler yapmakla, ordakilerin insan gibi yaşamalarını sağlamakla, mesele hallolabileceksen, bunun için geç değilse ve para lazımsa, bu yolu deneyelim; böyle bir iş için her birimiz, varlığımızın mesela üçte birini, güvenilir kişilerden oluşturulacak şeffaf bir komisyona verelim. Peki bu çözüm de mümkün değilse, ne yapacağız? Bu savaşı sonsuza kadar sürdürmek mi iyi? Tekrar tekrar isyanlar çıkması mı iyi? Başarılabilsen bile, oradakilerin hepsini öldürmek mi iyi? Bu didişmenin siyasi, ekonomik, psikolojik, ahlaki vs. götürüleriyle getirisi arasında –vatana, vatandaşa ilişkin götürüleriyle getirisi, melanetiyle hayrı arasında– bir muhasebe yapılıyor mu? Yoksa, başka çözüm düşünmeyerek, düşünmeye çalışanları da *vatan haini* diye kanunla ve hedef göstermekle susturarak, hamaset ve inata esir olarak, vatani, baskıyla, 'bölünmez bütünlük'le sıkıştırıp çatlatma ve çürütme yoluna mı gidiliyor? Hrant Dink cinayetinden sonra, şehitler için infial duyulmadığı yolunda eleştiriler yapıldı. Duyuluyor, ama duyurulamıyor ki? Gerçekten, neden ölüyor o çocuklar? Bu şart mı? Şart olduğunu savunanlar, hele insanların kendi iradeleriyle değil, mecburen askere gittiği bir yerde bunu savunanlar, Tolstoy'un *Anna Karenina*'da Fransız yazar Alphonse Karr'dan alıntılacağı şu sözlere uymalıdır:

Savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünüyorsunuz, öyle mi? Çok güzel! Savaş vazedeni, özel bir ön cephe birliğine, herkesin önünde hücumla, taarruza gönderin!

Veya Einstein'ın, kendisine saldıran vatansever kadınlara cevaben söylediği şu sözlere:

⁶⁸*Talmud*'dan aktaran Tolstoy. [41]

Bence, bir sonraki savaşta erkekler yerine, vatansever kadınlar cepheye gönderilmeli. En azından, sonu gelmez bir kargaşanın hüküm sürdüğü bu kasvetli alanda bir yenilik olurdu. Ayrıca, latif cinsin böylesi kahramanca duyguları, niye savunmasız bir sivile saldırmaktan daha gösterişli bir ifade bulmasın ki? [32, s. 108.]

Baskı ve sıkıştırma ile çatlatma ve çürütme, bir başka yoldan daha yürüyor, daha yukarıda özetlediğim –cinayet, Susurluk, depresyon, mafya vs. türü– yozlaşmalarla, bu yozlaşmaların hesabının sorulmaması, ıslah edilmemesi ve meşruiyet, hakimiyet kazanmasıyla. Baskıyla insanlar yozlaşıyor, yozlaşma ve baskı arttıkça, vicdanlarının ve haysiyetlerinin sesini susturabilmek için, baskıcının tarafına geçip, kendi içlerindeki günaha dışarıda keçi arayarak, onu kurban ediyor, etmeye biliyorlar. Bütün bunlar neden umursanmıyor?

Neden, bir gazetede veya dergide bir platform oluşturulmuyor ve AB, Kıbrıs, Ermeni, Kürt (veya PKK) vb. meseleler, soğukkanlı bir şekilde, bir matematik problemi çözer gibi, bilimsel bir yaklaşımla, ama “günah”ı unutmadan, dürüstçe, kışkırtıp kışkırtmadan, kimseyi vatan haini diye hedef tahtasına çevirmeden tartışılmıyor?

Depresyon bir yana, küresel ısınmayla da kıyamet kapıdaiken, hâlâ tüm bu akıl ve vicdan dışı, hakikat dışı vaziyetle tarumar olmak çıldırtıcı değil mi? Bu halimiz, (Türklük, Amerikalılık, Müslümanlık, Hıristiyanlık, vatanseverlik ve başka -lik, -liklerle) üzerine bindiği küreyi ısıtan insanlığın genel halinden ne kadar farklı acaba? İnsanlığın şu halinden:

Bilgi ağacının yasak elmasını yiyerek kendi çıplaklığını farkettiler ve cennetten kovuldu. Veya bir başka deyişle: Sadece tuhaf kimyasal bileşimli bir bitkiyi yiyerek ya da bir travma geçirerek ya da belli bir süre ritmik tam-tam sesleri duyarak ya da belki ailesinden fazla sevgi görerek, beyninde elektro-kimyasal bir değişim yaşayıp, bilinç sahibi oldu ve kendi kendisinin farkına vardı. Bedeni ve dürtüleriyle hâlâ kısmen hayvan kalsa da, hayatını ben-biz, o-onlar şeklinde parçalayan

yeni bilinciyle hayvanlar aleminden kovuldu ve sahip olduğu o yeni bilince rağmen kendini bilemediği için, o bilinçle cami avlusuna bırakılmış durumda kaldı. Epey zamandır da, kendisini vareden kaynakla göbek bağı bulma, kayıp cennete geri dönme ve kendini bilme ihtiyacı içinde –biberon diye minareyi, çanı, vatani, bayrak direğini, bir önderin büstünü, sağ ya da sol yumruğunu veya bir başka putu ağzına tıkıp– o camiyi, kiliseyi, havrayı, futbol takımını, ideolojiyi, önderi, devleti, halkı, bayrağı veya vatani putlaştırarak, umutsuzca bunlara tapıyor. O bilinç sayesinde ayrışan iyi-kötü, biz-onlar ikileminde iyinin, “biz”in yanında yer aldığı, kendisini vareden kaynağa bağlandığı ve kayıp cennetin kapısını bulduğu yolunda kendini ve başkalarını kandırmaya çalışıyor, ama aslında tüm bunlardan uzaklaşmakta, doyumsuz nefsinin genişletme çabası içinde, kudret peşinde koşmakta, nefsinin, hatta kollektif bir Nefs’in ve kudretin kölesi olmakta, hayvani yanının emirlerine boyun eğip sürüye katılmakta ve hayvani bir güç ve haz tatmininin sonu gelmez arayışı içinde, arsız bir menfaat, sahiplenme ve lüks iştahının doymak bilmez fukaralığı içinde, tüm bu melanet ve irrasyonellik içinde tarumar olup, tarumar etmektedir. Halbuki, asıl vatani hakikattir ve o da içinde bir yerlerde olmalı.

Acar Burak Bengi

13 Mart 2007

Kaynaklar

- [1] L. Tolstoy, *The Kingdom of God and Peace Essays*, çev. Aylmer Maude, OUP, (The World's Classics), 1942. 3
- [2] L. Tolstoy, *On Civil Disobedience and Non-Violence*, çev. Aylmer Maude, Signet, 1967. 3
- [3] *Tolstoy's Letters*, İng. çev. ve ed., R. F. Christian, iki cilt, Athlone Press, 1978. 3
- [4] *Tolstoy's Diaries*, İng. çev. ve ed., R. F. Christian, iki cilt, Athlone Press, 1985. 3
- [5] Acar Burak Bengi, *Sansürlenlen Tolstoy (Tolstoy'un Din Eleştirisi ve Türkiye'de Karanlığın Gücü)*, Yokuş Yayınları, 2007. Şu adresten ücretsiz indirebilirsiniz: <http://yokus.yolasite.com/> 3, 8, 24, 32, 42, 177
- [6] D.S. Mirsky, *A History of Russian Literature*, 1927. Alıntıyı yapan Henry Gifford (*Leo Tolstoy, A Critical Anthology*, Penguin, 1971). 8, 10
- [7] L., Tolstoy, *What is Art?*, çev. Richard Pevear ve Larissa Volokhonsky, Penguin, 1995. 9
- [8] L., Tolstoy, *Recollections and Essays*, çev. Aylmer Maude, OUP, (Tolstoy Centenary Edition), 1937. 13

- [9] L., Tolstoy, *Tales of Army Life*, çev. Louise ve Aylmer Maude, OUP, (The World's Classics), 1963. 16, 17, 21
- [10] R.F. Christian, *Tolstoy, A Critical Introduction*, Cambridge University Press, 1969. 17
- [11] Mektubun bu bölümü, R. F. Christian'ın derlemesi dışında, David McDuff'ın, *The Sebastopol Sketches* (Penguin, 1986) çevirisine yazdığı önsözde de alıntılanıyor; her ikisinden kombine çeviri yaptım. 18
- [12] L. Tolstoy, *The Sebastopol Sketches*, çev. David McDuff, Penguin, 1986. 18, 19
- [13] V. Shklovsky, *Lev Tolstoy*, çev. Olga Shartse, Progress Publishers, Moscow, 1978. 18
- [14] Susan Layton, *Russian Literature and Empire (Conquest of the Caucasus from Pushkin to Tolstoy)*, Cambridge University Press, 1994. 19, 44
- [15] L. Tolstoy, *What Then Must We Do?*, çev. Aylmer Maude, OUP, (Tolstoy Centenary Edition), 1934. 46
- [16] Alıntıyı yapan Aylmer Maude, *Tales of Army Life*'in önsözünde. 22
- [17] L. Tolstoy, *A Confession and Other Religious Writings*, çev. Jane Kentish, Penguin, 1987. 22
- [18] F.M. Dostoyevski, *Bir Yazarın Günlüğü*, çev. Kayhan Yükseller, YKY, 2001. 24, 36, 37, 42
- [19] L. Tolstoy, *Anna Karenina*, çev. Ergin Altay, Ergin Altay, ed. Orhan Pamuk, İletişim, 7. baskı, 2006. 29, 30, 31

- [20] E. J. Simmons, *Leo Tolstoy*, Vintage, 1960. 47
- [21] F.M. Dostoevsky, *The Brothers Karamazov*: (I) çev. Constance Garnett, ed. Ralph E. Matlaw, Norton & Company, 1976, s. 219-20; (II) çev. Adrew R. MacAndrew, Bantam Classics, 2003, s. 316-7; (III) çev. Ignat Avsey, Oxford University Press, 1998, s. 298-9; (IV) çev. Richard Pevear ve Larissa Volokhonsky, Farrar, Straus and Giroux, 2002, s. 238-9; çev. David McDuff, Penguin, 2003, s. 311-2. 24, 39
- [22] Bu ve *Anna Karenina*'dan yapacağım sonraki alıntı ve özetlerin kaynağı şu üç İngilizce çeviridir: George Gibian'ın revize ettiği, Aylmer Maude çevirisi (Norton & Company, 1995); Richard Pevear ile Larissa Volokhonsky'nin ödüllü yeni çevirisi (Penguin, 2002); ve David Magarshack çevirisi (Signet, 1961, 2005). 26
- [23] L. Tolstoy, *On Life and Essays On Religion*, "On Life", çev. Aylmer Maude, OUP, (The World's Classics), 1959. 40
- [24] L. Tolstoy, *Essays and Letters*, çev. Aylmer Maude, Grant Richards, 1903. 41
- [25] Edmund Wilson, *To the Finland Station (A Study in the Writing and Acting of History)*, Doubleday Anchor, 1953, s. 367. Bu kaynağa dikkatimi çeken: A. N. Wilson, *Tolstoy*, Ballantine Books, 1989. 47
- [26] Robert Service, *Lenin, A Biography*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2000; s. 87-8 (çeşitli baskıları var). Service, bu paragrafta aktardığım, Lenin'e ilişkin bilgilerin kaynaklarını veriyor (Rusya Milli Kütüphanesi'nden ısmarladım, ama 1. ve 3. belgeleri siparişim sonuçsuz kaldı ve

sadece 2. belgeyi alabileceğim belirtildi, onun için de, online ödeme yapamamak gibi bir zorluk ortaya çıktı): (I) V. Vodovozov, 'Moe znakomstvo s Leniny'm', *Na chuzhoi storone*, Prague, 1925; cilt 12, s. 177-8. (II) Maria Ilinichna Ul'yanova, *Vospominaniya o Vladimire Il'iche Lenine*, Moscow, 1989-91; cilt 1, s. 208, 192. (III) V. I. Lenin, *Polnoe sobranie sochinenii* V. I. Lenina, Moscow, 1958-65; cilt 55, s. 2. 47

- [27] A. N. Wilson, *Tolstoy*, Ballantine Books, 1989. 48
- [28] Aylmer Maude, *The Life of Tolstoy*, OUP, (iki cilt birarada) 1987. 49, 58
- [29] L. Tolstoy, *Tanrı'nın Egemenliği İçinizededir (Mistik bir din değil, yeni bir yaşam anlayışı olarak Hıristiyanlık)*, çev. Dominik Pamir, Kaos Yayınları, 2005. 51
- [30] Bildiriyi internette, Christian Bartolf'un "Tolstoy's Legacy For Mankind: A Manifesto For Nonviolence" başlıklı yazısında bulup, oradan özetledim. Bartolf bildiri metnini şu kaynaktan almış: *Rolland and Tagore*, ed. Alex Aronson ve Krishna Kripalani, Visva-Bharati, Calcutta, Eylül 1945, s. 20-24. 52
- [31] "Anti-Conscription Manifesto" başlıklı bildiriye Christian Bartolf'un yazısında bulup, oradan çevirdim. Bartolf bildiri metnini şu kaynaktan almış: *The Collected Works of Mahatma Gandhi*, cilt. 31, Ahmedabad 1969; s. 414. 52
- [32] A. Einstein, *Ideas and Opinions*, "The Disarmament Conference of 1932", çev. Sonja Bargmann, Wings Books, 1954. 50, 54, 55, 164, 180

- [33] A. Einstein, *Fikirler ve Tercihler*, çev. Z. Elif Çakmak, Arion Yayınevi, 1999. 50, 53, 54
- [34] Bu paragraftaki bilgilerin kaynakları, European Bureau For Conscientious Objection, Quaker Council For European Affairs, Amnesty International ve Wikipedia gibi internet siteleridir. 56
- [35] Tatyana Tolstoy, *Tolstoy Remembered*, Fr. çev. Derek Coltman, McGraw-Hill, 1977. 59
- [36] A. B. Goldenweiser, *Talks With Tolstoy*, çev. S. S. Koteliansky ve Virginia Woolf, Horizon Press, 1969. 59
- [37] Gustave Gilbert, *Nuremberg Diary*, New York: Farrar, Straus and Company, 1947. 163
- [38] James Boswell, *The Life of Samuel Johnson*, 1791. 164
- [39] Ambrose Bierce, *The Devil's Dictionary*, 1911. 164
- [40] Ambrose Bierce, *Şeytanın Sözlüğü*, çev. Cemal Atila, Omega Yayınları, 2005 164
- [41] L. Tolstoy, der., *A Calendar of Wisdom*, (1904-1910), çev. Peter Sekirin, Hodder and Stoughton, 1998. 164, 179
- [42] R. W. Emerson, *Journals*, 1824. 164
- [43] A. Schopenhauer, *Aphorismen zur Lebensweisheit*; internette bulup İngilizceden çevirdim; Yaşam Bilgeligi Üzerine Aforizmalar, (Mustafa Tüzel, İş Bankası, 2006) adlı kitabın üçüncü bölümünde de bulunabilir. 164
- [44] G. B. Shaw, *The Devil's Disciple*, 3. Perde, 1901. 164

- [45] G. B. Shaw, *The Rejected Statement*, Part I, Shewing-Up of Blanco Posnet (1911) "Limits to Toleration". 175

Dizin

A

- Aksakov, 25
Aleksandr, 48, 69, 83, 94, 113,
114, 152
Altay, Ergin, 29–31
Amnesty International, 186
“Anti-Conscription Manifesto”,
185
Arnold, Matthew, 22
Atatürk(çülük), 165, 167–169, 172
Attila, 131
Avrupa İnsan Hakları Mahke-
mesi, 56
Avrupa Konseyi, 55, 56
Avusturya-Macaristan, 25
Ayastefanos Antlaşması, 25

B

- Barbusse, Henri, 52
Bartolf, Christian, 185
Berlin Kongresi, 25
Bierce, Ambrose

Şeytanın Sözlüğü, 164

- Birleşmiş Milletler, 55, 56
Bismarck, 70
Boulangier, 98, 105, 115
Buber, Martin, 52
Buda, 139
Budizm, 6
Burbonlar, 105

C

- Charles, VII., 79
Christian, R. F., 3, 17
Cleveland, 131
Concordat, 67

D

- De Vogue, 77
Déroulède, 86
*Deutschland, Deutschland über al-
les*, 99
Dink, Hrانت, 172, 175, 177, 179
Divide et impera, 104

Dostoyevski, 22-24, 26, 34-40,
42, 44-46, 48, 51, 176,
177
Bir Yazarın Günlüğü, 23, 24,
26, 35-38, 42-44, 176
Karamazov Kardeşler, 24, 39
Türkiye'de sansürlenmesi,
24, 176
Tolstoy Eleştirisi, 23, 24, 26,
35-38, 42-44

Duhamel, Georges, 52
Dukhoborlar, 49

E

Edison, 131, 138
Einstein, 9, 10, 50, 52-56, 164,
179
Emerson, 164

Eski Ahit, 120

European Bureau For Conscien-
tious Objection, 186

F

Farisi, 49, 136
Fransız Devrimi, 54

G

Gandi, 6, 51, 52, 57
Godunov, Boris, 152
Goldenweizer, 59
Göring, Hermann, 163

Güney Afrika Savaşı, 141

H

Heine, 164

J

Johnson, 164
Johnson, Samuel, 164

K

Karr, Alphonse, 33
Katkov, 25, 26, 34, 82
Kilkov, 49
Konfiçyüs, 138, 139
Konstantinople, 91
Kozmopolitizm, 135
Krasinski, 126
Kürt, 134

L

Lahey Konferansı, 149, 150
Lao-Tsu, 139
Lavisse, 78
Layton, Susan, 19, 44
Lenin, 6, 47, 48, 184
Leuchtenberg Dükü, 98
Louis-Philippe, 98, 105

M

Malevanizm, 72, 73
Marseillaise, le (Fransız milli marşı),
122

Maude, Aylmer, 3, 17, 49, 51, 58,
134

Mickiewicz, 124

Mikail, Başmelek, 138

Milletler Cemiyeti, 51, 52

Mirsky, D. S., 8

N

Napolyon, 67, 70, 89, 98, 105

Nazizm, 56, 168

Novoye Vremya, 64

O

Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi),
23, 49

P

Panayev, 21

Panislavizm, 23, 25, 44

Pobedonostsev, 48, 127

Port Arthur, 58, 59

Posrednik, 7

Prokofi, 88, 89, 97

Proudhon, 46

Pugaçev, 33, 152

Q

Quaker Council For European
Affairs, 186

R

Rhodes, Cecil, 156

Rolland, Romain, 51, 52

“Ruhun Bağımsızlığı Bildirisi”,
51

Rus-Japon savaşı, 58

Russell, Bertrand, 52

S

Salisbury, 131

Schopenhauer, 164

Selskiy Vestnik, 62, 63, 78, 95

Service, Robert, 47

Severniy Vestnik, 124

Shaw, G. B., 164, 175, 177

Shklovsky, V. (Şklovski), 9, 10

Sikorskiy, 71, 73, 74

Sisifus, 6

Stalin, 48

Sukhotina-Tolstaya, Tatyana (bü-
yük kızı), 58

T

Tagore, 52

Tanrı Çarı Korusun (Rus milli marşı),
123

Tarhan, Mehmet, 56

Tolstaya, Aleksandra, 41

Tolstoy

aforoz edilmesi, 48

Ağaç Kesme, 14

“Ağustos’ta Sivastopol”, 21

- Anna Karenina*, 17, 22–24, 26–38, 42, 46, 50
Türkçe çevirisi, 29–32
“Aralık’ta Sivastopol”, 18, 20
aristokrat, 14, 59
Baskın, 14–17, 23
Çarlık Rusyası’nda sansürlenmesi, 17, 21, 47
Çocukların Bilgeliği, 10
Çocukluk, 10, 14
Delikanlılık, 14
Diriliş, 48, 49
eğitimci, 6
Gençlik, 14
Hayat Üzerine, 40
“İlk Adım”, 41
İtirafılar, 22, 23, 29, 35, 40
Kar Fırtınası, 14
Kazaklar, 7, 44
Kırım Savaşı, 14, 17, 20
kıtık faaliyetleri, 46, 47
“Mayıs’ta Sivastopol”, 20, 21
“Müslüman Tolstoy” aldatmacası, 177
Öyleyse Ne Yapmalıyız?, 46
Polnoe Sobranie Soçineniy, 3
reformcu, 6
reformcu-sanatçı, 7
Sanat Nedir?, 8
Savaş ve Barış, 7, 14, 22, 23, 26, 89
“Sevgi Yasası ve Şiddet Yasası”, 42
Sivastopol Skeçleri, 14, 18
Tanrı’nın Egemenliği İçinizdedir, 157
Tolstoy Sendromu, 8, 9, 50
“tuhaflaştırma”, 9, 10
Tolstoy, Nikolay (babası), 14
Tolstoy, Nikolay (büyük abisi), 14
Tolstoy, Sergey (ortanca abisi), 17, 18, 20
Towianski, 124
Transvaal (Güney Afrika) Savaşı, 141, 149, 150
Turgenyev, 23
Türk, 23–25, 34, 35, 37, 38, 44, 49, 82, 92–94, 101, 132
Türk-Ermeni, 134, 145, 178
Türk-Slav, 23–27, 32, 35–37, 43, 44
U
Unamuno, 52
V
Vicdani red, 8, 50, 51, 54–57
W
Wells, H. G., 52

Wilhelm, 82, 110, 113, 138, 139,
147

Y

Yasnaya Polyana, 7, 14, 40, 60

Yekaterina, 152

Yeni Ahit, 82, 120, 136, 157

İsa, 8, 13, 34, 38, 42

Yergolskaya, Tatyana Aleksand-
rovna, 17, 35

Yükseler, Kayhan, 36, 37, 42

Z

Zdziechowski, 124

Zola, 77

Zorunlu askerlik, 51-56

“Zorunlu Askerlik Karşıtı Bildiri”,
52